P. 776

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„C. BRĂILOIU"

Dublet

ANUARUL INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

SERIE NOUĂ • TOMUL 16 • 2005

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Inv. 11041

COLEGIUL DE REDACȚIE

DIRECTOR:

acad. MIHNEA GHEORGHIU

MEMBRI:

dr. SABINA ISPAS, membru corespondent al Academiei Române;
dr. ION GHINOIU; dr. NICOLETA COATU; dr. MARIN MARIAN-BĂLAȘA;
dr. ALEXANDRU DOBRE; dr. MARIAN LUPAȘCU

RESPONSABIL DE NUMĂR:

dr. SABINA ISPAS

Autorii sunt rugați să înainteze articolele și recenziile în două exemplare culese la calculator, împreună cu dischetele aferente. Tabelele vor fi culese pe pagini separate, notele și diagramele vor fi executate în tuș, pe hârtie de calc. Explicația figurilor din text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Pentru a vă procura *Anuarul* și celelalte publicații ale Academiei Române, vă puteți adresa la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel. (4021) 318 81 46, (4021) 318 81 06, fax (4021) 318 24 44, e-mail: edacad@ear.ro

RODIPET S. A., Piața Presei Libere 1, sector 1, P.O. Box 33–57, București, tel. (4021) 318 70 00, (4021) 318 70 01, fax (4021) 318 70 02, (4021) 318 70 03, e-mail: rodipet@rodipet.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., Șos. Viilor, nr. 101, sector 5, bl. 1, sc. 4, ap. 98, P.O. Box 77–19, sector 3, București, tel. (4021) 335 02 96, (4021) 301 87 86, fax (4021) 335 02 96 e-mail: office@orionpress.ro

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al *Anuarului.*

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
ȘI FOLCLOR „C. BRĂILOIU"
Str. Tache Ionescu nr. 25
010353 – București, sector 1
Tel. (4021) 318 39 00
Fax (4021) 318 39 01
E-mail: etnograf@sunu.rnc.ro

© 2005, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13
050711 – București, sector 5
Tel. (4021) 318 81 06 / int. 2116, 2119
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ANUARUL

INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU”

SERIE NOUĂ

TOMUL 16 • 2005

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„C. BRĂILOIU"

ANUARUL INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

SERIE NOUĂ • TOMUL 16 • 2005

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

I. *DOCUMENTE CONVENȚIONALE ȘI NECONVENȚIONALE*

Marian Lupaşcu, Dan Vlădescu, *Audio Documents. Record, Preservation and Restoration Techniques in the Institute of Ethnography and Folklore "C. Brăiloiu"* 9
Alina Ioana Ciobănel, Monica Budiş, Raluca Minoiu, *Romanian Ethnographical Documents (DER) – The Habitation. Oltenia. Field Data Corpus. Structure. Methodology* 19
Cristina Gafu, *Istoriile orale – între biografia personală şi biografia colectivă* 39
Laura Jiga Iliescu, *Documente de viaţă cotidiană a soldaţilor* 55
Anca Stere, *Colectivizarea – între documentul de arhivă şi cântecul popular nou* 61

II. *PERSPECTIVE ETNOLOGICE*

Maria Bâtcă, *Ceramica populară românească. Evoluţie. Tendinţe. Perspective* 67
Sabina Ispas, *Colind de văduvă* 83
Silvia Chiţimia, *Structuri creştine în descântece* 95
Cristina Gafu, Mihaela Nubert-Cheţan, *Dinamica factorilor de referinţă în structurarea modelului identitar. Comunitatea italienilor din Dobrogea. Studiu de caz* 111
Radu Toader, *China dinastiei Qing în prima jumătate a secolului al XIX-lea: ecouri în societatea românească a vremii* 119
Armand Guţă, *Români în literatura bulgară – între conjunctural şi politic* 135

*

Rodica Raliade, *Bibliografia românească de etnografie şi folclor (1991–1995)* – I 141

III. *RECENZII*

Sabina Ispas, *Cultură orală şi informaţie transculturală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003, 218 p. (Laura Jiga Iliescu) 199
Nicoleta Coatu, *Eros, magie, speranţă*, Bucureşti, Editura Rosetti – Educaţional, 2004, 364 p. (Mihai Alexandru Canciovici) 201
Rodica Raliade, *Pragmatismul romantic. Manuscrise din fondul I. P. Reteganul*, Bucureşti, Editura Cheiron, Colecţia „Etno", 2005, 354 p. (Iulia Wisoşenschi) 202
Rodica Raliade, Mihaela Nubert-Cheţan, *Lecturi identitare. Români din Ungaria*, Bucureşti, Editura România pur şi simplu, 2003, 224 p. (Nicoleta Coatu) 204
∴ „etno.brasov.ro, percepţii, medii culturale, comunicare", nr. 2/2004, Braşov, 168 p. (Rodica Raliade) 206
∴ *Scrieri ţărăneşti. Documente olografe din Arhiva IEF*. Antologie de Laura Jiga Iliescu – coordonator, Anca Stere, Cristina Neamu, Bucureşti, Editura Cheiron, 2005, 288 p. (Rodica Raliade) 208

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 1–216

https://biblioteca-digitala.ro

Programe – Proiecte 211
Granturi 213
Seminar științific 214
Doctorate susținute la IEF 214
Cărți primite la redacție 215

https://biblioteca-digitala.ro

CONTENTS

I. *CONVENTIONAL AND UNCONVENTIONAL DOCUMENTS*

Marian Lupaşcu, Dan Vlădescu, *Audio Documents. Record, Preservation and Restauration Techniques in the Institute of Ethnography and Folklore "C. Brăiloiu"* 9
Alina Ioana Ciobănel, Monica Budiş, Raluca Minoiu, *Romanian Ethnographical Documents (DER) – The Habitation. Oltenia. Field Data Corpus. Structure. Methodology* 19
Cristina Gafu, *Oral Histories between Private Biography and Collective Biography* 39
Laura Jiga Iliescu, *Soldiers' Daily Life Documents* 55
Anca Stere, *Collectivization – between Archive Document and the "New Folkloric Song"* 61

II. *ETHNOLOGICAL PERSPECTIVES*

Maria Bâtcă, *Romanian Traditional Ceramic. Evolution. Trends. Perspectives* 67
Sabina Ispas, *Christmas Carol for a Widow* 83
Silvia Chiţimia, *Christian Structures in Charms* 95
Cristina Gafu, Mihaela Cheţan, *The Dynamics of the Emblems in the Structure of the Identity Model. Italians in Dobruja. Case Study* 111
Radu Toader, *The Qing China in the First Half of the 19th Century. News Mirrored in the Romanian Society and Press* 119
Armand Guţă, *Romanians in Bulgarian Literature – between Conjuncture and Politics* 135

*

Rodica Raliade, *Romanian Bibliography of Ethnography and Folklore (RBEF) (1991–1995)* – I 141

III. *BOOK REVIEWS*

Sabina Ispas, *Cultură orală şi informaţie transculturală* [Oral Culture and Transcultural Information], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003, 218 p. (Laura Jiga Iliescu) 199
Nicoleta Coatu, *Eros, magie, speranţă* [Eros, Magic, Hope], Bucureşti, Editura Rosetti – Educaţional, 2004, 364 p. (Mihai Alexandru Canciovici) 201
Rodica Raliade, *Pragmatismul romantic. Manuscrise din fondul I. P. Reteganul* [The Pragmatic Romanticism. I. P. Reteganul manuscripts], Bucureşti, Editura Cheiron, Colecţia „Etno", 2005, 354 p. (Iulia Wisoşenschi) 202
Rodica Raliade, Mihaela Nubert-Cheţan, *Lecturi identitare. Români din Ungaria* [Identity Readings. Romanians in Hungary], Bucureşti, Editura România pur şi simplu, 2003, 224 p. (Nicoleta Coatu) 204
„etno.brasov.ro, percepţii, medii culturale, comunicare", 2/2004, Braşov, 168 p. (Rodica Raliade) 206

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 1–216

https://biblioteca-digitala.ro

∴ *Scrieri ţărăneşti. Documente ologrăfe din Arhiva IEF* [Peasants' Documents in the Archives of IEF "C. Brăiloiu"], anthology by Laura Jiga Iliescu – coord., Anca Stere, Cristina Neamu, Bucureşti, Editura Cheiron, 2005, 288 p. (Rodica Raliade) 208

IV. *SCIENTIFIC ACTIVITIES*

Programs – Projects 211
Grants 213
Scientific meeting 214
Ph. D in Institute of Ethnography and Folklore "C. Brăiloiu" 214
Books received in the Editorial Office 215

https://biblioteca-digitala.ro

AUDIO DOCUMENTS. RECORD, PRESERVATION AND RESTORATION TECHNIQUES IN THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE "C. BRĂILOIU"

MARIAN LUPAȘCU, DAN VLĂDESCU

The National Folk Archive of the Institute of Ethnography and Folklore "Constantin Brăiloiu"[1] stores 14.613 wax cylinders[2] (Edison and Ediphone type), 5.722 discs titles (shellac base, vinyl and a few instantaneous discs[3]), 741 metal matrices discs (fathers and mothers), 11.400 magnetic tapes (AGFA, BASF, SONOCOLOR, PYRAL, ORWO, EMTEC), 900 audio cassettes, some dozens of CDs, 1.000 movies (film on 16 mm and 35 mm, video cassettes VHS and digital), recorded from 1912 until today[4]. Most of them are music documents and illustrate genres, species, styles, variants, zones and performers from inside the country's borders (Romanian, Hungarian, Serbian, Tatar, Turkish, Gypsy folklore) but also from some other geographical zones (Romanian folklore from Bulgaria, Serbia, Ukraine, Moldavia; Aromanian folklore from Greece, Bulgaria, Albania, Macedonia). Preservation, restoration, restitution and promotion of this identity value of the national cultural patrimony are fundamental activities of the Romanian researchers.

Right from the beginning, in 1928, of the "Folklore Archive" of the Romanian Composers' Society, Constantin Brăiloiu, its founder, paid special attention to the work of recording of the musical documents. Delivered in 1937 at the first International Congress on Folklore, which was held in Paris, one of Brăiloiu's paper referred primarily to recording techniques[5]. He considered recording a basic operation in preserving and researching folk music – idea that was justified by him in detail: "Sitôt que cette science tard-venue a ébauché ses buts et ses méthodes,

[1] For general information see Sabina Ispas, *The National Archives of Folklore and Ethnography*, in "Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»", 1998–1999, București, Ed. Academiei Române, 2002, pp. 69–76.

[2] About 6.000 cylinders were broken in 1940 during the earthquake, were molded, or lost in the Second World War. All figures and information indicated correspond to the archive catalogues.

[3] There are 11 *Eternola* disc copies (Nos. 1131–1141). The musical pieces are from Cerbăl (Hunedoara County). The records were "made in Budapest in March 1914 by order and with the recording machine of the Department of Anthropology of the Hungarian National Museum" (Béla Bartók, *Rumanian Folk Music*, Vol. I, *Instrumental Melodies*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1967, p. 1).

[4] According to the inventory documents, and the brochure *The Rumanian Folklore Institute*, Foreign Languages Publishing House, Bucharest, 1959.

[5] Constantin Brăiloiu, *Techniques des enregistrements sonores*, in "Muzica" 18, 1968, No. 8 (August), pp. 20–21.

https://biblioteca-digitala.ro

l'enregistrement sonore a été, à bon droit, jugé indispensable, pour plusieurs raisons, bien connues: insuffisance de la seule notation, besoin d'un moyen de contrôle, nécessité de conserver des phémomènes voués à une disparition certaine. Mais à ces raisons s'ajoute une autre don't nous commençons à peine de saisir la gravité. Le folklore musical est né dans le temps même où l'objet sur lequel il s'exerce s'altère, s'appauvrit ou meurt"[6]. These were the reasons of the importance of selecting those technical means and a recording technique that were capable of guaranteeing the highest fidelity and reliability, and that were at (almost) everyone's reach. In this respect, Brăiloiu minutely analyzed diverse recording techniques (mechanical, on wax cylinders; optical, on film; electrical, on steel wire or on gelatin discs, on metal discs, etc). Finally, he considered that only the ebonite disc, of industrial type (25 cm. in diameter, and 78 rpm.), electrically recorded, fulfilled all needs[7].

In the early days of the archive, the audio recording was done on phonograph cylinders. The recordings were always corroborated with written documents: the text and phonogram card of each piece, the thematic data card, the biography of the informant, cards concerning the repertoire, aesthetics, local terminology, the frequency of the folkloric fact directly observed, photographs and films. Catalogs of the recordings were added to these: one in the order of the cylinders entering the archive and an additional one for each county.

The phonograph cylinders had a high degradation risk, but the recorded pieces had to be transcribed. Brăiloiu envisaged two kinds of musical transcription. The first was a summary, rapid one, containing one or two melodic stanzas, for the immediate musical representation of the recorded repertoire. It was made directly from the original cylinders after no more than two listening, to protect them. The other transcription was detailed, complete, and synoptic, and it was destined for the study. In fact, this is another kind of preservation of sonorous documents, by writing the pieces on paper[8]. For this, Gheorghe Abălaşei, a passionate folklorist-technician, would copy the original Edison cylinders or discs onto working cylinders, which allowed the repeated listening until they were worn out and new copies were made. The ingenious technician had a magnetic cartridge (with glass stylus) made for wax cylinder recording and playback (an idea foreign specialist had previously rejected as impossible) and from 1937 onwards the archive produced electrical recordings on the phonograph and copied cylinders[9]. Therefore, some of the sound documents recorded after 1937 on Edison wax cylinders are technically superior than those made on industrial discs.

---

[6] *Ibidem*, p. 20.

[7] *Ibidem*, pp. 20–21.

[8] There are about 35.000 transcriptions, to which should be added 6.379 songs transcribed by ear on the spot, and another 11.033 pieces recorded in 186 manuscripts purchased from the more important collectors of Romanian folklore in the past.

[9] Tiberiu Alexandru, *Constantin Brăiloiu şi valorificarea înregistrărilor de muzică populară* [C.B. and the Work of Putting into Circulation of the Folk Music Recordings], in *Folcloristică. Organologie, Muzicologie*, Bucureşti, Ed. Muzicală, 1978, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

Between 1930–1935, Brăiloiu initiated the copying work of the documentary recordings – valuable as folklore specimens as well as vocal and/or instrumental performances – from phonograph cylinders to discs[10]. The French company Pathé made 10 document discs (Nos. 517–526)[11] of a total amount of 32 melodies. The unsatisfactory quality – the poor sound fidelity – of the discs, as well as the high manufacturing costs, resulted in canceling the collaboration with Pathé[12]. It was decided the performers should be brought to Bucharest to record again the pieces directly on disc. Brăiloiu, then, tried to catch the attention of local recording companies (Lifa, Mischozniky and Cristal – the last one would later become Electrecord) and of some foreign ones (Odeon, Columbia, His Master's Voice, Decca, Lindström), and to orient their interest towards folk music, in order for them to record this music. The collaboration with all these record companies resulted in an impressive number of discs addressed and marketed to a large audience.

Brăiloiu was the first Romanian editor of document discs. Between 1935–1958, he ordered and, with the producers' cooperation, created 851 disc sides, which comprised 1784 tunes[13]. This work was directed in an improvised studio by the professor, who was sometimes assisted or replaced by his collaborators, especially by Tiberiu Alexandru. The recording was accompanied by a text card (containing usually only the fragment on disk, while a variant of the rest already existed on the cylinder text card). The identity data of each piece were then entered in the disk catalog. Alexandru made a separate disk card cabinet where scientific recordings were given differently colored cards from commercial (acquired) ones. The disk cards contained references to the corresponding cylinder and the disk copies, together with notes.

Brăiloiu wanted to achieve a huge anthology systematized on musical genres and geographical regions. This would re-organize and integrate those recordings that were turned into scientific discs and were made during the former periods of time. It is another form of conservation by re-recording the audio documents. Each disc will have a booklet including information, transcriptions of music and texts, photos, commentaries. In 1941, he edited the first discography series (five discs, Nos. 1369–1373) from the projected anthology. This series was titled *Ţara Oaşului (Satu Mare)*. In the same year, Brăiloiu edited three other series[14]. The first is *Romanian Popular Dances I* (three discs, Nos. 1542–1544). The second has the same title (three discs, Nos. 1545–1547). The last series is entitled *Romanian Peasant Wedding in Transylvania* (two discs, Nos. 1548, 1549).

[10] For completed and detailed information about the discography, see Marian Lupaşcu, *Discography in the Institute of Ethnography and Folklore "Constantin Brăiloiu"*, in "Revista Muzeelor", No. 4, 2004, pp. 15–21.

[11] The document discs are noncommercial, scientific products. There are only 2–5 copies for each and the nickel matrices discs, all stored in the archive.

[12] Tiberiu Alexandru, *op. cit.*, p. 117.

[13] Usually, the first step was to record variants of the musical pieces on phonograph cylinders.

[14] Tiberiu Alexandru, *op. cit.*, p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro

Between 1951–1958, Brăiloiu initiated and participated in the editing and issuing of the monumental work *Collection universelle de musique populaire enregistrée*, produced by the Archives Internationales de Musique Populaire (AIMP). Those forty discs (25 cm. diameter, 78 rpm.) were grouped in eight albums. Presented on four discs (14 pieces), the Romanian folklore was the best represented one.

Between 1949 (when the Institute of Folklore was founded in Bucharest) and 1988, the matter of monographic discs editing was undertaken and continued by Tiberiu Alexandru, Emilia Comişel, and Speranţa Rădulescu.

In 1949, in the basement of a building in Piaţa Amzei No. 6, was the institute's improvised recording studio with one tape recorder (Phillips, 76,2 cm/s speed), a hand made amplifier, and some microphones. A great part of the archive's thesaurus was recorded here.

In 1950–1951, Abălaşei built from waste pieces a portable tape recorder with batteries, based on a combination between a phonograph mechanism (a spring moved the reel tapes) and magnetic heads[15]. In 1951–1953, some of the field recordings were made on wax cylinders with the phonograph, and some others on tapes with this tape recorder[16]. Between 1961–1964 and in 1969, all the cylinders[17] and document discs recorded earlier were copied on tapes (76,2 cm/s speed for cylinders, and 38,1 cm/s for document discs).

In 1957, the Institute was moved into Tache Ionescu's house (a historical building), where, in 1959, a professional record studio was built.

In 1966, for a better protection and preservation, the sonorous archive was moved into an underground storehouse with satisfactory climatic conditions (constant temperature, humidity, no natural light). For protection against dust and mould, every wax cylinder was introduced into a plastic bag, and after that in his cardboard box. All the boxes were stored on shelves. The document discs and the matrices were kept in special cardboard folders and cases, in sideboards. All the wooden furniture is special designed for the archive. Thanks to all of these measures, the phonograph cylinders, the document discs and the matrices are, nowadays, in good shape.

In 1970, a part of the original tapes was copied and stored in the storehouse. All the original tapes are stored in the Institute's headquarter, where the ambient conditions are not quite so good[18].

---

[15] For more technical information, see Ion Georgescu, *Momente din evoluţia serviciului tehnic* [Moments from the Evolution of the Technical Compartment], in "Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «Constantin Brăiloiu»", 1998–1999, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2002, pp. 141–148.

[16] The first tape is No. 102 (30 min.) recorded in Cerbăl, in 3 September 1951. Because of the spindle mechanism, the sound is speed deviations.

[17] Including the molded cylinders, and fragments of the broken ones.

[18] For more information, see Nicolae Teodoreanu, *Fondul audio al Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" – situaţia actuală şi de perspectivă* [The Sonorous Fund of "Constantin Brăiloiu" Institute of Ethnography and Folklore – Present and Future Situation], in "Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «Constantin Brăiloiu»", 2003–2004, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2004, pp. 373–389.

https://biblioteca-digitala.ro

Unfortunately, many originals are affected by damage of mechanical / electrical / electronic / magnetic origin. The damage occurred during recording / archiving / playback. Most of these defects are of nonlinear / irregular nature and are induced by the recording / playback devices.

Usually, mechanical noise occurs on Edison cylinders, shellac and vinyl: stylus positioning, groove friction, scratches and cracks. Recording media are also exposed to physical wear during playback and the signal-to-noise ratio decreases.

Electrical noise is frequent on tape and discs: 50/60 Hz. hum, motor hum, speed fluctuations and impulse noise at start / stop, electrostatic discharge.

Other noise types are induced by electronic components (resistors, capacitors, diodes, transistors and ICs): hiss, broadband noise.

Some noises are caused by the imperfection of the recording technique: linear, nonlinear, and modulation distortions.

Signal loss due to magnetic powder degradation and the print-through[19] are defects of magnetic nature.

Another noise category is ambient / contextual noise during recording (shouts, claps, coughs, wind, vehicle exhaust, squeaks).

Under these circumstances audio restoration becomes crucial for the transcription and scientific research of the recorded material.

Between 1995–1997 we experimented analogical sound restoration[20]. We copied a 30 min. recording made on the portable machine invented by Abălaşei. It was affected by linear decrease speed (every 3 min.), and low frequency hum. After numerous auditions of each fragment we found the approximate speed correction curve. We used the variable speed function and recorded several variants of each fragment. We selected the best and reassembled each song. In order to cut the hum we filtered out frequencies below 50 Hz. The results were satisfactory, but the effort and time cost (20 hours for a 3 min. piece) made it difficult for this method to be applied on a larger scale.

Audio restoration in the digital domain is relatively new. The first dedicated applications became commercially available in the mid 90's. This approach is expensive and requires interdisciplinary knowledge, but it is the only professional solution.

In 1998 we started to study the techniques and methodologies for recording, analysis and sound restoring. In cooperation, we elaborated sets of criteria, techniques, methodologies and professional tools for sound digitization and computer assisted restoration of historical audio documents (recordings on Edison cylinders, shellac discs, tapes). We carried out experiments and scientific research in the fields of music, physics, psychoacoustics, mechanical and electronic engineering, IT.

The present computer audio applications level of development allows us to perform professional quality audio restoration and processing of the national heritage

[19] The unintentional transfer of magnetic fields from one layer to the next, on tape reel. It reveals itself as an echo.

[20] We used two Revox PR 99 tape recorders, and one stereo parametric equalizer SAE 180.

https://biblioteca-digitala.ro

in order to make it accessible worldwide. In this respect we have applied and developed the most adequate restoration techniques, to recover the valuable musical works. These are PC based with state-of-the-art software, and have driven us to remarkable results. Based on the expertise we carried out, we got we highlighted some aspects where the value of the specialist in the acoustical / musical domain is determinant because he may distinguish between commercial advertising and effective results regarding a software module. Ear training is also an essential requirement.

The acoustic restoration assembly is a PC equipped with USB 2.0 and IEEE 1394, professional level audio cards, with adequate software modules. The original music work was reproduced by the appropriate device (tape-player, pick-up, Edison cylinder) providing an analog output (mono or stereo), which has been connected to the audio card. The signal was digitized at 96.000 sampling rate, 24-bit resolution. One of the key advantages of software based open ended, modular, object based restoration techniques are that they provide high flexibility and further upgradeability. After the processing, the artwork comes out at a quality level compatible with actual recording and playback technologies (CD quality), free of those specific elements due to obsolete technologies or deterioration, which have been eliminated.

Computer aided sound restoration proved to be a high-performance method for revitalizing the world's audio thesaurus, which as a whole makes a unique record of history of artistic and cultural development and of all aspects of life in the last century. We will mainly address the PC platform, since there is a vast amount of hard- and software solutions available for audio signal processing at a professional level. The restoration procedures try to bring back the musical work to the initial performance status unaffected by momentary recording technology and obsolescence of the recording and playback equipment, media degradation or improper environmental conditions (undesired ambient noise). A frequent problem with old recordings is the very limited frequency response and the low dynamic range / resolution.

The main, most difficult task in restoration is the extraction of the undesired sounds and noise that do not belong to the original musical-work. These appear mainly during the performance, especially in live situations, in the recording chain (media and equipment included). Also, media aging brings singular noise patterns, due to scratches, and breaks produced by mechanical shocks, media deformations due to storing or thermo exposures, as well as chemical, magnetic fields and wear exposures. Another cause for the spectral modifications is due to aging and wears giving specific uniform patterns. In almost all cases the audio restoration implies the extraction of a specific type of noise. From a restoration point of view the grouping of sounds to be extracted is:

1. broad band noise (tape hiss, mechanical contact noise, electronic noise, wind and other environment produced sounds);

2. tonal noise (50/60 Hz. hum, transducers and recording chain resonance and eigen frequencies);

3. impulsive noise (clicks, pops, cracks, plosives, sibilants, due to media damage, digital clipping, tape saturation and poor miking);

https://biblioteca-digitala.ro

4. quantization noise inherent to low bit depth recordings;

5. distortion noise (nonlinear transfer functions, crossover, saturation, cross talk, jitter, poor miking techniques, short wave radio whistling).

For each type of noise there is a specific approach, where different software modules may be used, up to the expertise of the specialist who is able to discern by ear among the results obtained on different specific corrections.

The most frequently encountered noise type is the broadband noise. It is inherent to any analog recording, but the noise floor can vary substantially in its level depending on equipment and media quality and whether noise reduction schemes were applied at the moment of the recording. It is very useful to record a few seconds of this noise at the beginning and at the end of the musical work. Several audio applications allow selecting only this noise and defining it as a "noise sample". In fact it is a noise print in the form of a Fast Fourier Transform representation of all frequencies within the noise sample. These frequencies can then be subtracted from the entire audio material, leaving only the desired signal. Unfortunately some of the noise frequencies are also present in the useful part of the audio signal, especially string instruments produce frequencies (mostly overtones) that are found in the noise sample as well, nonetheless they are responsible for much of the instrument's perceived "sound color", its timbre. At this point it is essential for the user to choose a software solution that allows the setting of certain parameters, mainly in order to control the amount of absorption and the reduction level. These two critical parameters can make the difference between a successful noise reduction and one that has either still too much audible noise or even artifacts (residual sounds after only part of the noise spectrum has been eliminated by the NR algorithm) or the signal sounds flat, dull, due to massive loss of voice / instrument frequencies.

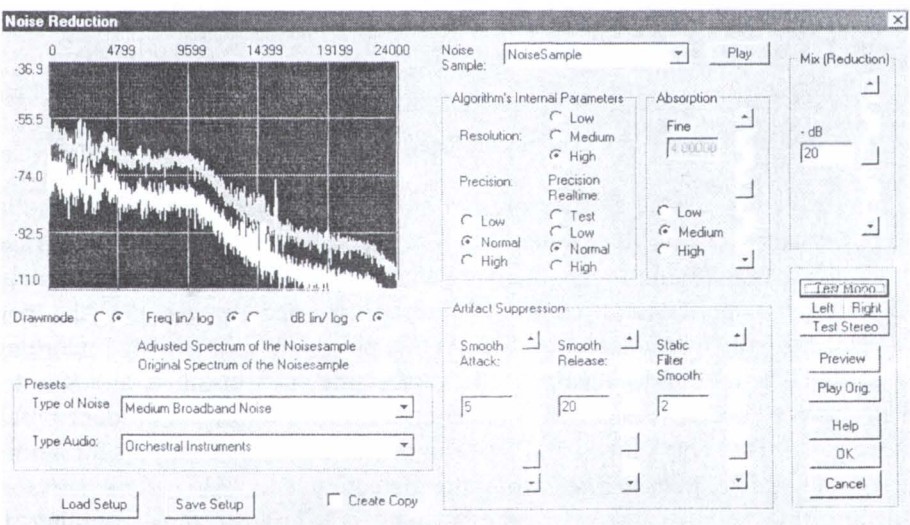

1. Noise reduction

https://biblioteca-digitala.ro

In some cases it is impossible to record any portion of broadband noise alone, e.g. when the musical work was already transferred to another media type without leaving any portion of the noise at the beginning or the end, and if the work does not contain any "silent" (actually noisy!) moments. Several applications contain preprogrammed algorithms known as dehisser / denoiser, which provide a good solution for removing tape hiss even without the need for a noise sample.

Another very common noise type is tonal noise, usually the 50/60 Hz. hum caused by improper wiring / grounding / filtering of the mains AC power. It is useful to know whether the recording took place in a country with 50 Hz. AC power system (Europe) or 60 Hz. (USA). If at the time of recording the power has some fluctuation above or under the standard frequency a "custom" solution is inevitable. It is possible to use a software parametric equalizer (preferably with real-time preview function) to eliminate the exact frequency, but in some cases the double frequency (first overtone) as well.

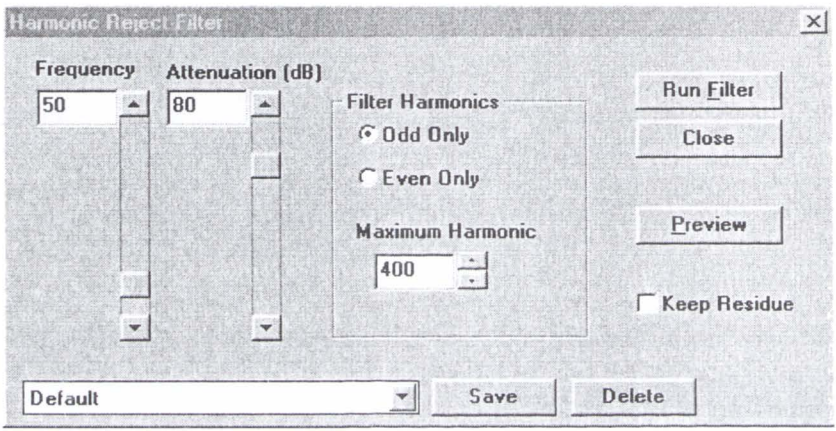

2. Harmonic Reject Filter

Impulsive noise is most often present on old phonograph recordings, shellac, vinyl, but it can occur in other situations described above as well. In many cases, when the noise is a common type, there are automated software solutions available. For example, the application tries first to detect all the occurrences of clicks, pops, etc., and to store them in a detection file. At this point, the user has the opportunity to check whether the algorithm detected every single such instance, and if not, to manually select / add noisy areas. On the contrary, if the algorithm produced "false alerts", e.g. it mistakenly considered a percussive sound in a drum part for a noise, the user can delete that marker from the detection file. Also there are some parameters that control the algorithm's detection criteria thus enabling the experienced user to obtain very high precision results.

https://biblioteca-digitala.ro

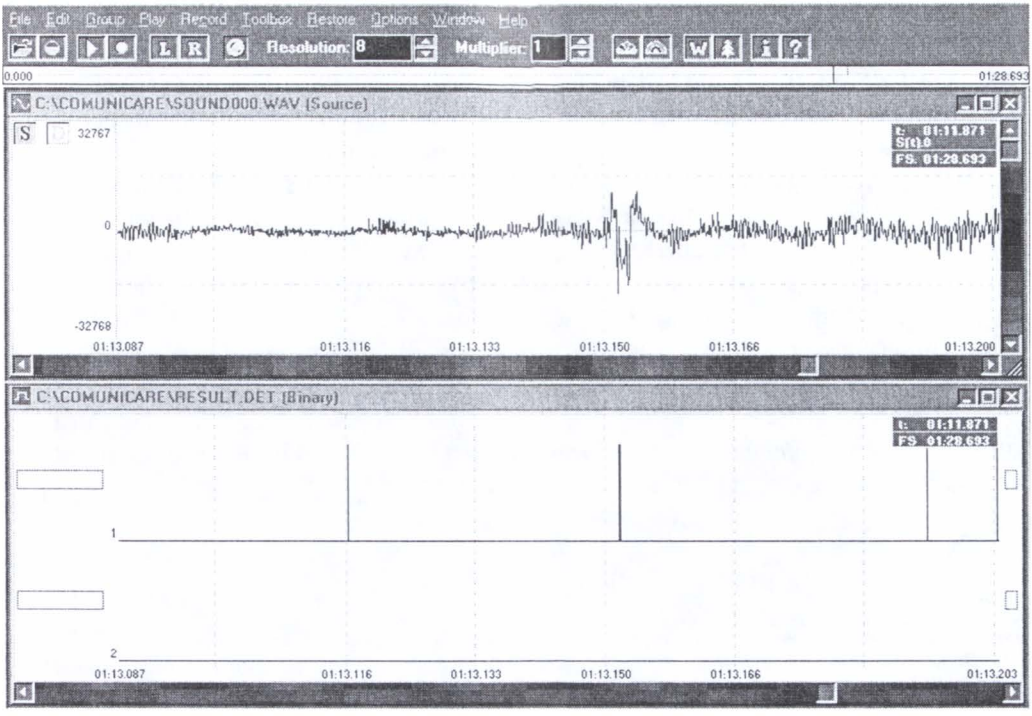

3. Click detection

However, sometimes the only available solution is to remove the impulsive noise by manually cutting the area, for instance with the help of a sound editor application. The results are often very impressive, because the noise completely disappears, but the limitations of this method are noise length and the musical pattern involved. If the noise area requires cutting less than 50 ms. of audio material, it is impossible even for a trained musician to notice any gap or other defect by listening. Naturally, the cut must be performed in a professional manner i.e. the user (or the application) has to position the selected area edges at zero crossings[21], and make an acoustically and visually (by zoom in on the waveform display) exact selection. Even cuts above 50 ms. length can produce results that are satisfactory from an average listener's point of view. But again, it depends also on the musical pattern involved, especially concerning musical tempo (beats per min.) and orchestration. Because of the repetitive structure of the folk music, it is possible to find a similar sound pattern, without impulsive noise. In this case, a clone with appropriate length will cover the gap. Each of the above briefly discussed techniques can save a considerable amount of time by using "nondestructive" applications, through which are calculate all editing / processing operations in real-time, without altering the original wave file.

[21] Points where the waveform crosses zero amplitude, passing from positive to negative sample values or vice-versa.

https://biblioteca-digitala.ro

In 1999, as a result of our research and experiments, the Institute of Ethnography and Folklore "Constantin Brăiloiu" started again the publishing of the document-recordings, which had been interrupted after 1988. The newest series, *Romanian Folk Archives*, edited by Marian Lupaşcu, has also a new format: audio CD with an extensive booklet including information, musical and literary transcriptions, analysis and commentaries, photos, etc. The first work of the series was *Rădăcini / Roots* (No. 30). The second one, *Cântece epice eroice / Heroic Epic Songs* (No. 31), was published in 2001. The third CD entitled *Tumbe, tumbe. Cântece aromâneşti / Aromanian Songs* (No. 50) appeared in 2003. In the same year, the forth piece of work, *Doina* (two CDs, Nos. 86, 87), started. Another series, comprising educational CDs, is dedicated to Brăila County. The first one is *Din vadurile Brăilii. Carols, Ballads and Songs from Brăila County* (No. 111 / 2000), the second title is *De s-ar vinde dor cu dor* (No. 82 / 2003), and the third one is *Folk Music from Brăila County* (No. 107 / 2005). These series aims at acquainting people with authentic folkloric documents.

BIBLIOGRAPHY

Bruce Bartlett 1990, *Introduction to Professional Recording Techniques*, Indiana, SAMS.

Dietrich Schüller 1991, *The Ethics of Preservation, Restoration, and Re-Issues of Historical Sound Recordings*, in "Journal of Audio Engineering Society", Vol. 39, No. 12, pp. 1014–1017.

Gafiţanu Mihai, Virgil Focşa, Vasile Merticaru, Leopold Biborosch 1980, *Vibraţii şi zgomote* [Vibrations and Noises], Iaşi, Junimea.

Simon J. Godsill and Peter J.W. Rayner 1998, *Digital Audio Restoration – A Statistical Model Based Approach*, London, Springer-Verlag.

International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA) – Technical Committee (TC) 03 February 1997, *The Safeguarding of the Audio Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy*.

IASA – TC 04 August 2004, *Guidelines on the Production and Preservation of Digital Audio Objects*.

Marie-France Calas, Jean-Marc Fontaine 1996, *La conservation des documents sonores*, Paris, CNRS Editions.

John Wilkinson, John Watkinson 2001, *The Art of Digital Audio*, Focal Press.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMANIAN ETHNOGRAPHICAL DOCUMENTS (DER) – THE HABITATION. OLTENIA

Field data corpus. Structure. Methodology

ALINA IOANA CIOBĂNEL, MONICA BUDIŞ, RALUCA MINOIU

The accomplishment of the I volume of the series *The Habitat* of the collection of the *Corpus of Romanian Ethnographical Documents* (DER) faced us a multitude of aspects of the popular culture and civilization, from the strictly economical information, social and historical elements, materials and techniques till the legends. Therefore, a certain design of the structure of the data field was necessary, implying methodological decisions. We consider useful to present them, especially because this is the first volume of this series.

Alike the other volumes of the *Corpus*, because of the unity of conception of this collection, it begins with Oltenia province. The contained field information were those from the questionnaires *Settlements–Household* and *Residence* applied for the *Romanian Ethnographical Atlas* (1972–1982).

The volume is structured in three large sequences, beginning with what was considered the most complex unit, *the estate*, the whole territory of a village, the *precinct*, the place where the majority or of the totality of the households are set, *the household*, with all its structures, *the house* and its *interior*, including the particular types of residence and the *cemetery*, the final resting place of the inhabitants. A truism is stated when speaking about the settlement, the household, the house and the people who live there make a creative and consuming frame of a rural or an urban community. The civilization and the culture, the whole way of life of a people were created and lived on in the households and the settlements. Of course, the people, their families, set, take over and on the tradition, enriching it with new items. The issue is to demonstrate these statements and one of the possibility is given by the field work, which shows that the peasants thought the territory of a village as a system, as a united whole. Each of these three components, the estate, the precincts, the household, the house and the cemetery has many and various signs of the intervention of the man, beginning with the houses themselves and ending with the marks that fix the boundaries of the estates of the neighboring villages. The traces, the physical objects, the toponyms etc. registered during the researches substantiate that the peasants considered all the village land as a habitation space, all belonging to them, and consequently humanized it. The information presented in this volume was intended to show and exemplify this very type of mentality.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 19–38

https://biblioteca-digitala.ro

The first big challenge of the diversity of the field material was to organize and process it in order to be given to the readers. At the same time, the terminological, phenomenological and functional field data as well as the diversity and the specific of the typological variants had to be marked. First the various generalization levels had to be solved so that the semantics of the presented domains to be brought out unitary. Hence, the place of every complex unit in the systemic of the work was defined. This operation was initially made based upon the questionnaires. Also, owing precisely to these important differences between various themes, there was not the same level of detail at all researched categories. The reason can be found in the initial way of the conception of the inquiring, related to the specific of each domain and the stage of the knowledge of the object of the study at that moment, too. It was necessary to organize the categories and sub-categories according to each theme and sub-theme. The aim was that every reader, specialist or not, to have a large volume of concrete, new information. The data were registered beginning with the large unit, the territory that surrounds the village, to reach the familial center, the house. The purpose was especially to point out, progressively, the graduation of the intensity of the humanization concomitantly with the similitude and the complementarities between the estate of the village, the precincts of the village, the household, the residence and the cemetery. For example, there was, since the oldest time, a daily commuting between the estates and the precincts of the villages because of the temporary habitation of the estate, or/and the permanent residence in the estate. At the same time, many customs, especially connected with fertility, take place in the estate; many data of social history, such as those concerning the joint property are impossible to be accurately specified if not considering the totality of the territory of a village.

Many researchers in various fields saw the village as a complex whole. Vintilă Mihăilescu defines as a "rural complex" the connection between the precincts, the estate and the population[1], while for the historian Ion Donat the term village means the precincts of the village, its population as well as its economic area, its estate[2]. The central idea of the all Romulus Vuia' studies is that the settlement, the household, the house must be seen as a complex of factors: the occupation of the inhabitants and the type of the settlements, the geographical background, the ethnic origin of the population, the influence of the economical and political factors. H. H. Stahl[3] shows that the village, sometimes synonym with its community is a total, territorial, social and spiritual organization of a collectivity and it includes the whole land owned by the peasants, the whole patrimony. It is a system of social cohabitation, a total form of the organizing the life in every

[1] Vintilă Mihăilescu, *Noţiuni de bază în geografia satului românesc*, în *Lucrările simpozionului de geografia satului românesc* (LSGS), Bucureşti, (multilitografiat), 1969, p. 9–13.

[2] Ion Donat, *Caracterele geografice ale vechiului sat românesc*, în LSGS, 1956, p. 27–31.

[3] H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 27–30.

https://biblioteca-digitala.ro

complex aspects. And, synthesizing the most important opinions of the subject, Ion Ghinoiu considers that "In the traditional rural landscape, the village is a territorial complex made by the precincts and the estate. At its turn, the precincts is divided in the precincts of the living and the precincts of the dead (the cemetery)[4] and Monica Budiş[5] underlines that the inter-relation estate – precincts of the village is so strong that they form a whole, an inseparable system, creator and consumer of civilization.

The Sociological School of Bucharest[6] largely discussed the defining of the household as a unity, where the economical and social features are preponderant without disregarding the juridical aspects. We can add that the household is the morphological unit where the nuclear family lives. Alina Ioana Ciobănel says that traditionally, the residence of someone was a fact, belonging to the identity of his/her extended family, important part of his/her heritage, consequence of the dividing of the land between the descendants of a common ancestor. This dividing led to the grouping of the extended families in the precincts of the villages. The concentrations appear on two levels of perception. The first is the naming of the parts or the streets of the village that include and, at the same time, differentiate one extended family from another. The second is the awareness of the existence of a common ancestor at the families with neighboring residences. This way to think the residential heritage is perhaps one of the reasons of the unity in living and humanization between the precincts and the estate of the village[7].

Another difficulty was to placing the information concerning the house, meaning the building, without separate it from the habitation. In the questionnaires, there are very many data about the materials, techniques, architecture, people, the division of the plot of the household with its center, the house. We wanted to underline that habitation unit represents a whole complex of popular culture and civilization, pointing out the specific of the every village, of the micro and the macro areas.

Different factors influenced the configuration of the settlements, that visible but mostly the spiritual one. Their interpenetrating led to a certain type of social and economical behavior and finally reveals a specific mentality. The presence or the absence of some elements of popular culture, the way they could be complementary, associative or, sometimes, even dichotomous are as many indications which correlated give the ethnological profile of the researched settlement. Some possible associations considered relevant will be discussed but they are not thought exhaustive. This short analyze is limited to the material of this

[4] Ion Ghinoiu, *Tipologia peisajelor etnografice româneşti*, în "Memoriile Secţiei de Filologie, Literatură şi Artă", tomul 3, Seria IV, 1981.

[5] Monica Budiş, *Definirea conceptelor de: aşezare, sat, vatră şi moşie a lui, umanizare, structură, în perspectivă interdisciplinară*, în "Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «C. Brăiloiu»", serie nouă, tomul 5, 1994, p. 13–27.

[6] Adrian Negrea, *Teoria sociologică a gospodăriei ţărăneşti*, Bucureşti, 1936.

[7] Alina Ioana Ciobănel, *Înrudire şi identitate*, Bucureşti, 2002, p. 58–61.

https://biblioteca-digitala.ro

volume. The specialists in the popular culture field can find, depending on various themes, semantics to be further researched.

The matters of this book can be differently correlated and associated.

The social-historical category indicates if it was the free men, serfs or socmen village. These information could be corroborated with those regarding the local history documents, the form of the land property in the recent local history, the founding legends, signs of habitation in the village estate, the number of the inhabitants, the household and the families, the kin, the genealogical structure of the village, the cemeteries. The discussion of all these issues gives a complex perspective of the social history of a settlement such as how and why the households in the precincts of the village were grouped. That could be a consequence of the dividing of the land between the successors of the ancient ancestors, the old men, in the old free men villages and a possible imitation of this model by the serf communities. It should also be considered the model of functioning of the traditional extended family and the nuclear family, especially because the same type of the grouping is found in the cemeteries too[8]. Or, certain units to measure the land, especially those for large areas, such as the old men (Rom. *moşi*), the belts (Rom. *curele*) mainly appear in the free men villages and could be a proof of an existence of a joint proprietorship village, even if there are no written documents. The historical data are completed by the local customs; the documented facts can be jointed with the own opinion of the local community regarding the events of the history of the village that led to a certain configuration of the settlement.

The founding legends could be linked, too with the customs to establish the estate and the precincts of the village, the boundaries between the villages, the kin, the measurement of the land. This way, the analysis will be based upon the data concerning mainly the oral local tradition of the founding the settlement. It will be stressed either the recovering of the elements of the old sharer communities, either the way these old structures influenced the configuration of the newer settlements or of those with serves. When a founding hero (in fact, the most frequent case) or names, connected with the social or material status of the inhabitants appear, usually those villages have a longer history compared with other settlements. It would be remarked the lack of difference between the co-operativisated and non co-operativisated villages regarding the preserving of the old signs of boundaries, even if only in the collective memory. In this way, the old strips of land could be reconstituted and/or the first old men were revealed. With the legends, we enter in the parallel universe of the imagistic language and thus the necessary bridge between the two poles of the traditional thinking, the real and the imaginary, hard

[8] "The techniques to divide the land in the precincts of the village, the estate and the cemeteries were, in fact, the projection of the families, grouped by extended families" – cf. Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie şi etnografie*, Bucureşti, 1986, p. 319.

https://biblioteca-digitala.ro

to discern in the daily living, but possible to analyze is created. This complex view of the reality appears all over this volume. It exists in the customs related to water, in some toponyms and metaphoric names of some objects and techniques, to give but few examples.

The toponyms from the estate and the precincts of the village, the occupations, the handicraftsmen, the area and the localization of the precincts, its type and form, the special implements, the water supplies, the house, the building materials are elements initially offering important data about the physical geography of the settlement. The physical aspect of the precincts of the village was influenced by the local geographical circumstances. Rich in rains areas have high roofs by comparison with the villages where the snows and the rains are quantitatively scarce. The irregular land led to a certain configuration of the streets and the existence of the watershed, well known by the old people, enforced to set the households only in the areas where there were no high floods. In the same time, some elements give hints regarding the local civilization, how the relief, the local climate, the vegetation were used. For example, the presence of a certain type of clay led in some localities to the pottery but there were required talented and with initiative personalities, too. Or, some building techniques prove not only the presence of certain local materials but the degree of the specialization of the rural handicraftsmen too.

The data presenting the economy of a settlement, justified also in the form of the property of the land could be found in information regarding some of the specific toponyms, the strict economical general information, occupations, handicraftsmen, the trading, the shifting for the work, the properties on the territories of other villages, some of the generic nicknames. The presence, the type, the size and the number of the household buildings and implements in the estate and the precincts of the village, the plans of the houses, the gates and the enclosures, the building materials of the households, the water supply techniques are added. For example, the villages having extended agricultural land have as main occupation the agricultures and the cereals are used as changing currency or are sold for money. As a result, the markets in those villages and the massive presence of their inhabitants in other commercial occasions are expected. The localities with poor land knew long time ago the shifting or the migration for work and the specialized villages distributed their products on a relative extended area. The presence of some properties on the territories of other villages could indicate that the villages had no equivalent land to offer in change, when marriages with partners from different villages occurred or, especially in the case of the mountains, they had old sharer properties. If the commons appear, there is an indication regarding the stocks. It can be remarked the difference between the types of existing cultures before and after the co-operativisation.

No doubt, some aspects involving the local geography are correlated in their turn with the general economic ones. We mention the existence of building materials

https://biblioteca-digitala.ro

such as the wood, the stone, in area rich in forests and in the mountains and sub-mountains ones and the presence of the clay, the uncooked and cooked brick in the lower regions. There is preponderance of the cereals in the plains and of the stocks in the mountains; a massive presence of the springs in the mountain areas and the phreatic water sources in the plain led to differences in the specific landscapes of every locality. In the same way, the irregular streets certificates the oldness of the settlements, where everybody set its household on the inherited old piece of land and/or the irregularities of the local land too. The geometrical streets could be also the result of an older systematization imposed by the state. Sometimes, because the local relief and the water were not always taken into account, or the wood and other natural resources were irrationally exploited, land slips, floods and so on happened and still do and the structure of the village could change overnight. This connection between different factors led to specific ethnographical landscapes, such as the pastoral, the agricultural, the fruit and wine growing[9].

The number of the inhabitants, households and families depend upon the old and recent history of the locality, the economic and geographic data such as the local habitation conditions and the facilities of the daily or weekly shifting, the definitive migration and, not the last, the local tradition. The equality sign between the birth - rate and the economic situation, for example, cannot be put because there are villages where, traditionally, many children are born and the rate is still high, no matter the conditions. The proximity of the important economic towns led to a daily or weekly shifting, curbing the depopulation while the existence of the hard reachable and poor economic villages results in a high rate of permanent migration. The particular causes such as the presence in the town of a member of the family with a superior state must be also considered because it facilitates the migration of other kin.

To discern the reasons leading to the appearances of certain types and plans of houses, annexes, exterior artistic elements and interior arrangements is a very complex task. The local geography and economy, fundamentally, imposed a somehow limited using of the building materials. More recently, besides the traditional wood, stone and clay processed in different techniques and forms, the brick and the concrete were introduced. New ways of building, new architectural forms appeared, imitating the ones seen by the owner in towns or brought by the builders. No doubt, the superior economic power of the owner is important, regarding the expensive materials and hands. But there is too, a strong desire to show off, to follow an opinion leader, someone respected or who must be outranked. In the arranging of the interior the changes from the traditional patterns have many causes but in our opinion, the most important beside the urban influence, are the disappearance of some elements of the house industry and the need to be "in rank with the others". The rooms multiplies, the industrial furniture

[9] Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 315.

https://biblioteca-digitala.ro

was introduced and some house made fabrics, such as by cotton and therefore the towels, the napkins, the handkerchiefs, given away especially at the great passing rituals: the birth, the wedding and the funerals were given up. The custom of it offering, as gift or alms is preserved but industrial towels or handkerchiefs replace them. On the other hand, in Oltenia the weaving of the carpets is preserved even if often the chromatic and ornaments are no more locally specific. Also, the "good room", space of representation is not given up.

There are some aspects that occurred for various reasons. Not wanting to establish a direct link between the cause and the effect, the question if that could be a relation between the existence of a strong local tradition, visible in the preserving of some popular elements and the freeholder origin of the inhabitants is still open. Also, the existence of the leaders of opinion, in various times, with or without high bookish level of education influenced a certain type of local civilization. Otherwise, how could be explained the differences, even not very stressed, in the width of the buildings, in the ways of the interior arrangements, in the management of the households areas, going as far as the presence of the absence of the fruit trees near the house? These nuances which make a difference between villages sometimes geographically very close bring out the subject of a local civilization tradition, a combination of objective factors and subjective elements, such as the human intervention more or less orientated towards a certain level of civilization. This issue was present, too, with different nuances and intensities in the orientation of the Sociological School of Bucharest. But if the data regarding the folkloric thinking are studied, an amazing homogeneity can be found. More recent, the concrete wells are done instead of those wooden made, with sweep and yoke, but the well is consecrated and the water is blessed and even it is industrial and not hand made the linen is given away in the same old way. It is still observed the custom to put crosses at certain terms after the burial and at the feasts given away by the founders of a well, the knotted breads have the traditional forms even if sometimes it is made in local bakeries.

Some of the most important issues of the popular culture and civilization presented in this book were already mentioned but the main chapters need few specifications.

The part I, *General Issues* presents the documents of the local history, found in the field, which link the oral tradition with the written document, give the general social historical frame of the genesis of the villages and mark essential stages in the evolution of the settlements. In Oltenia, in the researched localities there is a numeric balance between the freeholder villages and the socman ones and the oral history data can be corroborated with those written. The majority of the inhabitants think that an eponym hero founded them and the founding legends are well represented.

The *Village Estate* is an ample chapter that registered the most important features of the ethnographical landscape.

https://biblioteca-digitala.ro

The information regarding the *archaic customs to establish the estate of the village* is more reduced than those indicating the old techniques to divide the land are. This fact can be explained by the difficulty to remember and transmit complex data on such long time. But every generation repeated the measurement of the land, so the old men pieces of land, of vital importance are better remembered. As well and because of the same reasons the signs of the village boundaries (in the non-co–operativised settlements) or their memories (in the co-operativised villages) were preserved.

The *general and the particular toponyms* are very rich and various and those are mentioned which point to the customary deforestation methods or places where there were old agriculture or popular technical installations. In Oltenia appear few handicrafts connected with local resources as lime or charcoal kiln. But there are very many toponyms linked to the pre–Christian traditions, faith and practices, expressing an intense spiritual life, such as the belief in the existence of the treasures, the "bad" places or connected with Christian religion as the set of the roadside crucifix and crosses, the services on the boundaries, usually to bring the rain.

The *economical data* indicate a preponderance of the cereals and the breeding, seldom appearing other main occupations as well as an important commerce, shown in active and numerous markets and trading. The presence of the barter until the end of the XX century, indication of traditional economical features is to mark. The shifting for the work was especially to compensate the lack of the land and therefore many people went to agricultural work, where the payment was usually in products. At the date of the field researches, the industrial and building shifting was very intense. The presence of the handicraftsmen shows the existence of these occupations. The villages specialized in any handicraft are underlined.

The *measurement of the land* reveals valuable information about the customary units to evaluate the surface, the old men with their divisions, the "belts", the "limes", the "pieces", the "forests", the plots and so on. All are reminiscences of the old rural communities. The instruments and the approximate ways to measure the land and the products are interesting too, many having the human body as initial standard.

The *signs of the habitation* in the estate of the village indicates the changes in the precincts, because of the invasions, the appearances of new buildings following the land reforms, the increasing of the population or the natural vicissitudes.

The great variety of the *buildings and the facilities in the estate of the village* are a sign of a diversified economy trying to make itself suitable to the natural conditions. Two principal types of buildings and facilities, depending of the way of habitation, were recorded: the permanent one, such as the manors, with preponderant function of breeding, all year long lived in and the temporary, only in certain periods occupied for the pastoral, viticulture activities, the guarding of the crops etc.

The chapter the *Precincts of the Village* is the correspondent of the estate of the village, regarding the aspects already written down, having in addition the elements regarding the inhabitants, the genealogical structure, the kin. Here also

https://biblioteca-digitala.ro

are presented the information about the water supplies even they appear in the estate too, because no precincts is set in the absence of water. Important concentrations are found in the precincts and the water sources in the estate minutely appear in the part regarding the particular toponyms.

The *type of the precincts of the village* depends upon many factors. One is it oldness; the oldest are usually irregular as structure and spread, sometimes with gathered parts. Other is the local geography; for example, the flat land is mostly correlated with gathered-amassed villages or, the existence of rivers, springs can divide the precincts. There is also, the demographic state, the increase of the population leads to forming new parts, eventually asymmetric to the initial precincts, the economic power, which, sometimes leads to demographic increases etc.

In Oltenia, the localization of the villages is relatively numerical balanced between the set of the precincts at a side of the estate of the village or in the middle of it. The most streets are irregular, with no order, and the preponderant type is either gathered either spread, with area with a tendency to gather.

The changes of the precincts of the village, already indicated by the signs of the habitation part, seem to be numerous. Besides the historic and demographic causes, one can be the weak interest to the melioration of the territory.

The *water supplies*, vital condition for the existence of a settlement have an important place and they imply many customs. We recorded those that occur after the wells are made.

The *number of the families* is a little larger than that of the households because seldom two brothers' or two generations' families live under the same roof.

The grouping of the inhabitants by extended families in the precincts and the cemetery is clearly shown in the structure of the settlements, the kin, the name of many streets and parts of the village.

The *Household*, another important chapter of this volume can be defined as a complex, traditional-historic, social-economic micro-unit, essential structural component of the settlement (village). In the opinion of the sociologist Adrian Negrea any household has its leader, who carry all the forces of the household and who is its mentor: "The precincts of the village is a generator of life and tradition"[10]. For Xenia Costa-Foru, the household forms a perfect unit, a reproduction on a small scale of a society. The family is a scheme of total organizing of the village unity. The study of the household led to the study of the family, in reciprocity relationship[11]. The architect Florea Stănculescu defines the household as a cultural complex, with strong social valences[12]. Romulus Vuia writes "The household, the village house were the witnesses of the family and economic life of the rural society. Every household is a small museum, every

[10] Adrian Negrea, *op. cit.*, p. 1.

[11] Xenia Costa-Foru, *Cercetarea monografică a familiei. Contribuţie metodologică*, Bucureşti, 1945, p. 177.

[12] Florea Stănculescu, *Case şi gospodării la ţară*, Bucureşti, 1927, p. 6, 21.

https://biblioteca-digitala.ro

naming is a proof of the evolution of the life and the civilization of the Romanian people, and the yard is an economic expression of the region"[13]. Lucia Apolzan defines the household as being the economic center of the family, where the production processes take place and where the products realized from agriculture or other economic activities are concentrated[14]. For Ioan Godea "The household, as the whole village is a historic, social and ethnographic reality"[15].

The way the total surface of the village (the precincts and the estate) was thought lead to a well-defined utilization of the every plot of the land.

The *types of enclosures* of the households are various, with different materials and techniques. The fence was a visit card of the diligence and the richness, often the street fence was better made and by superior materials. The *gates* show the same type of thinking, perfectly adapted to the particular needs, their names connected with their functionality, too.

In the waterside and plane areas, with economy based on agriculture and breeding, the predominant constructions are those for storage the cereals and cattle. In the hill areas, beside these *outhouses* appear ones for specific occupations: constructions for drying and stoves for fruits, wine cellars and cellars for preparing and storage the wine and the plum brandy. In the mountain areas, where there are limited agricultural spaces, the shelters for cereals diminish its importance and more and larger shelters for animals appear.

The existence or the absence of some outbuildings in the perimeter of the same village, the number, the building materials and techniques, evidently mark the social status and the economic power of the owner as well as the intensity of his wish to show himself by comparison with more modest neighbors. The self-pride, the competition between the peasants are involved.

In time the conscience of the local tradition, the joining in an archetype or "fashion" as well as the wish to reflect the best possible the pragmatic and social aesthetic function were present.

In the most areas of the country, when a household was set, the outhouses were thought because of the place of the house. Some aspects connected with the popular mentality can be remarked at the outbuildings too.

The *maize barns* were built in places as sunny and airy as possible, the purpose being to dry the food provisions, to avoid its damage (Borăscu, Prigoria villages, Gorj county). The most often they were built high, on forks thrust in ground, so the rodents cannot reach the cereals. More than other outbuildings, the maize barn must show how good manager is its owner. A maize barn where the provisions were finished before the period of the seeding, a weak, badly kept animal and other similar signs were, in the village mentality, marks of poverty, bad

[13] Romulus Vuia, *Le village roumain de la Transylvanie et du Banat*, Bucureşti, 1937, p. 49.

[14] Lucia Apolzan, *Carpaţii, tezaur de istorie. Perenitatea aşezărilor risipite pe înălţimi*, Bucureşti, 1987, p. 18.

[15] Ioan Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, Bucureşti, 1977, p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

management of the property of the family. Often we heard during the field researches that many peasants borrowed or bought maize from the neighbors, because they did not want to be badly judged by the rural community when their provisions were finished. Because of that, the maize barns were built as close as possible from the gate, to show off how good manager was the owner. (Cireşu village, Mehedinţi county, villages on the Olt river valley etc.)

In the same way, the *barns for the cereals or for the winery and fruit*, which frequently appear in some areas they are not socially different, in others they mark the social economic status of the family (Gârla Mare, Prunişor villages, Mehedinţi county; Berleşti village, Gorj county; Slătioara village, Vâlcea county). The number of the compartments for the cereals was directly proportional to the material situation of the owner. The poorer people kept their cereals in chests, while the "rich men" had *large buildings*, with separate compartments for wheat, rye, oat, barley etc.

Depending on the main occupations the most important except the house are the *shelters for the animals* (in some regions), which were mostly a kind of polarization axis for the other outbuildings (Slătioara village, Vâlcea county). More outhouses were made by the richer, or, as a very beautiful phrase from Transylvania says by "those who were more host". Therefore, if in some areas of the country the coexistence of more types of outbuildings belonging to the same category was generalized at all social strata from respective settlement, in other only certain types of constructions appeared (not exclusively, but mostly) only at those with more economic power (Prunişor, Racovița villages, Gorj county). This also happens to *the stables*; while some could afford them, others built only sheds (a roof on pillars), much simpler, cheap to build or even they kept the tools and the carts in open air. The *hay shelters* were too, sometimes, the privilege of those with higher social material status (Prunişor village, Mehedinţi county). The *wine cellars*, for example, either in the precincts or in the estate of the village had the same pattern. If the existence or the absence of the outhouses is a sign of the social economic status, so much the more their number, size, the type of the construction materials were in direct relation with the material possibilities of the inhabitants. The brick, the tile, the iron plate, with a higher price appeared initially at the "renowned" people and only later at other member of the Romanian rural community.

The *location of the shelters for animals* was well thought. The stable was sometimes built close to the house or even on one side, under the same roof or independent, in order to better watching the animals. The position in parallel to the house had the same purpose. In other villages, the place of the stable was as far as possible from the house, to avoid the unpleasant smells (Gogoşu village, Mehedinţi county; Oboga village, Olt county), but close to the garden, so it was easier taking out the manure (Corlăţel village, Mehedinţi county). The *shelters for the forage and the straws* were built for a better access of the carts full of hay. The place of

https://biblioteca-digitala.ro

the *summer kitchens* was either on one side of the house, either in parallel to it, at the corner close to the street. The position facilitates a good watch to avoid fires and to shorten the distances between the house and the kitchen. The *constructions for drying the fruits* were almost invariably set in the orchards.

There is a strong connection between the *building materials and techniques* and the environment with its specific relief and local materials. Oltenia, with five counties, 78 reference localities, researched for the *Romanian Ethnographic Atlas* and for the collection of *Romanian Ethnographic Documents* covers the whole ethno-geographical Romanian landscape. Limited by the waters of Danube, Olt and Cerna, with settlements that reach the high mountains Căpăţâna, Lotru and Vâlcan, Oltenia has a multitude of natural richness. Therefore, the building materials and techniques are various and *unitary*, too. The unity shows at least at two levels: one, intern, other, extern. The same materials and techniques are used for the house and outhouses, necessary for every good manager. They are identical in the precincts and the estate of the village, when long-term buildings are involved. In plain area for example, is specific to build the stables and other shelters "on forks" (thick pillars), thrust directly in the ground or in the "sole" (thick wood) of the constructions and knotted twigs, glued with clay mixed with straws were put above. It is an old technique, attested even at the Dacians in the first century b. C. – second century a. C. and in other areas of Europe, too[16]. The wood used in Oltenia in all its construction ipostasis: twigs, beams, laths, slats, boards, alone or combined with clay, forming trellis is a link between the constructions of the Romanian communities as well as with a larger area. "The Romanian wood architecture is integrated in the European wood architecture, forming a connection passage between the northern wood architecture and the Balkan one, bordered by the steppe architecture at west and east"[17]. The constructive unity shows therefore in European spaces that go beyond the administrative borders of our country or of Oltenia's.

Though the "forks" and the trellis techniques have much similitude there are some differences, too, revealed in the field documents, the most important being the thickness and the number of the forks. Also, the framework and the covers have a unitary constructive system. The plane and waterside areas offered the straws, the reed and the club rush needed for the covers of the roofs.

The plateau, the under Carpathian and Carpathian areas, rich in forests gave the wood with all its products for the walls and the shingle (clapboard) covers. Of course, there were products having to be bought, the brick, the tile, which occur beginning mostly in inter-war period. Being more expensive, they could be bought, initially, by certain categories only.

The field recorded realities, structured and classified in this volume, show that the technique for a certain category of material can be unique in a larger or

[16] Ion Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj-Napoca, 1983, p. 16–17.

[17] Paul Petrescu, *Arhitectura ţărănească din lemn din România*, Bucureşti, 1974, p. 328.

https://biblioteca-digitala.ro

smaller area. But more ways to employ the same material can coexist as well. When more types of material appear in the same territorial unit, the peasants themselves are aware of their temporal succession.

Regarding the dynamics, it is ascertained that many materials, twigs for the walls, the straws, the stalks, partially the shingle for the covers belonged to the past.

In different proportions, many of the building materials existed in 1900 as well as at the date of the field researches (1972–1982). Nowadays, the bricks for the walls and the tiles and hallow tile for the covers are the most used.

The chapter the *House* underlines the correlation between the localization of the villages, occupations and beliefs but also shows some other influences.

The house, as form of human shelter occupied by a micro-group (usually kin) and utilized to satisfy a complex of needs to sustain and develop the biological, psychological and social life[18] is but a system. It is defined by its architectural-constructive side as well as by certain social components: the occupation and the utilization of the house, the property forms, its succession and the relationship inside the family and those with the neighborhood.

The *ways to build and the arrangement of the house* beyond certain geographically imposed features are influenced by some historical, economical, social and symbolic elements. These elements do not act uniformly, but are hierarchical and systematized by every community following particular criteria of the area.

Only certain selection factors arose according to the surrounding conditions, depending on the importance given to them. The oldest houses, dating from around 1900 had the walls made from adobe, good isolator but little enduring in time. When set the place for the building, the orientation, the form the natural conditions were implied but the social prestige too – one high led to using the locally hard to find materials – and also the symbols and the beliefs.

In Oltenia, in the past, the *orientation of the houses* depended on the cardinal points: south and east. This reality must be connected with the pragmatic thought of the peasant: the house has to be exposed to the sun, as much as possible, for lighting and warming, but it could be as a reminiscence of a solar cult, too. "The orientation which had the precedence – towards the south, to be sheltered from the wind and full of light" (Valea Stanciului village, Dolj county), "At eight-nine meters distance (from the street). Is closer today, because of systematization" (Cireşu village, Mehedinţi county), "At the side of the street only those who traded, the handicraftsmen" (Orodel village, Dolj county).

Regarding *the designs* it can be noticed how from a relatively homogeneous configuration, with certain predominant types, it came to complex designs, very different from the initial ones. The number of the members of the family, the activities were the main issues considered when building a house but the

[18] Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicţionar de sociologie*, Bucureşti, 1998, p. 328.

https://biblioteca-digitala.ro

construction is adapted in time, when these elements change. The demographic dynamic and the economical social one influenced the changes that occur. The mentality plays an important role too, in some villages the initial designs were not modified because "There was the belief that if you patch, it was no good, the house would fell down. Now it is not allowed because of the systematization" (Ostroveni village, Dolj county).

Though the specific design in Oltenia is rectangular, with possibilities to enlarge the habitat area, by adding new rooms ("houses virtually evolutionary"), the changes consider symbolic reasons, too: "A room or a small room was added, it was called the corner room, for sleep. It was a belief: a room was not added to the east, only facing the west. Now, it is no more considered" (Bărbăteşti village, Vâlcea county). This custom can be connected with all practices and believes that come with the building of a house.

But even the virtual evolutionary model is thus present, simplifying considerations such as all houses with complex design come from a unique, original model cannot be asserted. The field material clearly shows the concomitant existence of one, two, three or even four rooms, some of the main factors being the economical power and the social – historical status of the inhabitants.

The apparent heterogeneity of the *proportions* of the ground houses comes from the adaptation of the type of the house to the natural circumstances: the roof is high in the mountain, medium sloping in hill and almost flat in the plane areas.

Other defining elements of the construction of the house are the *porch* and the *balcony,* the last being perhaps a direct influence of the architecture of the boyar's houses and, subsequently, of the urban one. With well-defined functions, they have in time a radical change especially of the materials but of the destination, too. For example, the home production of different fabrics is replaced by the buying of the industrial products, the utility of the specific tools disappeared and the "hall" is no more used to keep the waving loom but it is transformed in a proper hall.

The way the family and the community are involved when a house is built can give numerous indications about the dominant forms of solidarity. The type of the construction shows how the family works. In the majority of the localities of the country, even the *appearance of the room* with the function as *"good", "clean room"* was, in fact, a mentality problem, too. This room became, in time, the storage of all currently used things, of the objects which were to be given as dowry to the girls, at their marriage and it was used only in exceptional circumstances: at the great religious holidays, when special guests came, at weddings, baptisms etc. Even if the three – room model is largely spread "the good room" or "the guest room" is seldom used. This precise destination of the rooms implies their arrangement according to the activities that took place. There are one or at most two precisely specialized rooms where the entire family life is carrying on. Sometimes the whole house was preserved for special occasions, as the ones we mentioned, the family living in a

https://biblioteca-digitala.ro

separate unit, occasionally under the same roof with the stable. Above both spaces, of the house and of the stable, the hay shelter was made.

The specific purpose of the rooms is showed by their very names, stressing also the importance of some constitutive elements of the interior but the way to relate to different elements too. For example, the rooms are pointed to by the fire sources ("hearth", "at the fire", "oven"), by related to geographical elements ("the room by the hill", "the room by the valley"), to the cardinal points, to the way.

From all the rooms of the traditional house, no doubt the *hearth* was where the family life was centered. Here the food was prepared and consumed and close to the source of the fire, sometimes the single artificial light, almost all the activities of the household occurred. The most frequent type of building the hearth in Oltenia is the *free hearth, with suspended chimney* (Rom. *corlată*). Usually set in a corner, either in the traditional room, named "at the hearth", "at the fire" or in the kitchen it was still found, at the date of the field researches in many houses. "The hearth" is specific to this part of the country, beside the old systems to evacuate the smoke, from which the free evacuating system was still found.

The *blind stove*, another traditional element of the house is very well preserved, many times in combination with the *oven*, fact that could explain the scarce frequency of the oven in Oltenia.

Before, a traditional mark was given also by the sleeping together in the same room, of the adults and the children, the sleeping on the oven or the sleeping in open spaces, outside the house. The board bed, with fix (before) or mobile (today) legs as sleeping piece was frequently found. The ever-present resting piece is the small, three-legged, more often round wooden stool.

The houses are strongly individualized by *exterior and interior decorative elements*, a powerful influence having the local handicraftsmen but also some urban "fashions". Completing using the space makes the arrangement of the interior. The hearth had the main role in the room, which served also as a kitchen, all other activities evolving around it. Generally, the pieces with fixed localization implied relating to them. In the "good room" pieces with representative functions are set. They offer special data regarding esthetical adopted values and materials, the provenience source of different objects, the economic relations with other villages or towns too.

The textiles, wooden and ceramic objects form a complex picture. It shows the artistic side as well as the customs and the occupations of the inhabitants. In time different town household objects replaced these pieces. When taking over urban elements those with high social or economic status, being considered models played an important role. Often appear affirmations such as: "Carpet – at the intellectuals and rich, after 1920; hemp rags – after 1940; Persian carpet – the property owner with four stoves, five hectares" (Bărbăteşti village, Vâlcea county).

The **cottage** has a particular place. The semi–buried house, old housing unit it was found all over Oltenia, with higher frequency in Dolj and Olt: "In the old precincts, we all had cottages" (Cetate village, Dolj county), "In Vădastra at 1900

https://biblioteca-digitala.ro

there were cottages only. The first houses on the ground appeared around 1920" (Vădastra village, Olt county). Comparing with the ground houses, the cottages had some advantages, such as the thermal isolation. In fact, the field data confirm that in some villages they were inhabited by the rich and the poor too. Some cottages could have three-four rooms, including a representation room. Sometimes even the stable was semi-buried.

The *houses built on differences of level* are found in uneven land areas. As a locally particular mark they appear, especially, in Gorj and Vâlcea counties. They are not different, regarding the building materials and techniques from the other constructions. The function given to the supplementary spaces existing under the socle or in the higher part is important; usually there are cellars, workrooms, hencoops.

In the land areas the *two levels house* seldom appears and only as a sign of well-being. In the hill and mountain areas they are more frequent because of the local tradition, facilitated by the abundance of the wood, traditional building material, more recently replaced by brick or concrete even.

The information in the chapter the *Cemetery* mirrors the same set of the extended families found in the precincts of the village. Once very important, the inheritance of the resting-place by the son who remained in the parents' home is no longer so much respected. In Oltenia very seldom occurred burying the dead outside the village cemetery. But is largely spread the custom to rise crosses at the crossroads, at all the wells, at the little bridges, at the places where somebody died outside its home. There are many villages where, at every fixed date commemorating the dead, at 40 days, 3, 6, 9 months, every year during seven years after someone died, another cross is set, at a small bridge, crossroad, well or the cemetery fence. Therefore, there are some villages, as Gogoşu in Dolj, where there are so many crosses that at some little bridges they are one on the top of another and one close to the other. The cemeteries from Oltenia have at the more recent graves two crosses: one called the pillar and the other, cross. One is set at the burial, the other after one year. The first is wooden made the other, also wooden, but more beautiful and larger, or from stone or the newer concrete made. In time, the first cross disappears and the second one, put when one year after the burial is complete, remains.

The *Glossary* could be of some interest also for the dialectologists and historians of the language. They could find variants of some terms or some variants that were not still researched or some new meanings of these terms.

This Corpus could offers to the historian information of local tradition regarding the old sharer structures, many data of cultural and social anthropology, useful for multidisciplinary studies. There were presented the ways of symbolic taking up the habitation in the same system it was traditionally thought, meaning with the concrete facts and objects. In the popular mentality, the concrete and the symbolic are the two faces of the same reality and this book wants to subsume the habitation elements and to show up this mentality.

https://biblioteca-digitala.ro

The necessity to gather important issues of the popular culture and civilization in order to demonstrate the interdependence of all elements that compose a certain way to live and think the reality is often brought up. This book, by cutting out some vast fields, considered complementary, tries to show a possible connection of the primary ethnological data in structures to design the complex picture of the habitation.

Corpusul de Documente Etnografice Româneşti (DER) – Habitatul. Oltenia

(Rezumat)

Studiul prezintă datele metodologice importante ale volumului care deschide seria *Habitatul* din ciclul *Corpusului de Documente Etnografice Româneşti (DER) – Oltenia.*

Informaţiile de teren conţinute în cartea discutată au fost consemnate în chestionarele de *Aşezări – Gospodărie şi Locuinţă*, în cadrul anchetei pentru realizarea *Atlasului etnografic român* (1972–1982). Datele primare au acoperit principalele teme ale domeniilor interesate, conform stadiului de atunci al disciplinei; culegerea a fost facilitată de formularea şi de logica ordonării capitolelor, a întrebărilor şi de existenţa întrebărilor deschise, alături de cele cu sugestii de răspunsuri alternative. Au fost realizate şi unele schiţe ale aşezărilor, ale locuinţelor, construcţiilor gospodăreşti şi amenajărilor din exterior şi interior, inclusiv detalii de tehnică şi ornamentică.

Multitudinea şi, mai ales, varietatea tematică a datelor culese, alături de evoluţia cercetărilor etnologice au dus la necesitatea stabilirii unui cadru de organizare a materialului, care să permită o citire contextuală. S-a dorit să se reliefeze verticala palierelor semantice, cu diferitele ei grade de generalizare, alături de posibilele corespondenţe dintre diversele teme şi subteme de pe acelaşi nivel orizontal, indiferent de natura datelor. A fost necesară stabilirea ordinii de prezentare a capitolelor mari care au rămas identice cu cel din chestionare. S-a decis să se înceapă cu teritoriul complet al satului, moşia, să se continue cu vatra, apoi cu gospodăria, teritoriul habitatului familial. A urmat locuinţa, până la detalierea interiorului şi apoi corespondentul vetrei celor vii, vatra celor duşi dintre noi, cimitirul. Informaţiile considerate a avea un nivel mai complex de caracterizare a localităţilor au fost incluse în primul capitol, cel de elemente generale. Multe dintre materialele primare au un caracter multidisciplinar; aşa sunt cele referitoare la elementele construcţiilor, unde intervin detalii de arhitectură, alături de caracteristici geografice locale, ca relieful, materiile prime şi arta – forma, cromatica, ornamentica.

Proiectarea iniţială a volumului a fost făcută pe capitole mari şi subcapitole, plecându-se de la unitatea mare şi ajungându-se la detaliu. Pe măsură ce au fost parcurse chestionarele, au apărut unele date pentru care a fost nevoie de crearea de noi subcategorii. Decizia includerii lor în una sau alta dintre structurile subadiacente a fost făcută urmând logica etnologică. Modul de rezolvare a fost să se aşeze în categorii aparte, marcate fie prin titluri diferite, fie printr-un anume corp de literă, dacă aparţineau aceleiaşi diviziuni, dar aveau nivele cantitative sau calitative diferite. De exemplu, „forma acoperişului" are corp de literă 14, iar subdiviziunile, „într-o apă" etc., corp de literă 12; categoriile de semne de hotar sunt scrise cu caractere italice ş.a.m.d. Mărimea literei titlului sau a subtitlului dă şi nivelul de încadrare vertical în structura volumului, aşa cum şi corespondenţele se pot releva prin citirea pe orizontală în cadrul aceluiaşi capitol.

Totodată, o primă lectură a materialelor primare a pus în evidenţă ceea ce mai fusese consemnat, şi anume că tot teritoriul aparţinând unei comunităţi rurale a fost umanizat. Acest mod de a gândi spaţiul propriu al unui sat, specific mentalităţii tradiţionale, trebuia avut în vedere în sistemica lucrării. Modul în care fuseseră concepute chestionarele şi datele de teren culese au facilitat o ordonare a informaţiilor care să permită, la citire, realizarea de corelări între elemente din moşie, vatră, locuinţă, cimitir. De exemplu, aşezarea pe neamuri ori familii din vatră corespunde adesea celei din cimitir, or unele structuri gospodăreşti din vatră au, de multe ori, echivalenţe în moşie.

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost discutate şi unele detalii, pe capitole importante, ale materialului primar şi posibilele lui citiri.

Prima parte, *Aşezarea*, consemnează în capitolul de început, *Elemente generale*, categoria social-istorică, aceasta, corelată cu structura genealogică a aşezării, cu tipul de structurare a uliţelor şi cu marile unităţi de măsurare a terenului, oferind date privitoare la modelul satului; localitatea poate fi străveche, devălmaşă sau o imitare a devălmăşiei în cazul obştilor aservite ori nouă, fără să urmeze, la prima vedere, un tipar preexistent. Dar şi în acest din urmă caz se pot regăsi informaţii care arată o copiere a unor elemente care provin din satele de unde au venit primii locuitori. Legendele de întemeiere sunt numeroase în localităţile din Oltenia. Citite alături de alte informaţii ale tradiţiei orale a întemeierii, ca obiceiurile de stabilire a moşiei şi vetrei satului, hotarele intersăteşti sugerează cum a fost desenată vatra actuală, câteodată şi vechimea ei, de exemplu, în cazul apariţiei eroului eponim.

Moşia satului oferă, printre altele, date privitoare la caracteristicile care definesc tipurile de peisaje etnografice, schimbări ale vetrelor localităţilor, semnalate de prezenţa unor urme materiale ori a unor denumiri sugestive. Toponimele generale şi specifice conturează nu numai aspectul geografic al teritoriului satului, dar şi posibilele intervenţii ale omului, de tipul instalaţiilor tehnice populare, date legate de istoria orală, de rituri ori superstiţii. În Oltenia, informaţiile care atestă tehnici vechi de împărţire a pământului, cum sunt *moşii*, sunt mult mai numeroase decât cele referitoare la obiceiurile arhaice de stabilire a hotarelor localităţii. Cunoaşterea localizărilor loturilor de teren era strict necesară, mai ales ţinând cont de multiplele transformări de proprietate, specifice unei istorii destul de zbuciumate, în timp ce pentru datele privitoare la obiceiurile arhaice legate de moşie n-a mai fost nevoie să fie mereu actualizate. În zona prezentată, referitor la datele economice, este de semnalat preponderenţa agriculturii, a creşterii animalelor şi menţinerea trocului, formă veche de comerţ. Alături de existenţa multor târguri, aceste prezenţe indică o viaţă economică vie. Condiţiile locale au necesitat anumite adaptări. O formă este şi prezenţa a numeroase şi variate construcţii şi amenajări, folosite temporar sau permanent, existente în moşia satului. Sunt multe stâne, târle, adăposturi pentru oameni şi animale, cu diferite funcţii: de adăpost, de pază, de depozitare a vinului, a nutreţurilor etc.

Multe dintre elementele din moşie au corespondent în *vatra satului*. În acest capitol sunt adăugate date despre locuitori, structura genealogică a aşezării şi sursele de apă, acestea din urmă fiind prezente, prin toponime, şi în capitolul anterior. Tipul vetrei de sat rezultă din corelarea datelor referitoare la aşezarea gospodăriilor pe uliţe sau grupuri, concentrarea teritorială şi reperele ei – drum, apă etc. Datele demografice şi economice influenţează mărimea aşezării, iar istoricul şi geografia satului, poziţia vetrei raportată la moşie.

În Oltenia, tipul cel mai frecvent de vatră este cel adunat – îngrămădit, explicabil prin existenţa majoritară a terenului plan, urmat de satul răsfirat; majoritatea localităţilor au uliţe neregulate, fără nici o ordine, posibil indiciu de sat mai vechi. Vetrele apar aşezate, relativ egal numeric, atât la o margine, cât şi într-o parte a moşiei. Schimbările de vatră sunt numeroase, atât din cauza unor circumstanţe istorice cât, mai ales, ca urmare a slabei preocupări pentru amenajarea teritoriului. Sursele de apă şi o parte dintre obiceiurile legate de ele sunt prezentate într-un subcapitol separat, datorită importanţei lor. Este de subliniat marea răspândire a sfinţirii apei, după săparea fântânii. Din punct de vedere al populaţiei, trebuie subliniată concentrarea în vatră pe neamuri, prezentă şi la nivelul evident al denumirilor uliţelor sau părţilor de sat.

Microunitate complexă, tradiţional-istorică, social-economică, componentă structurală de bază a aşezării, *gospodăria* include toate construcţiile, amenajările, spaţiile libere sau cultivate, împrejmuite sau nu (rar), aparţinând unei familii.

Condiţionate de materialele şi tehnicile de construcţie locale, *împrejmuirile şi porţile* sunt şi o marcă de statut social-economic. În funcţie de specificul economic, frecvenţa unor anumite anexe gospodăreşti, numărul şi mărimea lor, deşi se încadrează în marea unitate etnoculturală a României, au specificul lor. Astfel, în arealele de luncă şi de câmpie ale Olteniei, majoritare sunt construcţiile pentru păstrarea şi depozitarea cerealelor şi pentru animale, la deal apar şi cele legate de pomicultură, viticultură, iar la munte adăposturile pentru animale devin mai numeroase şi mai încăpătoare.

Amplasarea anexelor gospodăreşti face parte din sistemul săteanului de a gândi *ab initio* spaţiul total aferent unei gospodării, în funcţie de locuinţă, dar şi în dependenţă de alţi factori, cei

https://biblioteca-digitala.ro

ocupaţionali şi mentali deţinând un loc important. *Pătulele pentru porumb sau grâu,* amplasate la nivelul solului sau ridicate pe furci erau făcute fie în bătaia curenţilor de aer (Borăscu, Prigoria, jud. Gorj), mai aproape de poartă sau chiar la drum, deasupra gardului de la faţadă (Cireşu, jud. Mehedinţi, în sate de pe Valea Oltului etc.) ori, dimpotrivă, cât mai departe de drum. *Magaziile, hambarele, lăzile pentru cereale, pivniţele din vatră şi hotar pentru prepararea şi păstrarea produselor pomiviticole* apăreau şi ele în număr mai mare sau mai mic, mai impozante sau mai mici, atât în funcţie de puterea economică a proprietarului, cât şi de spaţiul existent, de condiţiile de mediu etc. Aceeaşi era situaţia în cazul *adăposturilor pentru animale, pentru nutreţ, a şoproanelor.* Grajdurile se construiau fie cât mai aproape de casă, chiar în prelungirea ei, fie cât mai departe de ea, aproape de grădină. *Cuptoarele şi gratiile pentru uscatul şi afumatul fructelor* se făceau, aproape invariabil, chiar în mijlocul grădinilor cu pomi fructiferi.

Gama *materialelor şi tehnicilor de construcţie* este pe cât de variată, pe atât de unitară. Această din urmă caracteristică se manifestă pe cel puţin două paliere: unul intern, altul extern. Se utilizează aceleaşi materiale şi tehnici de construcţie atât pentru locuinţă, cât şi pentru anexe. Construcţiile de folosinţă îndelungată sunt identice în vatra şi moşia satelor. În partea de câmpie, de exemplu este caracteristică lucrarea grajdurilor şi a altor adăposturi *în furci* (pari groşi), bătute direct în *talpa* construcţiilor, peste care se împleteau nuiele, lipite cu pământ amestecat cu paie. Lemnul, folosit în Oltenia, în arealele de podiş, subcarpatice şi carpatice, sub formă de nuiele, bârne, lănţeţi, şipci, scândură, singur sau în combinaţie cu pământ, formând paianta este o verigă de legătură atât între construcţiile comunităţilor din diversele regiuni ale ţării, cât şi cu cele dintr-un areal european mult mai vast. Realităţile de teren, structurate şi clasificate în volum demonstrează că tehnica de lucru a unui anumit material poate fi unică într-un spaţiu etnografic sau poate coexista cu alte modalităţi pentru aceeaşi materie primă. Multe materiale: nuielele pentru pereţi, paiele, şindrila pentru acoperişuri au rămas de domeniul trecutului. La data anchetei predominau deja: cărămida pentru pereţi, ţigla şi olanele pentru acoperişuri, răspândite, mai mult sau mai puţin, încă din perioada interbelică.

Capitolul *Locuinţa* sistematizează întâi datele privitoare la *exterior*: localizarea caselor în ansamblul satelor şi al gospodăriilor, materialele şi tehnicile de construcţie, date despre prispă şi foişor. *Orientarea locuinţelor* este determinată în special de punctele cardinale, mai ales de est şi sud. Aparenta eterogenitate în ceea ce priveşte *proporţiile* caselor provine din adaptarea tipului de locuinţă la cadrul natural: acoperişul este înalt în zonele de munte, mediu înclinat în ţinuturile colinare şi spre plat în regiunile de câmpie. *Interiorul* cuprinde elemente de plan, amenajări necesare traiului zilnic, decorare şi ornamentică. Relevant pentru Oltenia este *planul* dreptunghiular, cu configuraţii relativ omogene, cu dimensiuni influenţate de numărul membrilor de familie şi de activităţile desfăşurate, dar şi de statutul social-economic. Pot fi: una, două, trei, chiar patru încăperi, dar nu toate locuinţele cu un plan complex pleacă de la un model unic, mono- sau bicelular. Trebuie menţionată apariţia *odăii bune, curate,* cu funcţie de reprezentare şi de depozitare a zestrei pentru fata de măritat, a lucrurilor bune.

Vatra, odaia unde se afla sursa principală de foc, concentra viaţa familială. Tipul cel mai frecvent este *vatra liberă, cu coş suspendat.* Alt aspect tipic acestei zone este *soba oarbă,* de multe ori combinată cu *cuptorul.* Asocierea poate explica apariţia redusă a *cuptorului* construit separat.

Copiii şi adulţii dormeau frecvent în aceeaşi încăpere, iar patul din scândură cu picioare fixe este piesa de mobilier care a fost semnalată cel mai des, alături de scăunelul rotund, cu trei picioare.

Cele mai multe *elemente decorative de interior şi exterior* sunt geometrice, lucrate în lemn, cum sunt stâlpii vechi de prispă, dar apar şi unele motive florale, zoomorfe, avimorfe.

Locuinţă semiîngropată, veche unitate de locuire, *bordeiul* a fost semnalat în toate judeţele Olteniei, cu o frecvenţă mai mare în Dolj şi Olt. Unele bordeie puteau avea până la trei–patru încăperi, inclusiv o odaie de reprezentare. Câteodată şi grajdul apare semiîngropat.

Mai ales în Gorj şi Vâlcea, în zone cu teren accidentat apar şi *locuinţe construite pe diferenţe de nivel,* la care spaţiile de sub soclu sunt de obicei folosite ca pivniţe, ateliere, coteţe de păsări. Semn al bunăstării, *casa cu două niveluri* apare rar. Este mai frecventă în arealele montane şi submontane.

Datele conţinute în capitolul *Cimitirul* reflectă aceeaşi aşezare pe neamuri, ca şi în vatră. Moştenirea locului de veci de către copilul care rămânea în casa părintească, obicei tradiţional, era puţin respectată la data anchetei de teren prin comparaţie cu începutul sec. al XX-lea. Dar era extrem de răspândită aşezarea de cruci la răspântii, la toate fântânile, la podeţe, câteodată la gardul

https://biblioteca-digitala.ro

cimitirului, la locurile pe care cineva şi-a sfârşit viaţa în mod violent. Cimitirele olteneşti au la mormintele mai recente două cruci: stâlpul şi crucea; una, pusă la înmormântare şi cealaltă, la un an. Prima este de lemn, a doua, tot din lemn, dar mai mare şi mai frumoasă, sau din piatră; mai nou, din beton. Cu timpul dispare prima şi rămâne doar cea aşezată la un an.

Glosarul consemnează termeni locali ori sensuri locale ale unor termeni de mai mare circulaţie, cu conotaţie etnologică.

Volumul a pus în pagină fapte şi obiecte concrete alături de modalităţi de asumare simbolică a locuirii, într-un complex unitar, acela în care au fost, tradiţional, gândite. Cartea de faţă a dorit să însumeze elementele locuirii şi să evidenţieze mentalitatea populară în care concretul şi simbolicul sunt două faţete ale aceleiaşi realităţi. Acest volum, prin decuparea unor domenii vaste, considerate complementare, propune o posibilă asamblare a unor date etnologice primare în structuri menite să contureze tabloul complex al locuirii.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIILE ORALE – ÎNTRE BIOGRAFIA PERSONALĂ ŞI BIOGRAFIA COLECTIVĂ

CRISTINA GAFU

O categorie distinctă în ansamblul multiplelor ipostazieri ale narativităţii care prind contur în rutina cotidiană a povestitului (reflexul de a povesti altora şi de a-i asculta pe ceilalţi povestind) cumulează toate acele naraţiuni care ordonează, sintetizează, formulează şi validează cunoştinţele şi experienţele noastre în legătură cu viaţa citadină[1]. Ele reflectă modul în care percepem, reprezentăm mental şi interpretăm relaţia formatoare cu oraşul (în accepţiunea mai largă a termenului, care admite asocieri cu sensurile atribuite cuvintelor „orăşean", „citadin", „orăşenesc", „metropolă", „urbanizare", „urbanism" etc.) ca model de spaţialitate şi ca model al dinamicii existenţiale.

Dintre acestea, istoriile orale reprezintă un caz particular datorită diverselor problematici aferente care au constituit o provocare pentru o serie de discipline ştiinţifice mai mult sau mai puţin înrudite (istoria, sociologia, dialectologia, folclorul literar, etnologia, antropologia, etnografia).

Aspectul dilematic în legătură cu stabilirea apartenenţei unui text la această specie narativă îl constituie prezenţa unor nuclee informaţionale la nivelul cărora elementele biografiei personale se întrepătrund cu elementele biografiei colective, furnizând datele necesare reconstituirii unei perioade din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat. Se întrevede astfel necesitatea delimitării istoriilor orale de celelalte tipuri de texte narative marcate de un pronunţat caracter testimonial şi, în special, de textul narativ istoric.

Trebuie remarcate, de la început, diferenţierile de substanţă în ceea ce priveşte mecanismul generativ al celor două clase de naraţiuni. Istoriile orale se centrează în jurul rememorării unor evenimente trăite pe viu, a unor episoade relevante pentru traseul existenţial al naratorului, în timp ce sursele textelor istorice sunt, în majoritatea lor, de natură livrescă (alte lucrări istorice, documente, inscripţii, cronici, acte etc.), contribuţia autorului limitându-se la compilarea şi interpretarea materialelor conform propriei sale concepţii[2].

---

[1] „Among the many instances of narrative in our culture are those to do with the concept and experience of urban life" (Printre multiplele exemple de naraţiuni reprezentative pentru cultura noastră se numără şi acelea care ilustrează conceptul de viaţă urbană şi experienţa vieţii în urban [*trad. ns.*]) – cf. Ruth Finnegan, *Tales of the City. A Study of Narrative and Urban Life*, Cambridge University Press, 1998, p. 1.

[2] Pentru o analiză avizată a textului narativ istoric vezi studiul cercetătoarei Ecaterina Mihăilă, *Câteva observaţii asupra textului narativ*, în „Studii şi cercetări lingvistice", nr. 4, an. XXXI, 1980, iulie – august, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 425–430.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 39-53

https://biblioteca-digitala.ro

Prin multitudinea şi varietatea punctelor de vedere, a opiniilor exprimate, naraţiunile din categoria istoriilor orale furnizează o alternativă la perspectiva unică, acceptată/acceptabilă oficial, vehiculată în variantele scrise (documentele, cărţile de istorie etc.). Adesea, între mărturiile scrise şi cele orale, între versiunea promovată în cadrele formale şi versiunea informală există inadvertenţe majore ce pot declanşa stări conflictuale. Cel mai recent exemplu este acela al tensiunilor create de încercările (care au urmat disoluţiei regimului totalitar) de recuperare şi restituire a valorilor reale din trecut, când o serie de capitole mistificate ale istoriei au fost confruntate cu relatările şi confesiunile bazate pe experienţele directe, nemediate ale indivizilor.

Modalităţii tranşante, obiective, de consemnare a faptelor reale care transpare din textele istorice i se contrapune tipul de abordare subiectivă, introspectivă şi reflexivă (în sensul că rememorările contribuie la înţelegerea întâmplărilor din trecut, la învestirea lor cu o anumită semnificaţie de profunzime), caracteristic naraţiunilor orale.

O analiză a relaţiilor de referinţă în funcţie de compartimentele (epistemologic, axiologic) cărora le sunt subsumate preponderent cele două variante de text narativ dezvăluie o distribuire diferită a accentelor. Astfel, istoriile orale potenţează o deplasare a centrului de interes de la aspectele generale la cele particulare, de la etaloanele globale la cele locale, de la sfera determinărilor externe la aceea a determinărilor interne. În povestirile de viaţă nu sunt predominante întâmplările memorabile care au schimbat cursul istoriei, punctele de reper nu sunt destinele de excepţie sau figurile marcante. Se povestesc, în schimb, întâmplări cotidiene, sunt reinventate destine comune, iar prim-planul le este rezervat oamenilor simpli, care nu sunt înzestraţi în mod obligatoriu cu veleităţi de eroi: „Istoria orală este istoria construită în jurul oamenilor. Ea integrează viaţa cotidiană în istorie, lărgindu-i domeniul. Îşi alege eroii nu numai dintre lideri, ci şi din majoritatea anonimă a oamenilor simpli [...]. Îi ajută pe cei mai puţin privilegiaţi, şi în special pe cei în vârstă, să-şi redobândească demnitatea şi încrederea în sine. Contribuie la realizarea contactelor – şi prin aceasta la înţelegere – între clasele sociale şi între generaţii. Istoricilor şi tuturor acelor care împărtăşesc aceleaşi valori le poate oferi sentimentul apartenenţei în timp şi în spaţiu. Pe scurt, istoria orală contribuie la împlinirea noastră ca fiinţe umane. În acelaşi timp, lansează o provocare miturilor recunoscute ale istoriei, raţionamentelor tranşante imanente tradiţiei acesteia. Furnizează o motivaţie pentru transformarea radicală a mesajului social al istoriei"[3] [*trad. ns.*].

[3] „Oral history is a history built around people. It thrusts life into history itself and it widens its scope. It allows heroes not just from the leaders, but from the unknown majority of the people [...]. It helps the less privileged, and especially the old, towards dignity and self-confidence. It makes for contact – and thence understanding – between generations. And to individual historians and others, with shared meanings, it can give a sense of belonging to a place or in time. In short, it makes for fuller human beings. Equally, oral history offers a challenge to the accepted myths of history, to the authoritarian judgement inherent in its tradition. It provides a means for a radical transformation of the social meaning of history" – Paul Thompson, *The Voice of the Past. Oral History*, Oxford University Press, 2000, p. 23–24.

https://biblioteca-digitala.ro

Istoriile orale pot fi considerate, în aceeaşi măsură, mărturii despre trecut (prin faptul că recompun fragmentar, din episoade anterioare, momentului narării, o realitate aparţinând unor vremuri apuse) şi reflecţii despre prezent[4] (naraţiunile proiectează o viziune nouă, conformă cu modelele mentale şi concepţiile actualizate asupra faptelor readuse în memorie).

Selectarea unui corpus reprezentativ pentru categoria istoriilor orale s-a dovedit un demers dificil în condiţiile în care transcrierea interviurilor a relevat un material multiform, care prezenta grade diferite de manifestare textuală a narativităţii şi de realizare a coerenţei şi coeziunii narative.

Pornind de la „asumpţiunea" de coerenţă a textului, legată de cea de semnificaţie"[5], abordarea analitică a vizat atât identificarea constantelor (care se puteau constitui în mărci caracteristice speciei) şi a variabilelor, cât şi observarea modului în care funcţionează acestea în cadrul mecanismului de configurare a celor patru dimensiuni de bază ale unui text:

– dimensiunea logică (rezultat al inserţiilor progresive de informaţii în text);

– dimensiunea sintactică (rezultantă a combinării unităţilor constitutive ale enunţului narativ între ele, în relaţiile pe care le întreţin reciproc);

– dimensiunea semantică (emergentă complexului de semnificaţii şi sensuri atribuite textului);

– dimensiunea pragmatică (circumscrisă funcţionalităţii dominante/latente a textului).

Comparativ cu alte forme pe care le pot lua rememorările (de exemplu povestirile despre experienţe personale sau povestirile autobiografice), specificitatea istoriilor orale rezidă şi într-o serie de raporturi care marchează gestionarea informaţiilor – corelată registrului tematic şi aranjamentelor semantice – la nivelul modelării conţinuturilor în regim de oralitate:

– raportul dintre memoria individuală şi memoria colectivă;

– raportul dintre elementele factuale cu caracter general/detaliile conservate în memoria colectivă (versiunea informală) şi cele prezentate în versiunile formale, oficiale;

– raportul dintre variantele orale (istoriile de viaţă) şi variantele scrise (diferite tipuri de documente istorice);

– raportul dintre biografia personală şi biografia socială;

– raportul dintre memoria autobiografică şi evenimentele, întâmplările relatate;

– raportul dintre evenimentele reale (care se constituie în referenţialele povestirii) şi statutul ontologic şi epistemologic al faptelor de viaţă expuse etc.

Deşi probează o anumită autonomie, în sensul că pot fi decupate dintr-o secvenţă discursivă mai amplă şi pot fi reproduse ca texte de sine stătătoare, istoriile de viaţă consemnate pe parcursul anchetei de teren s-au conturat ca

[4] Smaranda Vultur, *Istorie trăită – istorie povestită. Deportarea în Bărăgan, 1951–1956*, Timişoara, Editura Amarcord, 1997, p. 26.

[5] Rodica Zafiu, *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, Editura All, 2000, p. 109.
Ascultătorul e înclinat să considere că un text dat este coerent şi că semnifică ceva.

https://biblioteca-digitala.ro

produse ale strategiei dialogice de cooperare dintre cei doi agenți ai comunicării: emițătorul (informatorul care și-a asumat rolul de povestitor) și receptorul (intervievatorul). În mod implicit, selecția, ierarhizarea și distribuirea informațiilor a depins nu numai de intenția locutorului (ceea ce a decis să prezinte, ceea ce a considerat că este important să relateze despre subiectul propus), ci și de convențiile interacțiunii verbale (un individ comunică în situații care sunt, măcar în parte, modelate de ceilalți, actul narării fiind inițiat ca o replică la întrebările sau afirmațiile unui interlocutor), reflectate în așteptările destinatarului.

Punctul de pornire l-a constituit, în acest caz, solicitarea adresată subiecților (potențialilor naratori) de a-și povesti experiențele legate de orașul de rezidență.

Ca urmare, narațiunile cuprinse în corpusul de texte astfel obținut au avut un referent comun (orașul și viața citadină), articulându-se sub forma unor istorii orale locale[6].

Exceptând criteriul unitar al anteriorității faptelor relatate față de momentul enunțării[7], variantele pun în evidență opțiunile diverse ale naratorilor în ceea ce privește modalitățile de organizare logică a conținuturilor. Actualizarea evenimentelor din trecut, printr-un proces de recuperare posterioară a amintirilor, nu presupune întotdeauna redarea secvențialității cronologice exacte (o anumită consecutivitate temporală), astfel încât textele nu se încadrează obligatoriu în tiparul povestirilor construite linear sau circular.

Fidelitatea, acuratețea transpunerii narative a unei istorii de viață depinde, parțial, de accesibilitatea la nivelul memoriei individuale și de modul în care au fost percepute și interpretate inițial cele întâmplate. Există însă o serie de factori care pot contribui esențial la omiterea sau includerea ulterioară a unor episoade. Unul dintre aceștia este reflexul protejării așa-numitei „zone ascunse"[8] (zona cunoscută nouă și necunoscută celorlalți) care intervine în orice tip de comunicare interpersonală. Anumite părți sunt prea intime, țin de existența noastră privată sau sunt prea contradictorii (dramele personale și cele familiale, experiențele traumatizante) pentru a fi destinate „consumului public". În plus, actul povestirii implică un proces de (re)evaluare și de (re)construire a imaginii despre sine. Împărtășindu-le altora fragmente din biografia sa, naratorul dezvăluie selectiv aspectele care au un rol bine definit în schițarea unui autoportret coerent. Cu alte cuvinte, felul în care individul își rememorează trecutul reflectă cunoștințele acumulate în prezent despre propriul *eu*.

---

[6] Acest tip de istorii orale au fost consemnate de cercetătoarele Irina Nicolau și Ioana Popescu pe parcursul investigațiilor întreprinse în orașul București. Materialul a fost valorificat, ulterior, în lucrarea *O stradă oarecare din București*, București, Editura Nemira, 1999. O abordare interesantă a istoriilor locale o constituie studiul de caz realizat de Rodica Raliade, *Istorii orale – identități narative*, „nucleul urban" ales fiind zona Griviția din București. Materialul a fost publicat în vol. *Etnologica*, București, Editura Paideia, 2002).

[7] Rodica Zafiu, *op. cit.*, p. 34.

Condiția anteriorității este, de altfel, o marcă a prototipului narativ, așa cum se realizează acesta în narațiunile orale.

[8] Mihai Dinu, *Comunicarea*, București, Editura Științifică, 1999, p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

Istoriile orale captează o categorie aparte de amintiri, şi anume acelea care sunt legate de imaginile şi întâmplările personal relevante şi care parvin din sectorul relaţiilor de tezaurizare al memoriei autobiografice[9]. În general, cele mai dense şi mai detaliate amintiri sunt stocate, clasificate şi sistematizate în memoria autobiografică în jurul etapelor marcante ale traseului biografic sau în jurul momentelor-cheie din existenţa unui individ. Acelaşi principiu ordonator funcţionează şi la nivelul progresiei discursului narativ.

Abordarea analitică din această perspectivă a permis decelarea unor cadre recurente cu rol în organizarea evenimenţială a evocărilor:

– derularea ciclului vieţii personale şi familiale (naştere, copilărie, anii de şcoală, părăsirea casei părinteşti, căsătoria, moartea părinţilor etc.);

– relaţionarea unei secvenţe narative cu secvenţa părăsirii locurilor natale care, pentru anumiţi naratori, coincide cu unul dintre cele mai dramatice momente ale existenţei;

– focalizarea asupra evenimentelor notabile, care au avut un impact puternic asupra naratorului şi care, din acest motiv, sunt mai bine cristalizate în memorie.

Logica îmbinării acestor cadre diferă de la o naraţiune la alta: unele dintre ele sunt mai bine reprezentate, altora li se acordă o mai mică importanţă sau, nefiind considerate semnificative de către povestitor, nu se regăsesc în formatul variantei.

În textul 4 (v. *Anexa*), microsecvenţele narative cu tentă biografică reprezintă puncte strategice a căror plasare în partea iniţială şi în partea finală a povestirii constituie, prin simetria creată, un factor de coeziune. Povestitoarea relatează o serie de momente care i-au influenţat destinul – moartea mamei (care încheie capitolul copilăriei şi anticipează o maturizare timpurie), plecarea de acasă în căutarea unei slujbe, întâlnirea cu viitorul partener de viaţă, acceptarea într-o nouă familie, care o înlocuieşte pe aceea destrămată la dispariţia părinţilor – fixând drept jalon evenimentul căsătoriei. Relaţia de complementaritate dintre episodul matrimonial şi epilog (moartea soţului) potenţează ciclicitatea rememorării. Valoarea narativă a perfectului compus („Asta a fost.") din ultima propoziţie este exploatată în două direcţii: pe de o parte, confirmă anterioritatea faptelor narate şi, pe de altă parte, semnalează distanţarea povestitoarei de o anumită perioadă din viaţă pe care o consideră încheiată.

Sintagmatica în planul structurii de suprafaţă evidenţiază intercalarea unei secţiuni centrale – cu ponderea cea mai mare în economia textului – corespunzătoare amintirilor dureroase legate de peregrinările prin diferite oraşe în căutarea stabilităţii (a unui cămin primitor). Amănuntele adiacente referitoare la situaţia deficitară a spaţiului locativ din perioada postbelică, scurta istorisire despre aventura obţinerii unui apartament în blocurile nou-construite sau aceea despre

[9] „Memoria autobiografică cuprinde evenimente şi experienţe trăite de individ, precum şi gândurile şi emoţiile care au însoţit aceste experienţe în desfăşurarea lor" – cf. Ştefan Boncu, *Eul în cogniţia socială*, în vol. *Psihologie socială. Aspecte contemporane* (coord. Adrian Neculau), Iaşi, Editura Polirom, 1996, p. 148.

https://biblioteca-digitala.ro

incidentele inerente traiului „la comun" (cu trimitere la relațiile tensionate dintre chiriașii repartizați în casele naționalizate) reconstruiesc, de fapt, drama unei familii pentru care părăsirea orașului natal capătă semnificația unui exil.

Pentru alți naratori, primul contact cu mediul urban și cu viața citadină este legat de o întâmplare aparte care, prin ineditul și intensitatea trăirilor experimentate, le-a produs o impresie puternică, întipărindu-li-se în memorie. În ansamblul unei evocări, experiența trăită în calitate de participanți direcți sau de martori se comportă ca un segment pivotal care angrenează organizarea internă a mesajului.

Referințele temporale și spațiale sunt furnizate în textul 3 de episodul cu accente tragice la care asistă povestitorul chiar în anul stabilirii sale în oraș. Distanța între momentul enunțării și cel în care s-au petrecut faptele în realitate imprimă narațiunii o anumită moderație în ceea ce privește implicarea emoțională a acestuia. Retrăită dintr-o nouă perspectivă, scena atacului soldaților ruși asupra localului este integrată contextului politico-economic al vremii, conturat prin intermediul elementelor de fundal (sărăcia, violența care s-a perpetuat și după terminarea războiului, nesiguranța, starea de tensiune provocată de staționarea trupelor sovietice pe teritoriul țării). Memoratul în jurul căruia evoluează întreaga narațiune se află într-o relație de coreferențialitate cu pasajele în care este prezentată lumea exotică a localurilor din suburbiile orașului. „Personajelor" din istoriile de viață le corespund persoane reale, oameni obișnuiți sau personalități care s-au întipărit în memoria povestitorului datorită prezenței lor originale, datorită unor poziții, atitudini care sfidează convenințele, datorită unor acțiuni ieșite din comun etc.

Transfigurarea textuală a unei alte istorii de viață (textul 2) relevă o schemă compozițională mai complexă, în interiorul căreia discursul narativ se ramifică prin expansiunea scenariului inițial. Se concretizează astfel trei povestiri scurte, cu nuclee narative independente și condensate ca ofertă informațională. Fiecare dintre ele (invazia de ploșnițe din seara instalării în noua locuință, arestarea moșierului care preferă să rabde de foame și să sacrifice educația fiului decât să-și vândă proprietățile, lecția de spiritism primită de la cele două fete ascunse în casa proprietarilor) se caracterizează prin insolitul, neprevăzutul, senzaționalul situațiilor prezentate, fapt care permite transformarea lor în material epic. Succesiunea unităților constitutive devine posibilă datorită comprimării unor intervale de timp din desfășurarea reală a evenimentelor, astfel încât narațiunea reține numai acele fapte proeminente în memoria povestitoarei.

Raportarea la secvențele asociate mental cu perioada adaptării sale într-un alt mediu de viață explică și capacitatea de redare a numeroaselor detalii (de exemplu, aspectul exterior al casei, topografia acesteia, mobilierul etc.) valorificate ca identități referențiale[10].

[10] Rodica Zafiu, *op. cit.*, p. 110. Identitățile referențiale fac trimitere la persistența în discurs a unor entități precum obiectele, persoanele, locurile etc., asigurând continuitatea referențială a textului narativ.

https://biblioteca-digitala.ro

Corelată trecerii abrupte de la focalizarea internă la cea externă, modificarea perspectivei a condus la o anumită mobilitate a rolurilor în cadrul dispozitivului narativ. Dedublarea (vizând în special preluarea simultană/succesivă a partiturii de narator şi/sau protagonist) a facilitat inserarea unor comentarii, exprimarea unor opinii personale justificate prin nevoia povestitoarei de a înţelege retrospectiv ceea ce s-a întâmplat în trecut. În subsidiar, digresiunile de acest fel reconstituie istoria (decăderea, ruinarea şi, în final, dispariţia unei clase sociale, persecuţiile pe bază politică, naţionalizarea şi exproprierile) din spatele istoriei.

Modul propriu fiecărui povestitor de a selecta, ierarhiza şi resemnifica amintirile cu relevanţă personală, apelând la memoria autobiografică, potenţialul creativ de care dispune şi intenţia comunicativă se reflectă în organizarea formală a textelor. Din acest punct de vedere, se observă că istoriile orale manifestă o predispoziţie pentru relaţiile de intertextualitate, evidenţiind o varietate de mixaje structurale.

La un prim nivel al generării conţinuturilor, naraţiunile de acest tip se pot afla într-un raport de heterointertextualitate[11] cu alte texte alcătuite prin intermediul unor practici discursive diferite. Ca orice produs narativ care prezintă o oarecare compatibilitate cu situaţiile de povestit spontane, apărute în procesul comunicaţional, istoriile orale pot fi emergente unui discurs care se supune regulilor de comunicare obişnuită, curentă, conversaţională.

Un alt tip de relaţie intertextuală – mai evident decât heterointertextualitatea – este cel care defineşte o combinatorie a schemelor de text aflate în competenţa naratorului. Formula verbalizării amintirilor despre trecutul personal/colectiv este destul de permisivă, dacă se iau în considerare diversele tipuri de enunţuri (recognoscibile în planul receptării, conform unor coduri discursive stabilite în mod convenţional) ale căror proprietăţi sunt integrate – parţial/global – unor scheme preexistente pentru care a optat povestitorul.

În textul 1, discursul povestitor urmează schema mentală pe care şi-a alcătuit-o informatorul pentru a-şi ordona şi sistematiza în memorie amintirile din tinereţe, perioadă care se intersectează cu aceea a reconstrucţiei şi revenirii la viaţă a oraşului după experienţa devastatoare a războiului. În consecinţă, modalităţile de enunţare sunt adecvate prezentării unei imagini filtrate şi personalizate (marcată, încă, de primele impresii şi sentimente) a mediului ambiental. Relatarea începe cu o aserţiune („Am venit în toamna lu' '45...") care semnalează schimbarea de stare (indicator al narativităţii) corespunzătoare unui reper important al traiectoriei sale în viaţă şi reprezintă o mostră de narativitate locală, periferică. Predominante sunt însă excursurile descriptive (înfăţişarea dezolantă a oraşului după bombardament, particularităţile arhitecturale, specificul economic şi cultural) şi argumentative (notaţii sau aprecieri despre diferitele stiluri de viaţă din acea vreme prin care se

[11] Anca Măgureanu, *Intertextualitate şi comunicare*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. XXXVI, nr. 1, 1985, ianuarie – februarie, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

urmăreşte formarea de opinii), abundente în informaţii, fapt ce demonstrează raportarea afectivă a povestitorului la referent.

Un aspect interesant legat de producerea intertextuală a naraţiunii este actualizarea – prin implantarea[12] în structura de suprafaţă şi în structura matriceală – a unui memorat de gradul II (istoria despre casa parohială „bântuită"). Inserţia nu determină fracturarea discursului, ci, mai degrabă, restructurarea acestuia pe baza interconexiunilor existente la nivelul semnificaţiilor de profunzime. Recompunerea hărţii oraşului resuscitează – prin evocarea itinerarelor, a denumirilor mai vechi sau mai noi ale cartierelor şi străzilor – povestirile care reconstruiesc în memoria individuală/socială experienţele comunitare împărtăşite celorlalţi sau numai reamintite.

Într-un alt registru, interdependenţele intratextuale dintre codajele semantice susţin recurenţa referenţială, asigurând coerenţa discursului narativ. La nivelul structurii de adâncime, succesiunea logică a enunţurilor este condiţionată de existenţa unor afinităţi tematice prin intermediul cărora se realizează topicalizarea naraţiunii. Configuraţia tematică se construieşte preferenţial, ierarhic, potenţând resemnificarea evenimentelor narate în funcţie de o temă dominantă şi de una sau mai multe teme derivate care se îmbină şi alternează pe parcursul derulării povestirii.

Analiza comparativă a elementelor tematizatoare reiterate în textele istoriilor locale consemnate a condus la identificarea unui repertoriu de teme comune: tema alienării, a dezrădăcinării, tema adaptării şi tema (re)descoperirii identităţii personale.

Semnificatul global este reprezentat în textul 2 de tema supraordonată a adaptării care este reluată în diferite variante (aclimatizarea cu viaţa de la oraş, reconcilierea cu statutul de chiriaş, luarea în posesie a unui microcosmos – locuinţa, circumscrierea spaţiului familial, deprinderea cu traiul în comun alături de necunoscuţi, aproprierea secretelor de familie, a conflictelor interne şi a întâmplărilor nefericite prin care trec aceştia, toleranţa faţă de mentalităţi şi stiluri de viaţă diferite), în toate secvenţele rememorării. În substrat, naraţiunea dezvoltă o unitate de semnificaţie subiacentă, corelată reflecţiilor despre asumarea identităţii individuale prin raportarea reprezentărilor despre sine („noi, ţăranii") la reprezentările despre ceilalţi („ei", cei de la oraş).

Într-o altă relatare (textul 4), experienţa înstrăinării de locurile natale este valorizată în poziţie regentă, unificând din punct de vedere tematic mai multe enunţuri succesive. Aderenţele semantice care se manifestă progresiv în planul secundar al povestirii articulează o subtemă înrudită, corespondentă referirilor sugestive la strategiile individuale de acomodare şi, în ultimă instanţă, de supravieţuire în climatul urban.

[12] „Prin implantare tipul de text care înglobează nu este periclitat, în timp ce prin omogenizare acesta se poate transforma într-un alt tip" – cf. Ecaterina Mihăilă, *Text şi intertextualitate*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. XXXVI, nr. 1, 1985, ianuarie – februarie, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca tip de text care dispune de un model structural propriu, istoria de viață cotidiană furnizează cadrul formal adecvat pentru conservarea (codificarea și stocarea) și recuperarea (printr-un proces activ de recompunere a imaginilor și de reordonare a datelor) a trecutului personal și colectiv. Prin modul specific de captare a temporalității la nivelul transpunerii narative a amintirilor, narațiunile activează simboluri ale devenirii, ale degradării sau ale ascensiunii, fiind învestite, astfel, cu o funcție de simbolizare. Retrăite în plan mental și reinterpretate dintr-o perspectivă actuală, secvențele autobiografice conturează reperele unor patternuri locale de construire a identității sociale.

ANEXĂ

(1)

Am venit în Ploiești cam în etape. Am venit... îți spun cum a fost cu mine. Am venit în toamna lu' 46. Ploieștiul era ca după război: bombardat, distrus. Centrul... construcțiile vechi, cunoscute ale unui târg. Degeaba era oraș bogat în petrol și asta... că avea o industrie oarecare, avea cam în jur de patruzeci de mii de locuitori, să știi. După aia, acum, s-a ajuns cam la două sute cincizeci de mii de locuitori. Știi? A avut dezavantajul, fiind foarte aproape de București, deși era bogat, investițiile n-au fost... nu s-a investit nimic în oraș. Societățile aveau sedii în București, tot....

În afară de câteva clădiri cunoscute, deși foarte mici, sediul primăriei, hotelul și restaurantul „Berbec", că erau foarte mici, în fond, restul erau clădiri de târg. Cu dughene, cu tot felul de prăvălioare, clădiri foarte vechi, care la bombardament au fost distruse. Catedrala, care e monument al eroilor din Primul Război și Halele Centrale care erau printre cele mai mari din Europa, care erau făcute după un proiect belgian, așa am auzit, care erau pentru timpul respectiv o raritate. Orașul, fiind bon.' ... '.., clădirile distruse, autoritățile au făcut mai mult un fel de decor din scânduri și placaj care acopereau ruinele din spate. Făcuse niște panouri mari, așa...

Viața semăna foarte mult aproape cu cea descrisă de Caragiale: cu mahalalele, cu cârciumi, piețe, circulau birjele. Am prins birjarii și iarna sănii. Aceiași birjari puneau săniile în funcțiune dacă era zăpadă. Transportul în comun avea, cel mult, cinci–șase autobuze de tip vechi, bineînțeles, rable care plecau din centru spre cartiere, artere principale, în mod radial. Salubritatea se făcea cu căruțe cu cai, un fel de furgonete cu cai. Măturătorii, bineînțeles, lucrau numai noaptea. Toți erau aduși din Ardeal și erau cazați aici, la un dormitor mare și salubritatea avea cai și căruțe. Nu existau măturători ziua. Când te sculai dimineața, era orașul curat. Vidanjul era cu cai și cu sacale.

Ploieștiul avea foarte multe rafinării particulare și foarte mici, care au fost distruse și desființate. Se făcuse în Berească, erau cel puțin două rafinării mici, particulare: „Redevența" și „Cometa", care făcea prelucrări din astea: petrol

https://biblioteca-digitala.ro

lampant, unsoare de căruțe, din tot felul de resturi. La nord, „Xenia", care, ulterior, a devenit „Dero", de aia și acum îi spune în locul ăla „Xenia". La vest, „Columbia" care a fost asimilată de către „Astra". Uzina de utilaj petrolier, îi spunea înainte „Concordia", lângă care funcționa înainte tot o rafinărie mică, „Standard" îi spunea, care în timpul războiului trecuse și pe fabricarea de tunuri. Deservea războiul. Știi? După război a devenit cea mai mare.

Construcții mari nu aveai. Clar. Restul erau numai construcții cu două–trei etaje. Astea din centru au fost ulterior dărâmate, curățate [...]. Prin '50 și ceva, criza de locuințe era mare în Ploiești și sigur că unii proprietari aveau chiriași nedoriți. Și încercau tot felul de astea, încercau în tot felul să scape de chiriași. Într-o situație din asta era și o casă care aparținea parohiei bisericii „Sfinții Împărați", care era amplasată în apropierea bisericii, cam peste drum, pe strada Cuza-Vodă, în spate, cam la „Omnia". O casă cu curte, numai cu parter, o curte îngustă, nu era o casă mare. De curând, am trecut pe acolo, că de aia mi-am și amintit povestea asta. Casa era în mare parte ocupată de diverși chiriași de care preotul nu știa cum să scape. Părerea mea. Unul din locatari mi-a povestit că el crede că preotul a lansat un zvon printre chiriași, cum că această casă ar fi bântuită. Părerea acelui chiriaș era că preotul a pus chiar la cale o diversiune: în anumite nopți, punea oameni mascați ca să facă diverse zgomote prin curte, pe coridoarele casei și chiar să se arate sub forma unor stafii. Bușea, trăznea, se mai și arăta.... Unii chiriași s-au speriat și-și puneau chiar problema unde să plece, unde să se mute. Preotul încerca să întărească, lansând tot felul de povești și întâmplări în legătură cu această casă: crime, chestii din astea. Nu-mi mai amintesc bine. A avut efect pentru că, cu timpul, încet-încet, câte unul, chiriașii au plecat. Oricum erau persoane singuratice, fără familie. Și popa, parohia, a intrat în posesia casei, dar povestea asta a avut efect. Voia și el casa. Care e ăla care să nu-și vrea casa înapoi? Ce să facă? Oamenii încercau tot felul: scandaluri, se mai băteau cu chiriașii, se judecau...

Zona de promenadă a tineretului, că nu era altă distracție, era cam pe unde este strada Unirii și Kogălniceanu azi și îi spunea Franceză. Era și un cinematograf, „Colorado", peste drum. Cam în fața Hotelului „Prahova" existau „Pompierii" vechi, magazine, magherniță care au fost demolate și, cam în colț, unde e Automobil Clubul Român, era Poșta veche, iar peste drum de Teatrul Copiilor, acuma e un loc viran, era clădirea fostei Poliții. Acolo era clădirea Poliției vechi. Tot clădiri vechi. Un fel de... baroc amestecat.

Pe Franceză, seara, până târziu, se plimba tineretul pur și simplu. Nu aveai ce face: de colo până colo. Băieți cu fete, ne întâlneam seara, discutam, altă distracție nu era. Se mai făceau baluri și reuniuni în niște clădiri, în special ce aparțineau comunității evreiești. În spatele actualei sinagogi erau niște clădiri ale lor. Și în centru, lângă Banca Națională, mai era o curte și o grădină ce aparțineau lor. Ei organizau, ei erau muzicanți. Era o orchestră, tot din evrei, români și armeni, condusă de Lulu Movsesian, armean ăsta. Cânta la pian Adrian Bandel și la baterie Costel Tretiacov și alții. Nu pot să îi țin minte pe toți. Asta era formație de muzică

https://biblioteca-digitala.ro

uşoară. Şi mai era una în curtea actualului Muzeu al Petrolului, încă o terasă unde se dansa. Se aduceau solişti din vremea aia şi comici ca Mircea Crişan, Vasile Tomazian, un cântăreţ Giani Spinelli. Şi îţi mai spun una: era în centru, pe lângă unde e actualmente magazinul „Junior", pe unde era alimentara „Caraiman", la etajul unei clădiri vechi, sala „Majestic" pe timpul ăla, foarte cunoscută în Ploieşti, unde se organizau spectacole şi baluri. Era cu scenă, era sală. Ştii? Se intra printr-un pasaj în Ploieşti care se numea pasajul „Cooperativa". Era un pasaj foarte interesant, o străduţă îngustă unde erau prăvălioare, dughene.

După război nu exista teatru şi Filarmonică şi astea în Ploieşti. Existau câteva cinematografe particulare. Era „Colorado" unde e actualul Teatru de Păpuşi, „Modern" era pe Basarabi, lângă Poşta veche, „Scala" care există şi acum, „23 August", înainte îi spunea „Aro". Peste drum de „Casa Cărţii" exista un cinematograf mic numit „Corso", lângă Banca Naţională era unu' „Capitol". La cinematograf era obiceiul, din cauza dotării cu aparate rudimentare, se făceau în timpul filmului pauze pentru schimbarea bobinelor în care timp se aprindeau luminile şi câteva minute apărea câte o dansatoare sau câte un comic care spunea câte un banc. Intrarea era non-stop, puteai să intri la jumătatea filmului şi puteai să stai toată ziua acolo.

În 1947, cam atunci, a luat fiinţă Teatrul de Stat, aşa-i spunea, care, pe lângă câteva personalităţi, artişti cunoscuţi, funcţiona cu mulţi amatori, localnici care s-au dovedit a fi foarte buni. Printre actorii mai cunoscuţi erau Eugen Obreja, Mihai Balaban, Dem Psata, Juju Pavelescu, fostă mare cântăreaţă şi alţii. Teatrul funcţiona pe strada Anton Pann unde, actualmente, e Filarmonica. Cam prin '45 – '50, nu mai ştiu exact, a luat fiinţă şi Filarmonica. Când a luat fiinţă Filarmonica, a luat această clădire, iar Teatrul s-a mutat în localul actual care pe vremuri a fost cinematograful „Odeon". Sala propriu-zis e cea veche. Tot prin '47 – '48, a luat fiinţă Conservatorul Popular care, ulterior, a devenit Şcoala Populară de Artă şi care s-a banalizat, de unde au plecat destui artişti: Nicolaie Spudercă, Damian Crâşmaru, Corina Bărbulescu de la operetă, Valeriu Moisescu... A dat mulţi, au ieşit, dar eu îi ştiu pe ăştia.

(Informator H. A., 29 martie 2003, Ploieşti)

(2)

După război, tatăl meu bun murise pe front şi, la un an de zile, mama s-a recăsătorit cu un jandarm care a fost numit şef de post în comuna Podenii Noi unde a stat ca şef de post un an de zile, după aceea l-a mutat în Ploieşti.

Era o perioadă când se confiscau moşiile, casele şi se aduceau chiriaşi în casele lor. Se dădeau repartiţii cu mai multe case şi tu te duceai să vezi care îţi convine. Bineînţeles, că toate erau casele moşierilor. A plecat tata la oraş cu o mătuşă şi au vizitat toate casele care erau date pe listă. Şi au ales o casă a unui moşier, cu o curte foarte frumoasă, dar casa era puţin dărâmată de la bombardament; mai mult partea din faţă. Acolo locuiau proprietarii împreună cu

https://biblioteca-digitala.ro

băiatul lor care era student la Medicină, iar următoarele două camere au fost închiriate de noi şi ei treceau la bucătărie şi baie prin faţa dormitoarelor noastre pe un culoar, iar noi mergeam la bucătărie şi toaletă pe afară. Nu îi deranjam. Nu treceam prin bucătăria şi sufrageria lor.

În ziua când ne-am mutat din Podeni în Ploieşti, am adus bagajul cu căruţe cu cai sau cu boi parcă era, nu mai ştiu. Ei, poţi să-ţi dai seama! Noi, ţăranii! Proprietăreasa a fost foarte amabilă şi ne-a făcut un ceai cald, că fusese foarte frig în căruţe. Ne-a deschis uşa la dormitoare, ne-am adus bagajele. Ne-am aranjat cât s-a putut până seara. Aveam un pat de fier de campanie şi o masă, două scaune. Camera fusese a copiilor de boieri şi era pictată în ulei, cu îngeri: ca pentru copiii lor. M-am culcat împreună cu sora mea în patul ăla şi, peste noapte, m-am trezit că ne ciupea ceva pe mâini, pe picioare. Ne-am dat jos, am aprins lumina şi am văzut ieşind din crăpăturile picturilor şiruri de insecte care, a doua zi, am aflat că erau, că nu văzusem în viaţa noastră, că unde locuisem erau camerele văruite, cu perdele cusute cu motive naţionale, şi de ploşniţe n-auzisem niciodată. În toată casa erau ploşniţe, că şi în dormitorul servitoarei erau şi cred că şi la ei, că n-avea cum altfel. Camerele lor erau foarte întunecoase şi nu intra nimeni, decât ei. Stăteau ascunşi că aveau datorii la Fisc şi venea să le pună sechestru. După o săptămână, părinţii au chemat un zugrav, au dat cu humă peste picturi şi am scăpat de ploşniţe. Ei ne-au oferit două bănci de scris, aveau o bibliotecă în perete, ca un dulap şi ne-am aranjat confortabil.

Ce mi-a rămas în mintea de copil, că proprietarul era un moşier care avea o avere de cincizeci de hectare. În primul an îl auzeam că pleacă la vânătoare cu mai multe rude, prieteni şi venea cu vânat, cu potârnichi, pe care Maria, servitoarea, le pregătea. La scurt timp după sosirea noastră, a apărut o lege de confiscare a moşiilor, dar moşierii mai aveau posibilitatea să vândă din moşie. Băiatul lor era student în anul trei la Medicină, stătea acasă, că era exmatriculat, că nu plătise taxa. Într-o zi au venit trei ţărani care au vrut să cumpere câteva hectare de pământ. Poarta era tot timpul închisă, erau nişte porţi mari din metal, că după război erau foarte mulţi hoţi. Când a bătut în poartă, am ieşit eu. Proprietarul nu era acasă, era la Hale să cumpere raci, că erau cei mai ieftini. Mi-a lăsat mie vorbă să-i transmit lu' conu Jorj că vrea să cumpere câteva hectare de pământ şi banii îi dă pe loc. Când a sosit acasă, i-am transmis exact ce mi-au spus ţăranii şi el m-a rugat să le spun, când mai vin, că nu vinde din moşie, să nu-l mai deranjeze. A doua zi a urmat o ceartă cu fiul lor care le reproşa că nu-şi poate continua studiile dacă nu duce banii pentru taxa la facultate. Nu uit nici acuma cuvintele spuse de moşier: „Nu voi vinde din moşie cu nici un preţ".

A fost o perioadă când, cei care rămâneau cu moşia, erau obligaţi să plătească către stat o cotă în produse. Trebuia să dea cotă de floarea-soarelui, de lapte, de brânză şi diferenţa în bani. Dar el nu s-a prezentat cu toate dările şi astfel a fost arestat trei luni de zile. Când i s-a dat drumul a cules recolta de floarea soarelui cu care a umplut curtea şi, nu ştiu de unde, a cumpărat lapte, că l-am văzut în curte că

https://biblioteca-digitala.ro

mesteca într-un cazan mare de aramă, în care fierbea şi rufele şi făcea şi saramura la murături. Acolo fierbea lapte, punea nişte cheag şi făcea brânză. L-am văzut cum scotea brânza din cazan şi el bea zer şi zicea mereu: „E bine şi aşa, e bine şi aşa!"

Necazul lor era şi mai mare că, între timp, una din rudele lor, toată familia din partea ei parcă era, un frate de-al ei împreună cu soacra şi soţia, au fost arestaţi în Bucureşti, ridicaţi direct dintr-o biserică catolică, şi părintele, care erau implicaţi într-un complot din ăsta, de politică. Voiau să fugă din ţară sau nu ştiu, că nu spuneau. Şi-au adus la ei două fetiţe cam de seamă cu mine şi cu sora mea, pe care le ţinea cam ascunse. Nu le-a dat la şcoală, bănuiala mea era că erau pitite. Astea practicau spiritismul, în felul lor, de care nu auzisem până la vârsta mea şi ne povesteau cum în familie se practica treaba asta. Ziceau că vedeau cum se mişcă mesele şi se chinuiau şi ele să facă, dar lor nu le ieşea decât un truc cu Biblia şi cu o verighetă şi întreba spiritul unui mort dacă se eliberează părinţii lor. Biblia se mişca de cinci–şase ori şi ele începeau să plângă şi spuneau că mai au de aşteptat. Bunica mea îmi spunea să nu deranjez spiritele că asta se pedepseşte. Au stat un an de zile şi au mâncat împreună cu unchii lor raci şi urzici greceşti până când, într-una din zile, a apărut o doamnă pe culoarul ăsta spre dormitorul lor, cu o haină în cap să nu i se vadă faţa, despre care am aflat că ieşise din puşcărie, că avusese o pedeapsă mai mică. Dar încă trăia cu teamă să nu fie văzută şi, într-adevăr, nu i-am văzut niciodată faţa. Au dispărut misterios, fără să îşi ia „la revedere" şi de atunci nu mai ştiu nimic despre ele.

(Informator I. A., 29 martie 2003, Ploieşti)

(3)

Eu am venit aicea în '45, toamna. Am lucrat la o cârciumă, un local, „Maiorul Mura". Aici, totdeauna se adunau cei care se retrăgeau spre casă, prin zona aia, Bulevardul Mărăşeşti, Târşor şi poposeau acolo şi întârziau la un joc de table. Se mai făcea şi un fel de bişniţă. În perioada aia, după război, se mai vindeau vechiturile, era criză. Era din astea, de ocazie, dintre care unele proveneau de la soldaţii sovietici care erau veniţi atuncea şi cazaţi la cazărmile din Târşor şi care le aveau din furturi sau chiar din jafuri directe. Ruşii jefuia lumea. Au fost chiar unele incidente şi a fost chiar omorât un soldat sovietic. Erau înarmaţi şi au fost cazuri când au tras chiar cu pistoalele automate. Când au găsit, odată, cârciuma închisă, era o nuntă, nu ştiu ce, au tras cu pistoalele prin obloane şi au omorât oameni. Era nuntă şi erau învăţaţi să vină să bea. Ăştia, datorită nunţii, au închis. Ei, dacă au văzut că nu li se dă voie înăuntru, au tras şi au rănit oameni. Au fost şi morţi. Cum au mai fost incidente, autorităţile şi chiar conducerea unităţilor sovietice au luat măsuri şi, când învoiau soldaţii în oraş, nu le mai dădea voie cu arme şi aveau şi anumite ore până la care să se întoarcă.

Pe la aceste localuri şi în oraş apăreau anumite personaje care colorau, oarecum, atmosfera localului. Unu', cunoscut cu numele de Clondir, era o poreclă, că nu era numele lui ăla, îmbrăcat cu nişte pantaloni foarte jerpeliţi, bufanţi, nişte

https://biblioteca-digitala.ro

ghete destul de uzate, un fel de tunică militară în loc de palton, în cap o şapcă model '38, foarte mare faţă de capul lui, iar pe mână purta permanent un coş de papură, un fel de paporniţă, un zimbir cum se zice pe aici, în care îşi aduna el ce primea: mâncare, că era sărăcie. Cânta destul de... nişte melodii mai deochiate pe la mesele muşteriilor şi căpăta şi el. Era un altul, care avea mâna dreaptă, probabil un accident, ceva, el spunea că e de pe front, era moartă, nu avea nerv şi o învârtea ca pe o cârpă. Nu-l durea şi făcea tot felul de demonstraţii: o izbea de mese ca să capete băutură şi mâncare de la oameni [...].

(Informator M. P., 29 martie 2003, Ploieşti)

(4)

Păi... în '48 m-am căsătorit. Până în '48, mama mea a murit la patruzeci şi patru de ani şi am rămas singură şi am plecat de acasă. M-am dus la Piteşti. Am stat la Piteşti şi acolo l-am cunoscut pe Radu. Eram vânzătoare la o alimentară. Şi a venit să ia lapte şi m-a cunoscut şi nu m-a lăsat până nu m-a luat de nevastă. Am venit la Câmpina, la sora lui şi era şi soacră-mea şi m-am cununat. Nu m-am făcut cu rochie albă. Rochie aşa.... Şi m-am dus la soacră-mea, am stat cu ea un timp, m-am înţeles foarte bine cu ea, cu cumnatele. Numa' una nu s-a înţeles cu mine, că fusese prietenă cu prima nevastă a lu' soţu'. Din cauza asta ea a vrut ... nu m-a agreat pe mine.

Şi pe urmă a venit timpul şi am plecat de aici. Că el a ieşit din armată şi-a intrat acolo, la o uzină, nu mai ştiu cum îi zicea. Că de la Câmpina am plecat la Braşov. Am făcut schimb cu un cetăţean. Am stat acolo greu de tot. Am stat la subsol, într-o cameră şi-o bucătărie. Nu mi-a fost aşa bine. E... şi pe urmă, am venit, am făcut schimb şi aici cu Braşovul. Eu am venit la Mişu Ionescu, doctorul Mişu Ionescu, într-o singură cameră cu fetele lui, la bucătărie. Fetele... servitoarele care le avea. Două avea. Şi venea, făcea mâncare şi aveam masa acolo. Eu, masa mea, mi-o pusesem în mijlocul bucătăriei. Şi... raftul ăsta (arată spre raft) îl aveam acolo. Nu ne certam, n-aveam de ce să ne certăm. Şi de-acolo am venit pe Romană. Acolo, o cameră mare şi făcusem bucătărie din camera aia. Baia comună. Nu mi-a tăiat cada? Şi doar era inginer. Aia, băiţa, care spălam în ea. Mi-a tăiat-o. Şi acuma o am aici. De nebuni au tăiat-o. Să nu mă mai duc în baie. Să rămână ei cu baia. Am avut sobă de gătit şi-am pus-o acolo, în spate, unde e geamul. Că atunci s-a făcut geamul, când am pus soba aia de gătit. Şi pe urmă am venit aicea, pe Romană şi după Romană am plecat noi. Nu că ne-a dat ăştia care a venit acum. Şi-am venit aici. Aicea am intrat cu vecina mea pe uşă. Amândouă o dată. De douăzeci şi şase de ani sunt cu ea. Încă aicea era întâi blocu' ăla, 53, din faţă. L-a aranjat cu chiriaşi, cu toate şi pe urmă ăsta l-a dat în folosinţă. Noi am făcut cerere la Sfatul Popular şi ei ne-a dat apartamentul aici. Nu se dădea imediat, sigur că nu, da' ne-a dat până la urmă. Am avut o cunoştinţă care... el ne-a ajutat. A venit, a văzut cum stau la Mişu Ionescu şi mi-a dat aici. Eu m-am bucurat c-am scăpat de acolo. Ce să fac? Aicea e mai bine. Noaptea

https://biblioteca-digitala.ro

am venit. Am plecat, a venit cutremurul, ne-a zguduit. Radu s-a aşezat în pragul uşii, acolo, pe Romană, şi eu am ajuns la poartă. Pe urmă am venit aicea, am luat canapeaua aia într-o maşină şi ne-a adus-o aicea. Canapeaua primul a fost aici şi am rămas aici. Asta a fost. Am stat aici, s-a îmbolnăvit şi Radu, a murit şi el...

(Informator Aurica Ştefănescu, 19 octombrie 2003, Ploieşti)

BIBLIOGRAFIE

Boncu, Ştefan, *Eul în cogniţia socială*, în vol. *Psihologie socială. Aspecte contemporane* (coord. Adrian Neculau), Iaşi, Editura Polirom, 1996.
Dinu, Mihai, *Comunicarea*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1992.
Finnegan, Ruth, *Tales of the City. A Study of Narrative and Urban Life*, Cambridge University Press, 1998.
Măgureanu, Anca, *Intertextualitate şi comunicare*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. XXXVI, nr. 1, ianuarie – februarie, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1985.
Mihăilă, Ecaterina, *Câteva observaţii asupra textului narativ*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. XXXI, nr. 4, iulie – august, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980.
Mihăilă, Ecaterina, *Text şi intertextualitate*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. XXXVI, nr. 1 ianuarie – februarie, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1985.
Nicolau, Irina, Popescu Ioana, *O stradă oarecare din Bucureşti*, Bucureşti, Editura Nemira, 1999.
Raliade, Rodica, *Istorii orale – identităţi narative. Studiu de caz*, în vol. *Etnologica*, Bucureşti, Editura Paideia, 2002.
Thompson, Paul, *The Voice of the Past. Oral History*, Oxford University Press, 2000.
Vultur, Smaranda, *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, Editura All, 2000.

Oral Histories between Private Biography and Collective Biography

(Abstract)

A distinct category within the assembly of narrative aspects which appear in the daily routine of the story-telling cumulates all those stories which authenticate our knowledge and experiences related to the urban life. Among them, the oral stories represent a particular case because of the different afferent topics which have constituted a challenge for a series of disciplines as history, sociology, literary folklore, ethnology, anthropology etc.

The analytical approach of this species representative for the contemporary folklore has aimed the identification of the invariables which could be considered characteristic marks as well as the study of the way in which these invariables operate within the mechanism of the text configuration.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DOCUMENTE DE VIAȚĂ COTIDIANĂ A SOLDAȚILOR*

LAURA JIGA ILIESCU

Vom analiza în cele ce urmează un grupaj de texte cu potențial documentar multidisciplinar, scrieri ale soldaților de pe frontul Primului Război Mondial, versuri, scrisori și însemnări, socoteli matematice, uneori desene etc. notate pe file volante sau în carnete alcătuite din foi de hârtie de format mic, cusute cu sfoară. Aceste carnete se numeau *verșuri*. Purtate în raniță sau într-un buzunar din căptușeala mantalei soldățești, aveau calitatea unor prezențe cotidiene pe câmpul de luptă sau în momentele de răgaz petrecute în tranșee, lagăre și spitale. Valoarea documentară a acestor scrieri se relevă din perspectiva istoriografiei evenimențiale percepută la scară individuală (descrieri detaliate ale bătăliilor, trasee ale campaniilor militare), a istoriografiei nonevenimențiale (viața din spatele linei frontului, viața din lagăre, viața din spitale etc.), a istoriei sociale etc. și a etnologiei. La cea din urmă avem în vedere: acte rituale și ceremoniale, sărbători, repertorii folclorice și repertorii de credințe ascunse printre rânduri, practica, cu valențe magice, a purtării anumitor texte cu funcții protectoare, dar și orizontul de cunoaștere și cel religios ale soldaților, părerile lor despre moarte, viață, război, istorie și Dumnezeu, ori filtrele de observare și de cunoaștere a *celuilalt*, inamicul sau străinul prin ale cărui așezări treceau trupele armate sau micile grupuri de fugari etc.

Majoritatea soldaților și a gradaților militari români din prima jumătate a secolului al XX-lea erau țărani. Pentru ei războiul a reprezentat de două ori o situație limită: a înstrăinării și a vecinătății și pericolului morții, situație în care apar gesturi și comportamente absente sau neuzuale în condiții obișnuite. Unul dintre acestea îl reprezintă scrierea însăși, practică ce în condiții normale nu reprezintă o preocupare specială, dar pe care situația războiului o provoacă și o întreține pe durata lui.

Alături de alte texte provenite din mediul rural, cercetarea caietelor din război aflate în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu" ne-a oferit date interesante referitoare la rolurile cu care era învestit actul scrierii de către persoane iliterate și semiliterate de la începutul secolului al XX-lea. O parte a acestor observații au fost integrate în studiul introductiv al volumului *Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva IEF*[1].

Ne vom referi la câteva dintre „scrierile-jurnal", categorie rar reprezentată în ansamblul documentelor pe care le-am consultat, în parte, datorită faptului că

---

* Materialul a fost prezentat la Sesiunea științifică *Documente convenționale și neconvenționale*, organizată de Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" în data de 26 mai 2004.

[1] Laura Jiga Iliescu (coord.), Anca Stere, Cristina Neamu, *Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva IEF*, București, Editura Cheiron, 2005.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, București, p. 55–59

https://biblioteca-digitala.ro

solicită oarecare deprindere şi uşurinţă în practica lecturii şi a scrierii. Spaţiul alocat nu permite analiza detaliată a fiecărui jurnal, dar vom încerca să atragem atenţia asupra câtorva dintre datele care le individualizează.

Caietul numit *Versuri din cătănie şi depe câmpul de...* (hârtia este deteriorată) *1915* a aparţinut lui Neculae V. Clonţea din Viştea de Sus, judeţul Braşov, aflat la vremea respectivă în comitatul Făgăraşului (AIEF fond ms. 40). Cu excepţia numelui şi a originii nu cunoaştem nimic despre identitatea sa civilă sau militară. De asemenea, nu avem informaţii referitoare la condiţiile achiziţiei (petrecută în orice caz înainte de 1944, căci caietul este menţionat de Constantin Brăiloiu în cartea sa *Poeziile Soldatului Tomuţ*). Textul are valenţe ale unei cronici de război versificate în care descrierile şi relatările narative se compun prin adaptări de motive, teme, formule, structuri metrice preluate din repertoriul folcloric tradiţional, din cel ostăşesc, din broşurile de popularizare şi din presa vremii sau din poeziile învăţate la şcoală, tehnică de compoziţie care exercită constrângeri asupra „vocii" personale a autorului, care nu se mai exprimă pe sine, ci grupul pe care îl reprezintă şi al cărui limbaj îl foloseşte. (Textul a fost publicat, parţial, în cadrul antologiei mai sus numite.) De fapt, Neculae Clonţea nu se plasează pe sine în centrul povestirii, ci prezintă ceea ce se petrecea în jurul lui, conştient de valoarea documentară a textului pe care îl creează ca mărturie scrisă a trecerii sale prin război: „Acestea le-a întocmit / După cum s-au împlinit / Eu aici am însămnat / Toate câte am răbdat / Şi câte s-au întâmplat / De când de-acas-am plecat / Ca să ştie ori şi cine / Ce traiu este la cătănie".

În acelaşi caiet se găseşte un paragraf referitor la coordonatele de performare ale scrierii şi lecturii printre soldaţi: „Apoi mai e rău de cine / Nu ştie ceti şi scrie / Că când vrea să scrie carte / De alţii trebue să să roage / Dar cât îţi vine de greu / A te ruga tot mereu / Când vreai ca să scrii o carte / Pe poştă a o trimete ?/ Ca să ştie şi ai tăi / Tu în ce stare mai stai / Dară tot cu greu îţi vine / Să te rogi de nu ştiu cine / Se-ntâmplă de multe ori / Zădarnice-a tale rugări / Eu mai cu seamă pe trin / Am văzut pe mulţi rugând / Pe unul şi pe altul / Ca să-i scrie puţintel / Să-i scrie ale lui gânduri / În trei patru sau cinci rânduri / Dară puţini se găsesc / De cari voea i-o-mplinesc [...] / Cine nu ştie ceti / O carte de va primi / Trebue la alt s-o dea / Să vadă ce-i scris în ea / De multe ori nimereşte / Că acel ce i-o ceteşte / I spune una şi alta / Nu-i spune ce zice cartea / Şi aşa îl necăjeşte / Mult rău îi pricinuieşte / Atunci şti a preţui / Ce-i a scrie şi-a ceti / Pentru-aceea fraţilor / Porunciţi copiilor / La şcoală a se sili / O zi ei a nu lipsi / Să-nveţe-a ceti şi scrie / Ca să aivă bucurie. 27 Iunie 1915". Din text reiese că apelul la un intermediar, deopotrivă pentru scrierea şi pentru citirea scrisorilor (nu întotdeauna cel care ştia să citească ştia şi să scrie) presupune un context special (specializat) al practicării scrierii şi un caz aparte al scrierii şi lecturii colective în care intimitatea şi spaţiul individual privat au un caracter ambiguu. Nu ştim cum prezenţa intermediarului influenţa conţinutul şi gândurile personale ale expeditorului scrisorii, nu ştim dacă el avea un repertoriu standardizat de formule personale sau preluate din repertoriul folcloric al camarazilor, dacă şi cum era recompensat etc. În asemenea situaţie gândurile şi informaţiile cele mai

https://biblioteca-digitala.ro

personale ale celui în numele căruia se scrie primesc expresia grupului. În ceea ce îl privește pe Neculae Clonțea, probabil intermediar la rândul său pentru elaborarea scrisorilor soldaților, el reprezintă categoria specială a cititorilor și scriitorilor, a creatorilor chiar, – compune versuri – posibil cărturar în satul său, poziție de pe care lansează acasă îndemnul spre alfabetizare.

Am ales caietul de cântece eroice, de dragoste, romanțe și poezii culte, al caporalului Ioan Galea (AIEF fond ms. 36), care nu avea nevoie de intermediar pentru a-și scrie gândurile pentru că însemnările sale marginale au valoarea unui jurnal intim, față de jurnalul de război al lui Neculae Clonțea. Pentru Ioan Galea scrisul devine o formă de exteriorizare a sentimentelor, manieră de consemnare a evenimentelor cu valoare personală și de reiterare mnemonică a lor: „Spre aducere aminte". Nouă, însemnările lui Ioan Galea ne relevă aspecte ale vieții de război din afara luptelor.

„Fiind în slujbă la Garnizoana Arest Wache sine având cu ce îmi petrece timpul mai usior mam apucat amai Scrie doruri jale și câte o poezie ca Sami treacă din cătănie. Servus Tivilie încă 8 luni în cătănie Căci eu sunt sătul până în Călcâie"[2].

„Spre aducere aminte din timpul meu de serviciu din anul 1908 și spre amintire din 1911 din luna lui Ianuarie în 29 chiar în tro Duminica când neam sculat era un timp foarte urât afara si erea o furtună mare cu zăpadă și în furtună" [incomplet] [3].

„Fiind în slujba ca tacs Kapral mam apucat a mai scrie câte o dorința cătănească Aicea au durduit și au fulgerat ca în timpul veri și eram forte trist / gândindumă mai departe la Viitor. finis

Gallea ioan 271 1911

Nagyzeben Hermanstat

Spre aducere aminte din 1911 Ianuarie în tra 2 lea am fost tacs Kapral si miau trecut forte bine slujba căci am stat de povesti înpreună cu T. Padea kapral si I Oancea kapral si Mateia kapr si așia petrecand în povesti din trecut Și ce a să mai pățim în Viitor am petrecut si slujba aceasta cu bine. nu pot să stiu câte slujbe mai am în cătănie căci leas in scrie căci tot nu am eu altă treabă acum dară cu agiutorul lui D-zeu luni mai zicem încă seapteși vra 8 zile apoi servus tivilie. Finis"[4].

„Spre aducere aminte din 1911 Februare nemteste în 3 lea au venit Fratemeo Niculae în Sibiu și au plecat la America cu trenul dela 11 Seara"[5].

Sergentul Dumitru Codreanu, originar din Dodești, jud. Iași, a ținut un jurnal de zi, început la 27 martie 1917 – dată la care se afla prizonier într-un lagăr german de pe teritoriul Ungariei – și terminat pe 16 iunie 1918, în cursul evadării sale și a drumului spre casă (AIEF fond I. 26149). Caietul, de dimensiuni 13 × 8 cm, scris cu creionul, a fost achiziționat în anul 1965 de către cercetătoarele Ghizela Sulițeanu și Elisabeta Dolinescu.

[2] AIEF, *ms. cit.*, p. 26. Citările redau grafia din manuscris.
[3] *Ibidem*, p. 32.
[4] *Ibidem*, p. 47.
[5] *Ibidem*, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

Din mai multe motive, dintre care enumerăm doar două, şi anume: limitarea expresiei la limbajul verbal – deşi nu orice poate fi convertit în cuvinte – şi autocenzura autorului, un jurnal este insuficient pentru reconstituirea personalităţii intime a scriitorului şi/sau a contextului în care s-a desfăşurat sau care a determinat actul scrierii. Cu toate acestea, citind jurnalul lui Dumitru Codreanu se pot surprinde aspecte ale manierei sale de a lua parte la evenimente, cu atât mai interesante cu cât ele se integrează viziunii asupra războiului pe care am întâlnit-o în caietele altor soldaţi. Cum era, poate, de aşteptat, fie că relatează întâmplări sau că reflectează asupra lor, discursul său gravitează în jurul relaţiei dintre *înstrăinare – acum*, pe de o parte şi *acasă – înainte*, pe de altă parte, evident cu accentuarea pozitivă a celui de-al doilea termen. „Căci unde era mama Ca să te întrebe ce te doare unde era mama să pună mâna unde to doare, unde era mama să te mângâie Cu dulcele vorbe ale ei mama, strigai dar mama era departe şi cine ştie în ce stare so fi aflând. Unde era fratele, unde era soră sau vro rudă săţi dea un Cuvânt de mângâiere". Am remarcat, de asemenea, cadrele religiozităţii lui Dumitru Codreanu conform cărora îşi apreciază deopotrivă înstrăinarea, participarea la război şi pierderea libertăţii. Războiul, semn şi pedeapsă divină pentru păcatele oamenilor, aduce, la nivelul vieţii cotidiene, degradare morală şi mizerie. În lagăr fiind, Dumitru Codreanu notează în jurnal: „Gândesc la viaţa mea Căci mam încurcat cu sufletul mereu în păcate. Căci ce fire omenească nu e căzută sau nu e supusă păcatelor dară în viaţa de prisonier e de speriat cu totul. 1) De când sunt prisonier nu ştiu de nici o rugăciune ca să mă duc la o biserică După Cum mă duceam când aveam libertatea. 2) Sau Să serbez Duminica ori alte sărbători ci numai lucru. 3) Să postesc vreo zi de post ci mănânc şi alte spurcăciuni [...]. 4) Ce e mai principal furatul Doară fără meseria aceasta am trăit acasă nu mă atingeam de nimica dară văzând căci aici Câştigi greu egsistenţa zilnică mam înfruptat şi în această meserie aveam clienţi buni şi văzând pe ei nu am putut să mă stăpânesc ci am căzut în lăcomie şi furam ce îmi pica"[6]. (Este dezvăluit indirect şi un aspect al traiului în lagăr, hoţia. În spital, în stare de incoştienţă fiind, „văd că de la cap îmi lipseşte portofelul", scrie autorul.) Totuşi, războiul nu îi înăbuşă cu totul curiozitatea, capacitatea de a se mira şi bucuria de a vedea locuri noi. Campaniile militare îi prilejuiesc contactul cu oraşul, iar Dumitru Codreanu devine un călător: „Astăzi ne aflăm în oraşul Oradia Mare. Ce minune Ce frumuseţe de oraş Cât întinzi privirea ochilor nul poţi cuprinde Clădiri ţesute una în alta, 3 şi patru rânduri tramvaiuri în toate părţile podgorii împrejurul său de nu mai dai de capăt, în fine"[7].

Nu cunoaştem motivele pentru care Dumitru Codreanu a ţinut un jurnal. Nu ştim dacă l-a scris doar pentru sine – „Fiind permutat din lagărul 1 în lagărul 2 pentru transport nu ştiu unde [teribilă incertitudine! – n.n.] şi stând în gânduri după cum fie care om gândeşte am pus mâna pe creion ca să scriu ce gândesc"[8] – sau şi pentru cei de acasă. La întoarcere, le va povesti întâmplările sau/şi le va citi, caz în

[6] AIEF, *ms. cit.*, p. 18–19.
[7] *Ibidem*, p. 27.
[8] *Ibidem*, p. 18.

https://biblioteca-digitala.ro

care jurnalul va conferi suport și model scris pentru viitoarele narațiuni orale de război. De aceea pare, uneori, că li se adresează direct: „Dragii mei, încălțămintea mi se rupsese de tot"[9].

În caietul în care și-a ținut jurnalul, Dumitru Codreanu a mai transcris cântece și poezii, două probleme de aritmetică, ceea ce ne spune câte ceva despre gradul său de alfabetizare și despre preocupările pe care le are și, foarte interesant, un mic dicționar de expresii german-român, cu versiunile germane transcrise parțial corect, parțial „după ureche". Spre exemplu: „Iam spus – Șap ghisact" sau „Ce mai faceți – Vas machen sie". Chiar și observarea expresiilor pe care le-a notat poate indica preocupări sau aspecte ale vieții petrecute de către Dumitru Codreanu „alături" de inamicii germani, în lagăr sau în tranșee. Pe el în interesează cum se spune „Mai târziu merg și eu" sau „Când plecăm de aici?" sau „Te rog dămi un post să merg în sat" sau „Eu am vândut în sat" sau „Mergem acasă" sau „Sunt ostenit" etc. De ce și unde avea nevoie să vorbească sau să înțeleagă germană?! Cum sau cine l-a învățat aceste câteva expresii considerate de el utile?! Lagărul, desigur, oferea un cadru pentru comunicarea interactivă cu inamicul. Dar poate că și statul în tranșee, în momentele de așteptare dintre lupte, prilejuia cunoașterea *celuilalt* și a limbii sale, vorbe aruncate dintr-o tabără în alta, sau mici schimburi comerciale. „Seara trece stând față în față cu nemții la 100 de metri de ei în tranșee noi în tranșee, așteptând când de când să ne luăm de păr" – ceea ce relevă un alt aspect al vieții cotidiene de război.

Soldiers' Daily Life Documents

(Abstract)

Soldiers' writings in the First World War – letters, diaries, mathematical counts, drawings, etc. – show a multidisciplinary documental potential. Carried in kitbag or in pocket, these writings had the quality of everyday presence on the battle fields or during the respites in the trench, hospitals and prison camp.

The majority of Romanian soldiers and caporals were peasants. For them, the war represented a double liminal situation: firstly, the estragement – for people who leave their houses just if it is necessary, and, when they have to do this, they avoid travelling far away, the distance create a feeling of vulnerability – and secondly, the vecinity and the danger of death. In such situations occur gestures and habitudes unusual in normal conditions. Writing is one of these gestures. At home it does not represent a habitude, but the war activate and sustain it during its time, as a special event.

Among other writings elaborated by people from rural milieu, the booklets created under the war conditions offered interesting data concerning the functions the act of writing were invested with by illiterates and/or semiliterates, at the beginning of the XXth century. We had a special view on diaries, cathegory performed very rarely because the one who *keeps* a diary has to have ability in reading and writing.

[9] *Ibidem*, p. 55.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

COLECTIVIZAREA – ÎNTRE DOCUMENTUL DE ARHIVĂ ŞI CÂNTECUL POPULAR NOU*

ANCA STERE

Fenomen social amplu, finalizat, în România, în aproape două decenii (1945–1962), *colectivizarea* a fost dictată de raţiuni de strategie socială, focalizată pe negarea violentă a principiului proprietăţii şi a moralei creştine, ca parte a noului sistem politic instaurat după cel de-al Doilea Război Mondial. Organizarea şi funcţionarea gospodăriilor agricole de producţie au avut nu doar implicaţii sociale şi economice, ci şi mentalitare, în aproape toate zonele rurale ale ţării. Ierarhiile sociale au fost inversate, relaţiile umane modificate/degradate, autoritatea locală şi-a schimbat exponenţii şi criteriile de eligibilitate, iar noile valori comunitare au fost puse exclusiv sub semnul ideologiei comuniste.

Impunerea noului sistem de organizare a agriculturii s-a realizat pe două niveluri: prin acţiune directă – activitatea membrilor celulelor de partid de la sate, a agitatorilor politici etc. – şi indirect, pe de o parte, prin propaganda de partid şi de stat (ziarele de partid a căror lectură colectivă avea loc la căminul cultural, programele transmise de difuzoare) şi, pe de altă parte, prin crearea şi vehicularea unui tip de creaţie populară – „cântecul popular nou" – oferit ca *model ficţional* al realităţii şi ca model structural şi tematic, unicul acceptat ideologic, pentru folclorul epocii.

Studierea documentelor din Arhivele Naţionale, *Fondul CC al PCR, Cancelarie*, permite deconstruirea mecanismelor de impunere a unui sistem organizaţional elaborat de necesităţile regimului comunist, şi nu ca urmare a cerinţelor realităţii economice şi sociale rurale. Lectura şi analiza decretelor, a stenogramelor şedinţelor Biroului Politic, a hotărârilor şi a legilor elaborate, în special în anii 50, reprezintă punctul de pornire al demersului nostru ce încearcă să surprindă strategiile de construire a discursului oficial a cărui finalitate în realitatea socială a satului românesc însemna impunerea gospodăriilor agricole de producţie (G.A.C.).

O strategie discursivă recurentă este afirmarea nevoii de persuadare a ţăranilor ca unică modalitate de a atinge scopul propus, ascunzându-se total represiunea directă (bătăi, arestări, deportări, confiscări). În şedinţa din 19 ianuarie 1954, în care s-a discutat problema transformării tarlalelor în întovărăşiri agricole, Alexandru Moghioroş precizează: „Noi trebue să muncim în aşa fel ca toată lumea să intre în întovărăşire şi eu nici nu vreau să cred că noi nu suntem în stare ca să convingem pe ţărani ca să intre în întovărăşire. Dacă se întâmplă aşa, atuncia care

* Materialul a fost prezentat la Sesiunea ştiinţifică *Documente convenţionale şi neconvenţionale*, organizată de Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" în data de 26 mai 2004.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 61–65

https://biblioteca-digitala.ro

rămân în afara întovărăşirii rămân aşa cum sunt, cu pământul în buzunar, fără să-şi aibe stabilit locul unde-l are pământul"[1]. Sunt necesare două precizări în urma acestui fragment citat. În primul rând, tarlarizarea era concepută ca o primă etapă ce trebuia parcursă în procesul colectivizării, urmând întovărăşirile agricole ce urmau să culmineze cu gospodăriile agricole de producţie. Aceşti paşi preliminari trebuiau făcuţi din convingerea că „[...] ţărănimii muncitoare îi este încă greu să aleagă drumul direct la gospodăria colectivă şi că întovărăşirea agricolă este o formă mult mai uşor de înţeles şi de acceptat pentru ţărănimea muncitoare, pentrucă acolo nu se colectivizează pământul, vitele, atelajele, nu se plăteşte munca după ziua-muncă făcută, ci lucrează numai principalele munci agricole cum e aratul, însămânţatul, şi chiar treeratul, în mod colectiv şi tot în mod colectiv se predau obligaţiile faţă de stat. Nici chiar predatul către stat nu se face în mod obligatoriu colectiv, ci numai unde s-a muncit bine s-a făcut aşa, unde nu, s-a predat individual. Noi nu predăm dar tindem la aceasta"[2].

Cea de-a doua precizare se referă la sintagma *cu pământul în buzunar* care desemnează actul de proprietate asupra pământului, ce nu mai reprezintă, în condiţiile colectivizării agriculturii, o garanţie a dreptului individual sau familial asupra pământului. În şedinţa în care s-a analizat situaţia agricolă din regiunea Galaţi, Al. Moghioroş resemnifică actul de proprietate. „A doua problemă este problema actului de proprietate. Era o vorbă că *ţăranul la Galaţi umblă cu pământul în buzunar*. Cum să rezolvăm această problemă ca ţăranul să aibă sentimentul că proprietatea lui de pământ e într-un loc fix, să întărim încrederea că intrând în întovărăşire, acolo pământul nu se schimbă în fiecare an? M-am gândit practic cum să aplicăm aceasta: trebue măsurat pământul la fiecare şi întocmit un nou act de proprietate la Sfat, în dublu exemplar; unul să rămână la Sfat şi altul să se dea ţăranului în mână. Aceasta, numai pentru cei care intră în întovărăşire, ceilalţi rămân cum sunt"[3].

Întorcându-ne acum la strategia discursivă care făcea apel la persuadarea ţăranilor, se remarcă utilizarea ei în majoritatea contextelor concluzive ale şedinţelor Biroului Politic. Astfel, li se cere „organelor de partid şi de stat" „să desfăşoare o muncă permanentă pentru a convinge ţăranii muncitori cu gospodării individuale să intre, pe baza liberului lor consimţământ [s.n.] în întovărăşiri agricole, în gospodării agricole colective, sau să organizeze întovărăşiri agricole, noi gospodării colective.

Organele de partid şi de stat să [...] sprijine, cu toate puterile, asocierea unor grupe mai mici sau mai mari de ţărani muncitori care, de bună voe [s.n.] îşi unesc [...] pământul şi mijloacele lor de producţie în vederea muncii în comun [...]"[4].

---

[1] CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 6/1954, p. 9.

[2] *Stenograma şedinţei dela tov. Al. Moghioroş în care s-a analizat situaţia agricolă din regiunea Galaţi*, 16.I.1954, CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 5/1954, p. 4.

[3] *Ibidem*, p. 6.

[4] *Proiectul CC al PMR: Directivele Congresului al II-lea al Partidului cu privire la dezvoltarea agriculturii* în anii 1955–1956, dosar nr. 89/1954, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro

Această idee apare cu variante minime de formulare: „S-a trecut la desfăşurarea unei munci politice de masă concrete în rândul ţăranilor muncitori pentru convingerea acestora, ca pe baza liberului consimţământ [s.n.], să treacă pe calea agriculturii socialiste" sau „În organizarea acestei munci, comitetul regional de partid a trasat ca sarcină de prim ordin tuturor organelor şi organizaţiilor de partid să respecte cu strictețe principiul liberului consimţământ şi să considere munca de lămurire şi convingere singura metodă posibilă în atragerea ţăranilor muncitori în una din formele socialiste ale agriculturii [s.n.]" [5]; „se va atrage în mod deosebit atenţia organelor de partid şi de stat locale că, nu este permis să se exercite nici un fel de constrângere asupra chiaburilor [s.n.] pentru a-i determina [...] să cedeze pământul"[6]; „respectarea deplină a principiului liberului consimţământ [s.n.] al ţăranilor muncitori"[7]; „Noi trebuie să desfăşurăm o muncă zilnică permanentă, de a lămuri, de a convinge pe ţărani [s.n.], inclusiv cei din întovărăşiri, de superioritatea G.A.C., răspândind indicaţiile date de conducerea partidului, de BP, în ceea ce priveşte de a nu forţa lucrurile şi de a nu folosi metode administrative [s.n.], ci folosind munca zilnică de convingere [s.n.], inclusiv presa [...]"[8].

Convingerea vizează toate categoriile de vârstă, gen sau ca prestigiu ale satului: tinerii (incluşi în UTM), femeile (din organizaţia de bază), soldaţii, învăţătorii, urmând tiparul transmiterii folclorice: „propaganda din om în om"[9], „agitaţia de la om la om"[10]. Pentru a avea certitudinea eficacităţii mesajelor transmise, se mizează pe cei mai buni propagandişti şi pe similitudinea dintre codurile utilizate de emitenţi şi de destinatari. „Pentru a rezolva această problemă trebuie să asigurăm cei mai buni propagandişti, cei mai buni agitatori, care să ducă munca în fiecare comună, în fiecare sat"[11]. „Partea cea mai combativă din activul de partid, cei mai combativi colectivişti care au experienţă să fie trimişi să vorbească cu întovărăşiţii, pentru că ei vorbesc un limbaj pe înţelesul ţăranului, ei cunosc limbajul fraţilor lor mai mult decât îl cunoaşte orăşeanul"[12]. Astfel, se creează în acest segment o ierarhizare valorică, ce duce la apariţia unei „elite" la care se poate accede mai întâi prin înscrierea în partid şi, apoi, prin frecventarea învăţământului politic, a cărui durată varia în funcţie de autoritatea vizată.

---

[5] *Informare privind abaterile săvârşite în transformarea socialistă a agriculturii în raionul Darabani*, dosar nr. 5/1958, p. 83.

[6] *Protocol nr. 27 al şedinţei Biroului Politic al CC al PMR* din ziua de 14 iulie 1956, dosar nr. 74/1956, p. 3.

[7] *Stenograma şedinţei plenare lărgite a CC al PMR* din zilele de 16-17 iulie 1956, dosar nr. 76/1956, p. 191.

[8] Fragmentul aparţine concluziilor trase de tov. N. Ceauşescu, *Stenograma şedinţei din ziua de 28 sept. 1960, cu primii secretari ai comitetelor regionale de partid* (...), dosar nr. 42/1960, p. 62.

[9] *Stenograma şedinţei plenare a V-a a CC al PCR* din 8 şi 9 ian. 1947, dosar nr. 1/1947, p. 22.

[10] *Stenograma şedinţei în care s-a analizat activitatea UTM*, 29 apr. 1954, dosar nr. 45/1954, p. 14.

[11] Dosar nr. 5/1954, p. 6.

[12] *Stenograma discuţiilor care au avut loc la Sfatul Popular al regiunii Iaşi*, în ziua de 20 sept. 1961 [...], dosar nr. 40/1961, p. 3–4.

https://biblioteca-digitala.ro

Mecanismele de impunere a noii realități sociale prevede, în cadrul metodelor persuasive, stimularea fruntașilor și sancționarea „reacționarilor". Ambele procedee se regăsesc în discursul politic care verbalizează dezideratele ideologice și strategiile de aplicare a acestora. „De asemenea, să nu se neglijeze diverse forme de stimulare și cinstire a fruntașilor și a celor care sunt fruntași în întreceri, pentru că în preajma lui 1 Mai și întrecerea în agricultură trebuie să capete avânt. În raionul Cluj era un drapel care era deținut o săptămână de sfatul popular care era fruntaș. La sfârșitul de săptămână după ce se vedeau rezultatele, dacă pierdeau li se scotea drapelul"[13]. Pe de altă parte, și oponenții sunt incluși în această paradigmă, împreună cu modalitățile de contracarare a reacțiilor acestora: „Este posibil să întâmpinăm și anumite rezistențe, să ne lovim de dușmanii socialismului sau de elementele înapoiate care ne vor face greutăți, de aceea trebuie lucrat pe două fronturi, intensificând munca, mergând din casă în casă, arătând cu date concrete, cu exemple, ducându-i la gospodăriile agricole colective cele mai bune și în același timp îndreptând focul împotriva celor care individual sau în grup ne fac greutăți, se pun deacurmezișul drumului"[14].

Discursul ideologic se raportează și la elementele sociale conotate negativ de regimul comunist. Se prevede integrarea și absorbția, asimilarea chiaburilor, a preoților și a fiilor acestora în mecanismul complex al colectivizării. „Uitați cum înțelegem noi: între chiaburi și chiaburi sunt deosebiri. De exemplu, sunt gospodării chiaburești, care an de an în mod corect plătesc impozitul către stat. Noi nu socotim că chiaburul este prietenul nostru, nu am socotit niciodată și nici nu vom socoti, însă facem o diferență între cei care au plătit datoriile către stat, care respectă legile țării, care nu fac greutăți și între cei care nu numai că înjură dar nu plătesc impozitul și are de unde, care se sustrag față de obligațiile către stat, care fac muncă de descompunere a gospodăriei colective, iau atitudine deschisă sau ascunsă împotriva colectivizării"[15]. „[...] Fără îndoială că se poate spune că marea majoritate a foștilor chiaburi primiți în G.A.C. lucrează, însă în aceeași măsură există și o serie de acțiuni dușmănoase împotriva G.A.C. Asta trebuie să avem în vedere pentru că mulți dintre ei intră cu intenții dușmănoase. [...] Trebuie întărită vigilența revoluționară mult mai mult decât până acum"[16].

Ca o concluzie la această restrânsă analiză a documentelor cercetate se poate afirma că lectura lor poate oferi indicii pentru stabilirea mecanismelor ideologice care au dus la colectivizarea agriculturii în România. Se pot stabili metodele utilizate, actanții și instrumentele lor discursive, coordonatele comenzii politice, toate acestea marcând cadrul social, circumstanțele care determină apariția, circulația și utilizarea textului folcloric cu tematică nouă ca instrument ideologic.

[13] Tov. Leonte Răutu, *Stenograma ședinței de instructaj cu instructorii secțiilor CC al PMR* din ziua de 6 apr. 1955, dosar nr. 30/1955, p. 27.

[14] Dosar nr. 40/1961, p. 4.

[15] Al. Moghioroș, dosar nr. 76/1956, p. 14.

[16] Vasile Patilineț, *ibidem*, p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro

„Cântecul popular nou" este conceput ca legitimare a sistemului politic, servind drept canal de transmitere pentru modelul de realitate impus de regimul comunist şi beneficiind, în acelaşi timp, de avantajul limbajului utilizat de mase. Colectivizarea, munca şi traiul în comun sunt teme recurente în textele noi, impunându-se, şi în acest fel, imaginarului colectiv prin transmiterea lor în forme versificate, ca modele perceptive şi de raportare la realitate, modele ce înregistrând toate etapele impunerii colectivizării: „Foaie verde iasomie, / Lucrăm în tovărăşie, / Alţii în gospodărie" sau „Foaie verde şi-un mohor, / Sunt ţăran cooperator, / Am grădină şi ogor, / Cu plugul tras de tractor. / Legile nu mă mai dor, / Dreptatea-i a tuturor. / Femeia-i judecător, / Soldatul alegător"[17].

În ambele modalităţi de reflectare a realităţii, discursul politic şi cântecul popular nou, se remarcă în nivelul de profunzime al textelor recurenţa ideii exprimate, de altfel, plenar de Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1961, când afirma: „Trebuie să li se spună că nu scapă de gospodăria colectivă cum nu scapă de moarte"[18].

Collectivization – between Archive Documents and the "New Folkloric Song"

(Abstract)

The study of the documents in the Romanian National Archives, especially those documents belonging to the fund of the Central Committee of the Romanian Communist Party, allows us to deconstruct the mechanisms used for imposing an organizational system required by the ideological needs of the communist regime and not by the needs of the rural social and economic reality. The critical analysis of the decrees, of the shorthand reports which recorded the Political Office meetings, of the decisions and articles of law elaborated especially during the 50's represents the starting point of my research, trying to grasp the official discursive strategies which aimed at imposing the collective farms.

The new forms of social reality (working and living together) are recurrent themes in the "new folkloric song". The comparative analyses of the two types of discourse (the official one and the one transmitted by these creations) can enlighten some of the mechanisms used for legitimizing the communist regime.

[17] *Cântece populare noi*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1959, p. 24, 40.

[18] *Stenograma discuţiilor care au avut loc la Sfatul Popular al regiunii Iaşi*, dosar nr. 40/1961, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CERAMICA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ
– Evoluție. Tendințe. Perspective –

MARIA BÂTCĂ

O frumoasă legendă a folclorului românesc îngemănează actul primordial al facerii omului cu zămislirea vaselor de lut. Se spune că olarul a furat meşteşugul său de la Dumnezeu, care a creat omul din pământ şi apă, modelându-l pe Adam din lutul moale, după chipul şi asemănarea sa. Neputând însufleți vasele, asemenea Atotputernicului, prin suflarea sa, olarul le-a supus focului, pentru ca dogoarea acestuia să le dea suflet, glas limpede şi trăinicie. Dialogul omului cu lutul coboară adânc în preistorie, ceramica fiind pentru arheologi un calendar al epocilor succesive, iar pentru istoricii de artă un martor vizual, ce ne vorbeşte despre rafinata civilizație a culturilor neolitice, care a culminat cu strălucita ceramică pictată de Cucuteni.

În spațiul cultural românesc al secolelor al IX-lea – al XI-lea, ceramica, fie de uz curent, neagră, de tradiție neolitică, sau roşie, de tradiție daco-romană, fie din specia fină a ceramicii smălțuite, – cunoscută încă din Antichitatea romană şi apoi bizantină –, constituie unul dintre elementele de referință pentru meşteşugurile şi arta acelei perioade, în care s-a conturat o gramatică decorativă proprie poporului român. Ceramica neagră, cu strălucirea sa de oțel, din Moldova şi din părțile de răsărit ale Transilvaniei, a păstrat, în modul cel mai pregnant, vestigii de cultură materială, supraviețuiri din orizontul neoliticului, ce se vădesc în forma şi ornamentica vaselor, aproape aceleaşi de-a lungul vremii, dar, mai ales, în tehnica de ardere. Este tehnica reducătore (ardere înăbuşită) ce durează circa 10 ore, timp în care bioxidul de carbon se depune pe pereții vasului, determinând culoarea neagră în diverse nuanțe: de la cenuşiu la negru-intens. Decorul obținut prin cele două tehnici: impresiunea cu rotița şi lustruirea cu ajutorul unei pietre de râu, se subordonează, de fapt, formei obiectului, desăvârşind-o, punând-o şi mai mult în relief.

Populația românească din Transilvania şi Banat a produs, timp de secole, o ceramică roşie, nesmălțuită, deosebit de frumoasă şi de ieftină, pe care au utilizat-o atât băştinaşii, cât şi coloniştii unguri şi saşi în toată perioada Evului Mediu. Pătrunderea masivă în secolele al X-lea – al XII-lea a smaltului în Europa răsăriteană, creează noi raporturi între ceramica roşie, neagră şi cea smălțuită, ultima fiind superioară nu numai în privința impermeabilității vaselor, ci şi în ceea ce priveşte compoziția decorativă, ea permițând o amplificare a valențelor estetice.

În secolele următoare se poate urmări procesul de extindere a ceramicii smălțuite şi în mediul rural, ajungându-se în timpul domniilor lui Şerban

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 67–81

https://biblioteca-digitala.ro

Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu la un mare rafinament decorativ şi cromatic. Pe lângă Mânăstirea Hurezi, cea mai importantă ctitorie brâncovenească, construită între anii 1690 şi 1697, ia fiinţă o şcoală de pictură şi sculptură, dar şi un centru de olărie fină, decorativă, care deservea nevoile unei curţi rafinate, ale boierimii şi ale târgoveţilor înstăriţi[1]. Motivele geometrice, zoomorfe, avimorfe şi vegetale, obţinute prin desen, cu cornul şi cu gaiţa, conferă ceramicii de Hurez un efect estetic aparte. În aceeaşi perioadă înfloreşte şi mai vechiul centru oltenesc de la Oboga, vestit pentru ulcioarele de nuntă, decorate cu motive animaliere.

Izvorul de inspiraţie în crearea unei strălucite ceramici smălţuite moldoveneşti, încă din secolul al XIV-lea, l-a constituit ceramica de origine caucaziană, adusă de armeni. În oraşele Rădăuţi, Suceava, Siret, Baia s-a produs o ceramică smălţuită ce are la bază tricromia: verde, cafeniu, galben şi o ornamentică în relief alcătuită din motive extrem de variate: geometrice, vegetale, zoomorfe (animale fantastice) şi heraldice (capul de zimbru din stema Moldovei).

În secolul al XVIII-lea, după stingerea treptată a producţiei de ceramică fină de la Suceava, se dezvoltă peste munţi, la românii din nordul Transilvaniei, centrele de olărit din Maramureş şi Ţara Oaşului (ca cel de la Vama), ale căror vase erau decorate prin tehnica bizantină „sgraffito", într-o cromatică alcătuită din nuanţe de galben, maron, roşu, verde, pe fond alb. În Transilvania, ceramica smălţuită apare mai târziu decât în celelalte două principate, renumite fiind centrele româneşti din Ţara Oltului şi Ţara Bârsei[2]. O contribuţie deosebită la dezvoltarea ceramicii smălţuite din Transilvania au avut-o olarii saşi, care au preluat de la meşterii habani, deţinători ai secretului obţinerii smaltului de Faenza, procedeele de preparare a glazurii de cositor în amestec de plumb şi acid boric ce dă fondul albastru-intens sau albastru-lavandă pe care se execută ornamentul alb sau galben. În veacul al XVIII-lea, numit şi cel al „Renaşterii transilvănene", breslele săseşti creează o ceramică smălţuită, de mare fineţe, asemănătoare celei de Boemia, stimulând breslele secuieşti din Curbura interioară a Carpaţilor, cel mai puternic centru fiind, până în zilele noastre, cel de la Corund, din judeţul Harghita, care a preluat şi motivele decorative săseşti pe măsură ce olarii din Sibiu, Braşov, Agnita şi Bistriţa şi-au încetat activitatea[3]. Trăind împreună pe pământul transilvănean, meşterii români, germani şi maghiari s-au influenţat reciproc, pentru a lăsa o moştenire culturală comună, dar care evidenţiază specificul fiecărei etnii şi al fiecărui centru de olărit în parte, îmbogăţind, astfel, tipologia funcţională şi decorativă a ceramicii smălţuite de pe întreg cuprinsul României.

Produsă şi astăzi în centre renumite ca Horezu, Oboga, Baia Mare, Rădăuţi, Curtea de Argeş, ceramica smălţuită încântă ochii iubitorilor de frumos prin culorile sale strălucitoare şi prin motivele străvechiului fond autohton: geometrice, cosmice, zoomorfe, avimorfe, vegetale stilizate.

[1] Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, Bucureşti, 1938, p. 99.

[2] *Centrele de olari din sud-estul Transilvaniei*, vol. I, Sf. Gheorghe, 1997–1998.

[3] Barbu Slătineanu, *op. cit.*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

După creionarea acestor date cu caracter general asupra evoluției ceramicii populare în spațiul românesc, vom încerca în rândurile ce urmează să supunem fenomenul plastic al ceramicii populare unui examen comparativ și analitic pentru a explica stadiul actual de evoluție și perspectivele sale, precum și multitudinea și complexitatea factorilor care acționează în această perioadă, ducând la prefaceri esențiale și în acest domeniu.

În societatea contemporană, interesul pentru ceramica populară de factură tradițională a sporit, ea păstrându-și rosturile funcționale și decorativ-ornamentale în mediul rural și în cel urban, atât eforturile instituțiilor de cultură, muzee, inspectorate de cultură, Centrul Național al Creației Populare, ca și centrele județene, cât și cele ale specialiștilor de a-i asigura locul pe care îl merită fiind demne de subliniat.

Târgurile de artă populară organizate an de an în diverse centre din țară: București, Horezu – Vâlcea, Rădăuți – Suceava, Iași etc., simpozioanele și colocviile pe tema ceramicii populare, în cadrul cărora se poartă un permanent dialog între cercetătorii domeniului și meșterii olari contemporani, evidențiază faptul că investigarea mediului rural din zilele noastre, a realității sale estetice, nu se mai poate limita doar la aspectele tradiționale ale creației plastice populare. Problemele legate de procesul creator, cu toate aspectele pe care le incumbă – difuzare, receptare, îndrumare, relația producător–consumator – sunt puternic înrâurite în zilele noastre de mutațiile social-economice care operează în viața satului în perioada de tranziție către o economie liberă de piață, constituind teme majore pentru cercetarea științifică de specialitate. S-au schimbat structurile mentale, comportamentele individuale și colective, gustul, concepția estetică, motivația producerii bunurilor de artă populară, statutul meșterului creator, judecățile de valoare, normele de apreciere, toate aceste aspecte complexe reclamând reflecții îndelungate asupra fenomenului plastic popular investigat.

Transformările, mutațiile din viața satului (de ex. șomajul ce i-a obligat atât pe navetiști, cât și pe cei care se stabiliseră în oraș să se întoarcă la țară și să practice un meșteșug tradițional), circulația meșterilor populari, ieșirea lor din izolarea și din anonimatul de altădată, participarea lor la diversele expoziții și târguri, organizate în țară sau în afara fruntariilor ei, – unde au fost premiați, conștientizând valoarea lor –, au făcut ca procesul creației artistice să evolueze spre o individualizare din ce în ce mai accentuată. Creatorul popular nu mai este, în mod expres, exponentul comunității din care făcea parte, cu care se identifica în trecut și care îi asigura acreditarea. Eliberat de constrângerile colectivității și, de ce să nu recunoaștem, și de cele ale specialiștilor care au din ce în ce mai puțin credit, creatorul popular se manifestă, tot mai mult, ca *inovator*, în ceea ce privește procedeele tehnice, concepția estetică și organizarea compoziției decorative. Producând pentru nevoile mediului rural și urban în același timp, sau la comanda unor beneficiari, meșterii populari confecționează o ceramică diversificată.

O primă categorie de produse se realizează în spiritul tradiției, al stilului specific local, pentru a corespunde exigenței unor colecționari avizați, cererii

https://biblioteca-digitala.ro

magazinelor Romartizana, precum şi în vederea participării la manifestări organizate în cadrul muzeelor etnografice şi a târgurilor-concurs, unde premiile sunt acordate de jurii exigente, pe criterii estetice. O a doua categorie de ceramică se produce la cererea unor comanditari, ce au deseori un gust îndoielnic, sau pentru vânzarea pe piaţa liberă, ale cărei mecanisme ascultă de o dinamică proprie, supusă judecăţilor de valoare ale unui public consumator extrem de eterogen ca nivel de instrucţie şi gust estetic. O mare parte din producţia meşterilor olari are o destinaţie pur decorativă, ceea ce ne îndreptăţeşte să acordăm o atenţie specială problemei esteticului, aprecierea ceramicii actuale făcându-se prin dubla sa raportare: la normele frumosului tradiţional, pe de o parte, şi la cele ale artei decorative, pe de altă parte.

Arta decorativă modernă promovează o revenire la anumite forme originare, renunţându-se la aglomerarea inutilă, forma şi ornamentica fiind substituite funcţionalităţii. În zilele noastre, arta populară se dezvoltă ca o categorie distinctă, aparte, situată între arta populară de factură tradiţională şi arta decorativă modernă, ce nu are nevoie de schimbări majore, ci de un climat cultural favorabil, pentru a evolua firesc pe un filon specific naţional, pe coordonatele esenţiale ale spiritualităţii româneşti.

Prezenţa în juriul Târgului ceramicii populare româneşti *Cocoşul de Hurez*, de-a lungul mai multor ediţii, unde an de an se desfăşoară un concurs de creaţie la care participă meşteri din diverse centre de olărit, ne permite să emitem câteva judecăţi de valoare asupra tendinţelor şi perspectivelor domeniului ceramicii contemporane, asupra mutaţiilor petrecute în expresia artistică populară de factură tradiţională, cu atât mai mult cu cât centrul de la Horezu – Vâlcea a rămas, până astăzi, renumit prin producţia sa de înaltă valoare estetică.

Deşi este o pasăre de noapte, huhurezul a dat numele moşiei şi satului Hurezi, atestate documentar încă din secolele al XV-lea – al XVI-lea Târgul Horezu a devenit celebru datorită motivului decorativ predominant, cocoşul, măsurător al timpului şi vestitor al zorilor, pasăre care a fost aleasă ca emblemă a olarilor din acest faimos centru al ceramicii populare româneşti. În satul Olari, suburbie a oraşului Horezu, lucrează familii întregi de olari, adevărate dinastii care şi-au transmis meşteşugul de la o generaţie la alta: Ogrezeanu, Vicşoreanu, Frigură, Giubega, Mischiu, Iorga, Popa, Băscu etc. În timpul efectuării unei cercetări de teren la Horezu, vestitul meşter ceramist Victor Vicşoreanu îmi vorbea, prin anii '70, de cele trei etape pe care le-a parcurs ceramica hurezeană în evoluţia sa: prima a fost cea brâncovenească, când motivele ornamentale se executau numai cu cornul pe vasele uscate, elementele decorative predominante din cadrul compoziţiei ornamentale fiind: soarele, pomul vieţii, şarpele, peştele, cocoşul şi alte păsări care prevesteau sosirea diferitelor anotimpuri sau simbolizau întemeierea familiei, cum ar fi: rândunica, porumbelul, ciocârlanii. Cea de a doua etapă în evoluţia ceramicii hurezene a constituit-o utilizarea *gaiţei* în decorarea vaselor, prin tehnica *jirăvirii* (culorile puse cu cornul se trag cu *gaiţa* în linii subţiri, paralele), tehnică ce a dus la

https://biblioteca-digitala.ro

apariția altor motive ornamentale, între care Victor Vicșoreanu amintea spirala sau melcul, valul, altița, S-urile, crenguța de brad, bobocul. A treia etapă constă în *jirăvirea* întregii suprafețe a vasului cu o rețea dantelată, asemănătoare unei pânze de păianjen, pe care se înscriau apoi diverse motive ornamentale, procedeu decorativ introdus și folosit cu precădere de către Victor Vicșoreanu, de unde și denumirea de „stilul Vicșoreanu", elementele decorative utilizate de acesta fiind: vârtejul, păianjenul, cununa miresei, coada de păun, spicul de grâu, imagini antropomorfe, alături de cele mai vechi, ca soarele, șarpele, cocoșul, melcul.

Este incontestabil faptul că Victor Vicșoreanu, singurul meșter popular primit în Uniunea Artiștilor Plastici ca membru plin, a fost un inovator care, deși nu se trăgea dintr-o familie de olari, datorită înzestrării sale cu un talent desăvârșit, cu un simț al proporțiilor și un gust estetic rafinat, a îmbogățit compoziția decorativă, punându-și amprenta asupra evoluției ulterioare a ceramicii de Horez. Având conștiința esteticului și urmărind o finalitate artistică, ceramica produsă atât de el, cât și de cei care i-au preluat tehnica, dobândește o funcție predominant decorativă. Înnoirile aduse de Victor Vicșoreanu s-au integrat perfect în stilul specific, inconfundabil al ceramicii huruzene. El n-a prelucrat modelele în vederea realizării unor reproduceri, ci a ajuns la un alt tip de construcție, la o altă relație între termenii ornamentali, la o înnoire a limbajului artistic, a mijloacelor de expresie, care au îndeplinit statutul unicității și al originalității. Deși n-a mai gândit în forma arhaică, magică sau mitică, el cunoștea, încă, semnificația străvechilor motive, pe care le-a încorporat în viziunea sa artistică, dându-le noi dimensiuni spirituale și afective.

De aceea, ori de câte ori vom lua în discuție ceramica de la Horezu, vom avea ca reper fundamental creația lui Victor Vicșoreanu, ale cărei valori s-au socializat, fiind acceptate și preluate de întreaga comunitate.

Pentru a cinsti memoria meșterului Victor Vicșoreanu, la cea de a XXV-a ediție a *Cocoșului de Hurez*, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare – Vâlcea, condus cu competență de reputatul specialist dr. Gheorghe Deaconu, a inițiat „Memorialul Vicșoreanu", care în anul următor a debutat cu vernisajul expoziției retrospective de ceramică „Vicșorenii" și colocviul *Stilul Vicșoreanu în ceramica populară românească*, la care au participat specialiști de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române, Muzeul Național al Satului „Dim. Gusti", Muzeul Țăranului Român, Muzeul Agriculturii și Centrul Național al Creației Populare.

Pentru noi, specialiștii, încărcarea debordantă a întregului spațiu cu elemente decorative a constituit inițial un șoc, obișnuiți fiind cu vasele vechi, din colecțiile muzeale, ce se caracterizau prin organizarea spațiului decorativ în unități ritmice și dinamice, prin alternanța de gol și plin, de accent și neaccent, golul fiind privit ca factor ritmic, integrat viziunii artistice a creatorului. În repartizarea nucleelor ornamentale pe o suprafață plană, cum este *taierul* (farfuria), ritmul reprezintă o soluție decorativă, o rezolvare estetică, prin repetarea unui semn plastic la intervale

https://biblioteca-digitala.ro

egale. Alteori, între două registre ornamentale, între două accente, intervine o pauză, un spațiu lipsit de decor, iar această alternanță de gol și plin îi conferea obiectului o respirație care nu făcea decât să pună și mai mult în valoare elementele decorative. Spațiul aerat, degajat de motive, se susținea printr-o echilibrată ritmicitate a semnelor ornamentale introduse în compoziție.

Desigur că orice noutate este percepută inițial ca o abatere de la normele tradiționale. În lucrarea sa *Logica frumosului*, Liviu Rusu afirmă că artistul nu poate crea independent de orice normă. „Atât doar că aceste norme el nu le calcă în mod deliberativ, nu le are conceptualizate în mintea sa, ci le are în sângele lui, le trăiește și le aplică în mod nemijlocit și concret"[4]. Iar reputatul estetician Dumitru Matei sublinia că: „Nu se poate măsura cu precizie raportul dintre deliberație și spontaneitate" [5].

După șocul produs prin umplerea până la saturație a suprafeței obiectului, ne-am dat seama de faptul că, atunci când aglomerarea spațiului decorativ se face cu talent și sensibilitate artistică, iar obiectele create respectă stilul specific local, formele, repertoriul tradițional de valori și codul cromatic, înnoirile, adaptările la cerințele vieții moderne, la ambianța social-economică și tehnică fundamental schimbată în zilele noastre, reflectă un proces obiectiv, o realitate complexă, o nouă viziune estetică. În cadrul *Zilelor culturii vâlcene* și a *Târgului meșterilor populari* de la Muzeul Satului, din iunie 2000, analizând piesele de ceramică lucrate la Horezu, ne-am dat seama că ele exprimă o unitate, o consecvență stilistică inconfundabilă. Recunoști de departe ceramica de Horezu, ea păstrând și astăzi ceea ce Blaga numea „matricea stilistică". Fenomenul de mimetism, de imitație a stilului Vicșoreanu de către ceilalți meșteri olari de la Horezu face parte organică din procesul lor de creație. Ei își aleg modelele, motivele ornamentale din mediul în care trăiesc, dar pe care-l percep și-l transpun artistic, în mod diferit, în funcție de talentul, de harul cu care sunt înzestrați. De multe ori, afirma Blaga, ceea ce pare dependență de un model este rezultatul unei similitudini de matrice stilistică inconștientă. Coeficientul de inovație, gradul de autonomie creatoare nu este același la meșterii olari.

Pe lângă creatori populari originali, cum au fost Victor Ogrezeanu și Victor Vicșoreanu, care nu s-au limitat să preia numai ceea ce au moștenit de la înaintași, dar au venit cu o viziune estetică nouă, descoperind noi principii de organizare internă a compoziției decorative, există și ceramiști care, înzestrați cu calități artistice, dinamizează, la rândul lor, creația tradițională, fără a aduce însă o contribuție personală, originală. Acest fenomen este cât se poate de obiectiv întrucât nu toți creatorii populari au acea sclipire de geniu care să revoluționeze fenomenul plastic popular. Saltul calitativ are loc în urma unui îndelungat efort de acumulare a valorilor create de generații întregi, care le permite apoi să intervină în materia tradiției, operând schimbări în destinul estetic al obiectului.

[4] Liviu Rusu, *Logica frumosului*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1960, p. 11.
[5] Dumitru Matei, *Tradiție și inovație în artă*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro

O mare parte a creatorilor de azi îşi asigură cumpărătorii după modelul *cerere–ofertă* al societăţii de consum. Ei introduc noi elemente în compoziţia decorativă, noi culori, noi mijloace de exprimare, ca să epateze, să şocheze, îndepărtându-se astfel de tradiţie. Inventarea unor noi elemente de expresie artistică se face de multe ori în detrimentul stilului specific al centrului respectiv. Creatorii populari ajung să creeze obiecte ce au o finalitate predominant comercială, produse care „se cer". Ei schimbă gama cromatică, nu mai respectă regulile decorative ale artei populare: repetiţia, simetria, alternanţa şi dinamica mişcării.

Normele stilistice ale artei populare nu trebuie ignorate sau degradate numai de dragul de a confecţiona obiecte care să şocheze cu orice chip. Arta populară trebuie să fie o artă modernă care să răspundă exigenţelor şi cerinţelor vieţii contemporane, dar ea trebuie să-şi păstreze specificul şi varietatea, să rămână o artă românească diversificată zonal.

Şi ca să nu rămânem numai în sfera consideraţiilor teoretice, vom ilustra fenomenul abaterii de la tradiţie cu câteva exemple concrete.

Este bine cunoscut faptul că olarii de la Horezu păstrează şi astăzi vechile tehnici de pregătire, modelare, împodobire şi coacere a lutului, aceleaşi forme, aceleaşi semne plastice, aceeaşi cromatică, toate aceste aspecte (tehnici, motive, culori) fiind de fapt mărci, embleme de recunoaştere ale stilului centrului respectiv. Dar ei prelucrează, asociază motivele ornamentale în nenumărate variante, în care se introduc şi elemente decorative noi. Dacă unii meşteri hurezeni continuă şi dezvoltă valorile fondului tradiţional, alţii încearcă să utilizeze noi mijloace de exprimare artistică, noi teme.

Motivul emblematic al centrului de la Horezu este cocoşul, nelipsit din producţia vreunui olar de-aici. „Fac şi alţii cocoşi, dar al hurezenilor este mai sălbatic, un adevărat cocoş de munte, deosebit de ţanţoşul cocoş al corundenilor sau blândul nostru cocoş de Oboga", ne mărturisea meşterul Marin Ciungulescu, evidenţiind expresivitatea cocoşului de Hurez.

În diferite arii culturale: elenică, galică, romană, românească, extrem-orientală etc., cocoşul a fost considerat un simbol solar, cântecul său prevestind apariţia luminii şi răsăritul soarelui[6]. Pentru ţăranul român, cele trei cântaturi ale cocoşului dădeau măsura timpului nocturn: primul cântat indica miezul nopţii, cel de-al doilea vestea că mai sunt trei ore până la ziuă, iar al treilea cântat anunţa ivirea zorilor. Păstorii care urcau cu turmele la stânele din Carpaţi duceau cu ei câte un cocoş al cărui cântec îi orienta în cursul nopţii. În Evul Mediu, gărzile militare se schimbau pe timp de noapte, după cântatul cocoşului. El este şi pasăre psihopompă care conduce sufletele morţilor pe celălalt tărâm. Cocoşul negru se utiliza de către vrăjitoare ce făceau farmece în practicile magice. În ceremonialul nunţii, cocoşul fript ce se aducea la masa mare vestea nuntaşilor că petrecerea se apropie de

[6] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, vol. I, Bucureşti, Editura Artemis, 1994, p. 345–348.

https://biblioteca-digitala.ro

sfârşit[7]. Dintre cele douăzeci şi opt de interpretări ale motivului păsării, pe care ni le-a dăruit creaţia nemuritoare a lui Brâncuşi, menţionăm „Cocoşul solar"[8].

Încă din Antichitate, cocoşul a fost asociat cu şarpele, ambii fiind slujitori ai tămăduitorului Asclepios (Esculap), zeul ce trimitea visele, controla psihicul şi viaţa interioară a oamenilor[9].

Oprindu-ne asupra şarpelui, trebuie să subliniem că acesta ocupă un rol deosebit în mitologia românească. Încă din neolitic, el apare reprezentat, îndeosebi, pe vasele de Cucuteni, unde este figurat ondulat, în spirală şi în ghem, Romulus Vulcănescu menţionând faptul deosebit de pertinent că „[...] nu există < cultură arheologică > care să nu folosească în olărie motivul şarpelui (pe pântecul chiupurilor de grâne sau al celor de păstrat uleiurile şi vinurile, pe anse şi blide)"[10].

Pe ceramica daco-romană, şarpele apare redat simplu sau asociat cu capul de bour, simbol al cultului cervideo-afrodian al lunii[11].

În Moldova, în Muntenia şi în Secuime, şarpele, prin mersul său sinuos, reprezenta „Calea Rătăciţilor", drumul pe care mergeau sufletele păcătoşilor spre Judecata de Apoi[12].

Cocoşul şi şarpele sunt consideraţi, până în ziua de astăzi, simboluri ale timpului în analiza viselor[13].

Deşi semnificaţiile apotropaice ale unor străvechi motive s-au pierdut în timp, acestea s-au perpetuat de-a lungul vremii până în zilele noastre, pentru valoarea lor estetică. Astfel, şarpele ocrotitor al casei, ce aduce noroc, apărând-o de duhurile necurate care-i dădeau târcoale, amplasat pe marginea vasului, încadrează deseori cocoşul de Hurez, ambii fiind consideraţi măsurători ai timpului, ceasornicele casei, prin ticăitul lor.

Uciderea şarpelui ce stă pe lângă locuinţă atrage după sine mari nenorociri ce se concretizează în moartea unui membru al familiei respective sau chiar în dărâmarea casei în urma unor cataclisme: cutremur, inundaţii, incendiu.

Motivul „perechea de cocoşi" a fost introdus, pentru prima oară, în decorul ceramicii de la Horezu de către soţii Ioana şi Dumitru Mischiu. Alţi meşteri olari au plasat un uliu, în zbor deasupra cocoşului, i-au dat dinamism, izvodind motivul „cocoşul în vârtej" sau l-au asociat cu alte elemente zoomorfe: „cocoş cu peşti", „cocoş pe pânză de păianjen", „cocoş cu şarpele casei".

Dintre motivele avimorfe ale olarilor hurezeni le menţionăm pe cele mai frecvente: „pupăza din tei", „păunul", „coada de păun", „ochiul de păun", „curcanul", „coada curcanului".

---

[7] Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997, p. 130–131.

[8] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1985, p. 21.

[9] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. I, p. 347.

[10] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 522.

[11] *Ibidem*, p. 523.

[12] Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 196.

[13] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. I, p. 347.

https://biblioteca-digitala.ro

Unele elemente decorative, puternic geometrizate, sunt cunoscute sub două denumiri: „spirala" de exemplu este numită de olari şi „melc", iar „valul" este cunoscut şi sub numele de „unda apei".

Simbolurile cosmice se întâlnesc frecvent pe ceramica de Horezu. Infinite variaţiuni pe tema „stelei" izbucnesc din centrul taierelor ca nişte multicolore focuri de artificii.

O credinţă a poporului român este aceea că fiecare om de pe pământ are, pe bolta cerului, câte o stea care-i călăuzeşte drumul vieţii, individul trebuind să se integreze în ritmurile cosmice[14].

Contemplând bolta înstelată, ţăranul român, atunci când vede o stea căzătoare, exclamă: „A mai murit un om!". *Vechiul Testament* menţionează faptul că stelele ascultă de voia Domnului, câte un înger veghind asupra fiecărei stele[15]. În simbolistica mesianică, steaua are rol de călăuză a magilor spre Betleem, unde s-a născut Iisus. Steaua cu cinci colţuri este considerată un simbol al perfecţiunii ca şi numărul cinci, dar un simbol al microcosmosului uman, forma sa aducând cu reprezentarea geometrizată a omului. Steaua cu şapte colţuri, legată de simbolistica numărului şapte, reprezintă armonia lumii, cele şapte planete şi cele şapte culori ale spectrului luminii[16]. Stele învârtejite sugerează mişcarea de rotaţie. Pe un taier, dintr-un punct alb central pornesc umbre de lumină ce împing parcă spre exterior trei stele concentrice, cu şapte colţuri unduite. Motivul valului de pe marginea acestei rafinate piese decorative transmite spre mediul înconjurător ecoul exploziei cosmice. Întoarcem taierul şi descoperim semnătura Mariei Iorga. Stele blânde în opt sau zece colţuri şi-au păstrat doar numele cosmic, meşterii olari aducându-le tot mai aproape de reprezentările fitomorfe. Motivul central „steaua cu spicul grâului" se asociază, uneori, cu „hora spicelor de grâu", într-o compoziţie subtilă şi rafinată.

Pe fondul alb-gălbui al unor taiere, astrul zilei poartă, pe rând, numele de „soare blând", „soare vesel", „soare înnourat", luminând compoziţii florale intitulate: „hora bobocilor", „hora ghioceilor", „vestitorii primăverii" sau delicate motive fitomorfe precum: „ghiocelul", „trifoiul", „bobocul de trandafir", „floarea de mărgăritar".

O „floare a soarelui" cu optsprezece petale galbene, conturată pe fond siniliu, este numită de tânărul ceramist Cristian Tănăsescu „soare înnorat". Patru „brăduţi" geometrizaţi formează un fel de roză a vânturilor, spaţiile dintre brazi fiind decorate cu romburi, având în mijloc câte un boboc redat în nuanţă de verde crud. Un cerc albastru, pe fond alb, desparte compoziţia centrală de „hora dublă a spicelor de grâu" ce decorează marginile taierului. Cultul soarelui se exprima în neolitic printr-o serie de simboluri: roţi, disc, spirală, cerc etc., care s-au perpetuat, până azi, doar ca semne plastice, pierzându-şi vechile semnificaţii.

[14] *Ibidem*, vol. III, p. 263.
[15] *Ibidem*, p. 257–258.
[16] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Oricât de sigură era mâna meşterului neolitic, cercul său nu putea atinge perfecţiunea.

Odată cu inventarea roţii olarului, punctul de culoare din vârful cornului, ce atinge suprafaţa taierului aflat în mişcare, descrie într-o secundă un cerc perfect, făcând din această figură geometrică cel mai răspândit element decorativ din zilele noastre.

Ne-am oprit privirea, cu deosebită plăcere, asupra unui taier jirăvit şi apoi decorat cu motive fitomorfe de către meşterul Dumitru Mischiu din Horezu, fiind atraşi în primul rând de armonia celor două culori: verde pal şi cărămiziu deschis, ce pun în valoare desenul maro închis, realizat cu gaiţa şi cornul pe fondul alb ivoriu.

Desenul este simplu: o floare centrală cu optsprezece petale, înconjurată de o „horă a bobocilor" pe fond jirăvit, este delimitată printr-un val vernil, cu umbre cărămizii, de o bandă cărămizie circulară, pe jiräveala căreia meşterul a desenat boboci cu tulpină, dispuşi oblic, în alternanţă cu spice de grâu. Un al doilea val înconjoară toată compoziţia, marcând buza taierului.

După ce dai roată întregii compoziţii ornamentale, privirea întâlneşte un ochi de lumină, ce pare că te scrutează, prin pupila sa întunecată, din centrul acestui univers decorativ. Şi deodată înţelegi că floarea din centul taierului iradiază căldură şi lumină, ce se transmit prin spaţiul ondulatoriu al jirăvelii spre hora celor şapte boboci – planete ale sistemului nostru solar. Şi, dacă treci de valul dintre cele două registre ale compoziţiei, numeri doisprezece boboci, câte unul pentru fiecare lună a anului pământesc, cărora li se adaugă douăsprezece spice pentru a face împreună cele douăzeci şi patru de ore ale unei zile, douăsprezece purtând incandescenţa cărămizie a zilei, iar celelalte, nuanţele întunecate ale nopţii. Şi tot acest sistem decorativ se află într-o perpetuă mişcare creată de mâna olarului, care a dat acea linie oblică, de vârtej, perechilor de spice şi de boboci planetari. Iar ultimul val de pe buza taierului se deschide ca o linie a orizontului către acest cer al creaţiei plastice.

Motivul decorativ al bradului este considerat de specialişti tiparul traco-dacic al pomului vieţii, întâlnit în forma sa integrală de arbore, cât şi ca ramură de brad, din epoca bronzului şi până astăzi în decorul pieselor ceramice. „Bradul" şi „crenguţa de brad" ocupă pe ceramica de Horezu un loc secundar în ierarhia motivelor ornamentale şi apar ca elemente de completare a unei compoziţii decorative, în timp ce tiparul plastic iranian în forma arborelui întreg, cu rădăcini, numit de meşteri „pomul vieţii", se află, întotdeauna, ca şi „vârtejul vieţii", în centrul compoziţiei decorative, ocupând, de cele mai multe ori, toată suprafaţa vasului. Trebuie să menţionăm că imaginea plastică a pomului vieţii, ca arbore întreg cu rădăcini, a intrat de curând în repertoriul ornamental al meşterilor olari hurezeni.

Un element decorativ în formă de lanţ este numit de olari „şăncălăul".

Motivele antropomorfe apar foarte rar pe ceramica de Horezu. Remarcăm „hora fetelor", semnată de meşterul Giubega şi datată 1999. Pe fondul ivoriu,

https://biblioteca-digitala.ro

jirăvit cu gaița, zece cercuri tangente prind viață în jurul unei gingașe flori, cu douăzeci și șase de petale. Vârful cornului punctează cu brun întunecat zece perechi de ochi, deasupra cărora se conturează sprâncene împreunate. Zece puncte marchează nasul și apoi un alt corn cu nuanță-roșie-cărămizie așterne zâmbetul pe cele zece chipuri. Maximă expresivitate obținută cu un minimum de mijloace. Dar câtă măiestrie!

Un „soare vesel", cu trăsături umane și freză neagră, conturat cu o dungă albastră din care țâșnesc zece fire de trandafiri albaștri ce despart razele, petale de floarea-soarelui, pare că își rotește ochișorii pentru a urmări goana celor trei pești uriași ce înoată în jurul astrului zilei. Compoziția este semnată de Eufrosina Vicșoreanu. Pe un alt taier, al aceleiași creatoare, un chenar de „fluturi" diafani, prin transparența cărora se vede fondul jirăvit, înconjoară compoziția centrală ce reprezintă un „soare" redat în formă de floare a soarelui, în jurul căruia se rotesc „vestitorii primăverii", rândunele reduse prin geometrizare la forma simplă a literei **V**.

În repertoriul decorativ al vechilor meșteri hurezeni era prezentă și tematica religioasă, biserica fiind pictată ca element central pe unele taiere expuse în cadrul Galeriei ceramicii populare contemporane, găzduită la Casa de Cultură „Constantin Brâncoveanu".

În prima parte a secolului al XX-lea, meșterul Ion Buclescu a transpus pe ceramică tematica religioasă specifică altui gen al artei populare, icoanele pictate pe sticlă: Nașterea Domnului, Fecioara și Pruncul, Patimile Mântuitorului, Adam și Eva gustând la îndemnul șarpelui din fructul oprit, Sfântul Gheorghe ucigând balaurul.

În povestirea biblică șarpele îi convinge pe primii oameni că arborele morții la ale cărui fructe Dumnezeu le-a interzis accesul ar fi, de fapt, pomul vieții[17].

Legendele românilor ne spun că șerpii care trăiesc cât trei vieți de om, timp în care au făcut numai lucruri rele, cresc în dimensiuni și se transformă în balauri. Pe ceramica de Horezu, balaurul apare reprezentat pe taierele cu tematică religioasă ale meșterului Buclescu. În 1996 aceste reprezentări biblice au fost preluate de tânărul olar Viorel Handoreanu, de la Cooperativa „Ceramica" din Horezu, care la ediția jubiliară, din anul 2000, a târgului a prezentat taiere cu Maica Domnului și Pruncul Iisus, Sfântul Ioan botezându-l pe Iisus în apa Iordanului, Sfântul Nicolae etc. concurându-l, astfel, pe meșterul corundean Augustin Tofalvi, ale cărui taiere cu scene biblice și cahle cu reprezentări din poveștile secuiești se vând foarte bine la târgul *Cocoșul de Hurez*.

Comentariile specialiștilor pe marginea acestui repertoriu religios, redat pe ceramică, n-au fost favorabile. S-a considerat că tematica biblică se îndepărtează de filonul tradițional, de stilul specific al centrului hurezean, creația meșterului Buclescu rămânând singulară până la preluarea ei de către tânărul Viorel Handoreanu.

În ceramica de Horezu au apărut, în cadrul compoziției decorative a creației unor meșteri chiar talentați, am putea spune, brâurile late, de culoare albastră,

[17] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 310.

https://biblioteca-digitala.ro

amplasate la mijlocul taierului, ce fragmentează structura ornamentală în două registre între care nu se mai realizează acordul decorativ şi cromatic. Dacă accentele de albastru nu deranjează ochiul şi nu sparg unitatea compoziţiei decorative, în schimb benzile late cu albastru, când nu se armonizează cu tonalităţile de culoare din cadrul structurii ornamentale, unde predominante sunt alte nuanţe, creează un dezacord cromatic. La fel se întâmplă şi când brâuri tricrome: roşu, verde, albastru, dispuse pe marginea taierului, încadrează figura centrală a cocoşului în alte tonalităţi. Compoziţia ornamentală îşi pierde, în acest caz, armonia, echilibrul, şi produsul de artă populară alunecă spre hibrid, spre nonvaloare, spre kitsch.

Se ştie că, alături de semnele plastice, de nucleele ornamentale şi culorile se dispun după necesităţile ritmului, iar acesta constituie unul dintre principiile fundamentale de construcţie în artă. Alături de ornamente, culorile sunt, la rândul lor, elemente de realizare plastică ce potenţează valenţele estetice ale obiectului, participând la însuşi geneza lui, conferindu-i expresivitate stilistică.

La ceramica smălţuită, coloranţii intră în însăşi tehnica de ardere a vasului. Smalţul, însă, trebuie să fie de bună calitate, pentru a avea luciu, amplificând, astfel, valenţele estetice ale obiectului. Este tot atât de adevărat că şi oalele nesmălţuite, arse în negru, în roşu sau acoperite cu angobă albă (cum sunt celebrele oale şi căni de Vlădeşti – Vâlcea) îşi păstrează valoarea şi din punct de vedere cromatic.

În unele centre reprezentative de ceramică persistă, din nefericire, două tendinţe diametral opuse: pe de o parte, executarea unor miniaturi nefuncţionale, dar solicitate de mulţi consumatori ca suveniruri (străchinuţe, oale, căsuţe, amulete etc.), iar pe de altă parte, confecţionarea unor obiecte supradimensionate (vase imense, taiere, tăvi), foarte încărcate cu detalii decorative ce înăbuşă, de obicei, forma zveltă a obiectului, lucrate de centrele de la Marginea – Rădăuţi şi Corund – Harghita. În acest caz, procesul de înnoire n-a făcut paşii corespunzători către o creaţie cu valenţe estetice.

Cunoscutul centru de la Baia Mare s-a remarcat la ultimele ediţii ale *Cocoşului de Hurez* prin două familii de ceramişti. Bledea şi Sitar. care. de altfel. au fost apreciate de juriile de specialitate pentru reuşita sinteză între tradiţia centrului şi modernitate, pentru pasta şi smalţul de foarte bună calitate, pentru diversitatea obiectelor şi a motivelor ornamentale, primind Marele Premiu. Aceşti olari au început, însă, să confecţioneze şi statuete caricaturale din ceramică, ce se abat grav de la stilul specific local, neîncadrându-se, de fapt, în domeniul artei populare. Aceste statuete, unele dintre ele chiar groteşti, având succes la o anumită categorie de consumatori, îi determină pe ceramiştii de la Baia Mare să persiste în confecţionarea lor. Nimeni nu-i poate opri să le comercializeze, dar ele nu-şi au locul într-un târg de ceramică ce trebuie să promoveze doar valorile specifice, reprezentative ale artei populare. De altfel, după opinia noastră, nu au ce căuta la acest târg nici icoanele, realizate prin sculptură în lemn, după modele străine de arta românească. Trebuie acordată mai multă atenţie acestor înnoiri, care se fac în

https://biblioteca-digitala.ro

detrimentul stilului specific local al centrului respectiv, riscând să-l schimbe total, înecându-l în anonimatul lipsit de calitate. Aceste obiecte încep să piardă, puţin câte puţin, din marca lor identitară, din specificul zonal.

Pentru a face atractive chiar şi vasele de lut, ce aparţin categoriei utilitare, vechii meşteri decorau, în grabă, cu câteva pete de culoare pastelată, centrul strâchinilor. Acest model, preluat de la bunicii săi de către tânărul olar hurezean Viorel Tănăsescu, s-a bucurat de un succes neaşteptat, vizitatorii celei de a XXX-a ediţii a Târgului ceramicii populare considerându-le moderne şi utile. Când culorile scurse sunt bine armonizate şi reuşesc să confere echilibru compoziţiei ornamentale, vasele decorate în acest fel plac consumatorilor.

Ultimele ediţii ale Târgului *Cocoşul de Hurez* au demonstrat faptul că şi ceramica de uz este în continuare solicitată de public, neexistând eveniment major din viaţa comunităţii în care vasele de lut să nu fie prezente.

De altfel, şi programarea târgului, de obicei cu o săptămână înaintea Moşilor de Vară, când pomenile pentru sufletele morţilor se dau în vase noi de lut, pline cu vin, apă, lapte, mâncare gătită, pâine, flori şi lumânări aprinse, ca şi la Moşii de Iarnă din sâmbăta ce precede Lăsatul Secului de brânză sau Lăsatul Secului de carne ori la Moşii de Joimari din Săptămâna Patimilor[18], evidenţiază faptul că ceramica utilitară îşi păstrează deplina funcţionalitate şi în zilele noastre.

Cercetările întreprinse de ecologişti au demonstrat faptul că aceste produse de ceramică, în smaltul cărora nu se utilizează coloranţi nocivi, sunt de preferat vaselor din metal sau din materiale plastice.

Trebuie să menţionăm faptul că şi meşterii Borza din Obârşa – Hunedoara, Magopăţ din Marginea – Rădăuţi, Şchiopu din Vlădeşti – Vâlcea, Coneru din Găleşoaia – Gorj etc., care produc cu preponderenţă vase utilitare, s-au bucurat de succes, produsele lor fiind căutate şi de consumatori.

Avem în toate centrele ceramice reprezentative ale ţării meşteri ceramişti, dar şi tinere talente pe care concursul de creaţie *Cocoşul de Hurez* le-a evidenţiat şi le-a premiat.

Arta olăritului este încă vie, trăieşte, iar tradiţia este dusă mai departe de către descendenţii vechilor familii de olari.

Faptul că în cadrul expoziţiei de la Parlamentul României au existat şase ateliere de tineri olari: Liviu Iorga, Sorin Giubega, Nicu Bâscu, fraţii Mischiu, fraţii Popa, ce au făcut demonstraţii în faţa publicului vizitator, vorbeşte de la sine de actualitatea şi viabilitatea acestui meşteşug în zilele noastre. Aceşti tineri trebuie să viziteze mai des atelierele bătrânilor olari, muzeele, galeriile de artă populară contemporană, unde valorile au fost selecţionate după criterii ştiinţifice, ca prin exemplu şi comparaţie să-şi modeleze gustul estetic.

Concursul *Pom tânăr*, iniţiat de Centrul Judeţean de Îndrumare a Creaţiei Populare – Vâlcea, are tocmai ca scop promovarea şi stimularea tinerilor olari hurezeni, în vederea continuării acestui meşteşug tradiţional.

[18] Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 130.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a răzbate cu produsele lor pe piața internațională, tinerii olari au nevoie de buni manageri care să organizeze modul de producție, să cunoască cerințele din afară, nivelul estetic al obiectelor cu care se confruntă meșterii noștri, categoriile de produse ce se caută, să coordoneze o intensă activitate de publicitate comercială, prin editarea de cataloage care să-i prezinte pe creatorii populari și obiectele pe care aceștia le confecționează. Numai așa creatorii populari pot intra în circuitul internațional de comunicare și pot primi girul universalității. De asemenea este necesar să avem în vedere faptul că și publicul consumator trebuie educat pentru a cunoaște valorile originale, autentice ale artei populare românești, specialiștii susținând de multă vreme necesitatea introducerii, în programa școlilor generale și a liceelor, a unor cursuri de inițiere în arta populară românească.

Ediția a XXX-a a *Cocoșului de Hurez*, ediție jubiliară la care meșterii hurezeni s-au confruntat cu creația olarilor din alte centre, cum ar fi ceramica de la Curtea de Argeș, ceramica neagră de Marginea – Rădăuți, cea din Găleșoaia Gorjului, din Oboga Oltului, din Obârșa Hunedoarei, precum și cu cea din Baia Mare și din Corundul Harghitei, s-a evidențiat prin produse de înaltă valoare artistică ce au demonstrat, cu prisosință, viabilitatea acestui meșteșug multimilenar.

Propunându-și să popularizeze și să stimuleze creația autentică din principalele centre de olărit din țară prin premiile și diplomele acordate participanților la marea întrecere a olarilor, organizatorii Târgului *Cocoșul de Hurez* au invitat, an de an, în juriul concursului specialiști de marcă ai domeniului, pentru a aprecia originalitatea, măiestria artistică a creatorilor, dar și păstrarea specificului local și a calității tehnice a ceramicii. Contactul dintre creatorii populari, cercetători și critici de artă a fost întotdeauna benefic, iscând vii discuții referitoare la coordonatele naționale și universale ale creației populare românești, la osmoza permanentă dintre spiritualitatea populară și cea cultă a etniei românești, purtătoare a uneia dintre cele mai vechi și distincte civilizații europene.

Meșterul popular contemporan creează sub impulsul unei „presiuni culturale", care este cea a timpului, a locului și a epocii în care trăiește. Un produs de ceramică reprezintă o creație atunci când este expresia nouă a unui model socio-cultural tradițional, când se integrează în parametrii, în coordonatele fundamentale ale stilului specific local, atât în ceea ce privește formele, cât și repertoriul decorativ și cromatica, atunci când corespunde normelor socio-estetice ale epocii respective. Creatorul popular trebuie, ca pe lângă cunoașterea profundă a patrimoniului de valori tradiționale, să-și însușească și valorile societății în care trăiește și-și concepe opera.

Orice act inovator grefat pe tradiție constituie o sinteză a permanenței cu modernul, cu schimbarea, cu inovația.

Dar ce este tradiția, se întreba arhitectul G.M. Cantacuzino: „O regulă de viață? O formulă? Nu. Tradiția este o adâncă neliniște. Și ce este neliniștea, dacă nu făclia spiritului, dacă nu puterea care pune în mișcare conștiința [...]. Tradiția selecționează. Copilă a vremii, ea distruge ceea ce timpul n-a copt [...]"[19].

[19] G.M. Cantacuzino, *Izvoare și popasuri*, București, Editura Eminescu, p. 218.

https://biblioteca-digitala.ro

Obiectul nou creat trebuie să poarte însemnele specificului etnic şi al specificului zonal. Este necesar să regăsim, în acel produs, toate trăsăturile stilistice care definesc centrul respectiv, conferindu-i individualitate şi personalitate în perimetrul artei populare contemporane. Altfel, nu se poate vorbi de noutate, ci de obiecte hibride, nedecantate valoric, nefinisate, generatoare de kitsch.

Esteticienii, care au analizat îndelung raportul dintre tradiţie şi inovaţie – şi i-am aminti aici pe Tancred Bănăţeanu, pe Grigore Smeu, Liviu Rusu, Dumitru Matei, Traian D. Stănciulescu – au făcut o distincţie, o demarcaţie netă între noutate şi inovaţie, subliniind că nu orice element nou reprezintă o inovaţie, dacă el nu aduce o mutaţie esenţială, nu sparge vechiul sistem de reprezentare estetică.

„Noutatea diferenţiază – afirma Dumitru Matei – dar nu distanţează estetic... Noutatea diferenţiază prin folosirea particulară a mijloacelor de expresie, a tehnicilor şi a materialelor [...]" [20].

Desigur că o decantare valorică, o epurare a kitsch-ului, în vederea găsirii unui nou stil artistic, a unei noi viziuni estetice, se face în timp, acţionând atât factori interni, ce ţin de evoluţia meşteşugului propriu-zis, al procesului de creaţie artistică, cât şi factori externi: publicul consumator, nivelul bunului-gust, puterea de a discerne obiectele autentice, originale, de kitsch, publicul nefiind niciodată o entitate omogenă. Sistemul de valori, constituit prin efortul creator al lungului şir de generaţii, constituie un sistem deschis, capabil să se dezvolte, să se primenească cu noi forme, cu noi mijloace de expresie artistică, îmbogăţind patrimoniul universal al umanităţii cu produse de certă valoare artistică.

Aşa cum sublinia marele om de cultură, arhitectul G.M. Cantacuzino: „Pentru echilibrul între acest trecut care ne farmecă şi viitorul care ne îngrijorează, e bine să ştim că nici o formă superioară a esteticii româneşti nu va putea lua fiinţă dacă se nesocoteşte această bază tradiţională, acest fundament, pe care elementele noi, în armonie cu viaţa de azi, în acord cu râvnele noastre, va putea să se înalţe" [21].

Romanian Traditional Ceramic

– Evolution. Trends. Perspectives –

(Abstract)

Following a brief introduction in Romanian ceramic history, the second part of the paper is focused on analyzing the production of pottery centre in Horezu, Valcea county, highlighting changes of the aesthetic concepts which appeared in the second half of the 20th century. Even today, Horezu pottery represents the top value in artistic creation, this being the main reason for which other pottery centres imitate it, risking losing their own specific features and originality.

[20] Dumitru Matei, *op. cit.*, p. 117.

[21] G.M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

COLIND DE VĂDUVĂ*

SABINA ISPAS

„Visul nemuririi" este trăit de omenire de mii de ani. Speranța omului că va dobândi veşnicia s-a dovedit că depăşeşte limitele temporale care-i sunt accesibile, indiferent căror zei s-a închinat şi preceptele cărei religii le respectă. Poate fi această dorință atât de adânc înrădăcinată în spiritualitatea sa o caracteristică de adâncime a naturii umane sau o moştenire cu rădăcini în „revelația inițială"?

Sufletul coordonează existența omului care a fost creat pentru nemurire. „Trupul a devenit muritor ca urmare a păcatului primordial"[1]. Omul cunoaşte moartea pentru că nu a dat ascultare recomandării Creatorului, aşa cum citim în versetele 15, 16 din *Cartea Facerii*: „Din toți pomii din Rai poți să mănânci, iar din pomul cunoaşterii binelui şi răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri"[2]. Urmându-l pe Iisus şi „noua lege", el redobândeşte „viața veşnică". Revenirea la stadiul dinaintea „căderii" şi recâştigarea Paradisului pierdut a devenit, de mii de ani, scopul principal al existenței pentru mulți dintre practicanții diferitelor religii sau confesiuni creştine.

Procesul de secularizare a mentalităților are ca urmare directă şi transformarea unui mare număr de ritualuri în ceremoniale festive sau festivaluri, petreceri populare pentru desfăşurarea cărora sacrul nu mai reprezintă o condiție necesară. „Dezvrăjirea lumii", cum numea M. Weber „acest proces care însoțeşte cucerirea naturii prin tehnică şi ştiință", cunoaşte manifestări pe care analiştii le privesc ca pe nişte acte complementare care „constau într-o desacralizare şi o resacralizare simultane, prin recompunerea inedită a fragmentelor sacrului anterior; [...] încercările de secularizare camuflează adesea la rândul lor noi forme ale investirii sacre, în care «vertijele cărora le dă naştere sacralizarea lumii nu rămân cu nimic mai prejos decât cele care apar din desacralizarea ei»"[3]. Cel puțin în arealul cultural românesc, funerarul a conservat ritualuri de mare adâncime teologică, nealterate, deşi în desfăşurarea unora sunt tot mai des utilizate materiale şi facilități oferite de tehnologiile lumii moderne. Sensurile profunde, semnificațiile, semantica acestora sunt determinate de sacru. S-a

---

* Sub titlul *The Dying of death and the Resurection of Life*, materialul a fost prezentat la Colocviul internațional *La mort et l'Orient*, care s-a desfăşurat la Craiova în anul 2004, şi a fost publicat în „Symposia. Caiete de etnologie şi antropologie", 2004, p. 33–43.

[1] Anca Manolache, *Paşi spre mântuire. Eseuri şi studii teologice*, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 106.

[2] *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 1975.

[3] Jean-Jacques Wunenburger, *Sacrul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 111, 112, 113.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 83–94

https://biblioteca-digitala.ro

păstrat un interes constant mai ales pentru că moartea nu este înțeleasă numai ca o trecere mecanică sau ca o dispariție definitivă, ci ca un prag dincolo de care omul „dă socoteală" pentru tot ce a făcut din proprie voință, utilizându-și, nesilit, liberul arbitru cu care a fost înzestrat. Relația dintre toate acțiunile umane care însoțesc funerarul și religie este, în continuare, una dintre cele mai strânse. Considerăm utilă, pentru clarificarea perspectivei din care vom întreprinde, în continuare, analiza textului „colindului de văduvă", citarea unei definiții a religiei prin care apreciem că se încearcă o conciliere între opțiunea exclusiv teologică și cea exclusiv sociologică, religia fiind concepută ca „o activitate socială regulată ce pune în joc o relație cu o putere harismatică [...] care constă într-o comunicare simbolică regulată prin rituri și credințe"[4].

În volumul intitulat *The Land Beyond the Forest. Facts, Figures, and Fancies from Transylvania*, al călătoarei și scriitoarei Emily Gerard, publicat la New York în 1888, citim următoarele: „In order at all to understand the Romanian peasant, we must first of all begin by understanding his religion, which alone gives us the clew to the curiously contrasting shades of his complicated character"[5].

Problematicile relațiilor dintre existență și postexistență sunt universale, iar studiile întreprinse asupra celor mai diferite fațete ale acestora acoperă întregul spectru al cunoașterii umane. Literatura românească, folcloristică și etnografică, cu perspectivă etnologică, nu numai că este foarte bogată, dar dispune și de un remarcabil fond de documente din acest domeniu.

Reflexe ale gândirii românești despre viață, moarte, viață după moarte, veșnicie, suflet, destin etc. se regăsesc, copleșitoare prin varietate și bogăție, în toate tipurile de ritual, în textele literaturii orale aparținând mai tuturor speciilor și categoriilor folclorului. Dintre acestea ies în evidență cele ale colindelor, alături de textele rituale funerare, precum și cele ale legendelor și basmelor legendare. Câteva comentarii consemnate în timpul anchetelor realizate în cadrul cercetărilor organizate de Școala Sociologică de la București, în perioada interbelică, sunt edificatoare. „Sufletu o dată născut, el nu mai moare; sufletu-i nemuritor, nu ca trupu: așa a lăsat Dumnezeu. Unii spun că să mai face om, da nu-i adevărat; ce e aia, azi unu, mâne altu? Îmi pare o sminteală. Sufletu, după ce omu moare, trăește ca suflet", spune Maria Arbagic, din Runcu (originară din Câmpofeni), în vârstă de 31 de ani la data (1930) când au avut loc culegerile[6]. Cu același prilej informatoarele fac următoarele aprecieri: „După ce moare, omu bun merge și merge până ce dă de o poartă; pă omu bun îl călăuzește îngerii. Îl știe cum i-a fost cugetu și fapta și când ajung la poartă, îl lasă să intre. Dacă a fost om rău, cere el să

[4] Jean-Paul Willaime, *Sociologia religiilor*. Traducere de Felicia Dumas, Iași, Institutul European, 2001, p. 157–158.

[5] Emily Gerard, *The Land Beyond the Forest. Facts, Figures, and Fancies from Transylvania*. By..., New York, Harper & Brother, 1888, p. 125.

[6] Ernest Bernea, *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, București, Editura Cartea Românească, 1998, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro

intre, da nu-i deschide nimeni; geaba încearcă el, dacă cât o trăit nu s-o pregătit. [...] Numai Dumnezeu le ştie şi ăl de pleacă. [...] Da cine ştie cum o fi? Cine-o fost pe-acolo să ne spue cum e? De aici s-a dus multă lume acolo, da de-acolo încă n-o venit nime [...] ce-o fi pe ailantă lume, numai Dumnezeu ştie"[7]. Asemenea opinii sunt frecvent întâlnite şi astăzi ca nişte observaţii circumspecte şi ponderate ale celor care nu cred că trebuie să „forţeze porţile" pentru realizarea contactelor dincolo de limita considerată accesibilă, dar nici nu resping posibilitatea cunoaşterii lumilor nevăzute, create ca şi ei, atunci când se deschid canale de comunicare între cele două dimensiuni ale existenţei.

Despre colindat şi funcţiile lui sacre am elaborat mai multe studii, tema fiind una dintre priorităţile noastre de cercetare. În calitatea sa de specie dominant rituală, pe care a deţinut-o timp de sute de ani, colindul şi, mai explicit, textul poetic al acestuia, actualizează, odată cu fiecare performare, variate aspecte ale problematicii relaţiilor dintre viaţă şi moarte, prezenţa lui Iisus şi a lucrării sale în procesul mântuirii şi redobândirii vieţii veşnice. Ritualul colindatului a funcţionat multe sute de ani, readucând în atenţia oamenilor, în fiecare an, de Crăciun şi în timpul celor 12 zile festive, informaţia creştină cu întreaga ei încărcătură doctrinară, la care aveau acces toate categoriile reprezentative ale societăţii tradiţionale româneşti. Cu prilejul desfăşurării acestuia se folosea acea „practică a citării" tuturor celor aflaţi în gospodăria colindată, stăpânii casei, fii şi fiicele lor, tinerii căsătoriţi, pruncii din leagăn şi, conform atestărilor zonale, cei decedaţi în anul respectiv, cei înstrăinaţi, plecaţi la oaste, întemniţaţi. Era o refacere a bisericii, în cadrul ritualului, prin pomenirea tuturor celor dintr-un neam şi dintr-o seminţie[8].

Pentru analiza pe care o vom întreprinde în continuare am ales un text deosebit de colind, care are puţine variante cunoscute şi care este interpretat pentru reprezentantele unei categorii cu statut special în comunitatea tradiţională românească: *colindul pentru femeia văduvă*. Varianta pe care o considerăm reprezentativă este publicată în volumul lui G. Dem. Teodorescu *Poesii populare române*, apărut la Bucureşti în 1885 şi a fost notată în data de 23 decembrie 1884 de la Şerban Muşat, „fost pompier"[9]. În tipologia textelor poetice ale colindelor româneşti temei nu i-a fost repartizată o indexare specială[10].

Pentru a pătrunde corect în adâncimea mesajului unui asemenea tip de colind, trebuie să amintim câteva dintre premisele de la care pornim. Altfel, textul literar ar fi analizat în structura sa poetică, a esteticii discursului ritual sau relaţionat numai cu mesajul şi funcţia sociale. Aceste tipuri de abordare a ritualului nu oferă informaţie pentru decodarea sensurilor profunde.

---

[7] *Ibidem*, p. 171, 173.

[8] Sabina Ispas, *Comentarii etnologice asupra colindei şi colindatului*, în vol. *Sub aripa cerului*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 189. Vezi şi Mihai Pop, *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, CCES – ICED, 1976.

[9] G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Bucureşti, 1885, p. 101–103.

[10] Monica Brătulescu, *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-Solstice Songs)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceată de colindători maturi.

Colindat cu buhai.

https://biblioteca-digitala.ro

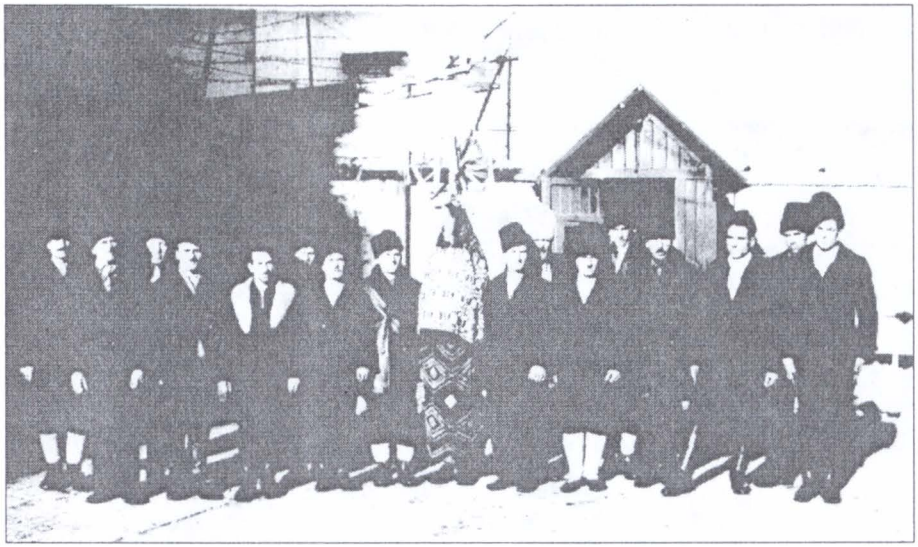

Colindători din Lupşanu – Ialomiţa.

Privim colindatul ca pe un ritual specializat, a cărui desfăşurare era determinată de sărbătoarea Crăciunului, Naşterea lui Iisus fiind momentul central în jurul căruia se desfăşura. Colindatul a trecut printr-un proces alert de schimbare, în ultima jumătate de secol; această dinamică continuă şi astăzi, când are loc o trecere dinspre ritualul a cărui desfăşurare impunea prezenţa spaţiului şi timpului sacre, spre o dominantă ceremonial-festivă. La data la care practica colindatului a fost activă şi îndeplinea toate funcţiile determinate de sărbătoarea amintită, majoritatea românilor erau de confesiune creştină ortodoxă. Căsătoria este trăită ca o taină, în urma oficierii căreia relaţiile dintre soţi sunt plasate sub semnul sacrului şi nu pot fi lesne reziliate. Afecţiunea soţilor nu se opreşte la „starea pământească", la „materia vizibilă". Văduvia survenită la o vârstă tânără obligă pe cel rămas în viaţă, mai ales pe femeie, să efectueze o serie de ritualuri şi acţiuni prin care să îşi ajute partenerul plecat în cealaltă lume şi aflat într-o „stare tranzitorie între moartea trupească şi judecata obştească. [...] Starea sufletelor după moarte este considerată în aria ortodoxă ca un laborator în care ele se pot înălţa sau coborî". Prin rugăciunile împlinite de cei vii, decedaţii „pot fi uşuraţi în apăsarea lor tocmai din cauza comuniunii în care se află membrii neamului omenesc. Este posibil ca plusul de iubire cuprins în rugăciunea celor vii, şi eventual apropiaţi lor, să mişte sufletele celor pentru care se cere mila lui Dumnezeu şi să-i îndemne la căinţă, ceea ce le-ar putea micşora osânda la care înşişi s-au supus"[11]. Ei se pot afla într-un iad sau într-un rai tranzitorii şi îşi pot îmbunătăţi starea până la judecata de apoi, când poziţionarea lor la rai sau iad va fi definitivă. Rolul femeii în desfăşurarea diferitelor acte rituale legate de comemorarea morţilor este special. Cu baza în practicile iudeo-creştine,

[11] Anca Manolache, *op. cit.*, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

acestea au semantica de adâncime, teologică, îmbogăţită cu noua viziune asupra rolului femeii în mântuire, în redobândirea vieţii veşnice, aşa cum a fost reprezentat exemplar prin Maria, mama lui Iisus. Ea devine, „după mutarea ei la cer, centrul de iradiere prin care vin către oameni toate darurile"[12]. În cultura tradiţională românească s-a dezvoltat proeminent un cult al Maicii Domnului ajutătoarea şi protectoarea celor aflaţi în suferinţă.

Colindători maturi.

Cu pluguşorul în Izvoarele – Prahova.

[12] *Ibidem*, p. 73.

https://biblioteca-digitala.ro

În literatura apocrifă, parabiblică, condițiile în care se află oamenii după moarte sunt descrise în două lucrări, cu circulație manuscrisă și cu variante orale, despre: călătoria lui Iisus la iad și rai și *Cuvântu de înblare pre la munci: sfânta Maria vria să vazâ cum se muncescu rodulŭ creștinescu*[13].

În tradiția populară românească, în consens cu cea ortodoxă, sunt reglementate praguri temporale când se fac pomeniri însoțite de pomeni, care au semnificație și funcție de rugăciune. Comemorarea morților specifică ortodoxiei atestă credința în viața viitoare a celor decedați și o „solidaritate a creștinului cu cei care au plecat din lumea aceasta, căutând să aducă un ajutor pentru mântuirea lor"[14]. Încă din momentul creației omului sunt prezente în natura umană energiile necreate, divine. Acestea conferă sufletului un dinamism al său, așa că după moarte sufletele nu numai că nu pierd caracterul personal, dar au chiar „o mișcare progresivă care duce la schimbarea lor", după opinia Sf. Grigorie de Nyssa[15]. În perioada tranzitorie sufletele vor beneficia de efectele rugăciunilor celor apropiați. Rugăciunile se alătură intervențiilor pe care îngerii buni le fac pentru ca cei decedați să-și recunoască greșelile și să se apropie de iubirea Creatorului. În cursul primului an de la deces se face o comemorare la 40 de zile, cea mai importantă dintre cele efectuate în acest interval, pentru că atunci se prezintă sufletul la judecata particulară. Urmează pomenirile de la 6 luni, un an și 7 ani. Acestora li se adaugă cele trei pomeniri obligatorii din fiecare an cunoscute sub numele de *sâmbete ale morților*, care premerg cele trei mari sărbători creștine: Crăciunul, Paștele și Rusaliile.

Colindul care circula în București la sfârșitul secolului al XIX-lea se deschide prin cunoscutul refren *Ler-oi Leo* a cărui origine o descifrăm în cântarea de slavă *Aleluia, Domine!*, conform demonstrației convingătoare pe care a făcut-o Dimitrie Dan. Urmează o prezentare a cadrului temporar și a celui spațial: în *apusul soarelui*, atunci când începe ziua liturgică, pe *drumul mare*, drumul tuturor călătorilor, „trec și se petrec", trec încrucișându-se, numeroși călăreți: „stoluri de voinici pe cai povârnici (cai de povară)". Le taie drumul o văduvă tânără, după cum reiese din felul în care i se adresează vătaful grupului care o numește „Dragă văduviță, / Albă la peliță, / Neagră la cosiță". Momentul ales de femeie pentru a li se adresa drumeților nu este oarecare, ci anume miezul nopții, atunci când toată făptura vie trebuie să doarmă, când misterul se poate dezvălui în toată puterea, când numai în spațiile consacrate, unde viețuiește „comunitatea rugătoare", se derulează slujba miezonopticii. Prezența femeii în preajma acestei adevărate armate nocturne este deliberată; ea vrea să afle care este identitatea călătorilor acelora neobișnuiți: „Cete de voinici / Pe cai povârnici, / Unde vă cărați, / Și de ce-mi umblați / Pe la miez de nopate, / Cu sudori de moarte / Când dorm chiar și ape / Și firile toate /

[13] B. P. Hasdeu, *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, Bucuresci, Noua Tipografie Națională C. N. Rădulescu, 1880 (1879), p. 312.

[14] Anca Manolache, *op. cit.*, p. 102.

[15] *Ibidem*, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro

Tina de-mi călcați, / Roua-mi scuturați, / Spuneți ce căutați?" Nemișcarea, sudorile morții, țărâna răscolită și roua scuturată – apă curată, apărută ca și mana din pustiu într-un proces ce pare generat mai mult de puterea divină, decât de calitățile naturale ale pământului și vegetalelor pe care el le hrănește, care are calități purificatoare – evocă, incontestabil, legăturile pe care cavalerii nocturni le au cu însemnele morții și pe care femeia vrea să le descopere. Așa se și explică prezența ei într-un spațiu și un timp nepotrivite, chiar înfricoșătoare.

Asocierea aceasta a imaginii cavalerului cu funerarul nu este singulară în cultura tradițională românească. Alături de unii eroi de baladă, cum ar fi Iovan Iorgovan, care este prezentat în textul poetic și ca purtător de suflete, călăreț călăuzitor al sufletului este și Arhanghelul Mihail[16]. Apreciem că cel mai reprezentativ text poetic în care este evocată imaginea îngerului mesager, care îi cercetează pe muritori și transmite informații despre „starea" de curăție sau de păcătoșenie a acestora către transcendent este cel al colindului pe care îl discutăm.

Pentru înțelegerea chipului în care este reprezentat și funcției care i se atribuie îngerului în tradiția populară, în general, și, implicit, în textul literar, dispunem de surse documentare edificatoare care sunt, totuși, puțin cercetate și interpretate în literatura folcloristică românească. Legendele despre înger și sihastru, basmele legendare despre finul Arhanghelului Mihail sau finul Morții, colindele despre îngerii sau sfinții călare sunt numai câteva dintre cele care pot fi folosite ca materiale ilustrative pentru cei interesați. Foarte importante pentru înțelegerea imaginii sub care se prezintă îngerul în fața omului căruia îi transmite mesajul divin, chiar și atunci când acesta se referă la trecerea în cealaltă lume, sau a rolului ce îi revine ca mediator între Creator și creație, sunt textele apocrife între care le amintim pe cele numite „măhăcene" (după numele localității Măhaciu din jud. Alba), publicate de B.P. Hasdeu în volumul despre *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*. Vom folosi câteva citate reprezentative din *Apocalipsul Apostolului Pavel* și din *Cugetări în ora morții*. Din *Cuvântul svântului Pavel apostolŭ de eșire sufletelor* aflăm că „în toate zile, dacă apune soarele, toți îngerii omeniloru, a bărbaților și a muerilor, mergu la Dumnezeu să se închine, și duc lucrurele toate înainte lu Hs. dela toți oamenii [...] Dumnezeu le spune îngerilor: «stați în toate ceasurile de slujiți lor». [...] Iară se ducu îngerii și slujesc loru. [...] toate faptele oamenilor de pe pământ îngerii le duc în cer denaintea lui Dumnezeu, fie cele bune, fie cele rele"[17]. Reținem calitatea pe care o au aceste făpturi de a se afla zilnic în fața tronului ceresc. Această poziție privilegiată îi ajută să cunoască și starea pe care o are fiecare suflet care a trecut în cealaltă lume, unde, după 40 de zile, va fi adus la „judecata particulară".

Cel de al doilea citat pe care îl considerăm important pentru înțelegerea felului în care este percepută prezența îngerului, îngerul morții, în fața celui ce

[16] Vezi Sabina Ispas, *Povestea cântată. Studii de etnografie și folclor*, București, Editura „Viitorul Românesc", 2001.

[17] B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 415, 417, 419.

https://biblioteca-digitala.ro

urmează să părăsească lumea aceasta este din *Cuvînt despre viaţa şi moartea lui Avram, cum a venit arcangelul să iea sufletul lui* din care aflăm următoarele: „Cănd̆o tremese Domnul arhangghelŭ Mihailŭ cătrâ Avram şi cu bocorie să ia sofletol iubitoriului la oaspeţi Avram şi deştinse *arhaggelŭ* suptu codru, şi *fu ca u călătoriu*"[18].

În textul poetic al colindului analizat, grupul de voinici călăreţi, a căror prezenţă la miezul nopţii pe drumul mare nu este numai stranie, ci şi tulburătoare, îşi dezvăluie identitatea informând-o pe femeie cu privire la sarcinile pe care ei le au de îndeplinit în lume: sunt mesageri divini, îngeri trimişi să constate cât de înrobiţi păcatului sunt oamenii. „Voinici asculta, / Unul că vorbea, / Vătaful mai mare / Da răspunsul tare: « [...] De ce tot umblăm, / Tina de călcăm, / Roua scuturăm? / Umblăm, trepădăm, / Lumea colindăm, / Oamenii cercăm, / Care-s cu păcate, / Care-s cu dreptate»"[19]. Se întrevede, cu destulă transparenţă, faptul că cel care a elaborat textul poetic a cunoscut bine versetul din *Cartea Zaharia* a *Vechiului Testament* despre vizitarea pământului de către îngeri: „Am avut o vedenie în timpul noţii, şi iată un om călare pe un cal roşu; şi stătea între mirţi, într-un loc umbros, şi în urma lui cai roibi, murgi şi albi. Şi am zis: «Cine sunt aceştia, domnul meu?» Şi mi-a răspuns atunci îngerul care grăia cu mine: «Îţi voi arăta acum cine sânt aceştia». Şi omul care stătea între mirţi a răspuns: «Aceştia sunt solii pe care i-a trimis Domnul ca să cuitreiere pământul!» Şi ei au răspuns către îngerul Domnului care stătea între mirţi şi au grăit: «Am cutreierat pământul şi iată tot pământul este locuit şi liniştit!»"[20]. S-ar putea ca imaginea îngerilor care vizitează pământul şi apreciază măsura în care sunt ascultate sau nu poruncile divine să fie tributară şi textului *Apocalipsei* sfântului Ioan Teologul.

Cercetarea pe care o întreprinde femeia văduvă se înscrie în seria demersurilor pe care le pot face cei vii pentru răposaţi. „Relaţia de afecţiune a oamenilor nu se opreşte la starea pământească, cea în care materia vizibilă a trupului conturează şi determină persoanele comunitare. [...] Conştiinţa nemuririi persoanei umane comunitare este garanţia comunicării, a dialogului între sufletele celor rămaşi în trup, cu sufletele ce au părăsit temporar trupul, acestea păstrând capacitatea de a primi *fluxul de iubire* [s.n.] al celor ce-şi amintesc de ei, care-i «pomenesc»"[21]. Din *iubire* văduva tânără caută să afle care este starea sufletului soţului ei în preajma judecăţii particulare, la sfârşitul perioadei de 40 de zile. Odată stabilită identitatea călătorilor, văduva îi cinsteşte, ca şi patriarhul Avraam pe cei trei călători care l-au vizitat la Mamvri sau pe arhanghelul Mihail venit să-i ia sufletul pe care „porânci Domnul să ia Avram cu trupul [...] şi fu dus la prestolul heruvimiloru"[22]. Ea caută să afle care este starea soţului său decedat pe care îngerii

[18] *Ibidem*, p. 189.
[19] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 102.
[20] *Biblia*, Zaharia, 1, 8–11.
[21] Anca Manolache, *op. cit.*, p. 109, 110.
[22] B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 189, 192.

https://biblioteca-digitala.ro

l-ar fi putut întâlni acolo unde trebuia să dea socoteală pentru faptele personale pe care le-a făcut în viaţa pământească, „pedeapsa dumnezeiască" nefiind un act arbitrar. Omul se plasează „într-o atmosferă luminoasă sau întunecoasă [...] consecinţa firească a vieţii lui pământene"[23]. „Văduva... / Aşea d-auzea, / Din pahar le da, / Pe nume-i numea / Ş-astfel le zicea / De mi-i ispitea: / «Tinerei voinici, / Pe cai povârnici, / Pe unde-aţi trecut / Au nu mi-aţi văzut / Soţiorul meu / Luat de Dumnezeu?»"[24]. La cererea solilor veniţi din cealaltă lume, femeia face o descriere a chipului soţului ei mort. Textul poetic este o variantă a motivului cunoscut în literatură ca „portret al ciobanului" din balada *Mioriţa*. Tipul motivic este polifuncţional. În cântecul liric propriu-zis este chipul iubitului pentru care fata îndrăgostită este dispusă să îndure pedeapsa aspră a părinţilor care se împotrivesc întâlnirilor celor doi; în baladele *Mioriţa* şi, uneori, în *Maica bătrână*, portretul este creionat de mama pornită în căutarea fiului care nu s-a mai întors acasă şi care este mort sau rănit în bătălie; într-un text poetic deosebit, cunoscut cel mai adesea sub numele de *Basmul lui Dumnezeu,* descrierea este cea pe care o face Maria, mama lui Iisus, fiului pe care a pornit să-L caute prin lume şi pe care Îl găseşte „răstignit pe cruce de brad, în poartă la Pilat": „Feţişoara lui, / Spuma laptelui; / Mustăcioara lui, / Spicul grâului; / Perişorul lui, / Peana corbului; / Ochişorii lui, / Mura câmpului, / Coaptă la răcoare, / Neajunsă de soare, / De fulg de ninsoare / Şi de spic de ploaie"[25]. Portretul pe care îl face văduva soţului mort este completat cu descrierea calului psihopomp care îl poartă în lumea de dincolo. El este asemănător acelor armăsari pe care îi stăpânesc vitejii luptători din baladele eroice, *Iovan Iorgovan* sau *Bogdan (Dălea) Damian*, ale căror caracteristici chtoniene sunt evidenţiate de harnaşamentul alcătuit din cozi de balauri şi năpârci, calul însuşi fiind un pui de leu. Motivul calului chtonian nu este folosit întâmplător în textul colindei acesteia. Iovan Iorgovan este prezentat, în unele dintre textele rituale funerare, ca întruchipare a călăreţului purtător de suflete şi chiar eposul închinat eroului are asemenea conotaţii funerare. În ceea ce priveşte personalitatea lui Bogdan (Dălea) Damian, el se confruntă chiar cu moartea, în persoana Silei Samodiva, pe care o decapitează, biruind-o prin agerimea minţii[26]. Soţul decedat al femeii văduve care este eroina colindei analizate pare a fi un luptător din categoria acestor eroi tragici, care a trăit şi şi-a încheiat viaţa respectând prescripţiile creştine. Solii din cealaltă lume îi dau femeii vestea cea bună: „Vătaful mai mare, / Deac-o asculta, / Din gură-i grăia: / «Dragă văduviţă, / Albă la peliţă, / Neagră la cosiţă, / Pe soţu-ţi iubit / Cum l-ai zugrăvit / Noi l-am cunoscut / Şi noi l-am văzut / 'N sânul Domnului, / 'N poarta raiului, / Stând la judecată / Ca să-şi ia răsplată / Pentru bună faptă!»"[27].

[23] Anca Manolache, *op. cit.*, p. 94.
[24] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 102.
[25] *Ibidem.*
[26] Vezi Sabina Ispas, *Povestea cântată.*
[27] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro

În încheierea analizei noastre nu ne rămâne decât să observăm că textele de colind din categoria aceasta, alături de multe altele cu conținut felurit, care sunt adresate unor foarte diverse personalități cu prilejul colindării din noaptea de Crăciun, sunt purtătoarele unor mesaje teologice în consens cu doctrina ortodoxă. Ele nu pot fi categorisite ca simple creații artistice cu scop de urare sau de felicitare, ci chiar ca texte concepute anume pentru oamenii care erau informați și care puteau să perceapă chiar subtilități dogmatice. Multe dintre textele colindului tradițional românesc dovedesc o cunoaștere religioasă de adâncime pe care o deținea creatorul și colportorul de folclor. Se dovedește tot mai mult că în cadrul societății tradiționale românești practica religioasă nu conținea gesturi superficiale împlinite mecanic, ci trăiri și participări la o viață socială coordonată de o viziune teologică clar înțeleasă și liber acceptată.

Din nou se cade să amintim ce au spus femeile din Gorj în urmă cu peste 70 de ani: „Sufletu e în trup, în inimă și-n minte; cu sufletu suntem oameni și cu el vorbim. [...]

Pă lumea ailantă, alta-i rânduiala: ce fapte bune ai, cum ai păzit legea și cum ți-a fost inima. Acolo nu merge pă noroc, că e ochiu lui Dumnezeu".

Dacă pe om l-a prins urâtu [moartea] și l-a dus din lumea noastră, tot mai bine să-l ajutăm cum putem: cu o floare, cu o lumină, cum putem..."[28]

The Christmas Carol for a Widow

(Abstract)

Man's hope to acquire eternity has exceeded the limits of time and even dogmatic peculiarities. Man knows death because he disregarded the Creator's recommendation as mentioned in Chapter 2, verses 15–17 of the Book Genesis. The main purpose of life has been for ages the return to the condition that preceded the "Fall" and to the Paradise lost, for many of the people who practice various religions or Christian denominations.

In our cultural area, however, most of the funerary rituals have been preserved unaltered, through some of them resort to materials and facilities of the modern world. Profound meanings, significations and semantics are determined by the sacred. This constant interest has been preserved especially because death is not waived as a mechanical passage or a definitive disappearance, but as a threshold beyond which humans are supposed to "account for" whatever they did by their own free will.

The ritual of carolling has been used for hundreds of years, at Christmas and during the twelve festive days, updating the Christian information with its entire doctrinaire wealth for all representative categories of the traditional Romanian society. During the ritual, carol-singers used to mention the names of all the members of the visited household: the masters of the house, their sons and daughters, the newly-weds, the newborn babes and – according to regional attestations – the deceased of the respective year, those who went away, to the army or to prison. Within the ritual the "church" was re-created, by mentioning all the people who belonged to the same family. The popular tradition, in concordance with the Orthodox one, establishes the temporal thresholds when litanies for the deceased should be offered, accompanied by ritual "remembrance" gifts. The commemoration of the

[28] Ernest Bernea, *op. cit.*, p. 174, 173, 163.

https://biblioteca-digitala.ro

deceased specific to Orthodoxy points to the belief in life after death and to the „solidarity of the Christian with the deceased, trying to help them for their salvation".

At the end on the 19th century, the carol known in Bucharest as carol for a widow follows the presentation of time and space: at sunset, when the liturgical day begins, on the highway, the traveller's road, a group of horsemen riding pack horses are passing. A young widow waylays them. She wishes to find out the identity of those unusual travellers. The nocturnal horsemen are doubtlessly related to the marks of death: motionlessness, the death sweat, the trodden earth, the shaken dew. The woman wishes to find out the relationship between those horsemen and death and this accounts for her presence in such improper, even frightening space and time. In the poetic text of the analysed carol, the band of riding lads, whose presence on the highway at midnight is not only strange but also disturbing, accurately define their identity: they are heavenly messengers, angels sent to find how sinful people are. Verses clearly point to the fact that the poetic text was created based on the thorough knowledge of the Old Testament. *Zechariah* speaks about angels visiting the earth. When she learned the identity of the travellers, the widow honoured them, the same as patriarch Abraham did for the three travellers who visited him at Mamvri. She tried to find out the condition of her deceased husband, since the angels could have met him in the place where he was supposed to account for his deeds during his earthly life. „The headman / Listened to her, / And spoke to her: /«Sweet widow,/ With white skin, / Black tresses, / Your dear husband / As described by you / We have known him / And we have seen him / In God's bosom, / In the gate of Paradise, / Standing judgment / To get the reward / For his good deeds!»".

https://biblioteca-digitala.ro

STRUCTURI CREŞTINE ÎN DESCÂNTECE

SILVIA CHIŢIMIA

Iar ei plecând, mergeau prin
sate binevestind şi vindecând.
(Luca 9, 6–9)

DESCÂNTECUL ÎN CONTEXTUL INIŢIERII BAPTISMALE

Potrivit unei „definiţii mai succinte" a lui Ovidiu Bîrlea, descântecul poate fi privit ca o rugăciune populară. „Înrudirea cu rugăciunea, observa ilustrul folclorist, este confirmată de frecventa invocare a lui Dumnezeu sau a Maicii Domnului, la începutul sau în formula finală a descântecelor, de abundenţa unor gesturi (facerea crucii, mătănii) sau prezenţa unei recuzite (aghiasmă, tămâie, busuioc) cu semnificaţie religioasă din practica asociată performării acestora"[1].

Circumscrierea în sfera religiosului a acestei specii se leagă chiar de atestarea ei documentară. Primele descântece la români sunt consemnate în manuscrisul popii Grigorie din Măhaciu (1550) şi se prezintă sub forma unor exorcisme: „Rugăciune de scoatere a dracului", conjuraţii împotriva diavolului (fragment scris chiar de popa Grigorie) sau apar încorporate în legenda apocrifă despre „Minunile sfântului Sisoe"[2].

Cartea cea mai veche, tipărită, în care se găsesc exorcisme, este un *Molitfelnic* (1650–1675) unde găsim o rugăciune adresată lui Dumnezeu privind „casa când are vreo supărare de drăcii, farmece şi făpturi drăceşti"[3]. Într-un *Aghiasmatar mic* sau *Scurtare de molitvelnic*, tipărit în 1851 la Sibiu, se găseşte o rugăciune „Pentru deochiu", iar într-un *Molitvelnic*, tipărit la Bucureşti în 1794, alături de *Moliftele Sf. Vasile* apare şi o rugăciune pentru năjit (denumire populară pentru otorino-laringită). În fine, în *Evhologhionul* tipărit la Bucureşti apare o rugăciune-descântec pentru paza de duhuri necurate a lehuzelor[4].

Remarcând „numeroasele elemente venite din cărţile bisericeşti" prezente în descântece, Al. Rosetti era de părere că acestea, atât în ţările româneşti, cât şi în Europa occidentală, au fost compuse de preoţi sau oameni ai bisericii[5].

---

[1] Ovidiu Bîrlea, *Folclor românesc*, vol. II, Bucureşti, 1983, p. 7–59.

[2] Artur Gorovei, *Descântecele românilor. Studiu de folklor*, Bucureşti, Regia M.O. Imprimeria Naţională, 1931, p. 42; B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, vol II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1984, p. 144 şi 204–20.

[3] Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 44.

[4] *Ibidem*, p. 45–48.

[5] Al. Rosetti, *Limba descântecelor româneşti*, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

Analizele mai recente aduc în discuție „mecanismul intertextual produs între textele poetice magice și textele de esență religios creștină", revelând „interacția dintre descântec și rugăciune", precum și „influența covârșitoare a cultului marial creștin asupra descântatului terapeutic"[6].

Publicarea descântecelor „cu predilecție în culegerile de texte religioase" a fost văzută ca o „perspectivă nouă de evaluare a creștinismului popular" în care „biserica mai tolerantă a permis numeroase puncte de contact între magie și religie, ca în cazul descântatului curativ: performeri (descântătoarea, dar și preoții), recuzită (mătura, dar și crucea), ingrediente (usturoiul, dar și tămâia), formule poetice (blesteme, dar și rugăciuni)[7]. În ciuda acestor observații pertinente privind relațiile dintre creștinism și descântec, cercetările mai noi, deosebit de aplicate pe domenii de larg interes precum cel medical, etnografic, psihologic, lingvistic, sociologic etc. ale acestei specii arhaice, au acordat un spațiu restrâns investigării dimensiunilor sale creștine. În ce privește problema genezei descântecelor, singurele referințe au rămas cele oferite de Moses Gaster care, pe bună dreptate, atribuia literaturii apocrife (*Avestița, aripa Satanei, Minunile Sfântului Sisoe, Călătoria Maicii Domnului prin iad, Minunile Maicii Domnului*) un rol important în structurarea modelelor narative ale speciei, întrucât: „Elementele principale din care se compun descântecele române sânt luate din apocrifele amintite"[8]. Fără îndoială însă că substituirea Sfântului Sisoe sau a arhanghelului Mihail cu Sfânta Maria sau înlocuirea Avestiței cu diversele personificări ale „demonului bolii" (întâmpinate și apoi apostrofate de Maica Domnului) nu sunt în măsură să evidențieze profunzimea dimensiunii creștine a descântecelor, mai cu seamă a celor din categoria în care apare Sfânta Maria. Credem că nici derivarea rolului de mijlocitoare între oameni și Dumnezeu, direct din statutul actanțial al Maicii Domnului consemnat în apocrifele tip „călătoria la iad", nu poate oferi un material substanțial pentru justa apreciere a elementelor creștine. Aceasta, cu atât mai mult cu cât în evaluarea codului cultural caracteristic acestei specii, folcloriștii s-au folosit de concepte precum: magie, mit, arhetip, sacru, profan etc. din afara domeniului strict al teologiei ortodoxe. Putem spune că investigarea aspectelor creștine ale descântecului a rămas un fenomen de suprafață, departe de posibila temelie a unor structuri teologice de adâncime. Aceasta, evident, a împiedicat degajarea unei viziuni creștine de ansamblu, a unei perspective teologice unitare și coerente, pe fundalul căreia să se fi constituit și dezvoltat repertoriul de scheme epice ale descântecului.

Un prim aspect, ce ni se pare esențial pentru situarea în context creștin a speciei, se referă la deslușirea semnificațiilor simbolice și rituale cuprinse în *Molitvenic*. Acesta reprezintă o carte de rugăciuni și rânduieli cultice, folosite numai de preot, pentru uzul credincioșilor. La grecii ortodocși numele cărții este

[6] Nicoleta Coatu, *Structuri magice tradiționale*, București, Editura All, 1998, p. 76–77.
[7] Camelia Burghele, *În numele magiei terapeutice*, Zalău, Editura Limes, 2000, p. 147.
[8] Moses Gaster, *Literatura populară română*, București, Editura Minerva, 1983, p. 268.

https://biblioteca-digitala.ro

Evhologhion, iar la slavi *Trebnic* sau *Molitvenic*. Românii îl numesc atât *Evhologhion*, cât şi *Molitvenic, Molitfelnic*. Termenul derivă din slavul *molitva* = „rugăciune", în general, iar în limba română şi-a limitat sensul la „rugăciune destinată a fi citită numai de preot în cadrul cultului". Când apare completă, cartea de rugăciuni şi rânduieli (la Botez, Cununie, Maslu) se numeşte *Molitvenic* sau *Evhologhion*, iar când se tipăreşte, prescurtat e numită *Aghiasmatar*. La români se cunosc 53 de ediţii ale *Evhologhionului*, tipărite între 1564 şi 1926, începând cu *Molitvenicul românesc* de la Braşov, tipărit de Coresi în 1564, şi *Molitvenicul dentăles*, tipărit la Iaşi de Dosoftei, în 1681[9]. În linii mari, *Evhologhionul* cuprinde două rânduieli cultice: *Tainele* (Botezului, Spovedaniei, Cununiei şi Maslului) şi *Ierurgiile* (rugăciuni şi rânduieli mai mici de sfinţire sau binecuvântare a credincioşilor). Despre *Molitvenic*, carte milenară care a răspuns multor nevoi duhovniceşti ale credincioşilor, se spune că „nici unul dintre cei intraţi în comunitatea creştină prin poarta Sfântului Botez nu a scăpat influenţei sale harice"[10].

Vom încerca, în cele ce urmează, o lectură a unor descântece din perspectiva rânduielilor cuprinse în *Molitvenic* privind Taina Botezului. Pentru analiză am ales textele poetice ale aşa-numitor „desfaceri de urât" cu „Maica Domnului curăţitoare (ajutată uneori de Sf. Duminică, Sf. Gheorghe, surorile Soarelui).

O primă observaţie pe care dorim să o facem se referă la bine cunoscuta formulă finală în care celui descântat i se face urarea: „Să rămâie (cutare) / *Curat, luminat* [s.n.]". Epitetele atât de insistent repetate au fost interpretate literal, ca exprimând o stare finală de purificare în care acţiunea de curăţire este imaginată [...] prin activităţi care ţin de viaţa casnică"[11].

Constelaţia de epitete şi comparaţii de genul *curat – luminat; spălat – strecurat* a mai fost văzută ca „o progresie semantică" în cadrul unui „mecanism de raportare la prototipul creştin" – Maica Domnului – a „fiinţei umane care trebuie să-şi redobândească starea de armonie fizică şi spirituală"[12]. În fine, alţi comentatori au legat aceste imagini metaforice de „curăţenia rituală", sintagmă care se referă nu doar la lipsa de murdărie, ci şi la ideile de curăţenie sufletească, cinste, cuget curat, asociate curăţeniei trupeşti[13]. Dar sensul literal este adesea doar un punct de plecare. Pecetluirea finală a descântecului prin aceste formule cu rezonanţă sacramentală şi deschidere către un context ritual sugerează existenţa şi a altor semnificaţii de ordin simbolic, mult mai ample, aflate la alte *niveluri de sens* decât cele magice, atât de preferate în analizele folcloristice. Într-adevăr, cercetând

[9] D. Buzatu, *Din istoria Molitvenicului ortodox*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 1–2, Craiova, 1966, p. 16–46

[10] *Ibidem*, p. 46.

[11] Pavel Ruxăndoiu, *Folclorul literar în contextul culturii populare româneşti*, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", 2001, p. 358.

[12] Nicoleta Coatu, *op. cit.*, p. 89.

[13] Camelia Burghele, *op. cit.*, p. 174–185.

https://biblioteca-digitala.ro

contextul acestor formule finale, descoperim referințe explicite sau implicite la Taina Botezului: „[N] să rămână *curat*, / *luminat* / Cum e de Dumnezeu lăsat / și de *popă botezat*"[14], sau „*curat, luminat*, / ca argintul strecurat, / cum Maica Precista l-a lăsat / și naşul său l-a *botezat*"[15]. Uneori, la finalul descântecului, Botezul e sugerat doar prin amintirea formulei pe care o rostește preotul la ritualul afundării în apă: „Cutare va rămânea *curat*, / *luminat*, / ca argintul strecurat, / ca Maica Domnului care l-a lăsat. *Numele Tatălui, / Și al Fiului, / Și al Sfântului Duh, / Amin!*"[16].

Recontextualizarea sintagmei *curat – luminat* în sfera teologiei ortodoxe îngăduie accesul la noi niveluri de semnificație. Între Sfintele Taine, Botezul reprezenta actul de credință și de cult prin care credinciosul intra în sânul Bisericii. Printre denumirile sale arhaice găsim apelative precum: *baie* sau *spălare* (*λούτρον*, *lavacrum*) și *luminare*[17] (*φώτισμος, illuminatio*), ritualul baptismal fiind învestit cu puterea sacramentală de a spăla păcatele. Nu întâmplător, în Palestina creştină din veacul IV, catehezele Sf. Chiril al Ierusalimului (313–386) erau adresate *„Către cei care au să se lumineze"*[18] și începeau cu îndemnul: *„Spălați-vă, curățați-vă! Ștergeți* răutățile din sufletele voastre" (Isaia 1, 16). La fel, Catehezele baptismale ale Sf. Ioan Gură de Aur erau adresate *„Către cei ce urmează a fi luminați"*. Rânduiala primară a botezului cuprindea și imne baptisamale în care era amintită *luminarea* botezaților. Unul dintre aceste imne include și textul din Epistola Apostolului Pavel către Efeseni: „Deşteaptă-te cel ce dormi și te scoală din morți și *te va lumina Hristos* [s.n.]" (Efeseni V, 14). Botezul este înfățișat aici ca o *luminare*, conform tradiției despre această Taină. „Lumina lui Hristos cel înviat ne trezește din somnul păcatului, făcându-ne părtaşi vieții Sale"[19]. În Catehezele sale baptismale, Sf. Ioan Gură de Aur enumera printre denumirile botezului: *curățire* (katarsion – καθάρσιον); *luminare* (fotisma – φώτισμα), *baie a renașterii* (loutron palighenesias – λούτρον παλιγγενεσίας). Botezul, afirma Sf. Simeon al Tesalonicului, ultimul mare tâlcuitor al cultului bizantin, mort cu puțin timp înainte (1429) de căderea Constantinopolului, este *zidire din nou*, *curățire*, *luminare* și *sfințire*[20].

Într-un descântec (vrajă) în care Maica Domnului „curăță și împodobește", textul ceremonial descrie cum Maica Precista duce fata la Iordan unde: „Apă limpede a scos / Și *m-a spălat*, /.../ M-a *sfințit*"[21], evocând astfel denumirile arhaice

[14] Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 270.

[15] *Ibidem*, p. 191.

[16] *Ibidem*, p. 263.

[17] Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, București, Editura IBMBOR, 1987, p. 239.

[18] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, București, Editura IBMBOR, 2003, p. 18.

[19] Laurențiu Streza, *Tainele de inițiere creștină în bisericile răsăritene*, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 29.

[20] Ene Branişte, *Explicarea Botezului în „Catehezele Baptismale" ale Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Studii teologice", nr. 7–8, 1970, p. 516.

[21] Tudor Pamfile, *Dragostea în datina tineretului român*, București, Editura Saeculum I.O, 1998, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro

ale Tainei Botezului folosite de Sf. Grigorie Teologul și mai apoi de Sf. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului.

Să revenim, însă, la rânduielile Botezului prezentate în *Molitvenic*. Ele pot fi grupate în trei momente ceremoniale: rânduieli prebaptismale, Sfântul Botez, rânduieli postbaptismale.

I. Rânduiala dinaintea Sf. Botez – prebaptismală. În vechime, cei care se pregăteau pentru primirea Botezului erau mai întâi catehizați, adică instruiți spre a cunoaște învățătura mântuitoare cuprinsă în Sfintele Scripturi. Cel care dorea să primească Sf. Botez devenea mai întâi *catehumen* (κατηχούμενος), adică *ascultător al învățăturii creștine*. Rânduiala pentru cel care urma a se face catehumen avea loc în pridvorul baptisteriului (locaș anume destinat botezului) sau, mai târziu, înaintea ușilor bisericii. Riturile prebaptismale erau atât în Ierusalim, cât și în Antiohia asemănătoare constând din: *exorcisme, lepădarea de satana, unirea cu Hristos și ungerea prebaptismală*. Preotul stând în ușa bisericii, cu *epitaful* pe grumaz, îl *dezlega de brâu* pe cel venit să se *lumineze*, apoi îl *dezbrăca de haine*, catehumenul rămânând numai în cămașă și *desculț*. Preotul *sufla* de trei ori în chipul crucii, *pe fața lui*, însemnându-l cu untdelemn exorcizat. După o rugăciune în care se cerea pentru candidat „Scrie-l pe dânsul în cartea vieții Tale"[22], preotul citea patru rugăciuni de exorcizare: două cu fața la apus, adresate diavolului, și două cu fața la răsărit, adresate lui Dumnezeu. Rugăciunile spre apus aveau un caracter imperativ foarte asemănător cu formulele verbale de alungare a răului, din descântece: „Dumnezeu cel sfânt [...] *îți poruncește* [s.n.] [...] să te depărtezi de la noul însemnat cu numele Domnului nostru Iisus Hristos[23]. După a patra rugăciune, preotul *sufla asupra feței credinciosului* și-l însemna, binecuvântându-l, la *frunte, gură* și *piept*, zicând: „Depărtează de la dânsul pe tot vicleanul și necuratul duh care se ascunde și se încuibează în inima lui"[24]. Urmau *lepădările, unirea cu Hristos și simbolul credinței*. Reținem din complexul riturilor prebaptismale, la facerea catehumenului: *dezlegarea de brâu, dezbrăcarea de haine, descălțarea, întoarcerea cu fața spre răsărit, suflarea peste față*. Toate aceste acțiuni rituale se regăsesc în desfacerile de urât cu Maica Domnului curățitoare. Într-un farmec datat 1870–1875, culeș de S.Fl. Marian, schema epică, la care ne vom mai referi, cuprinde succesiunea de evenimente tip: „N" pornește dis-de-dimineață la „pârâul lui Iordan" să se „spele de ură". Pe drum se întâlnește cu „vrăjmașele" care o împiedică, îi întunecă ochii, o amuțesc, o asurzesc. Plânsul lui „N" e auzit doar de Maica Domnului care coboară din cer pe o scară de aur și luând pe „N":

„*După soare a-nturnat-o* / Și amândouă apoi pornit-a [...] / La răul lui Iordan. / Cum a sosit la pârău, / Maica Domnului / A băgat-o până-n brâu / În apa Iordanului, / Și-a prins apoi a o spăla [...] / Cu *greblă de busuioc* a o grebla, / Cu o

[22] *Molitvenic*, București, Editura IBMBOR, 2002.

[23] *Ibidem*, rugăciune de exorcizare a diavolului, rostită de preot pentru neofitul așezat cu fața spre apus.

[24] *Ibidem*, rugăciunea a patra de exorcizare.

https://biblioteca-digitala.ro

pană de păun a o mătura, [...] / Din *cămeșă de spini dezbrăcatu-o,* / [...] / De ură curățitu-o, / De dragoste încărcatu-o. /

Din brâu de șarpe descinsu-o [...] / *Din opinci de plotun / Descălțatu-o* [s.n.]"[25].

Retorica poetică a descântecului, cu accente metaforice inspirate de ideologia creștină, fixează în memoria colectivă momente rituale esențiale din rânduiala prebaptismală:

„După soare a-nturnat-o", Din cămeșă de spini a dezbrăcatu-o", „Din brâu de șarpe descins-o", „Din opinci de plotun / Descălțatu-o", adică: *întoarcerea spre răsărit a candidatului, dezlegarea de brâu, dezbrăcarea de haine, desculțarea.* Le vom analiza pe rând.

1. *Întoarcerea spre răsărit* a neofitului avea loc după ce în prealabil, cu fața spre apus, rostise formulele de lepădare, renunțând la comuniunea cu întunericul păcatelor. Eliberat din robia păcatului, candidatul se întorcea spre răsărit, întrucât numai privind spre Hristos (*Lumina lumii* care vine de la răsărit) „vom putea câștiga și menține în noi lumina divină". După Sfântul Chiril, arhiepiscopul Ierusalimului, *întoarcerea spre răsărit*, ținutul luminii și al bucuriei, simbolizează deschiderea din nou a paradisului, sădit de Dumnezeu spre răsărit, pe care l-a pierdut strămoșul nostru Adam.

Despre această rânduială a botezului găsim informații și în scrierile lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, autor anonim de la sfârșitul secolului V, care, pentru a-și impune opera, și-a semnat textele cu numele filosofului atenian Dionysie Areopagitul, convertit la creștinism de Sf. Apostol Pavel (cf. Fapte 17, 34). Potrivit lui Pseudo-Dionisie, nu este suficient numai să te lepezi de păcate, ci trebuie: „fără răgaz, să te îndrepți spre El, pe cât te ajută puterea, săvârșind cu sfințenie întotdeauna urcarea spre darurile cele desăvârșite ale dumnezeirii"[26].

2. *Dezlegarea de brâu.* Prezentat metaforic, sub chipul unui „brâu de șarpe", momentul ritual al dezlegării prebaptismale semnifică în plan doctrinar, un act de eliberare, o dezlegare[27] de sub puterile întunericului care se opun la trecerea noastră spre baia botezului. Nu întâmplător, simbolul biblic al păcatului, șarpele tentator, apare asemeni unei chingi sau unui brâu ce înlănțuie, încinge cu puterile sale malefice, ființa neofitului.

3. *Dezbrăcarea de haine.* Dezbrăcarea de haine a candidaților (nume derivat din haina albă, lat. *candidus* = „alb strălucitor", primită la botez) semnifica în plan simbolic întoarcerea la condiția originară descrisă în Geneză[28]. Goliciunea neofiților înainte de a coborî în apa răscumpărării sau apa botezului evoca goliciunea

[25] S. Fl. Marian, *Descântece poporane române. Vrăji, farmece și desfaceri.* București, Editura Coresi, 1966, p. 31–32.

[26] Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Ierarhia bisericească*, p. 74–84.

[27] A. Schmemann, *Din apă și din duh*, Traducere Ion Buga, București, Editura „Symbol", 1992, p. 16.

[28] Laurențiu Streza, *op. cit.*, p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

primilor oameni din Paradis. Adam și Eva erau goi și nu cunoșteau rușinea înainte de a fi primit haina păcatului[29]. În Catehezele baptismale, Sfântul Ioan Gură de Aur explicitează limpede acest act arătând că cel ce-și schimbă existența conform vieții creștine „a dezbrăcat prin credința în Hristos, *precum o haină veche, povara păcatului* [s.n.]"[30]. Dezbrăcând *hainele vechi*, catehumenul lepădă simbolic pe *omul cel vechi*, înșelăinat de Dumnezeu și sortit morții[31]. Haina păcatului este o haină a întunericului, „o cămașă de smoală", cum spune un descântec *De desfăcut* din Brăila: „Maica Domnului... la fântână ajungea" (se subînțelege „La fântâna lui Adam / Și la apa lui Iordan") aici, „Aiasmă mare că-mi lua, / În cap i-o turna. / De ce-i torna, / *D'aia mai bine să lumina. / A spălat-o, / A luminat-o, / A curățit-o, / ... de cămașă de... smoală a dezbrăcat-o*" [s.n.][32].

Într-un descântec *De fapt*, Calistrat nimerește peste un „fapt în cărare". Aproape orbit și cu picioarele scrântite, el se văicărește, e auzit de Maica Domnului care-l duce la fântâna lui Iordan și „*Dipe soare l-a-nturnat*, / În fântână l-a băgat, / *De trei ori l-a cufundat*, / De răutăți l-a spălat. / *Coroană de spini / Din cap i-a luat*, / [...] / Din *cămașă de urzică, / L-a dezbrăcat*, / [...] / Din *brâu de șarpe / l-a descingat*" [s.n.][33]. Remarcăm în textul descântecului citarea unor elemente prebaptismale asociate cufundării de trei ori în apa botezului. Succesiunea acestor momente (prebaptismale și baptismale) nu urmează întocmai pe cea din *Molitvelnic*, fapt întru totul firesc, având în vedere că avem de a face cu o preluare populară a unor texte canonice și de tipic bisericesc. Observăm că, de această dată, cămașa pe care o dezbracă neofitul este „de urzică" asemenea celei purtate de Hristos la răstignire, după cum relatează un colind al Domnului cules în Ialomița: „Și m-a răstignit / [...] / În cruce de măr dulce /... / Și-unde *mă-nbrăca / Cămășuță verde, / Verde de urzică* / Rău trupu-mi bășică" [s.n.][34]. Dezbrăcând ritual hainele, catehumenul lepădă simbolic și „cămașa de urzică" purtată de Hristos în timpul Patimilor. Pomenirea ei în descântec, deși pare o simplă comparație poetică, exprimă în realitate o viziune populară a Tainei Botezului. Scufundarea baptismală semnifica abandonarea păcatului și *imitarea sacramentală a Patimii lui Hristos* (Mt. 20, 22, 23) și (Rom. 6, 4). Neofitul trebuia să se identifice cu Iisus, îndeosebi în Patimile și moartea anunțate de Hristos însuși și descrise de Evanghelii[35]. Iată de ce, alături de „cămașa de urzică" „eroul" descântecului este despovărat și de „coroana de spini", aluzie la coroana purtată de Mântuitor la răstignire.

În Cateheza XIV *Către cei care au să se lumineze*, Sfântul Chiril al Ierusalimului aducea drept pildă, celor care se pregăteau să primească botezul,

[29] Ene Braniște, *op. cit.*, p. 520.
[30] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Catehteze baptismale*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului", 2003, p. 73.
[31] Alexandru Schmemann, *op. cit.*, p. 67.
[32] Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, București, Editura Socec, 1910, p. 116.
[33] Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 81–82.
[34] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 10.
[35] Patricia Hidiroglou, *Apa divină și simbolistica ei*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

moartea și Învierea lui Hristos amintind că „Cel încununat cu *cunună de spini* [s.n.] [...] când a înviat, s-a încununat cu diadema biruinței împotriva morții"[36].

4. *Descălțarea*. Rânduiala din *Molitvelnic* specifică limpede că cel care urmează a se face catehumen este *descins* de brâu, *dezbrăcat* de haine și *descălțat*[37].

Descântecul din Brăila citat mai sus amintește, aparent în chip poetic, dar în realitate perfect adaptat teologiei baptismale, tocmai aceste momente rituale: „De *cămașă, de... smoală a dezbrăcat-o,* / [...] / De *colan de urât și de boală a descins-o,* / [...] / De *papuci de broască țestoasă a descultat-o*" [s.n.][38].

Dezbrăcarea și descălțarea catehumenilor era consemnată încă de pe vremea lui Dionisie Areopagitul. El amintește de „Cinul liturgicilor (diaconilor) care la nașterea cea din Dumnezeu [Botez, s.n.] *dezbracă* pe candidat și îl *descalță*"[39]. Ni se pare semnificativ pentru matricea creștină pe care o exprima desfășurarea epică a descântatului faptul că descălțarea este asociată întoarcerii spre răsărit și dezbrăcării de haine. Ea codifică un întreg complex ceremonial baptismal: „*Dipe soare la-nturnat, / În fântână l-a băgat, / De trei ori l-a cufundat... / Coroană de spini* / Din cap i-a luat... / De *cămașă de urzică* / L-a dezbrăcat... / Din *brâu de șarpe* / L-a descingat [...] / Din *opinci de câine* / L-a descălțat" [s.n.][40]. Brâul de șarpe și opincile de animal pot fi raportate la vechile metafore creștine ale păcatului. În Marea Cuvântare Catehetică, Sfântul Grigorie de Nyssa explica faptul că omul, prin păcat, a luat „forma șarpelui" și a trecut la „mod de viață animal". În comentariul la Rugăciunea Domnească, Sfântul Grigorie arată că „Răul este ca un noroi care murdărește natura omenească, omul". Consecința păcatului, susținea marele părinte capadocian, este coruperea „chipului lui Dumnezeu în om", chip care s-a întunecat și și-a pierdut frumusețea originară[41].

Catehezele arhaice prezentau așadar pe omul păcătos ca pe un murdărit, întinat, întunecat și asemenea animalelor, căci, spunea Sfântul Grigorie de Nyssa, „după ce a lepădat omul chipul dumnezeiesc, s-a sălbăticit, după asemănarea firii necuvântătoare, făcându-se leu și pardos"[42].

Credem că formulele finale din descântec se referă tocmai la aceste realități arhaice privind teologia botezului. Mesajul din formula finală: „N să rămână *curată, / Curată și luminată,* / Ca maica ce-o lăsat-o, / *Ca Dumnezeu ce-o dat-o.* / Amin! Amin!" [s.n.][43] nu își dezvăluie semnificațiile în registrul magic, așa cum a

---

[36] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, traducere și note Dumitru Fecioru, Editura IBMBOR, București, p. 222.

[37] *Molitvelnic*, rânduiala dinaintea Sfântului Botez.

[38] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 116.

[39] Dionisie Areopagitul, *Ierarhia cerească, Ierarhia bisericească*, Iași, Editura Institutului European, 1994, p. 116.

[40] S. Fl. Marian, *op. cit.*, 81–82.

[41] Marius Telea, *Antropologia Sfinților Părinți capadocieni*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2001, p. 270, 355, 363.

[42] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, București, Editura IBMBOR, 1982, p. 225.

[43] Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 133.

https://biblioteca-digitala.ro

fost de obicei interpretat, ci în cel teologic, evocat de altminteri şi de ebraicul *Amin* rostit de credincioşi la finalul rugăciunilor. Cel descântat urma ca după ceremonia la care era supus să rămână curat, adică, izbăvit din „noroiul păcatelor", luminat, adică, botezat (botezul fiind o *luminare*) şi înfrumuseţat, adică recuperând chipul divin dăruit în momentul Creaţiei.

Înţelesul teologic al ritualului descălţării „celor ce urmează a fi luminaţi" îl comentează Sfântul Ioan Gură de Aur: „Iar atitudinea cu picioarele goale [...] ne arată altceva. După cum cei ce suferă o robie trupească arată şi prin înfăţişare ruşinea stării în care se află, aşa şi aceştia fiind prizonieri ai diavolului [...] mai întâi, prin înfăţişare, îşi amintesc de starea lor de mai înainte, ca să ştie de unde au scăpat[44].

Momentul descălţării reproduce, de fapt, un arhetip ritual specific oricărei acţiuni de iniţiere, fie ea şi baptismală, creştină. El aduce uneori, în prim-plan, expresii arhaice venite din sfera de influenţă a culturii slavone. Un descântec-farmec din Storojineţ, publicat în „Columna lui Traian" în 1870, vorbeşte despre opinci de „plotun": „Din brâu de şarpe descinsu-o, [...] Din opinci de plotun / Descălţatu-o"[45]. Formularea apare cu totul fantezistă dacă nu este raportată la paleoslavul *plotun* care înseamnă „cerb", textul referindu-se la descălţarea din opinci din piele de cerb[46].

II. Slujba Sfântului Botez. Cea de-a doua parte a rânduielilor baptismale cuprinse în *Molitvenic* se referă la slujba Sfântului Botez. Aceasta începe cu pregătirea rituală a preotului care se îmbracă în *sfită*, un fel de pelerină de culoare albă, punând şi *mânecuţele*, aprinde luminile din sfeşnice şi făcând semnul crucii cu evanghelia deasupra cristelniţei, rosteşte rugăciunea de binecuvântare a Împărăţiei[47]. *Mânecuţele rituale* pot fi identificate într-un descântec „De albeaţă". Maica Domnului porunceşte celor trei surori ale soarelui, pornite spre fântâna lui Iordan, să cureţe ochii lui Gheorghe: „Pe drumul lui Adam / La fântâna lui Iordan / Şi-o tâlnit trei surori a Soarelui / Cu trei mături... / Cu trei *mâneci de mătase albă* [s.n.]. / Maica Domnului / Cum le-o tâlnit [...] / Şi li-o cuvântat [...] / Da' voi mergeţi [...] / De curăţiţi albeţele / Şi ceţele / De pe ochii lui Gheorghe"[48].

Fără îndoială că „mânecuţele de mătase albă" au o sursă livrescă, nefiind specifice nici prin formă, nici prin material costumului tradiţional. Scenografia religioasă în care apar (Fântâna lui Iordan, Maica Domnului) le sugerează o funcţionalitate rituală în cadrul unei ceremonii creştine. În text, „mânecuţele albe" sunt asociate unor *mături*. Într-un studiu dedicat *măturilor raiului*, cum mai sunt denumite aceste *mături* în colinde, arătam că ele reprezintă, de fapt, o metaforă

[44] Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 49–50

[45] Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 32.

[46] Nicolae Vătămanu, *Ce arată descântecele*, în *Despre medicina populară românească*, Bucureşti, Editura Medicală, 1970, p. 195.

[47] *Molitvenic*, Slujba Sfântului Botez, p. 33.

[48] Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro

populară pentru a desemna obiecte rituale din liturghia arhaică, numite *ripide*[49]. În bisericile vechi orientale, ele erau confecționate din pene de păun. Asemenea *măturі de păun* evocând, așadar, ripidele, sunt menționate și în unele farmece de dragoste unde Maica Domnului cufundă fata năpădită de urâciuni în apa Iordanului, o spală, o greblează cu busuioc și apoi „cu pană de păun o mătura"[50].

Dimensiunea teologică a fragmentului de text analizat este întărită și de faptul că scopul întregului demers al surorilor soarelui, prevăzute cu „măturі" și „mânecuțe albe de mătase", este curățirea ochilor bolnavului „de albeață", „de ceață", de întunecime așadar, urmărindu-se redarea vederii, regăsirea luminii ochilor, *iluminarea*, adică conform denumirii arhaice, botezul.

Putem spune că din complexitatea semnificațiilor teologice ale Tainei Botezului (numit în Catehezele Sfântului Ioan Gură de Aur *curățire* (katarsion – κατάρσιον), *iluminare* (fotisma – φώτισμα) sau *baia renașterii* (loutron palinghenesias – λούτρον παλιγγενεσίας) descântecele au preluat ideea restabilirii, a refacerii și înnoirii ontologice a firii umane bolnave (vezi și Omiliile la Psalmi ale Sfântului Vasile cel Mare).

Revenind la „mânecuțele de mătase", vom remarca prezența lor în rândul veșmintelor liturgice și mai cu seamă a celor diaconești. Mânecuțele (επιμανίνα, supermanicalia), numite și rucavițe (din slavonă), sunt piese vestimentare comune celor trei trepte ierarhice bisericești. Se crede că originea lor ar fi mănușile împăraților folosite la primirea Împărtășaniei. Mărturii despre ele există din secolul al XI-lea, iar în secolul al XII-lea, purtarea lor era rezervată doar arhiereilor. Abia din secolele al XV-lea – al XVIII-lea, uzul lor s-a generalizat la preoți și diaconi[51].

Diaconii foloseau mânecuțele numai la oficierea Sfintei Liturghii, iar preoții și arhiereii, și la alte slujbe. Reluând comentariul despre eroul descântecului citat, Gheorghe, acesta apare la propriu, ca un actant într-un ceremonial magic care urmărește vindecarea oculară, dar în plan simbolic, religios, el poate fi asemuit „celor ce urmează a fi luminați", cum erau numiți, în vechime, candidații la botez. Tâlcuind rolul botezului în viața duhovnicească, Nicolae Cabasila, teolog și scriitor bizantin din epoca Paleologilor (sec. XIV), autorul celui dintâi tratat sistematic de interpretare a Sfintei Liturghii, enumera printre efectele botezului: ștergerea păcatelor și *deschiderea ochilor* sufletului în fața razei celei dumnezeiești[52]. Sensul profund al vindecării ochilor lui Gheorghe trimite și la ceea ce spunea Sfântul Grigorie Teologul despre botez, o luminare a sufletului.

Dincolo de nivelul strict literal al textului, analizat de folcloriști din perspectiva unui ceremonial magic de vindecare, nuanțările noastre relevă un strat

[49] Silvia Chițimia, *Les balais du Paradis. Symboles chrétiens dans les chants roumains de Noël*, în vol. *Religiosita popolare tra anthopologia e storia delle religioni*, îngrijitori de ediție: Ileana Benga și Bogdan Neagotă, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 191–204.

[50] Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 31–32.

[51] Ene Branișteanu, *Liturgica generală*, București, Editura IBMBOR, p. 612–616.

[52] Nicolae Cabasila, *Despre viața lui Hristos*, București, Editura IBMBOR, 1997, p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro

textual mai profund, cu funcţionalităţi simbolice de ordin teologic care sugerează că actantul Gheorghe, pentru a se vindeca, participă la o liturghie baptismală, deschizându-i-se ochii, adică fiind iluminat prin intervenţia unor obiecte cu funcţii liturgice: *măturile – ripide* şi *mânecuţele*.

Cât priveşte cele „trei surori ale Soarelui" amintite în descântec, acestea sunt purtătoare ale unei duble semnificaţii teologice: pe de o parte, figuri ale mironosiţelor, pe de altă parte, întruchipări ale diaconiţelor şi, respectiv, ale *cinului curăţitor al diaconilor*, cel care „conducea pe cei curăţaţi la lucrările rituale cele strălucitoare ale preoţilor, curăţind pe cei nebotezaţi şi moşindu-i prin luminările sale cele curăţitoare şi prin învăţături din Sfintele Scripturi"[53].

Citarea mironosiţelor în context baptismal poate fi înţeleasă numai prin raportarea lor la vechile ritualuri creştine în care Botezul şi Mirungerea nu se făceau în biserică, ci într-o clădire separată, numită *baptisterion*. După Botez şi Mirungere, neofiţii îmbrăcaţi în cămaşă albă erau conduşi de episcop în biserică. Timpul sacramental rezervat botezului în primele veacuri creştine, era noaptea de Paşti. Venind dinspre baptisteriu (simbol al apelor Iordanului), noii botezaţi înconjurau biserica, de trei ori, într-o procesiune rituală, iar intrarea lor în lăcaşul Domnului marca în vechea tradiţie liturgică, începutul sărbătorii Învierii. Pentru gândirea teologică, procesiunea pascală ce înconjura de trei ori biserica era o reprezentare simbolică a drumului mironosiţelor spre Mormântul lui Hristos[54].

Semnificaţiile acestui itinerar mistic vor fi transferate ulterior, procesiunii simbolice din jurul cristelniţei, la care participă noul botezat, preotul şi naşii. Iată de ce, în naraţiunea populară a descântecului, bolnavul, cel ce urma să fie tămăduit prin spălare se putea „întâlni" cu mironosiţele, pe drumul său având ca scop „învierea întru Hristos", adică „vindecarea" de păcate prin botez. Faptul este confirmat şi de plecarea „dis-de-dimineaţă" a bolnavului, precum au făcut-o şi mironosiţele potrivit Sfintelor Evanghelii.

Informaţiile încorporate în practica performată de descântătoare indică, uneori, ca momente propice descântatului, perioadele rezervate în vechime Slujbei Botezului: „În ziua de Paşti, când cântă cocoşii a treia oară [aluzie despre Învierea Domnului, n.n.], fata se duce spre răsărit şi şopteşte descântecul"[55].

III. Rânduieli postbaptismale – haina de lumină. Ritualul central al slujbei Botezului este afundarea în apa sfinţită. La sfinţirea apei, preotul spune rugăciunea: „Şi-i dă ei harul izbăvirii, binecuvântarea Iordanului. Fă-o pe ea izvor de nestricăciune [...] dezlegare de păcate, *vindecare de boli* [...] *curăţire* a trupului şi sufletului [...] *îmbrăcăminte de nestricăciune*, izvor de viaţă". Potrivit rânduielii din *Molitvenic*, după afundarea de trei ori, preotul îmbrăca pe noul botezat în *haina albă*, numită şi *haina dreptăţii*. Tot acum se cântă şi troparul (glasul 8): „Dă-mi

[53] Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 116–117.

[54] Al. Schmemann, *op. cit.*, p. 101.

[55] Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. II, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro

mie *haină luminoasă*, Cel ce Te îmbraci cu lumina ca și cu o haină". Cu timpul, semnificația ritualului îmbrăcării, care în vechile explicații baptismale ocupa un loc foarte important, a fost uitată. Gestul cu valențe sacramentale a devenit un simplu act integrat unei întregi succesiuni tipiconale, fără a i se sublinia relevanța cu totul specială pentru statutul ontic al neofitului. În mod cu totul semnificativ pentru structurile sale de adâncime, creștine, retorica poetică a descântecelor a recuperat și fixat elementele acestui cod gestual arhaic.

În descântecul „De desfăcut" din Brăila, paralelismul dintre textul oral și semnificațiile simbolice și tipiconale privind botezul merg până la detaliu: „M-am spălat [...] / *De boală m-am dezbrăcat*, / *De cămașă neagră* de smoală / m-am dezbrăcat, / *Cu cămașă de lumină / și dreptate m-am îmbrăcat*" [s.n.][56]. Fragmentul de text concentrează un întreg discurs de cateheză baptismală. Potrivit datelor Scripturii, înainte de păcat, oamenii erau „îmbrăcați" cu *veșminte de slavă și lumină*, de o negrăită frumusețe, care întruchipau adevărata natură a ființei umane. Aceste „haine de lumină" au fost pierdute prin păcat [și atunci „au văzut că sunt goi" – cf. Geneza, 3, 7]. Faptul de a reîmbrăca, prin Botez, haina de lumină pierdută traduce în plan simbolic o modificare ontică esențială a neofitului, revenirea sa la integritatea și nevinovăția avute în Paradis[57].

Textele descântecelor descriu, într-o mare varietate de forme poetice, această mirifică haină de lumină: „Cu apă de dragoste m-a spălat, / Buşmachi[58] în picioare mi-a dat, / Cu *straie de diamant* m-a îmbrăcat" sau „Și-n picioare conduri de mărgăritare (...) Cu *straie de busuioc* că m-a-mbrăcat"[59] sau „Și de fapt a dezbrăcat-o, / Cu *cămașă de milă* a îmbrăcat-o, / De cămașă de ceară și de smoală a dezbrăcat-o, / Cu *cămașă de putere* a îmbrăcat-o" [s.n.][60].

Aparent poetice, epitetele atribuite hainei mirifice pe care o îmbracă cel descântat par să exprime, la o investigare mai atentă, aspecte importante legate de semnificația botezului cuprinse în textele patristice sau slujbele liturgice. Straiele de diamant și putere sunt expresii poetice pentru lumina, strălucirea și tăria în plan mistic a noului botezat.

Metafora *cămășii de milă* pare a fi inspirată de slujba din Vecernia de Luni și Utrenia de Vineri a săptămânii a V-a din Postul Mare în cântările căreia se spune: „În marea sa bunătate, Hristos a tămăduit rănile umanității... și *peste rănile păcatului* a întins *balsamul milostivirii*" [s.n.][61]. Iar pentru că lucrarea lui Dumnezeu se face în dragoste, reiese că și restaurarea naturii umane va fi o lucrare a iubirii. Iată de ce,

[56] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 122.

[57] Al. Schmemann, *op. cit.*, p. 68.

[58] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 126.

Buşmachi – termen slav de origine turcească însemnând „pantofi, încălțări".

[59] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 150.

[60] Tudor Pamfile, *Dragostea în datina tineretului român*, București, Editura Saeculum I. O. 1998, p. 173.

[61] Makarios Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, Sibiu, Editura Deisis, 2000, p. 363.

https://biblioteca-digitala.ro

haina primită la botez, ca act ritual de restaurare şi zidire din nou, cum denumea botezul Sfântul Simeon al Tesalonicului, va fi o *cămaşă de dragoste*.

La sărbătoarea creştină a Botezului Domnului, adică de Bobotează, fetele care doresc să fie iubite aduc apă neîncepută de la fântână şi rostesc un descântec în care Maica Domnului potoleşte pe cel nesuferit de comunitate zicându-i: „– Taci, N, [...] Nu te văieta / Că eu cu mine te-oi lua, / În apa lui Iordan te-oi spăla, / Cu *cămaşă de dragoste* [s.n.] / Te-oi îmbrăca[62]. Descântecul citat exprimă, însă, o desacralizare a motivului baptismal al *hainei de lumină*. Din veşmânt mistic al iubirii dumnezeieşti pentru om, ea devine o profană „cămaşă de dragoste" dorită de fetele ce aspiră la pământeşti împliniri erotice.

În ciuda acestor pierderi de semnificaţii ale substratului creştin, textele de descântec perpetuează totuşi, asemenea unor fragmente catehetice sau liturgice, preluate în spirit poporan, imagini şi metafore legate de antropologia creştină a mântuirii prin botez.

Faptul de a reîmbrăca haina de lumină semnifica recuperarea adevăratei naturi divine, mascată de înfăţişarea animalică, consecinţă a păcatului: „Piele de broască râioasă / De pe faţa ei luatu-i-o, / Soarele şi luna pe faţa ei / Scrisu-i-o", spune sugestiv un descântec din Bucovina[63]. Sfântul Ambrosie compară cămaşa de botez cu veşmintele lui Hristos de pe muntele Taborului. Hristos transfigurat apare ca arhetip al unei umanităţi restaurate, îmbrăcată în lumina necreată a slavei divine.

Având în vedere toată această bogăţie de semnificaţii teologice ale hainei de lumină, credem că nu o zeitate păgână a Soarelui, ci însăşi Lumina Sfintei Treimi (în numele căreia are loc ritualul întreitei afundări din botez) îmbracă din cap în picioare pe eroina unui descântec de dragoste: „*Soare* [...] Împărat mare, / ai 99 de liţişoare / Dă-mi şi mie *numai trei*: / cu una *încalţă-mă*, / cu una *îmbracă-mă*, / una pune-mi-o în frunte" [s.n.][64].

În Omiliile sale baptismale, Sfântul Ioan Gură de Aur compara *haina de lumină* primită la botez cu un *veşmânt împărătesc*: „Au dezbrăcat prin credinţa în Hristos, precum o haină veche, povara păcatelor... şi au îmbrăcat veşmântul cel nou, strălucitor şi împărătesc"[65]. Metafora acestui veşmânt împărătesc este *haina astrală*, dumnezeiască, de care amintesc colindele: „Vine Domnul Dumnezeu! / Dar cu ce ieste-mbrăcat? / Cu veşmântu-i mohorât... / Dar în piept, în dos şi-n spate / Luce luna cu lumina / Şi soarele cu căldura"[66]. Tocmai cu această „haină" din Soare, Lună şi luceferi este împodobit pacientul într-un descântec din Tecuci. Curăţat de întunecimea şi de înfăţişarea animalică a păcatului, acesta devine în

---

[62] Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, p. 139.

[63] Sim. Fl. Marian, *Descântece poporane* [...], p. 32.

[64] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 317.

Liţişoară, metaforă pentru razele subţiri ale soarelui.

[65] Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 63.

[66] *Colindă-mă, Doamne, colindă! Colinde populare româneşti*. Ediţie îngrijită, prefaţă, bibliografie şi glosar de Iordan Datcu, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1992, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro

final, asemenea unui împărat: „Când Maica curată... / Și cu Sfânta Duminică din cer auziau... / La *apa lui Iordan* mă duceau... / Și mă spălau... / Și mă *curățiau de negreață* / *Și-mi luau din cap* / *Perii de țap* [...] / *Și-mi luau de pe trup* / *Perii de lup* [...] / Și lui / să-i pui / *Luna cu stelele* [...] / Pune-i *luceferi* și *luceferei* / Pe cei doi umerei... / Și pune-i *soarele* / *Cu toate razele...* / Cine i-a vedea statul / Să zică că-i *împăratul*" [s.n.][67].

În fine, găsim în textele de descântec și menționarea unei vechi rânduieli postbaptismale privind acoperirea capului noului botezat. După Mirungere și tunsoarea rituală a capului, noului botezat i se punea o scufie numită *coif*[68]. Ca simbol de neraûtate, curățenie și cinste. Semnificațiile sale derivă din Epistola Sfântului Apostol Pavel către efeseni, care enumeră armele spirituale pe care trebuie să le posede creștinul (cel botezat s.n.) pentru a lupta împotriva diavolului: „Luați și *coiful mântuirii* [s.n.] și sabia Duhului" (Efes. 6, 17).

Un descântec de desfăcut din Huși evocă acest episod postbaptismal: „Și-n picioare conduri de mărgăritare... / Cu straie de busuioc că m-a-mbrăcat / *Cușmă de cinste-n cap* mi-a pus" [s.n.]. Într-un descântec din Bucovina, inclus în culegerea lui Sim. F. Marian de legende despre Maica Domnului, fata invidiată și urâtă este ajutată de Maica Domnului care o spală la fântâna lui Iordan și apoi: „De cămașă de ură / O desbrăca / Cu *cămașă de aur* / *O îmbrăca* / De fustă de ură / *O descingea* / De papuci de ură o *descălța*, / *În papuci de aur* / *O încălța* / *Tulpan de aur* / *În cap îi punea* [...] / Și toți întreba: / – Oare cine-i aceasta? [...] / Ce *împărătească*?" [s.n.][69].

Sub aparența laică a unor schimbări poetice de vestimentație, textul descântecului citează câteva secvențe rituale bine precizate din Taina inițierii creștine: *dezbrăcare, dezlegarea de cingătoare, descălțarea, spălarea în Iordan, îmbrăcarea unei haine noi, acoperirea capului.* În fond, avem aici o descriere metaforică a unui șir de rânduieli privind slujba ortodoxă a botezului. În finalul ei, ieșit din baptisterium (apa Iordanului), neofitul îmbrăcat cu haina de lumină (cămașa și papucii de aur) sau „îmbrăcat în Hristos", asimilându-i demnitatea împărătească, se prezintă comunității în chip de împărat. Va trebui să notăm că textele analizate de noi nu sunt calchieri exacte după indicațiile din *Molitvelnic*, rânduielile post- sau prebaptismale fiind prezentate într-o succesiune neconformă tipicului, modelată de mentalitatea poetică arhaică.

De pildă, într-un descântec „de fapt", după un text din 1784, publicat de Moses Gaster, fata merge la râu pentru a se curăți și vede la răsărit, o luntre de argint (ipostază a corăbiei de argint, simbol al bisericii, *n.n.*). Aici se află „frumosul cu frumusețile" care *cu dragostile mă îmbrăcară, în față îmi suflară, cu cizmi di argint încălțatu-m-au, gugiuman domnesc în cap pusu-mi-au* și, precum la botez,

[67] Tudor Pamfile, *Dragostea* [...], p. 171–172.

[68] Ioan Ioanicescu, *Tâlcuirea Sfintelor Taine, după opera Sfântului Simeon al Tesalonicului*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 1–2, Craiova, 1995, p. 23.

[69] Sim. Fl. Marian, *Legendele Maicii Domnului. Studiu folkloristic*, București, Editura Carol Göbel, 1904, p. 325.

https://biblioteca-digitala.ro

se dă un nume neofitului, *nume di dragoste pusu-mi-au*[70]. Textul citat aminteşte un complex de acţiuni şi momente rituale din slujba botezului: suflarea preotului peste faţa neofitului, încălţarea şi îmbrăcarea cu haina de lumină, acoperirea capului şi punerea unui nume nou.

Putem spune că din complexitatea semnificaţiilor teologice ale Botezului, descântecele au perpetuat îndeosebi ideea restabilirii şi înnoirii ontologice a firii umane, bolnave.

Structurile lor narative au fost modelate de imaginarul creştin, pentru care orice formă de boală este o manifestare a puterilor demonice şi o consecinţă a păcatului originar. Cadrul conceptual al descântecelor poate fi raportat la tradiţia apostolică a unui creştinism vindecător şi soteriologic centrat pe botez, perspectivă accentuată cu precădere de părinţii capadocieni. *Cuvântul* vindecă toată natura, spunea Sf. Grigorie al Nyssei. În *Contra lui Apolinarie*, episcopul Nyssei afirma clar „Dumnezeu a asumat toată natura omenească *în mod vindecător*" [s.n.] (θεραπεθτικως – terapeutikos).

Amprenta poetică a discursului descântecelor, la fel ca şi subtilitatea unor referinţe teologice, astăzi devenite inedite, sugerează afilierea textelor la surse de inspiraţie venite din sfera creştinismului vechi, puternic marcat de o gândire şi imagistică metaforică.

Pe de altă parte, unele imagini şi referinţe cu tentă evident eclesiastică, pledează pentru intruziuni creştine târzii. Putem spune că substratul creştin al speciei cuprinde două niveluri – un fond creştin arhaic, oferind matricea genetică a imaginilor şi semnificaţiilor simbolice ale iniţierii baptismale şi un strat de influenţe creştine mai recente, decelabil prin caracterul „prea tehnic" din punct de vedere canonic, al manifestărilor sale.

Alături de textul oral, un loc aparte îl deţine în ceremonia descântatului sistemul de practici concrete performate de descântătoare. În mod semnificativ pentru profunzimea mesajului baptismal al speciei, elementul fundamental al acestor practici este apa. Recomandările ca aceasta să fie: *apă de izvor*, *apă curgătoare*, *apă din vârtej*, *apă de la nouă izvoare* evocă tema *apei vii* care se află încă din primele secole în centrul teologiei baptismale. Vechea datină rituală consemnată în Didahii recomanda „botezaţi în apă vie", expresie care în sens profan însemna apă de izvor, iar în sens ritual, apa botezului.

În fine, fără a detalia problema, vom remarca şi sorgintea creştină a numeroaselor obiecte de recuzită din acest ceremonial: tămâie, busuioc, icoană, aghiasmă, cruce, pistornic.

Spaţiul nu ne-a permis abordarea tuturor aspectelor simbolice şi rituale baptismale prezente în textul, subtextul şi contextul speciei descântecului. Analiza noastră, axată mai cu seamă pe categoria descântecelor tip „Maica Domnului curăţitoarea", a investigat formulele orale performate de descântătoare, utilizând

[70] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 1989.

Gugiuman – căciulă de samur purtată de domni şi marii boieri.

https://biblioteca-digitala.ro

sistemul de codificări teologice specifice principalului complex ritual de intrare în comunitatea bisericii, Botezul. Textele analizate de noi, fără a fi calchieri exacte după indicațiile cuprinse în Molitvelnice relevă, în structura lor narativă, prezența într-o formă poetică, cu precădere sugestivă, a unui întreg complex de rânduieli baptismale:

1. *Acte prebaptismale*, cuprinzând exorcismele, dezlegarea de brâu, dezbrăcarea, descălțarea, întoarcerea spre răsărit, suflarea în față;

2. *Rânduiala propriu-zisă a botezului*, cuprinzând întreita scufundare în cristelniță, fântână baptismală, simbol al Iordanului;

3. *Acte postbaptismale*, cuprinzând îmbrăcarea veșmântului alb sau a hainei de lumină, acoperirea capului cu o scufie.

Hermeneutica teologică pe care ne-am străduit s-o aplicăm textului descântecelor a reliefat o seamă de simboluri și contexte rituale de tip religios, care lărgesc apreciabil sfera de influență creștină ce a stat la geneza speciei. Analizele noastre sugerează că, alături de apocrife, un rol fundamental în alcătuirea structurilor narative și motivelor simbolice ale descântecelor l-au jucat rânduielile baptismale din *Molitvenic*, tâlcuirile catehetice ale Sfinților Părinți și imnografia Bisericii. Vorbind despre geneza și structurile creștine ale speciei, va trebui să avem în vedere nu doar influențele apocrife, ci și aportul substanțial adus de bogatul tezaur creștin.

Așa cum este și firesc pentru textele cu circulație orală, specifice mediilor populare, informațiile teologice vehiculate de descântece prezintă uneori evidente omisiuni sau imprecizii canonice.

Discursul arhaic, cu numeroase metafore de esență vechi creștină, precum și varietatea imaginilor poetice evocând adevăruri teologice despre păcat, mântuire și legătura lor cu botezul, situează specia descântecului în rândul documentelor folclorice relevante, privind modul de receptare și transmitere a inițierii baptismale în oralitatea tradițională românească.

Structures chrétiennes dans les incantations roumaines

(Résumé)

L'étude propose une lecture chrétienne des incantations thérapeutiques et d'amour parlant de la Sainte Vierge et de la fontaine du Jordan, considérées jusqu'à présent fondées d'avantage sur une tradition païenne (les influences chrétiennes ont été restreintes aux quelques écrits apocryphes, aux discours des exorcismes et à l'idée générale de l'action thérapeutique du Dieu (Jésus, Sainte Vierge, etc.) sur la maladie. Partant du fait que les premières attestations des incantations sont liées aux *Molitvenice* (*Rituels* orthodoxes contenant les offices et les prières des sacrements et hiérurgies à l'usage du prêtre) l'analyse met en évidence la présence dans ce texte folklorique des symboles et rituels du baptême se trouvant dans les *Molitvenice*. Les dénouements de la ceinture du serpent, les retournements du malade face au Soleil, son habillement d'un vêtement (chemise) de lumière, etc. ne sont pas des simples images populaires. Bien au contraire, ils traduisent métaphoriquement certains moments cérémonials concernant les étapes de l'initiation du Baptême.

Notre recherche aboutit à la conclusion que les incantations thérapeutiques et d'amour, parlant de la Sainte Vierge et de la fontaine du Jordan au moins, ont été modelées dans leurs structures narratives et leurs motifs symboliques par le contenu chrétien des *Molitvenice*, les Catéchèses baptismales archaïques et les chants des offices de l'Église.

https://biblioteca-digitala.ro

DINAMICA FACTORILOR DE REFERINȚĂ ÎN STRUCTURAREA MODELULUI IDENTITAR

Comunitatea italienilor din Dobrogea – Studiu de caz –

CRISTINA GAFU, MIHAELA NUBERT-CHEȚAN

În ansamblul colectivităților de italieni constituite în limitele spațiului românesc, care s-au menținut, într-o formulă sau alta, până în prezent comunitatea stabilită în județul Tulcea, comuna Greci, se individualizează prin constanta existenței etnicilor ca formațiune compactă, prin complexitatea, vitalitatea – în sensul capacității de regenerare – a profilului identitar, precum și prin intensitatea gradului de asumare a identității colective.

Demersul reconstituirii[1] traseului evolutiv al italienilor din Dobrogea a pus în evidență o deplasare a punctelor de reper în cadrul ierarhiilor conturate la nivelul formelor de exprimare și afirmare în exterior a identității de grup. Astfel de fluctuații se produc ca o rezultantă a transformărilor ce vizează în special ponderea influenței factorilor socio-culturali, spațiali sau de ordin economic; într-o relație de interdependență cu particularitățile contextelor istorico-politice, acești factori (referențiali majori/circumstanțiali) devin alternativ/succesiv vectori de coeziune sau de dispersie. Acțiunea lor este semnificativă atât în plan sincronic, cât și în plan diacronic, imprimând o anumită dinamică proceselor specifice construirii identității sociale într-un grup de apartenență (grupul familiei lărgite, grupul de prieteni din aceeași etnie și, în acest caz, grupurile emergente structurii de vecinătate) prin raportare la un out-grup (grupurile de contact formate din reprezentanții populației majoritare)[2].

Diacronic, acest fenomen de prefacere continuă și se configurează în funcție de cele trei perioade mari ale istoriei traversate de italieni pe teritoriul țării noastre:

---

[1] Aceasta s-a realizat atât prin intermediul mărturiilor consemnate în cadrul cercetării de teren efectuate în anul 2002, cât și prin parcurgerea unor materiale apărute anterior. Dintre acestea menționăm lucrarea cercetătoarei Maria Iliescu, *Le frioulan à partir des dialectes parlés en Roumanie*, Mouton, The Hague, Paris, 1972, și lucrarea lui Rudolf Dinu, consultată în manuscris, *Appunti per la Storia dell Emigrazione Italiana in Romania* 1879–1914.

[2] În contextul istoric actual, gradul de reprezentativitate al celorlalte etnii este nesemnificativ în ceea ce privește profilarea spațiului social, numărul membrilor declarați la recensământul din 7 ianuarie 1992, fiind redus: 3 aromâni, 7 țigani, 2 croați, 2 ruși lipoveni, 1 maghiar, 1 ucrainean, 1 grec. Interesant este faptul că, deși în perioada de aclimatizare a italienilor pe teritoriul României existase o comunitate turcă importantă, cu care italienii au stabilit primele contacte (nu numai forme de sociabilitate și socialitate, ci și schimburi culturale) în prezent turcii au dispărut din Greci.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, București, p. 111-118

https://biblioteca-digitala.ro

perioada Regatului Român, perioada comunistă și perioada posttotalitară. Trebuie menționat că, spre deosebire de factorii circumstanțiali, factorii referențiali majori au o diacronie mai largă, ritmul modificărilor fiind mai puțin accelerat.

I. PERIOADA REGATULUI ROMÂN

1. Factori de coeziune

1.1. *Factori politico-economici*

Sosirea și, ulterior, organizarea în comunități a italienilor în România este, în mare măsură, rezultanta acțiunii conjugate și pozitive a factorilor de ordin politic și economic. În această perioadă, strategiile economice ale statului au vizat repoziționarea economiei naționale în plan internațional prin dezvoltarea și extinderea compartimentelor deja existente, prin diversificare și descoperirea de noi resurse de exploatare în condiții de maximă eficiență. Forța de muncă excedentară a Italiei a oferit, încă de la începutul secolului al XIX-lea, soluția rezolvării deficitului tehnologic și profesional într-o serie de domenii precum construcțiile, agricultura sau exploatările forestiere. Infuzia de specialiști și muncitori italieni (atrași de potențialul material, de o anumită stabilitate financiară) a fost susținută în plan politic de consecvența statului român în administrarea judicioasă, de-a lungul timpului, a relațiilor dintre țara noastră și Italia. La acestea se adaugă și climatul de toleranță față de etniile conlocuitoare cultivat în Dobrogea (regiune aflată între granițele Regatului României) care a facilitat permanentizarea contactelor până la tendințe de stabilire definitivă, sub forma coloniilor, către sfârșitul secolului al XIX-lea.

1.2. *Factori spațiali*

Procesul de aclimatizare a italienilor în Dobrogea s-a desfășurat în mai multe etape: etapa fluxurilor migratorii (migrația sezonieră, temporară) și etapa migrației definitive.

Comunitatea din satul Greci s-a constituit prin juxtapunerea a două grupuri importante, cu un statut profesional bine determinat: agricultori și cioplitori în piatră însoțiți de ingineri, maiștri, fierari. Un grup masiv i-a avut drept sursă pe lucrătorii italieni deja instalați în localitățile Turcoaia, Iacob-Deal, care s-au deplasat la un moment dat în căutarea unui nou front de lucru. Pentru alții, traiectoria a fost mai puțin sinuoasă, întrucât, venind direct din Italia, procesul aglutinării s-a realizat chiar în Greci.

Plasarea spațială s-a produs sub forma unei concentrări a emigranților într-o poziție periferică în raport cu vatra satului. Această localizare a permis configurarea unui anumit tip de *topos* cu caracteristici etnice legate, pe de o parte, de structura ocupațională, și, pe de altă parte, de petrecerea în comun a timpului

https://biblioteca-digitala.ro

liber. De altfel, una dintre similitudinile detectabile la nivelul variantelor de apropriere a noului spațiu geografic, social și cultural și de familiarizare cu particularitățile acestuia este, în cazul celor mai multe grupuri emigrante, situația inițială de relativă izolare prin raportare la populația majoritară. Din această perspectivă, omogenizarea a fost facilitată și de modelarea specifică a spațiului morfologic care a acționat ca o forță centripetă.

În faza inițială, spațiul domestic a fost structurat bipolar: agricultorii și-au achiziționat proprietăți (terenuri și case) în vatra satului, în timp ce pietrarii locuiau în barăci construite la marginea satului, într-un spațiu liminal care punea în evidență ipostaza tranzitorie a statutului rezidențial[3]. În acest mod s-au format nuclee comunitare în interiorul cărora s-a definit un anumit tip de conservare a principalelor mărci identitare: limba, religia, alimentația specifică, tradițiile muzicale. Colateral, acești factori au mediat construirea unor noi forme de exprimare culturală cu accente identitare, precum sărbătorirea hramului Bisericii Sfânta Lucia și produse folclorice de tipul narațiunilor personale care reconstruiesc traseul emigrării italienilor la nivelul memoriei sociale.

1.3. *Factori sociali*

Spațiul social ca ansamblu al tuturor relațiilor sociale a fost marcat de o intensificare a transformărilor în relație directă cu reconfigurarea coordonatelor sferei publice și a celei private.

În spațiul privat se dinamizează legăturile consangvine și cele bazate pe cooperare, întrajutorare – familia, vecinătatea, relațiile de prietenie – care marchează dimensiunile interetnice. În spațiul public se inițiază noi tipuri de relații pe mai multe paliere: pe de o parte, în raport cu populația de bază, etnicii italieni se manifestă prin încercarea de a se conforma complexului de norme și valori caracteristice țării de adopție și de a menține, în același timp, o alternativă la acesta; pe de altă parte, în raporturile intraetnice cu populația turco-tătară, italienii au susținut relații de colaborare în anumite segmente ale vieții culturale și ale activităților de loisir.

În spațiul domestic predomină tipul de familie endogamă și sunt consemnate formele familiei lărgite, reunite în cadrul aceleiași locuințe. Femeia deține un rol preponderent în prezervarea coeziunii familiei la nivel local și, prin extindere, cu ceilalți membri aflați în Italia sau în alte țări.

---

[3] În acest sens, cercetătoarea Narcisa Știucă observă, în studiul *Identitate etnică și identitate civică la italienii dobrogeni* (manuscris), apariția unui fenomen de dispersie în interiorul grupului minoritar, ca o consecință a plasării inegale în structura ierarhică a spațiului social: „Contrastul dintre modul de viață al celor două grupuri de italieni este adesea rezumat de sintagme care subliniază și azi distincțiile ce au generat-o: *italienii de jos* se opuneau *italienilor de sus* prin starea economică și statutul social solid și definitiv. Acest fapt a dus la construirea de timpuriu a unor relații de la egal la egal cu populația autohtonă, în cazul *italienilor de jos* și a unor raporturi de întrajutorare în cazul *italienilor de sus*".

https://biblioteca-digitala.ro

2. **Factori de dispersie**

2.1. *Factori ocupaționali*

Alternarea formelor de migrație a forței de muncă (temporară și permanentă) nu a permis, într-o primă fază, valorificarea deplină a experiențelor comune și a conștiinței comunitare. Neavând drept scop stabilirea definitivă în Regatul Român, unii italieni nu și-au manifestat intenționalitatea de a-și aloca drepturile și de a-și asuma obligațiile aferente statutului de rezident permanent.

Un alt gen de dispersie provocată de migrația pendulatorie este legat de obligativitatea satisfacerii stagiului militar în țara de origine (cei care au renunțat la cetățenie și-au făcut armata în România). Totuși, aceste aspecte necesită unele nuanțări, întrucât au existat categorii de italieni care au preferat să își consolideze statutul în țara de adopție.

2.2. *Factori sociali*

În contextul aclimatizării socioculturale apar primele forme la nivelul rețelelor de rudenie stabilite prin căsătorie. În această perioadă s-au consemnat primele căsătorii mixte (exogame), fapt ce a presupus intruziunea membrilor de altă etnie în interiorul grupului primar familial. Femeile române căsătorite cu bărbați italieni erau ușor asimilate, adoptând de la început religia catolică și limba italiană. Referitor la bărbații români care se asociază cu familiile italiene, se observă o diversificare a schemei: unii dintre ei au optat pentru integrarea prin asimilare, alții au reușit să coabiteze cu acestea fără să renunțe la profilul identitar propriu grupului de proveniență.

II. PERIOADA COMUNISTĂ

1. **Factori de coeziune**

1.1. *Factori economici*

Ocupația de bază, cea de pietrar, determină o dublă proiecție la nivelul constituirii și valorizării mărcilor identitare specifice grupului în raport cu populația românească. Dacă la început statutul profesional reprezenta forma de susținere financiară a condiției de emigrant, ulterior a devenit factorul esențial de identificare etnică. În spațiul public, pietrarii italieni contribuie la exploatarea carierelor de granit, la construirea unor edificii importante (monumente, poduri, clădiri etc.) pe întregul teritoriu al României. Paralel se desfășura și o activitate în spațiul privat, italienii fiind solicitați de comunitatea locală în vederea realizării unor monumente și clădiri utilitare și funerare (fântâni, temelii de garduri, cruci etc.). Aceste activități le-au asigurat prestigiul social, italienii fiind percepuți atât de ceilalți locuitori ai zonei, cât și de factorii de decizie prin prisma specificului

https://biblioteca-digitala.ro

ocupațional. Întrucât orientarea economică a zonei era dependentă de existența carierelor de granit, se înregistrează fenomenul transmiterii meseriei nu numai în interiorul etniei, ci și către populația masculină românească. Cu toate acestea, meseria de pietrar nu are reprezentativitate pentru nomenclatorul de meserii caracteristic românilor din zonă. Deși excavarea și valorificarea granitului nu mai este realizată manual, ci este tehnologizată, muncitorii care alcătuiesc principalul nucleu calificat sunt tot italienii. Pe parcursul perioadei comuniste, meseria de pietrar a constituit un factor referențial de coeziune etnică cu implicații la nivelul vieții sociale și culturale caracteristice, sărbătorirea hramului Bisericii Sfânta Lucia, ocaziile de petrecere a timpului liber, alimentația, modalitățile de comunicare a modelelor familiale tradiționale fiind interconectate specificului ocupațional.

2. **Factori de dispersie**

2.1. *Factori istorico-politici*

Unul dintre vectorii de dispersie care au avut consecințe drastice atât în plan sociocultural, cât și în plan psihologic l-a constituit decizia politică legată de impunerea cetățeniei române tuturor rezidenților străini pe teritoriul României. Alegerea uneia dintre cele două alternative – părăsirea țării sau renunțarea la cetățenia italiană – a determinat destrămarea familiei tradiționale italiene (lărgite) prin plecarea unor membrii ai comunității[4] și răspândirea acestora în diferite colțuri ale lumii. Modul dramatic în care a fost resimțită această dislocare a rudelor și a prietenilor a fost accentuat și de interdicția contactelor cu țara de origine (există situații în care familiile s-au regăsit după o perioadă foarte îndelungată cuprinzând chiar decenii). În sens compensatoriu, aceste circumstanțe au condus la o mai puternică conștientizare a identității etnice și, implicit, a necesității conservării acesteia.

2.2. *Factori spațiali*

O dată cu adoptarea cetățeniei române, italienii au primit dreptul de a cumpăra terenuri în arealul satului astfel încât încep să părăsească spațiul liminal de la marginea localității. Acest fapt a determinat o nouă configurare spațială a comunității italiene care s-a concretizat în două tipuri de dispunere: una concentrică, în jurul bisericii catolice și o alta dispersată. În primul caz remarcăm rolul relațiilor de vecinătate în perpetuarea codurilor sociale, culturale specific etnice (cu referire la petrecerea timpului liber – „jurul" tinerilor și întâlnirile pe categorii de gen și vârstă). Trebuie menționat însă că noua amplasare nu a însemnat dispariția amprentării culturale a ambientului fizic construit (a particularităților arhitectonice) și nu a afectat în profunzime relațiile dintre membrii grupului.

[4] Fisurarea familiei tradiționale a fost resimțită și în societatea românească, în general, prin schimbările politice și economice care au condus la fenomenul migrării către centrele economice urbane cu potențial economic.

https://biblioteca-digitala.ro

2.3. *Factori sociali*

Iniţierea căsătoriilor mixte a avut un efect iniţial redus asupra diluării identităţii etnice datorită forţei de penetrare exercitată de religia catolică (practicată de toţi membrii familiei) şi de limba italiană (a cărei învăţare era obligatorie). Se poate evidenţia un caz interesant de integrare – prin adoptarea valorilor noii familii – a reprezentanţilor majorităţii.

3. **Cadre referenţiale în administrarea mărcilor de identificare şi de identizare**

3.1. *Cadrul formal (şcoala)*

Desfiinţarea învăţământului în limba italiană şi utilizarea exclusivă a limbii române în cadru formal poate fi luat în considerare ca factor de dispersie ce acţionează asupra comunităţii. Totuşi, la nivelul mediului conversaţional informal se foloseşte limba italiană, mai precis dialectul *veneto*. Deşi dispare învăţământul confesional şi relaţiile cu clericii italieni au fost stopate, Biserica rămâne principalul factor de coeziune, constituind în permanenţă un liant între membrii comunităţii.

3.2. *Cadrul nonformal*

Regimul comunist a recunoscut minoritatea italiană ca entitate socioculturală cooptând, integrând un anumit segment al culturii specifice în cadrul numeroaselor manifestări precum „Cântarea României". Deşi dezavuat după 1989, cadrul creat de festivalurile de acest tip a contribuit la conservarea şi transmiterea către noile generaţii a unui ansamblu de „cântece de partizani" (cu tematică).

3.3. *Cadrul informal*

În acest context, manifestările tradiţionale ale comunităţii s-au păstrat: hramul Bisericii Santa Lucia, toate activităţile legate de petrecerea timpului liber, Carnavalul dinaintea Postului Paştelui până în 1970, alimentaţia tradiţională în cadrul restrâns al grupurilor familiale. Paralel s-au remarcat forme de intersectare cu tradiţiile româneşti, în special în ceea ce priveşte sărbătorile de iarnă (colindatul copiilor de Crăciun şi Turca).

III. PERIOADA POSTTOTALITARĂ

1. **Factori de coeziune**

1.1. *Factori sociali*

O dată cu liberalizarea circulaţiei în spaţiul occidental apare posibilitatea reluării legăturilor cu familiile, rudele din Italia, creând noi punţi de comunicare cu ţara de origine.

https://biblioteca-digitala.ro

2. **Factori de dispersie**

2.1. *Factori istorico-politici*

Noul context politic de după 1989 a permis atât libera circulație, cât și revendicarea și recuperarea cetățeniei pierdute. Pozitiv în esență, acest fapt poate fi interpretat și ca un factor de dispersie a comunității italiene locale.

2.2. *Factori economici*

Închiderea carierelor a avut drept efect reconversia profesională și, deci, atenuarea unui important element de coeziune, profesia de pietrar. În același timp, acest fapt a determinat o serie de fenomene precum migrarea temporară/permanentă a forței de muncă în centre urbane sau în străinătate, cu preponderență în Italia. Cei care recurg la această soluție sunt mai ales tinerii, astfel încât, în prezent, comunitatea este reprezentată, majoritar, de membrii cu vârsta de peste patruzeci de ani.

2.3. *Factori sociali*

Intensificarea căsătoriilor mixte reprezintă un factor constant ce a marcat dispersia comunității italiene.

3. **Cadre referențiale în administrarea mărcilor de identificare și identizare**

3.1. *Cadrul formal*

Biserica rămâne și în prezent o constantă a definirii profilului identitar. Lunar, se oficiază o liturghie în limba italiană cu preot român, iar Santa Lucia este considerată în continuare cea mai importantă manifestare a etnicilor italieni.

3.2. *Cadrul nonformal*

După 1989 se creează condiții favorabile pentru constituirea comunităților etnice cu reprezentare juridică și pentru alegerea unui reprezentant în Parlament. Acesta este cadrul instituționalizat principal în care se desfășoară toate activitățile de conservare și valorificare a specificului etnic.

Complementar, apar încercări de reluare a învățării limbii italiene în școală, formarea unor ansambluri corale (prin inițiativele personale ale etnicilor integrați sistemului de învățământ) care să perpetueze interpretarea unor melodii din repertoriul comunității, precum și încercări de conservare prin acțiuni de culegere și, simultan, de difuzare a textelor tuturor cântecelor cunoscute de către membrii comunității.

https://biblioteca-digitala.ro

3.2. *Cadrul informal*

Carnavalul, activitățile de petrecere a timpului liber au căzut în desuetudine, rămân în fondul pasiv, iar altele, precum sărbătorirea hramului Bisericii Santa Lucia, repertoriul vocal și alimentația se mențin în fondul activ.

Comunitatea italienilor din Greci și-a dezvoltat un model identitar propriu în raport cu alte comunități italiene printr-o sinteză culturală a componentei friulane cu cea *veneto* la nivelul elementelor moștenite (dialectul, religia, ocupația, alimentația, sărbătorile calendaristice, formele de petrecere a timpului liber, repertoriul muzical) și a celor construite (hramul bisericii). Prin adaptare la diferitele contexte politice, economice și socioculturale, structurarea modelului identitar a comportat configurări variate.

https://biblioteca-digitala.ro

CHINA DINASTIEI *QING* ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA: ECOURI ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ A VREMII

RADU TOADER

I. SCURTĂ CRONOLOGIE A DINASTIEI QING (1644–1911)

La sfârşitul secolului al XVI-lea, un neam puţin numeros, *jurchenii* (urmaşi ai triburilor tunguse şi vorbitori de limbă altaică) se instăpânesc în teritoriile de nord-est ale Imperiului Ming. Ei îşi unifică triburile formând un stat care, în câteva decenii, se dezvoltă şi se consolidează mulţumită comerţului înfloritor şi organizării militare eficace. Drept urmare, statul jurchen ajunge (în 1642) să domine Coreea şi să ocupe toată Manchuria şi regiunea fluviului Amur (Heilongjiang). Îşi iau, în ton cu aceste succese, numele de *manzhou*, manchurieni*.

Era o perioadă în care dinastia Ming (1368–1644) cunoştea declinul: puterea şi abuzurile eunucilor nu cunoşteau limite, fiscalitatea devenise excesivă, ceea ce generează răscoale ţărăneşti.

Anarhia politică şi campaniile militare prelungite şi costisitoare au slăbit puterea dinastiei şi au expus Imperiul atacurilor manchurienilor[1]. Aceştia profită de situaţie, cuceresc capitala Beijing (1644) şi întemeiază în Nord Imperiul dinastiei Qing, nu înainte de a înfrânge forţele populare rebele. Forţele Ming reuşesc să mai reziste în Sud împotriva manchurienilor. Nu pentru mult timp însă: patru decenii mai târziu, Imperiul Qing este unificat şi pacificat[2].

Prima perioadă (1663–1796) este una de prosperitate. Tronul a fost ocupat de trei dintre cei mai înzestraţi împăraţi din îndelungata istorie a Chinei: Kangxi (1662–1722), Yongcheng (1723–1735) şi Qianlong (1736–1795). În timpul guvernării lor, China ajunge la cea mai mare întindere teritorială de la dinastia Han (sec. II î.Chr. – sec. II d.Chr.) încoace (dacă ne gândim că imperiul Yuan, deşi ajunsese până la Marea Neagră înspre Vest, nu dispunea de organizarea şi de coerenţa politico-administrativă a guvernării Qing). Mongolia, Turkestan (Xinjiang sau

---

* Am preferat să folosim sistemul *pinyin* de transliteraţie a cuvintelor şi denumirilor, considerând că răspunde cel mai bine necesităţilor de scriere şi de pronunţie a caracterelor chineze. Vom folosi acest sistem oficial adoptat de Beijing, deoarece este mai potrivit nevoilor de exprimare scrisă a limbii chineze decât sistemele mai vechi, EFEO şi Wade-Giles, create de sinologii europeni.

[1] Bai Shouyi (coord.), *Scurt tratat de istoria Chinei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 322–326.

[2] Vasile Cristian, *Istoria Asiei*, Bucureşti, Editura Corint, 2002, p. 93–94.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 119–134

https://biblioteca-digitala.ro

Regiunea Uygur), Taiwan şi Tibetul intrau acum sub suzeranitate chineză. Impozitele sunt diminuate, sunt iniţiate şi aplicate proiecte de irigaţii, inundaţiile ţinute sub control, toate aceste măsuri au ca efect prosperitatea ţărănimii, care constituia, de-a lungul întregii istorii, majoritatea populaţiei.

Urmaşii celor trei împăraţi (Kangxi, Yongcheng şi Qianlong) nu se mai dovedesc a fi la fel de competenţi. Treptat, imperiul devine din ce în ce mai închis în el însuşi, opac la orice salt tehnologic inspirat de Occident şi la relaţii economice şi politico-diplomatice cu Europa. O contribuţie la această închistare o are şi acţiunea de amploare a Curţii imperiale din 1662 care, pentru a stârpi pirateria, a evacuat complet întreaga zonă de coastă, din Shangdong în Guandong. Lipsa de deschidere spre exterior (cu tot ce presupunea), coruperea progresivă a aparatului administrativ şi asaltul agresiv al europenilor asupra coastelor Chinei au avut darul de a accentua scăderea Imperiului Qing, primele semne ale declinului făcându-şi simţită prezenţa încă din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea.

II. NICOLAE MILESCU SPĂTARUL, REPER IMPORTANT AL ISTORIEI CONTACTELOR ROMÂNILOR ŞI EUROPENILOR CU EXTREMUL ORIENT ŞI CHINA

II.1. Despre numele *China*: ţara, statul, poporul

Primele informaţii despre o ţară, un popor, o cultură, o civilizaţie vin prin şi sunt legate de numele acestora. De aceea, am considerat oportună o scurtă trecere în revistă a informaţiilor despre numele Statului Chinez, a poporului şi a limbii, aşa cum o numesc ei înşişi. Pe de altă parte, vom comenta (sumar şi, fără îndoială, departe de a epuiza subiectul) felul cum au numit europenii, de-a lungul timpului, ţara, statul şi poporul chinez. În legătură cu acest din urmă fapt, vom menţiona în treacăt denumirile pe care le dădeau cărturarii români aceloraşi entităţi.

Trebuie să subliniem de la bun început că facem o diferenţă între cele trei entităţi: ţara, statul şi poporul chinez. Aşa fiind, ei îşi numeau şi îşi numesc şi în prezent ţara *Zhongguo*, ceea ce înseamnă, ad litteram, Ţara de Mijloc (*zhong* însemnând „mijloc", iar *guo* „ţară, ţinut, imperiu"). Ar fi de enunţat trei interpretări ale acestui nume. Prima, că este vorba de mijlocul, pe verticală, dintre cer (Tian) şi pământ (di), ţara fiind situată „sub cer" şi respectând ordinea acestui cer. A doua este în conexiune cu reprezentarea orientării în spaţiu, orizontal, a punctelor cardinale. Conform teoriilor cosmogonice antice chineze, există cinci puncte cardinale: în afară de sud, nord, est şi vest, este un *centru*, situat la intersecţia celor două axe, sud-nord şi est-vest. Reflectarea cerului, rotund, este pământul, pătrat. „Centrul Ţării de Mijloc" este împăratul, garantul ordinii cereşti pe pământ. Putem constata, o dată cu acest enunţ, că interpretarea de *centru* este în mai mare măsură adecvată, mai densă decât cea de *mijloc*. *Zhongguo* este mai degrabă o reprezentare verbală cu caracter atemporal şi oarecum abstractă, denumirea poetică şi care

https://biblioteca-digitala.ro

coexistă cu acesta fiind *Hua* sau *Zhonghua*. A treia interpretare se referă la Ţinutul de Mijloc, situat între „cele patru seminţii nomade"[3].

Cât priveşte poporul, el se autodesemnează prin termenul *Han*. Foarte probabil că acest nume vine de la dinastia omonimă, iar în zilele noastre el desemnează grupul etnic chinez, pe chinezii propriu-zişi, spre a-i deosebi de celelalte 55 de minorităţi.

Referindu-ne la statul chinez, el a fost numit uzual, inclusiv în timpul ultimei epoci imperiale, cu numele dinastiei conducătoare: Qin, Han, Tang, Ming, Qing. De la Qin, prima dinastie care unifică statul (221–210 î.Chr.) au început să folosească europenii numele de: *Cina* (italienii), *China* (englezii şi germanii, uzând de pronunţii diferite, la aceeaşi grafie), *La Chine* (francezii) şi, posibil, *Kitai* (ruşii). Negustătorul venetian Marco Polo, unul dintre primii europeni ajunşi la Beijing, folosea denumirea de *Cathay*[4]. Cărturarii români vor prelua, într-o formă sau alta, aceste denumiri, după cum vom vedea în continuare.

Spre deosebire de puterile europene (Anglia, Franţa, Prusia, Austria, Rusia, Statele Italiene), care erau interesate politic, economic, militar, ştiinţific şi religios de zonele cunoscute sau care erau pe cale de a fi cunoscute din Extremul Orient, Ţările Române iau cunoştinţă indirect şi sporadic de China. Această ţară, aflată la o distanţă neînchipuit de mare faţă de spaţiul nostru, nu reprezenta decât un reper geografic, aflat în descrierile despre mari puteri vecine, cum ar fi Rusia, dar mai ales „Împărăţia tătărască". De altfel, în acest fel de descrieri, confuziile nu lipsesc: este confundat statul tătar cu China (responsabile fiind ştirile, mai vechi, despre dinastiile nechineze Jin (1115–1234), jurchenă şi Yuan (1279–1368), care fusese mongolă) sau tătarii cu manchurienii (se pare, din cauza unor similitudini de limbă, altaică şi de obiceiuri: erau populaţii de origine nomadă călăreţe şi războinice)[5]. Se merge până într-acolo încât se afirmă că este vorba de *Schitia cea Mare*, „începe-să de cătră răsăritus de cătră Marea Ochianul [...] până la muntele ce chiamă Cafcas"[6]. Observăm o dublă confuzie, atât în privinţa întinderii, cât şi a denumirii: arie legendară întinsă, controlată în vechime de sciţi, devenită acum, prin extensie, ţara care mai lipsea şi, iată, a apărut spre a acoperi lacunele cunoştinţelor geografice, „petele albe" de pe hărţi, o arie cu denumire arhaizantă, în lipsa alteia, actuale.

Printre primele menţiuni despre China le avem pe cele ale cronicarului Grigore Ureche. El îi situează pe români în spaţiul geografic, raportându-se la aceeaşi „Ţară tătărască": au la est „împărăţia cea puternică a Hinneai"[7]. Dincolo de

---

[3] Anna Eva Budura, *Zhongguo – un cuvânt cu cântec*, în „Magazin istoric", anul XXXIII, serie nouă, nr. 11 (382), noiembrie 1999, p. 57.

[4] Jacques Gernet, *Lumea chineză*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1985, vol. II, p. 137.

[5] Costea Dascălul, *Povestea ţărilor şi a împărăţiilor câte-s în pământul Asiei*, în manuscrisul 1436 al Bibliotecii Academiei Române, tradus în româno-chirilică după lucrarea *Cosmographei oder Beschreibung alles Laender* de Sebastian Muenster, Basel, 1567, Şcheii Braşovului, redactat între anii 1693 şi 1703.

[6] *Ibidem*.

[7] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

același tip de „confuzie dublă" pe care o menționam mai sus, legată de întinderea „Împărăției tătărești", care cuprinde Asia, inclusiv China și o parte din Europa („Împărăția tătărască cuprinde loc multu, o parte mare din Europa (!) și Sarmația toată de la Asia cu Știitia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio"[8]), sunt de remarcat cele câteva nume folosite pentru a denumi China: *Țara Sinarilor* (numele latin al chinezilor, dat de Roma), *Știitia* (de văzut confuzia Chinei cu Scytia, în spațiul generic nemărginit de dincolo de Caucaz, cum stăruia încă în mentalul colectiv european), *Sireca* („Țara de unde vine mătasea", așa cum o numeau romanii), *Cataio* (cum probabil a aflat că numea venețianul Marco Polo, China). Mai întâlnim variantele: *Cataiia* (similară lui *Cataio*) și *Hinnea* sau *Hina* (venite, presupunem, pe filieră germană; era denumirea cea mai nouă dintre cele tocmai descrise, raportându-ne la datele pe care le putea deține cronicarul atunci). Alături de cele enumerate, mai putem vedea în „Istoria de obște" numele de *Sina*[9], iar cărturarul Ion Neculce folosește o variantă de sorginte slavă, *Chitai*[10].

II.2. **Percepții ale Chinei în spațiul românesc în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea**

Informațiile despre China în Țările Române nu sunt prea numeroase, ci disparate și destul de vagi, de aceea ne mulțumim să le expunem, într-o ordine oarecum cronologică.

Așa cum am amintit mai înainte, trebuie să găsim explicația principală a faptului că românii parvin cu întârziere, sporadic și întâmplător la informații despre China și civilizația ei milenară, în aceea că ei nu au avut multă vreme în Evul Mediu un interes special pentru cunoașterea spațiului sinic. Acest interes (pe care numai cu prudență îl putem numi special) a venit mai târziu, dacă nu după întoarcerea Spătarului Milescu din China sau după Războaiele Opiului, cel puțin la jumătatea secolului al XIX-lea. Oricum, pentru a dori să stabilești contacte de ordin politic, diplomatic, economic sau cultural-artistic, trebuie să ai o cât de mică reprezentare, fie ea și neclară, incompletă, despre acea entitate civilizațională, să dispui de un minimum de repere spațiale și, de ce nu, să fi avut la dispoziție, până la momentul dat, experiența contactului cu civilizații și culturi similare celei pe care te pregătești s-o cunoști. În caz contrar, informațiile lipsesc cu desăvârșire sau sunt vagi, cu accent pe exotic și pe insolit, ocolind datele fundamentale și caracteristice ale civilizației și culturii în discuție.

---

[8] *Ibidem.*

[9] *Istorie de obște*, în manuscrisul 1375 al Bibliotecii Academiei Române, fragmentul „China este mai norocită supt stăpânirea tătarilor", f. 238–239, după o traducere prescurtată în româno-chirilică a sintezei lui J. A. Remer *Handbuch der allgemeine Geschichte*, Viena, 1785–1786, copiat la sfârșitul sec. al XVIII-lea. N-am avut ocazia să o parcurgem în totalitate.

[10] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, Chișinău, Editura Hyperion, 1992, p. 278.

https://biblioteca-digitala.ro

Popoarele Europei Occidentale nu a avut nici ele (sau au avut cu atât mai puțin ca Estul și Sud-Estul european) „compatibilitatea civilizațional-culturală" cu Extremul Orient; ceea ce au avut totuși (și au și acum) este incisivitate, inițiativă, generate natural de ceea ce am numi, în lipsa unui termen mai potrivit și mai puțin poetic, „temperamentul de corsar" al acestui continent mai degrabă nordic, cu climă rece, plin de insule și, mai ales, de peninsule, devenit „neîncăpător" încă din medievalitate, care se numește Europa.

Se poate aprecia că primele știri despre China în spațiul românesc sunt de găsit în cronica lui Grigore Ureche (c. 1590–1647), *Letopisețul Țării Moldovei*. Parțial și din motivele arătate mai sus, cronicarului român îi parveniseră știrile cu oarecare întârziere și inerție, acestea fiind la nivelul secolului al XIII-lea, secol de dominație tătară atât în spațiul asiatic, cât și în cel est și central european. De altfel tătarii (nume generic pentru numeroasele populații mongole nomade) înfricoșaseră suficient pe europeni și întemeiaseră în China două dinastii în acea perioadă: cea jurchenă (1115–1234) și, nu mult mai târziu, Yuan (1279–1368), mongolă. „Țara Tătărască ieste împărăție mare", zice cronicarul, „[...] de coprinde loc mult [....] Sarmațiia toată de la Asia cu Știția sau Sireca, ce-i zic acum Cataio"[11].

Miron Costin (1633–1691), în *Letopisețul* său, face mențiunea „ciniilor"[12] „au făcut ca de iznoavă și curțile cele domnești în Iași, casele cele cu cinii". Această mențiune apare într-o epocă de mare fast a curților moldovenești și muntenești, după modele cultural-artistice orientale (turcești, persane, chineze), olanele nefiind propriu-zis aduse din China, ci din Anatolia.

Călătorul turc Evlya Celebi, pe la 1660, povestește de mărfurile bâlciului din târgul Focșani, care ar fi fost aduse, unele, „chiar din China"[13]. Tot el aduce vorba de prezența unui chinez în același târg. Alt călător străin, iezuitul ungur Paul Beke (?–1652), în însemnările sale *Relație despre Moldova*, privind drumurile care o tranzitează și duc spre Răsărit, nota la 1644, cu referire la China (una dintre țintele de predilecție ale misionarismului Romei): „Despre Moldova de unde trecerea este ușoară în Tartaria care este în hotar cu Imperiul Chinez" și mai departe „[...] din acest oraș [Iași, *n.n.*] trecerea este ușoară spre Țara Tătărească, Serbia, Persia, din orice parte spre Turcia și până la hotarul Chinei, numai să se înființeze o misiune [iezuită, *n.n.*] la Iași, care este locul cel mai prielnic"[14].

Găsim date despre China și în fragmente din manuscrise miscelanee românești (redactate în româno-chirilică), reprezentând copii ale unor traduceri și adaptări de cosmografii apărute în Europa secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea. Unul dintre acestea poate fi traducerea lucrării lui Giovanni Bottero, sub forma *Geografiei Europii, Asei și Africei*, copiată și adaptată de cărturarul Nicolae Costin, fiul lui Miron Costin:

[11] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 124.

[12] Miron Costin, *Opere*, București, vol. I, 1965, p. 119.

[13] *Călători străini în Țările Române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. VII, 1976, p. 730.

[14] *Ibidem*, vol. V, 1973, p. 274, 282.

https://biblioteca-digitala.ro

„Hina. Hina are hotar despre răsărit ochiianul ce se chiamă Eons [...]. Să împarte în 15 țări din care 6 suntu pre lângă mare și 9 țări pre cîmpu. În mijlocul țării pre lîngă mare sintu aceste țări: Catanu, Focvien, Hicveam, Xantora, Nacvii, Cviţiu. Țările pre cîmpu în mijlocul țării să chiamu așea: Kvihiu, Vana, Kvații, Suivan, Fucvam, Kaisu, Xantiia, Hooam și Asiia, Samcii"[15]. Nu fără o oarecare dificultate, putem identifica în această enumerare deformată numele unor provincii chineze. Avansăm ipoteza că unele dintre acestea sunt denumiri de localități (reședințe), și nu de provincii.

Un alt posibil izvor este cel al dascălului Costea din Șcheii Brașovului. Pasajul este de fapt un amalgam de date provenit din lucrarea geografului german Sebastian Muenster și cea a lui Marco Polo, *Il Milione*: „Scitiia cea Mare. Cataaghion, împărăție tătărască prea mare și vestită în Asiia, [...] începese de cătră răsăritus de către Marea Ochiianul [...]. Are acea împărăție cetate mare întru sine, anume Cambal [...]. Într-acea împărăție sunt aceste țări: Sindimfu, Tebet, Caniclu, Am, Tolman, Ghinghigvi, care țări au toate cetăți prin sine multe și oraşe mari, până la muntele ce se chiamă Cafcas"[16].

Mai putem enumera în această serie de manuscrise un manual de geografie, redactat de Amfilohie Hotinul la 1795, după o traducere a lucrării lui Buffier[17], manual important prin faptul că nu a circulat numai în mediile cărturărești, destul de restrânse totuși, ci a servit tinerilor din mai multe promoții spre a învăța geografia universală la școală. Acest manual cuprindea și o lecție despre China, din care expunem un scurt pasaj de început, prin intermediul studiului aparținând istoricului Paul Cernovodeanu: „Hina sau China. China să zice că este cea mai veche și cea mai mare decât toate alte împărății care se află pre pămîntu. Aciastă împărăție are multu norodu [...] aproape de o sută de milioane..."[18]

Există și ecouri coregrafice ale spațiului sinic în Muntenia anului 1698, constatate la o nuntă domnească ce se ținea la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu observa, pe bună dreptate, o anume atmosferă eclectică a stilului aulic valah, atunci când îl cita pe sticlarul din Boemia, Georg Franz Kreybich: „tot felul de dansuri turcești, arăbești, *chinezești* [s.n.], tătărești, franțuzești, spaniole și leșești"[19].

---

[15] Nicolae Costin, *Cosmografie adecă izvodirea lumii*, în manuscrisul 3515 al Bibliotecii Academiei Române, *Geografia Europei, Asiei și Africei*, f. 124–127, traducere în româno-chirilică a lucrării *La Relationi Universali* de Giovanni Bottero, apărută la Roma în 1591, copiat la 1718, a fost citat din f. 124.

[16] Costea Dascălul, *op. cit.*

[17] Amfilohie Hotinul, *Tractatul despre gheografia de obște*, în manuscrisul 2771 al Bibliotecii Academiei Române, f. 11–106, după o traducere a lucrării lui Claude Buffier, *Practique pour apprendre et retenir la chronologie, l'histoire et la géographie*, Paris, 1701–1715, redactat la 1795.

[18] Paul Cernovodeanu, *Imaginea Chinei în vechea literatură geografică și istorică română (secolele XVII–XVIII)*, în *Evantaiul celor 10.000 de gânduri. România și China: trei veacuri de istorie*, coordonator Florea Dumitrescu, București, Editura „Ion Cristoiu S. A.", 1999, p. 39.

[19] Răzvan Theodorescu, *China și civilizația europeană a veacului al XVII-lea*, în *Evantaiul celor 10.000 de gânduri...*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

Este interesantă pomenirea „episodului sino-tătăresc" al Spătarului Nicolae Milescu de către Neculce (1672–1745): „Şi l-au trimis împăratul Alecsii Mihailovici sol la marele împărat al chitailor, de-au zăbovit la Chitai vreo doi, trei ani"[20].

Marele cărturar Dimitrie Cantemir îi menţionează şi el pe chinezi, în lucrarea sa *Descrierea Moldovei*, la capitolul *Interpretarea naturală a monarhiilor*. În ciuda erudiţiei vaste şi a pătrunderii cu care îşi scria lucrările, ca şi al interesului puternic pentru studiile orientale, vedem şi la el aceeaşi confuzie între Scytia şi chinezi, confuzie generată, desigur, de folosirea denumirilor arhaizante, destul de imprecise şi inactuale, care circulau în mediile savante ale Europei în acea vreme (Sarmatia, Dacia, Scytia etc.): „Popoarele mai însemnate dintre acestea au fost sciţii (printre sciţi se numără chinezii), geţii, saxonii, goţii, şi mai străluciţi decât toţi aceştia au fost volgii, adică ruşii de astăzi [...]"[21]. Opinăm că prin „sciţi" savantul înţelegea seminţiile indo-europene sau cel puţin o parte din ele, venite în anumite perioade şi în anumite valuri dinspre Răsărit; pe de altă parte, el extinde teritoriul ocupat de ele până în Extremul Orient, ceea ce îl face să includă, în mod eronat, în marea familie de popoare vorbitoare de limbi indo-europene şi pe chinezi. Iar prin „ruşi" înţelegea de fapt pe slavi în totalitatea lor, unii dintre ei (cei care „trecuseră Istrul") formând mai târziu state în Balcani.

II.3. **Nicolae Milescu Spătarul: cărturar, diplomat, comandant militar, explorator, poliglot**

Nicolae Milescu Spătarul a fost o personalitate marcantă a vremii, om de cultură şi savant, poliglot (se presupune că învăţase, într-o oarecare măsură, alături de limbile clasice şi câteva moderne, scrierea chineză, iar cât priveşte numărul total al limbilor învăţate, acesta se ridica, după unele surse, la nu mai puţin de paisprezece), comandant militar (avea la activ o anume experienţă de combatant), diplomat cu experienţa întregită de numeroasele călătorii în mai multe locuri din Europa şi cărturar cu preocupări multilaterale (filosofie, teologie, istorie).

Viitorul mare spătar s-a născut în 1636, într-o familie boierească. Deşi unii cercetători ruşi susţin că era de origine grecească[22], bazându-se inclusiv pe propriile afirmaţii ale spătarului, înclinăm să credem că era aromân de origine, tatăl lui venind într-adevăr din Grecia (Peloponissos) via Constantinopole, în Moldova. Afirmaţia lui Nicolae că ar fi grec ar fi motivată de două lucruri: „grec" însemna generic bizantin, adică de confesiune ortodoxă (în contrast cu „latin", „roman", „catolic"); pe de altă parte, se poate să existe o conexiune cu faptul că protectorul lui, Dosithei Nottara, patriarhul ecumenic al Ierusalimului, era grec la origine, ceea ce avea darul de a-i conferi spătarului o mai mare credibilitate în ochii autorităţilor ruse. De foarte de tânăr s-a dedicat studiului, aşa încât la vârsta de 17 ani a ajuns grămătic în slujba domnului

[20] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 278.

[21] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1967, p. 65.

[22] Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p. 319.

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Ştefan. Nu va înceta să studieze şi să se remarce în faţa mai marilor zilei, astfel că urcă treaptă cu treaptă dregătoriile, până la funcţia de *mare spătar*, în 1659, când era în serviciul domnului Gheorghe Ghica (1659–1660), în Ţara Românească.

În împrejurări nu foarte clare, Spătarul este „cârnit" de domnitorul Alexandru Iliaş (circa 1668)[23]. Era pedeapsa, obişnuită pe atunci, pentru cei suspectaţi că ar fi dorit să uzurpe tronul Moldovei.

Recomandarea lui Dosithei Nottara, patriarhul ecumenic al Ierusalimului, către ţarul rus Alexei Mihailovici (1645–1676) îl aduce pe Nicolae Spătarul în serviciul Departamentului Soliilor (1671), unde se remarcă prin rapiditatea cu care îşi însuşeşte limba rusă de cancelarie şi prin precizia şi promptitudinea traducerilor şi a lucrărilor pe care le face în slujba ţarului şi a curţii. Această situaţie îl recomandă pe spătar pentru o misiune care, de altfel, avea să se dovedească destul de dificilă, în China.

Suntem în măsură să apreciem că, atât prin obiectivele precise pe care le avea de îndeplinit, şi pe care astăzi le cunoaştem, cât şi prin competenţa şi, de ce să nu spunem, atenţia şi responsabilitatea cu care a înţeles să se achite de obligaţiile ce-i reveneau, călătoria până în China şi activitatea pe care o avea de îndeplinit în capitala Imperiului aveau în sine caracteristicile şi potenţialul unor fapte fără precedent pentru un european care mergea în Extremul Orient. Nu era, desigur, primul european care trebuia să străbată acest drum, dar nu mergea pentru a face negoţ şi a câştiga bani. Marco Polo, de exemplu, în scrierea lui, pare să fi fost fie dezinteresat, fie, pur şi simplu, nepregătit spre a fi receptiv la perceperea unor fapte de cultură şi de civilizaţie pe care le-ar fi putut găsi în Imperiul Celest, deşi a zăbovit acolo un sfert de veac! Cât priveşte eventuala comparaţie a misiunii spătarului cu cele ale misionarilor Romei, nu putem contesta gradul de instruire înalt pe care mulţi dintre aceştia le dovediseră (ne referim în special la iezuiţi), dar putem avea în vedere, în esenţă, limitarea acţiunilor şi activităţilor prin înseşi scopurile şi statutul lor în Imperiu. Nicolae Milescu era, ca şi ei, instruit şi receptiv la elementele de civilizaţie chineze, dispunea de competenţele lingvistice reclamate de un asemenea demers, dar, mai mult decât atât, era conducătorul unei delegaţii, învestit oficial de ţarul Rusiei, venit să cunoască cât mai mult posibil şi pe toate planurile acest mare vecin al Rusiei, venise pentru a stabili o ambasadă a Rusiei la Beijing. Ne putem gândi că stabilirea unei ambasade era şi este, în esenţă, un demers elevat, care exprimă dorinţa de a păstra pacea şi a întări relaţii de bună vecinătate, de prietenie chiar, cu alt stat.

Plecarea lui Nicolae spre China a avut loc în martie 1675 şi a fost pregătită minuţios. Marele Spătar a fost numit ambasadorul Maiestăţii Sale Ţarul şi purtător al scrisorii către „Marele Han chinez", i s-au înmânat instrucţiunile oficiale[24]. Poate că nu este lipsit de interes să stăruim puţin asupra acestor instrucţiuni. Ele reflectă dimensiunea, natura şi totalitatea aspectelor misiunii Milescului, ca şi gradul, măsura

[23] *Ibidem*, p. 321.

[24] Nicolae spătarul Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 385 sq.

https://biblioteca-digitala.ro

în care acesta le-a atins. Avea obligația „să afle cu orice preț și fără urmă de îndoială dacă în viitor vor domni relații de prietenie și de dragoste reciprocă între Maiestatea Sa Țarul și Bogdihanul Chinei; de asemenea, trebuie să însemneze prin ce teritorii ar fi mai bine să se meargă [...] și cum ar fi mai bine să se călătorească: pe uscat, prin munți sau pe apă. De asemenea să însemneze ce depărtare este de la un oraș la altul, de la un sat la altul în verste sau zile? [...]. Să afle ce populații locuiesc de-a lungul drumului între Siberia și China, în special ce principi și dacă sunt supuși țarului? [...]. Dacă vreunul din aceștia refuză să plătească tribut țarului și recunoaște suveranitatea altcuiva? [...]. Despre toate acestea spătarul trebuie să facă cercetări personal, prin orice mijloace, pe lângă oricine are vreo cunoștință despre aceasta și să afle adevărul. După ce va afla totul cu certitudine le va însemna cu cea mai mare exactitate în Statejini Spisok, punct cu punct și va descrie întregul imperiu chinez. De la Tobolsk mai departe până la cel dintâi oraș de la frontiera Chinei va desena toate locurile, orașele și drumurile pe o hartă [...][25].

Vom da o imagine ceva mai exactă a dificultăților misiunii dacă vom adăuga că Milescu trebuia să găsească o cale de acces cu totul nouă, necunoscută de ruși, în condițiile puținătății informațiilor despre drum. Spătarul nu a avut la dispoziție decât rapoartele altor doi predecesori Petlin (1618) și Baikov (1654)[26]. În plus, trebuie să subliniem că drumul Moscova-Tobolsk nu reprezenta, spațial și socotind linia cea mai scurtă, decât o treime din drumul până la Beijing. Nici această „linie mai scurtă" nu era cunoscută la Moscova și, în general, în Europa.

Pentru a atinge frontierele Chinei, lui Nicoale Milescu și delegației lui i-au trebuit aproximativ 10 luni (martie 1675 – ianuarie 1676). Acolo, la frontieră, a fost întâmpinat de un consilier imperial, „Askaniama"[27] (consilier imperial de rangul patru, adică subsecretar la Ministerul de Externe Chinez), în vederea preliminariilor misiunii spătarului și a pregătirii întâlnirii cu împăratul. După mai multe întrevederi cu „Askaniama", nu lipsite de dificultăți de comunicare și de șerpuiri diplomatice, spătarul ajunge la Beijing, în mai 1676, unde rămâne până în septembrie (circa trei luni și jumătate). Au loc întâlniri cu demnitarii chinezi și cu însuși împăratul Kangxi (1662–1722). Milescu avea să constate, destul de repede și dincolo de formalismul obișnuit al relațiilor și activităților diplomatice, că împăratul Kangxi nu dorea să pună bazele unor raporturi politico-diplomatice, comerciale sau culturale cu Rusia. Motivul era nu incompetența soliei și a conducătorului ei și, în fond, nici lipsa dorinței și voinței de a coopera, a vreuneia dintre părți, ci o situație de conjunctură, totuși delicată, în contextul dialogului politic și diplomatic dintre două puteri: Rusia adăpostea un trădător al Curții Celeste, prințul Guantimur, fapt inacceptabil pentru Curtea sino-manchuriană[28].

[25] După o ediție rusă a lucrării lui J. F. Baddeley, *Rusia, Mongolia, China*, London, 1919, vol. II, p. 205, citată în postfața cărții *Jurnal de călătorie în China*, p. 369.

[26] *Ibidem*, p. 385.

[27] Nicolai Milescu Spătarul, *Călătorie în China (1675–1678)*, București, Editura Casei Școalelor, 1926, p. 64 sq.

[28] *Ibidem*, p. 195–196.

https://biblioteca-digitala.ro

În ciuda faptului că, diplomatic vorbind, misiunea nu a fost încununată de succes, pe termen lung călătoria spătarului a adus beneficii deloc neglijabile Moscovei şi, în general, evoluţiei cunoaşterii europene despre China. De altfel, momentul va fi depăşit nu mult mai târziu; primele relaţii oficiale concretizate prin semnarea unui tratat cu o putere europeană China avea să le stabilească tot cu Rusia, în 1686, la Nercinsk[29]. Avem motive să credem că informaţiile furnizate de Milescu au fost deosebit de utile pentru planurile Rusiei: expansiunea spre Extremul Orient şi spre Pacific.

Urmarea călătoriei în China a fost scrierea de către Spătar a trei lucrări: *Itinerar siberian*, *Stratejini spisok* (Documentul de Stat) şi *Descrierea Chinei şi a marelui fluviu Amur*. Prima dintre ele cuprinde o hartă a traseului străbătut până la frontierele Chinei. Lucrările au fost redactate pe tot parcursul anului 1677, în limba rusă. Ele conţin o cantitate semnificativă de date amănunţite (şi de multe ori exacte), de ordin politic, diplomatic, militar, geografic, etnografic, lingvistic, artistic, arhitectonic şi sociologic despre oamenii, locurile, lucrurile întâlnite pe nesfârşitul drum spre China şi capitala acesteia, Beijing.

Iniţial, având caracter de secret de stat, scrierile nu sunt cunoscute celor exteriori conducerii Ministerului de Externe Rus. Mai apoi, manuscrisele au fost dezvăluite şi altora, cărturari sau oamenilor politici: Nicolae traduce lucrările din limba rusă în greceşte, în 1693. Doi ani mai târziu, manuscrisele ajung şi în Ţările Române, fiind traduse şi în limba română, unul dintre beneficiari fiind stolnicul Constantin Cantacuzino. Manuscrisele au fost copiate şi traduse în mai multe limbi de circulaţie (clasice sau moderne) europene: greacă, latină, germană, suedeză, franceză, olandeză[30]. În Ţările Române, lucrările lui Nicolae Milescu sunt tipărite abia în secolul al XIX-lea.

Nicolae Milescu Spătarul rămâne o personalitate fundamentală, un „patrimoniu etern viu" al culturii româneşti şi universale, prin spiritul său renascentist, deschizător cu îndrăzneală de noi drumuri, multilateral, polihistor, enciclopedist.

III. PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA: ECOURI ALE CHINEI ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ

III.1. Descriere sumară a evoluţiei interacţiunilor politico-economice dintre China şi europeni până la declanşarea Primului Război al Opiului (1839)

Marele Zid a constituit o pavăză mai mult simbolică pentru China, dacă privim sintetic asupra întregii istorii. A apărat Imperiul Celest de triburile nomade care ar fi voit să năvălească în teritoriu, venind din nord, dar aceasta numai în unele cazuri. Secolul al XVI-lea avea să fie începutul unui asalt neîntrerupt al europenilor,

[29] Jacques Gernet, *op. cit.*, vol. II, p.183–184.

[30] Radu Ştefan Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu. Viaţa, călătoriile, opera*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 226 sq.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru care Zidul nu putea fi şi nu a fost niciodată o piedică: ei veneau dinspre mare.

Primii europeni care au acostat pe ţărmurile Chinei au fost portughezii. Era anul 1513 şi voiau, ca în atâtea alte locuri de coastă din Africa şi Orient, să stabilească şi pe coastele din Sud contoare comerciale. Au ocupat insula care avea să se numească mai apoi Taiwan şi au numit-o *Formosa*, „Insula Frumoasă". Pe atunci insula era locuită în majoritate de triburi polineziene. Opt ani mai târziu ei au fost alungaţi şi, în plus, au suferit şi în Marea de Sud a Chinei, ca în atâtea alte părţi ale lumii, concurenţa spaniolilor. O dată cu alungarea lor au pierdut şi Insula Formosa.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea spaniolii au primit autorizaţia de a face comerţ la Amoy (Xiamen), în vreme ce, în 1553, portughezii şi-au stabilit o bază la Macao (Aomen).

Începutul secolului următor a adus în scenă un alt factor european: olandezii (1601), care au venit la Canton. Aceştia au reuşit „să-i scoată din cursă" pe spanioli, pe coastele de sud-est chineze, bătălia decisivă dată pentru supremaţia Taiwan-ului (1641) fiind câştigată de olandezi. La rândul lor, olandezii au fost bătuţi şi alungaţi din Formosa de „piratul" sino-japonez Coxinga, iar în 1683 Taiwanul a fost cucerit definitiv de trupele imperiale Qing[31] .

Altă putere europeană care îşi face apariţia în această arie sunt englezii. Ei au constituit Compania Indiilor Orientale (1600), iar „intrarea" lor se dovedeşte eficace, ei reuşind să-şi asigure hegemonia maritimă în zonă la mijlocul secolului al XVII-lea, în detrimentul olandezilor.

Între timp, dinastia manchuriană Qing se înstăpânise în Nord. În Sud, aşa cum am amintit, mai rezistau încă forţe Ming. Străduindu-se să-şi întărească poziţia şi să păstreze controlul asupra zonei Mării Sudului, guvernul imperial Qing interzice comerţul Chinei cu europenii în alt loc decât în Canton (Guangzhou). „Interfaţa" dintre comercianţii europeni şi cei chinezi era Societatea Negustorilor, numită „Cohong", care deţinea monopolul chinez al comerţului cu străinii. Conducerea Societăţii Cohong era desemnată din Capitală, iar activitatea ei era sub control imperial. Raţiuni, în principal de ordin politico-militar, îndemnau la aceasta:

1. Exista un singur punct de acces al străinilor şi acesta era situat la mare depărtare de capitală.

2. Dată fiind existenţa forţelor ostile manchurienilor în Sud, aceştia erau împiedicaţi să facă negoţ la scară mare cu străinii. Era un prilej spre a nu întări şi mai mult forţele rebele: pirateria pe coastele de est şi sud-est era în floare (Zheng Chenggong „Coxinga" făcea ravagii pe coastele Fujian-ului şi Taiwan-ului). Ca măsură suplimentară în sensul controlării situaţiei, Curtea Imperială hotărăşte să evacueze total coastele, de la sud de Beijing, respectiv Shandong, până la Canton (1662)[32]

[31] Denys Lombard, *China Imperială*, Bucureşti, Editura Corint, 2003, p. 134–135.
[32] Jacques Gernet, *op. cit.*, p. 159–160.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Străinilor nu le era permis să pătrundă in interiorul țării. Teoretic, formal, ei nu puteau nici să acosteze în alt loc decât în Canton, își desfășurau activitățile comerciale numai la Canton, numai prin reprezentanții lor (agreați de Cohong și de oficialii Curții Imperiale, acel „Corpu disciplinatu a caruia numai Capu capului se află uneori în contactu cu dregătoriile chinesci"[33]) și numai cu Societatea Cohong. Iarna, comerțul era suspendat, pentru a reîncepe primăvara.

Sfârșitul secolului al XVII-lea aduce cu el întărirea dinastiei Qing și unificarea Imperiului. Curtea nu renunță la „principiul portului unic de acces" nici în secolul al XVIII-lea, ceea ce, în situația de moment, privind politic și comercial, părea avantajos pentru Curtea Qing. Nu același lucru se putea spune despre englezi, care înregistrau chiar pierderi în comerțul cu China, în această situație. Țesăturile engleze de bumbac și lână umpleau vistieria de la Beijing (prin impozite), buzunarele negustorilor Cohong și ale oficialilor imperiali corupți.

Se părea că nu există o soluție „legală", „oficială" pentru această dilemă. Atunci, englezii s-au gândit la una mai puțin legală: *opiul*. Prin urmare, a urmat comerțul (sau, mai exact, contrabanda, nemaifiind de plătit un impozit statului) englezilor cu opiul cultivat în India[34] și adus la Canton, începând din 1773. Era o marfă costisitoare, așa că un astfel de comerț s-a dovedit mult mai rentabil, oferta și cererea fiind mari. Fenomenul înregistra o amploare neprevăzută și care scăpase de sub controlul Beijing-ului. Prin urmare, Curtea imperială interzice importul de opiu în China prin mai multe edicte succesive, însă fără efect concret.

După ce Compania Indiilor Orientale obținuse monopolul comerțului cu Cantonul, englezii trimit mai multe misiuni diplomatice pentru a căpăta înlesniri în sensul deschiderii altor piețe de desfacere chineze pentru comerțul englez, culminând cu acea din 1792, când își făceau auzite următoarele revendicări către guvernul Qing: deschiderea de noi porturi pentru comerțul europenilor cu China, lichidarea monopolului Societății Cohong, libertatea stabilirii englezilor în China și dreptul circulației libere prin țară. Cu toate acestea, nu s-a schimbat nimic, atât în ceea ce privește „principiul portului unic de acces" (Canton/Guangzhou) pentru comerțul străinilor cu China (monopolul Cohong-ului a continuat să existe, iar *revendicările misiunilor englezești nu au fost satisfăcute*), cât și contrabanda engleză cu opiu (cantitatea de opiu importată crescând semnificativ, de la primul an când a fost adus din India, până în ajunul Războaielor Opiului și după ele).

III.2. **Ecouri ale Chinei în societatea românească: politice, economice, militare**

Cele expuse mai sus reprezintă contextul în care spațiul românesc începe să primească știri de politică internațională legate de China. Știrile despre evenimente din China primei jumătăți de secol XIX, venite pe cale oficială, diplomatică lipsesc

[33] „Organul luminării. Gazetă bisericească, politică și literară", Blaj, 1847, nr. 29, 19 iulie, p. 152.
[34] Daniele Elisseeff, *Istoria Chinei*, București, Editura Lucman, [f. a.], p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

cu desăvârşire, după ştiinţa noastră[35]. Acest fel de ştiri apar numai în presa românească a vremii.

„Albina românească" din Iaşi, „Curier Românesc. Gazeta politică şi comercială", din Bucureşti, „Gazeta de Transilvania" din Braşov şi „Organul luminării" din Blaj ne dau ştiri mai frecvent şi ceva mai detaliat. Vom încerca să surprindem, cu toată puţinătatea de date pe care le putem căpăta din ele, maniera de expunere, de redare, de interpretare a acestui fel de ştiri. Majoritatea sunt preluate, în principal, din periodicele englezeşti şi, în mai mică măsură, din cele ruse, prusiene sau franceze. În consecinţă, aceste ştiri sunt impregnate de stilul şi încărcătura propagandistică a politicii externe aparţinând puterii respective. Totodată, vom remarca „duelul propagandistic" al celor două părţi, situate însă în registre diferite, partea chineză, credincioasă lungii şi glorioasei tradiţii legate de măreţia sa (care devenise mai mult parte a trecutului decât realitate prezentă), reuşind mai mult să salveze aparenţele, decât să aibă succese politice, militare sau comerciale concrete. Ca încadrare temporală, veştile încep să vină puţin înainte de Primul Război al Opiului, proporţional cu amploarea pe care presa europeană occidentală şi mai ales cea britanică o dădeau evenimentelor din China.

Primul periodic unde apare o ştire din domeniul politic despre China este un număr din 1832 al „Albinei româneşti", care informează despre una dintre multele răscoale ce avuseseră loc în acea perioadă, cea condusă de un oarecare Li Diming, care a avut ca focar Sud-Estul, cu cele trei provincii: Guangdong, Guangxi şi Hunan: „Căpetenia Li Ti Ming să numeşte sîngur împărat şi voieşte a merge drept la Peking spre a omorî pre împăratul"[36]. Remarcăm, încă o dată, „schema clasică" a

---

[35] După consultarea tuturor inventarelor de arhivă pe care am făcut-o la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, privitoare la cantitatea, importanţa şi repartizarea în timp a fondurilor cuprinzând ştiri oficiale şi politico-diplomatice despre China, am putut constata următoarea situaţie:

1) Relaţii oficiale cu China nu am avut (şi nu am fi putut avea, cel puţin teoretic) decât după dobândirea independenţei de stat a României. Prima exprimare a dorinţei României de a avea relaţii „de bună şi cordială înţelegere" cu Imperiul Chinei are loc prin ministrul plenipotenţiar de atunci al României la Paris, M. Kogălniceanu. Răspunsul acestei exprimări vine prin intermediul marchizului Zheng, aflat la Petersburg. Erau transmise din partea Chinei şi a împăratului (minor la vremea respectivă) felicitări pentru obţinerea independenţei şi „urări calde pentru prosperitatea şi bunăstarea României". A urmat un schimb de scrisori între Carol I şi împărat (1880–1881).

În 1930 au existat încercări de a înfiinţa o legaţie diplomatică română în China, care au eşuat însă, guvernul din Nanjing nefiind recunoscut de Marile Puteri. Prima legaţie a Chinei la Bucureşti începe să funcţioneze la 18 octombrie 1939, condusă de Lone Liang, iar prima noastră misiune diplomatică, în Statul Manchuko, la 27 mai 1941, condusă de gen. Gh. Bârgulescu. Misiunea română avea sediul la Tokyo. Între 1943 şi 1949, relaţiile diplomatice cu China sunt întrerupte. La 5 octombrie 1949 stabilim relaţii diplomatice, la nivel de ambasadă, cu Republica Populară China.

2) La Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, în ceea ce priveşte „Fond 71, Problema 21, rapoarte politice ale oficiilor române din străinătate în perioada 1860–1913", facem observaţia că, în general, până la 1860 ştirile politice de ordin oficial-diplomatic sistematizate lipsesc din Arhivele M.A.E..

Datele care vin din China sunt obţinute de abia cu începere din 1880, indirect şi sporadic, prin intermediul legaţiilor României în alte ţări sau pe alte filiere.

[36] „Albina românească. Gazetă politico-literară", Iaşi, IV (1832), nr. 85, 21 octombrie, p. 340.

https://biblioteca-digitala.ro

ceea ce am numit „destinul colectiv chinez": împăratul deține *mandatul Cerului*, este proiecția acestuia pe pământ și are datoria să conducă Imperiul de Mijloc în armonie cu Legile lui, altfel spus, „în armonie cu Dao". Dacă nu poate sau nu vrea să o facă, supușii au dreptul să-l răstoarne, spre a restabili această armonie. Utilizând grila tocmai descrisă, putem să ne gândim și la amenințarea pe care o reprezentaseră și continuau să o reprezinte străinii pentru Curte și pentru popor. După cum vom vedea mai departe, știri de altă natură apar chiar mai devreme, în aceeași „Albină românească", în 1829.

Totodată, integrată acestei grile, avem ideea celor trei poli: împăratul și curtea, poporul, străinii. Totul se desfășura firesc atunci când împăratul conducea cu armonie poporul, iar străinii erau ținuți la distanță și la respect. Dar dacă împăratul încălca legile celeste (el sau prin dregătorii lui) și poporul devenea nemulțumit? Și care ar fi fost cea mai potrivită manieră de a ține străinii la distanță? Putem observa că „nesincronizări" între cei trei „poli" conduceau la situații ambigue, după cum s-a văzut mai clar în secolul al XIX-lea. „Schemei clasice" i se adăuga următorul element: după izbucnirea răscoalei populare împotriva dinastiei, inițial străinii rămâneau în expectativă. Mai apoi, răzvrătiții câștigau teren și, fie atacau și pe străini, fie înșiși străinii ajungeau la concluzia că ar mai bine să sprijine o dinastie în fond slăbită și coruptă, decât niște rebeli puternici. În cele din urmă străinii sprijineau militar curtea și rebelii erau înfrânți.

Un punct de cotitură a avut însă loc în 1833: ca urmare a refomelor politice din metropolă, monopolul East India Company este desființat[37], iar presa românească informează cititorii: „monopolul și dete sufletul"[38]. Englezii forțează nota dorind să elimine medierea Cohong-ului în relațiile lor comerciale aici, neînțelegerile dintre reprezentanții coroanei și guvernatorul general al Cantonului se accentuează, pe baza unui decret imperial, guvernatorul general interzice oficial comerțul cu englezii. Acest eveniment are darul de a precipita lucrurile.

În 1838, Cantonul rămăsese singurul port destinat comerțului cu străinii, iar regulile impuse de Beijing nu se schimbaseră, după cum consemna și „Gazeta de Transilvania": „străinii nu pot să străbată slobod în împărăție, decât numai la cetatea de mare Canton"[39], iar „Albina" amintea aceeași Societate Cohong, care continua să dețină monopolul comerțului chinezesc în Canton: „Hong Sosaieti, ce era alcătuită din 12 negustori [...] aleși de împărat pentru a da factoriilor [...] cele trebuitoare pentru a fi povățuitori vaselor ce vin din Europa"[40]. Nu trebuiau să lipsească știri despre împărat: „împăratul Tao Cvang [...] s-a înălțat pe tron acum 18 ani"[41]. Alături de „Gazeta de Transilvania" ne informează „Albina": „carele-i născut la 1781 și s-a suit pe tron la moartea părintelui său Cia Cing. [...] în curs de

[37] Jacques Gernet, *op. cit.*, p. 243.
[38] „Organul luminării", 1847, nr. 29, 19 iulie, p. 153.
[39] „Gazeta de Transilvania", Brașov, II (1838), nr. 16, 16 octombrie, p. 62.
[40] „Albina Românească", XI (1840), nr. 85, 27 octombrie, p. 345.
[41] „Gazeta de Transilvania", II (1838), nr. 16, 16 octombrie, p. 345.

https://biblioteca-digitala.ro

20 de ani a ocârmuirei sale n-au făcut vreo cercare de a spori cuprinsul împărăției [...]. El este nepot al marelui Cianlong"[42].

În 1839, comisarul imperial însărcinat cu aplicarea decretului de interzicere a importurilor de opiu își face efectiv datoria, spre deosebire de mulți alți oficiali înaintea lui și măsuri drastice au fost luate în Canton. O mare cantitate de opiu a fost distrus, fapt care avea să constituie pretextul de declanșare a războiului: „Aceasta este o întâmplare prea mult însemnătoare, care fără îndoială au dat o lovitură grea negoțului englezesc în Asia [...]"[43].

Ca urmare „dușmăniile între hinezi și englezi au început"[44]. Era încă vorba de incidente locale care alternau cu încercări de negociere, guvernul și parlamentul de la Londra nu hotărâseră, formal, începerea conflictului. Forța britanică era superioară din punct de vedere al tehnicii, în ciuda faptului că erau inferiori numeric chinezilor, iar Beijingul era departe. Comunicarea dintre Canton și Capitală era dificilă, iar împăratul nu era corect informat cu privire la realitățile din teren. A contat, nu mai puțin, „prea marea idee despre a lor putere"[45] a chinezilor și mai ales, a conducătorilor lor, cum a fost acea luptă dintre cele două fregate engleze și mai multe jonci chineze, terminată cu izbânda primelor[46]. Conflictul a fost escaladat. În vreme ce împăratul era dezinformat în continuare, prezentându-i-se „succesele militare" ale chinezilor împotriva „străinilor infami" și lua decizii fanteziste pe baza acestor date, de a-i lichida complet pe aceștia și a închide total accesul pentru comerț al viitorilor veniți, are loc sosirea trupelor Coroanei, conduse de amiralul Elliott, care instituie blocada asupra Cantonului și desfășoară atacuri urmărind coasta spre nord, ajungând în punctul unde Huanghe, „râul Peking"[47], se varsă în mare, neluând seama la forța flotelor engleze, la acea dată una dintre cele mai puternice din lume. Mai departe englezii au luat portul Tianjin, situat nu departe de capitală, și au amenințat cu asaltul asupra Beijingului. Au început negocierile. S-a pus condiția ca englezii să se întoarcă în Canton. Are loc înțelegerea preliminară de la Chuanbi, dar, cum partea chineză tergiversa, flotele engleze și-au reluat atacurile, Honk Kong-ul (Xiang Kang) fiind ocupat. Era amenințată „cetatea Cantonului", așa că partea chineză a consimțit din nou la negocieri. S-a încheiat o convenție de armistițiu prin care Anglia era despăgubită financiar, iar trupele de rezervă chineze trebuiau să părăsească zona Canton. Englezii erau obligați să stopeze pregătirile de război viitoare. Dar conducerea care stabilea destinele comerțului Coroanei Britanice în Asia s-a schimbat și s-a reorganizat, făgăduind acțiuni energice contra Chinei: „Căpitanul Eliot prin a sa molătate, dădu Hinezilor a crede că Anglia atârnă de tot de la Hina [...] prin aceasta guvernul imperiei de

[42] „Albina românească", XI (1840), nr. 44, 6 iunie, p. 181.
[43] „Gazeta de Transilvania", III (1839), nr. 41, 8 octombrie, p. 159.
[44] „Albina românească", XI (1840), nr. 9, 1 februarie, p. 36.
[45] *Ibidem*, nr. 16, 25 februarie, p. 64.
[46] *Ibidem*, nr. 17, 29 februarie, p. 68.
[47] *Ibidem*, XII (1941), nr. 1, 2 ianuarie, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

mijloc [...] au sporit în a sa îndărătnicie, din care numai prin artileria Engleză se vor pute trezi"[48].

Metropola a decis, aşadar, să continue ostilităţile. Au fost luate porturile Amoy şi Ningbo şi insula Chusan (cu reşedinţa la Dinghai) şi alt oraş din provincia Zhejiang, Zhenhai. Era din nou ameninţată capitala, iar „în spatele frontului", bineînţeles beneficiind de complicitatea unor oficiali, continua importul de opiu. Era ocupat în continuare Shanghai, flota engleză ajungând pe fluviul Chanjiang, „au plutit pe râu în sus"[49] până în dreptul Nanjing-ului. Venise momentul când Curtea Imperială şi-a acceptat înfrângerea şi împăratul consimte la „învoeala"[50], adică la armistiţiu. În august 1842 s-a încheiat tratatul de la Nanjing dintre Marea Britanie şi China. Printre altele, erau prevăzute: cedarea Honk Kong-ului şi deschiderea a cinci porturi comerciale: Guangzhou, Xiamen, Fuzhou, Ningbo şi Shanghai, unde li se permitea englezilor să deţină consulate comerciale. China trebuia să plătească o despăgubire de război de 21 de milioane.

După încheierea războiului, ştirile despre China în presa românească încep să se rărească şi să se împuţineze. De altfel, cum periodicele noastre nu aveau trimişi corespondenţi în zona evenimentelor şi se bazau numai pe datele preluate indirect, sursele de informaţii lipseau (am menţionat în nota 35 că nu aveam nici surse politico-diplomatice sau militare, românii neavând ambasade şi, deci, nici ataşaţi de presă sau militari în Imperiu).

The *Qing* China in the first half of the 19th Century: News Mirrored in the Romanian Society and Press

(Abstract)

Until the first half of the 19th Century Romanian society, the news about China was poor and sporadic. For a long time did not exist a major interest of Romanian government and Romanian elites for Far East and "Chinese (or "Tartar") territories". The information about Imperial China came here through intermediaries, such as Colonial Powers (especially Russia and Britain).

Yet, maybe the first major opening to China was established by Nicolae Milescu The Spathar (1636–1708). He escaped from Moldavia to the Russian Court and became a trustworthy man to the Tsar. Milescu was an outstanding schoolar and a brilliant polyglot (it's said that he could speak fourteen languages), so he was sent, together with a large Embassy staff, as a Russian Official to the Manchurian Court.

After the "Milescian episode" news from Qing China could be found in the first half of the 19th Century Moldavia and Valachia press. The articles of the newsletters deals meanly with the Sino-British fights, during the First Opium War (1839–1842).

[48] *Ibidem*, nr. 76, 25 septembrie, p. 308.
[49] *Ibidem*, nr. 93, 22 noiembrie, p. 372.
[50] *Ibidem*, XIII (1842), nr. 95, 29 noiembrie, p. 380.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNI ÎN LITERATURA BULGARĂ – ÎNTRE CONJUNCTURAL ŞI POLITIC

ARMAND GUŢĂ

Imaginea bulgarilor se descoperă destul de rar opiniei cititorului român prin traducerile din limba bulgară în limba română a romanelor, nuvelelor, povestirilor sau a altor feluri de literatură. Scrierile despre război, în care apar imaginile stereotipe tradiţionale, precum şi cele „prefabricate" de propaganda bulgară între anii 1913 şi 1945, într-un demers deliberat alcătuit al discursului politic, sunt rareori prezente în bibliotecile din ţara noastră. În ceea ce priveşte paremiologia bulgară, referirile la români sunt tranşante. Un proverb cum este cel care apreciază că *Vlahii la malul Dunării se-neacă* este reprezentativ. Interesant este faptul că şi românii au o variantă a acestui proverb, *Ţiganul la mal se-neacă*. Etnologii bulgari cred că proverbul şi-a pierdut sensul iniţial, concret, făcând actualmente „referire la persoane aflate într-un moment dificil, incapabile să termine un lucru început, ca fiind ceva peste puterile lor. Fiecare opinie despre „celălalt" poate să conţină şi o dorinţă de autoevidenţiere. Fiecare popor doreşte să arate că îi este superior vecinului, „celuilalt". Stereotipul românului în viziunea tradiţională a bulgarului este următoarea: românul este îngâmfat, înfumurat, trufaş, îi place să fie admirat şi doreşte să se prezinte ca fiind mai mult decât este în realitate" (trad. n.)[1]. Dacă se evidenţiază defectele celuilalt, se instalează şi autoamăgirea că tu eşti mai bun decât el şi în toate aceste încercări de caracterizare atenţia se îndreaptă către trăsăturile morale ale vecinului. Se pune întrebarea: Cât este de adevărată această imagine? Putem pretinde că românii îi cunosc pe bulgari şi bulgarii îi cunosc bine pe români? Vom porni în analiza noastră de la lucrarea Rumianei Stanceva care tratează despre „imaginea" românilor în literatura bulgară.

De-a lungul timpului, ca vecini, bulgarii şi românii au intrat de multe ori în conflict, în diferite contexte istorice reprezentând unul pentru celălalt „vecinul rău". Aceste stereotipuri care conţin cunoaşterea despre celălalt se orientează spre comportamentele negative, ele fiind cele care au fost exploatate în momentele critice. Tocmai de aceea, ambivalenţa imaginilor (negativ/pozitiv) indică o anumită frecvenţă a victimizării. Pe de o parte, în literatura bulgară putem descoperi portretul psihologic al românilor, construit de tradiţie. Pe de altă parte, o imagine comandată de contextul istoric, politic, social sau economic, care ne poate ajuta să înţelegem mai bine defectele şi calităţile românilor. Probabil că bulgarii, la rândul

[1] Станчева Румиана, *Литерамурниям образ на рутъниците*, София, 2002, p. 196.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 135–140

https://biblioteca-digitala.ro

lor, studiind literatura română își descoperă propriul caracter, deoarece, ca orice națiune renăscută târziu pe scena istoriei, au unele complexe de autoindentificare, de autoraportare la cultura și civilizația europeană.

Imaginea tradițională a românilor, cosmetizată în literatura modernă bulgară de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în special după războaiele balcanice, se regăsește în stereotipii bine cunoscute. Acestea pot fi astfel ascunse subtil în evenimentele descrise. Intuim unele încercări, nereușite, de a colora puțin nuanțele întunecate ale imaginii vecinului de la nord de Dunăre, precum și de a contoriza rezultatelor pozitive și negative ale demersurilor.

În tradiția orală, ca și în literatura cultă, descoperim date care ajută autoindentificarea, descifrarea mecanismului funcționării și perpetuării stereotipurilor, informații despre psihologia populară balcanică. Astfel, toponimele românești se întâlnesc destul de des în literatura bulgară modernă, dat fiind că România a fost patria adoptivă pentru emigranții politici și economici bulgari de-a lungul ultimelor trei secole.

După războiul ruso-româno-turc din 1877–1878, Bulgaria si-a recăpătat autonomia de sub tutela otomană. În nuvela lui Ivan Vazov *Năpăstuiți-prigoniți*, publicată în 1883, sunt prezentate episoade din viața de emigrant bulgar în România, la Brăila și București. Însuși autorul nuvelei a fost refugiat politic în cele două orașe românești în 1870 (Brăila) și în 1876 (București). De aceea prin lectura textului amintit descifrăm felul în care autorul percepe statutul emigrantului, condiția celui sosit într-o țară străină. Această situație specială a declanșat un sentiment neprietenos față de români la emigranții bulgari, care s-au confruntat cu dificultatea câștigării existenței într-o țară aproape necunoscută. Sunt evidențiate problemele ridicate de integrare, care apar frecvent în literatura bulgară a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea.

Ivan Vazov scrie, în nuvela sa din 1883, următoarele: „Românii ne-au dat ospitalitate, dar ospitalitatea lor se aseamănă cu aceea pe care o dă țărmul gol al mării, zbuciumului valurilor pe timp de furtună, care se sparg și se preling pe nisipul răscolit și rece. Am fost printre oameni, dar parcă am fost în pustiu, casele, magazinele, pungile tuturor erau închise pentru noi. Trăiam doar din bunăvoința altora, eram tare săraci"[2]. Opinia scriitorului bulgar îl șochează pe cititorul român, care percepe sentimentul de însingurare trăit de autor. Astfel, un pasaj scos din contextul operei poate să rănească sentimentele unui popor, care cunoaște evenimentele istorice. Am amintit faptul că România a fost patria adoptivă a emigranților bulgari. De aceea, credem că în textul citat autorul îi are în vedere numai pe emigranții politici bulgari, haiducii și cetnicii, numiți „revoluționari", „anarhiști" care nu ar fi trebuit să intre pe teritoriul României. Pentru ei, România reprezenta doar o etapă din lupta de eliberare de sub jugul otoman, care urma să îi conducă, în gând și faptă, la întoarcerea acasă. I. Vazov descrie puștăriile românești ca adevărate cuști pentru bulgari, locuri în care „Șoimii balcanici stăteau închiși în

[2] Ivan Vazov, *Oropsiții*, București, Editura Tineretului, 1959, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

colivie". De multe ori realitatea bulgărească era mult mai dură decât cea din România. De aceea, în nuvelele sale scriitorul nu şi-a scutit nici conaţionalii de caracterizări nefavorabile, vorbind despre jafurile, silniciile şi omorurile gratuite înfăptuite de aceştia, deoarece sărăcia şi incultura duceau adesea la violenţă.

Ce se poate înţelege din nuvela lui Vazov? Că românii pierd bani de pe urma revoluţionarilor bulgari, care sunt faliţi, fără casă şi slujbă. Hangiţa româncă îşi vrea banii pentru cazarea şi hrana oferite emigrantului bulgar, în timp ce ţăranul român nu-i dă acestuia scândura de pe acoperiş, neştiind că scândurile vor juca un rol important în lupta de elibarare a bulgarilor pentru că din ele revoluţionarii au construit bărci cu care au trecut Dunărea. În nuvelă se întâlnesc două lumi diferite, care nici măcar nu încearcă să se accepte şi să se înţeleagă reciproc. Românii trăiesc într-o lume bine alcătuită, dăruită cu legea şi ordinea care guvernează o societate stabilă şi prosperă. „Ei, revoluţionarii, sunt anarhişti cu capetele înfierbântate, care pot tulbura liniştea patriarhală a lumii româneşti"[3] .

Revoluţionarul şi poetul Hristo Botev, la rândul lui fost emigrant politic în România, exprimă, în scrierile lui, şi mai puternic, sentimentul că se află „în această grea străinătate, să mergem să cerşim oropsiţi, năpăstuiţi, blestemaţi de toţi"[4].

Iordan Iovkov, în povestirile sale despre război – cum este cea intitulată *Triumf* – scrise în anii de tinereţe, strâns legate de evenimente reale, petrecute în timpul războaielor din 1913 şi 1916, descrie combinaţia dintre ură, datorie, onoare pe de-o parte şi compasiune, suferinţă, umilinţă şi propagandă pe de altă parte. În timpul Războaielor Balcanice, Bulgaria luptase câţiva ani pe mai multe fronturi. Cunoscând mărirea şi decăderea, agonia şi extazul, victoria şi înfrângerea, Bulgaria se afla în tabăra militară cea mai bună la acel moment de început al Primului Război Mondial. În iureşul evenimentelor din 1916, unul dintre inamici era românul. Cum este prezentat acest „duşman"? „Povestirile de război sunt scrise şi tipărite după evenimente, doar la câteva luni după încheierea războiului, amintirile fiind încă foarte puternice"[5].

Imaginea unui popor prezentată în literatura beletristică este făcută mai ales în două modalităţi, total diferite una de cealaltă: dur, ironic, sarcastic sau idealizat şi înfrumuseţat de o atmosferă specială, de contexte particulare. În amândouă se regăsesc imaginile stereotipe, prefabricate, portrete ale străinului aşa cum sunt văzute prin ochii băştinaşului. Imaginea literară a străinului poate să aibă uneori şi funcţia de semn abstract, folosită în antiteză cu cea populară. *Imaginea depinde de momentul istoric al construirii, este legată de atmosfera spirituală a unui context specific, social, în care se regăseşte conştiinţa imediată a subiectului.*

În povestirea amintită, *Triumf,* a lui Iordan Iovkov, ofiţerul român, maiorul Crăciunescu, e bine îmbrăcat, ca toţi ceilalţi ofiţeri români, proaspăt ras, amabil şi ceremonios, o persoană educată în Franţa, net superior adversarilor lui. În satele

[3] Станчева, *op. cit.*, p. 198.
[4] *Ibidem*, p. 199.
[5] *Ibidem*, p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

bulgare unde ajunge în cursul războiului din 1913, el se comportă extrem de dur și fără milă, fără un motiv anume, doar pentru faptul că bulgarii sunt suspectați de legături cu armata bulgară (I. Iovkov, 1921: 31).

În cea de-a doua carte, *Mustafa cel isteț*, unul dintre eroi, un tânăr ofițer român, este de asemeni elegant îmbrăcat și la fel de bine educat, ca și cel prezentat în nuvela precedentă. Rănit, el cade prizonier și poartă discuțiile cu bulgarii în limba franceză. Despre grozăviile în legătură cu care este anchetat nu poate da un răspuns coerent, dar este încântat de atacul bulgăresc, de modul cum simplitatea planului a dat roade. „Se poate descrie acest episod ca o curtoazie tipică din partea sa"[6], după opinia noastră și o admirație de ordin profesional, venită din partea unui ofițer de carieră.

În povestirile de război ale lui Iovkov sunt arătate imagini ale unor personaje de etnie română care pun preț pe înfățișarea exterioară pe care o afișează, dar care au un comportament uman criticabil. Această imagine, spune R. Stanceva, „nu este redată ca o sărăcie sufletească specifică românilor". Dimpotrivă, în imagini se poate descoperi energia și dorința lor de a învinge spiritul greoi balcanic, o raportare la stilul european de victorie, specific popoarelor neolatine și germanice, în contrast cu stilul tradițional și vetust slav.

Romanul *Haita de lupi*, al lui Ivailo Petrov, încearcă să prezinte pentru prima oară realitatea satului bulgar din timpul colectivizării forțate în sudul Dobrogei. În anii cincizeci ai secolului trecut, imaginea satului dobrogean este diferită de cea oficială comunistă, partizana armoniei etnice și sociale a tuturor minorităților din Bulgaria. Autorul prezintă în culori sumbre relațiile dintre comuniștii bulgari și etnicii români din fostul Cadrilater. Românii și aromânii sunt prezentați în ipostaze negative, ca exploatatori crunți ai bulgarilor și pământului bulgar. Jendo Haiducul, eroul lui Petrov, povestește: „Pe loc am decis să-l jefuim pe primarul comunei Eniceșme. Era cuțovlah. Era bogat și foarte ticălos. Îi chinuia pe bulgarii noștri, fura și îi forța pe ai noștri să devină români. Ca el erau mulți în Dobrogea. Complicii noștri ne anunțau unde exact aveau loc ticăloșeniile și cine le făcea. Au fost oameni bătuți și uciși, trimiși în închisoare pentru nimic"[7].

Nu ne putem aștepta ca așa-numiții „colonișți" români și aromâni să fie bine văzuți de bulgari, mai ales după cedarea Cadrilaterului, în 1940, Bulgariei, în urma Dictatului de la Viena. Faptele sunt prezentate uneori subiectiv, alteori obiectiv, important este că Jeno Haiducul, participant și martor ocular la omorurile și persecuțiile asupra românilor, recunoaște că el a furat și jefuit doar, alții ucigând pentru mai puțin, numai din dorința de răzbunare.

Se pune întrebarea dacă urmările războiului, propaganda antiromânească, naționalismul deșănțat al comuniștilor sunt situații extreme sau doar episodice și conjuncturale. Românul din Dobrogea de nord nu ucide bulgarul deoarece nu are nimic de împărțit cu el, dar realitățile Dobrogei de sud și imaginea prezentată aici,

[6] *Ibidem.*

[7] Петров, Иваило, *Хайка за вълци*, София, 1986, p. 70.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezintă opusul. Considerăm că situaţia descrisă în romanul lui Ivailo nu poate prezenta un adevăr omniprezent valid. În lunga perioadă comunistă a fost imposibil să fie prezentate imagini ale naţionalismului bulgar îndreptat împotriva celorlalte etnii minoritare. Dorinţa de a-i identifica pe aceştia cu lipsurile inerente epocii de după război este urmarea propagandei antiromâneşti şi antibalcanice şi reflectă frustrările unui popor mic care îşi caută încă originile şi locul în marea familie a popoarelor europene. Să nu uităm că bulgarii au propriile complexe faţă de distanţa care îi separă de Europa. Cultura bulgară era puţin cunoscută peste graniţele Peninsulei Balcanice.

Acest scurt excurs în literatura bulgară, legat de modul cum aceasta îi tratează pe români, duce la identificarea unor motive provenite din literatura cultă, unele intrate în tradiţie, specifice modului de percepere al românilor de către bulgari.

Putem stabili schema de funcţionare a unor stereotipuri şi adaptarea lor la noile moduri de evidenţiere prin mecanismul literaturii. Extrăgând informaţiile din portretul moral al personajelor de altă etnie din proza bulgară, cu unele referiri la literatura bulgară a perioadei de început a secolului al XX-lea, remarcăm psihologia balcanică sud-slavă. Adesea apare ca vetustă şi anacronică, incapabilă încă să se adapteze noilor relaţii interumane ale epocii, atitudine percepută şi interpretată critic de către specialiştii bulgari actuali.

Cât de bine îşi cunosc bulgarii vecinii este discutabil, dacă ţinem seama, în special, de literatura acestora. Dacă vom căuta o legătură între cele două imagini şi perpetuarea stereotipurilor tradiţionale în literatură, ambele reprezintă tentative de cunoaştere a vecinului, pe de o parte, şi un excurs mental, pe de altă parte. Proiecţia imaginarului colectiv arată nivelul cultural şi capacitatea unui popor de abstractizare a propriei experienţe istorice şi politice; cele două imagini nu se exclud reciproc, ci se completează, fără să coincidă.

Propria imagine se poate completa prin cercetarea literaturii române de referinţă. Este posibil ca intelectualii bulgarii să înţeleagă mai bine imaginea tradiţională a bulgarilor reflectată în operele literare, prin studiera literaturii clasice româneşti, unde pot fi găsite, uneori, clişee ale imaginarului intelectualilor bulgari şi români. Există, de exemplu, şi o imagine a ţăranului balcanic cu care intră în contact soldatul român în timpul celui de-al doilea război balcanic. În nuvela memorialistică *Munţii Pirin* a lui George Topârceanu, dedicată clipelor grele trăite de acesta în timpul Primului Război Mondial, când a fost făcut prizonier, autorul vorbeşte despre condiţia soldatului ţăran bulgar: „Atunci unul dintre ei a scos o pereche de pantaloni noi de soldat dintr-o căruţă şi i-a aruncat cu obrăznicie, peste pantalonii mei de camgar negru, făcându-mi nişte semne ciudate; ... el purta o şapcă veche galbenă a unui mort la marginea râului, scuturându-şi puternic capul şi bocancii grosolani croiţi din piele de cizmă ofiţerească"[8]. Este evidenţiată diferenţa dintre ofiţerul român bine îmbrăcat şi educat şi soldatul ţăran bulgar analfabet, mojic care îşi însuşeşte hainele elegante şi curate.

[8] George Topârceanu, *Munţii Pirin*, în *Scrieri alese*, vol. II, Bucureşti, 1971, p. 119.

https://biblioteca-digitala.ro

După opinia noastră, preocupările privind analiza culturii şi spiritului românesc de către intelectualii bulgari s-au înmulțit în momente de criză politică regională, conflicte militare şi de concurență privind integrarea în structurile politice şi militare contemporane UE şi NATO, căutându-se soluții de „europenizare" şi modernizare a societății la vecinii de la nord de Dunăre. Rumiana Stanceva încearcă, în lucrarea amintită, prin fixarea unui număr de caracteristici, o clasificare a spiritului culturii românești, a mentalului colectiv şi a atitudinilor față de minoritari. Ne oprim la câteva dintre acestea:

– Capacitatea de abstractizare, pentru gândire simbolică şi speculații metafizice, cu concretizări în mitologizarea istoriei şi a vieții de zi cu zi (Mihai Eminescu, Fănuş Neagu).

– Ironia şi spiritul ascuțit al criticii falsității şi imposturii în viata societății românești (I.L. Caragiale).

– Responsabilitate față de umanitate, deschiderea către Europa şi lume, nemulțumirea de sine, lupta pentru modernitate şi spirit european (Lucian Blaga, George Călinescu).

– Toleranță şi înțelegerea celuilalt, privire discretă către introspecție (Liviu Rebreanu)[9] (Rumiana Stanceva, 2002: 200).

Legătura dintre cele două imagini, cea tradițională şi cea literară se observă prin analiza uneia prin prisma celeilalte. Imaginea românilor în literatura bulgară se supune spiritului şi ideologiei epocii precum şi experienței scriitorului.

Cercetarea noastră pe această temă va continua urmărind traiectul şi tangențele dintre modelele create în literatură şi cele pe care le găsim în tradiția orală bulgară.

BIBLIOGRAFIE

Мутафов, Е., *Трита рутънски класици или за балкански тип писател-в Рутънски класици (XIX–XX в)*, София, 1973.

Петров, Иваило, *Хаика за вълци*, София, 1986.

Станчева, Румиана, *Литерамурняам образ на рутънциме*, София, 2002.

Тодоров, Цветан, *България в Франциа-в. Първи международен конгрес по българистика. Доклади. История и съвретенно състоиание на българистика*, София, 1982.

Topârceanu, George, *Munții Pirin*, în *Scrieri alese*, vol. II, București, 1971.

Vazov, Ivan. *Oropsiții*, București, Editura Tineretului, 1959.

[9] Станчева, *op. cit.*, p. 200.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR (BREF) (1991–1995) – I

RODICA RALIADE

Programul ştiinţific de cercetare al Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" privind elaborarea şi publicarea sintezelor disciplinelor etnologice include proiectarea şi redactarea *Bibliografiei româneşti de etnografie şi folclor (BREF)* – secţiunea curentă.

Bibliografiile curente sunt documente ce oferă informaţii în timp util despre editarea publicaţiilor de profil, memoria tipăriturilor, indiferent de suportul pe care au fost realizate. Urmărind bibliografiile curente, remarcăm schimbările survenite la nivelul cercetării fundamentale şi aplicate.

După 1990, în domeniul etnologic constatăm lărgirea tematicii abordate. Sunt reintroduse în circuit informaţiile despre religia creştină şi rolul cultural al acesteia, lucrări de prezentare a centrelor monahale, materiale despre obiectele de cult, despre literatura de inspiraţie religioasă, cărţile populare hagiografice, arta medievală încărcată de mesaj creştin, istoriile orale ca memorie a perioadei totalitarismului comunist, problematici legate de relaţiile de convieţuire interetnică ş.a. Dinamica fenomenelor studiate şi evoluţia disciplinei impun o regândire a clasificării bibliografiei domeniilor etnologice.

Pe de altă parte, modalităţile de completare a memoriei editoriale (CD-uri, CD-ROM-uri, casete etc.), rezultat al perfecţionării mijlocelor tehnice de înregistrare audiovizuală, necesită menţionarea respectivelor produse editoriale moderne în bibliografiile actuale. Toate acestea impun reactualizarea bibliografiilor curente de specialitate prin colaborarea institutelor academice cu instituţii de cultură şi din învăţământul superior.

Bibliografia exhaustivă a folcloristicii, etnografiei, etnologiei şi antropologiei româneşti este în curs de elaborare. Prezenta lucrare, pe care o publicăm în acest număr, face trimitere la perioada 1991–1995. În această primă fază de lucru, au fost cuprinse şase periodice academice de specialitate şi o singură publicaţie culturală, revista clujeană „Steaua", din care sunt fişate nr. 1–6/1991 şi toate numerele pe 1992.

Documentul de informare pe care îl propunem are caracter de „operă deschisă". Partea a doua a bibliografiei va include şi alte periodice, ca şi cărţile editate în aceeaşi perioadă, din dorinţa de a transmite date legate de dinamicile etnologiei româneşti între 1991 şi 1995, ca o încercare de actualizare a informaţiilor. Prin urmare, apariţia unei bibliografii mai bogate în trimiteri referitoare la aceeaşi perioadă urmează să se realizeze într-un viitor apropiat. În acest fel, sperăm

Anuar IEF, serie nouă, tom. 16, 2005, Bucureşti, p. 141–197

https://biblioteca-digitala.ro

să trezim interesul specialiştilor din întreaga ţară în vederea unei colaborări în care ar trebui să ne semnaleze şi să ne furnizeze date complete asupra apariţiilor editoriale în acest domeniu.

În spiritul tradiţional al Academiei Române, vom încerca să includem titluri care să acopere metodologia acestui instrument de lucru, precum şi un număr cât mai mare de publicaţii româneşti de profil. Sperăm ca bibliografia curentă de etnologie să devină cât mai cuprinzătoare, cu ajutorul colegilor din instituţiile de cultură, de învăţământ sau de cercetare academică. În speranţa unui interes constant pentru acest proiect, dorim un schimb de date cu institutele şi muzeele din ţară, prin e-mail-uri sau corespondenţă poştală. Aşteptăm eventualele sugestii, legate de clasificarea unitară a trimiterilor bibliografiei noastre, precum şi fişe bibliografice referitoare la unele publicaţii locale, pentru a acoperi o amplă arie de informaţii.

SUMAR

Lista periodicelor fişate 143
Abrevieri 144
Baza tehnică de documentare ştiinţifică (bibliografii, fişe bibliografice, indice, cataloage, buletine informative, dicţionare, alte instrumente de lucru) 147
Periodice şi volume colective 147

1. ISTORIOGRAFIE (instituţii, presă, muzee) 147

1.1. Generalităţi şi materiale interdisciplinare 147
1.2. Istoriografia disciplinelor etnologice 150
1.3. Scriitori români şi cultura tradiţională populară 151
1.4. Cercetători, culegători, prelucrători 152

2. ETNOGRAFIE, ETNOLOGIE, ANTROPOLOGIE 156

2.1. Lucrări cu caracter general (sinteze, monografii, metodologie, personalităţi, studii interdisciplinare, mitologie ş.a.) 156
2.2. Etnografia şi etnologia obiceiurilor 158
2.3. Zone etnoistorice, aşezări, gospodărie, locuinţă, relaţii de rudenie, demografie, arhitectură populară, mediu înconjurător, etnologie urbană 160
2.4. Ocupaţii (agricultură, creşterea animalelor, ocupaţii anexe, unelte) 161
2.5. Meşteşuguri, industrie ţărănească 161
2.6. Alimentaţie 162
2.7. Transporturi 162
2.8. Artă populară, iconografie, ceramică, cioplituri (în lemn, os ş.a.), împletituri, jucării etc. 162
2.9. Port popular şi textile 163
2.10. Ştiinţe populare (medicină populară, etnobotanică, etnozoologie, astrologie, meteorologie ş.a.) 164

3. FOLCLOR ŞI FOLCLORISTICĂ 164

3.1. Lucrări cu caracter general (sinteze, monografii, metodologie, studii interdisciplinare, restituiri ş.a.) 164
3.2. Folclorul obiceiurilor şi credinţelor 166
3.3. Folclor literar 168
3.3.1. Paremiologie (proverbe, zicători) 168
3.3.2. Strigături şi ghicitori 169
3.3.3. Basmul 169

https://biblioteca-digitala.ro

3.3.4. Legenda ... 170
3.3.5. Snoava ... 170
3.3.6. Memoratul, amintirea, confesiunea, biografia socială ... 170
3.3.7. Balada ... 170
3.3.8. Cântece şi doine ... 171
3.3.9. Descântece ... 172

4. ETNOMUZICOLOGIE ... 172

5. ETNOCOREOLOGIE ... 175

6. ROMÂNII DE PESTE HOTARE ... 175

7. TRADUCERI ... 176

8. ETNOLOGIA MINORITĂŢILOR ETNICE DIN ROMÂNIA ... 176

9. AUTORI ROMÂNI – PROBLEME DE ETNOLOGIE STRĂINĂ ... 177

10. ETNOLOGIE ROMÂNEASCĂ ÎN PUBLICAŢII DE PESTE HOTARE ... 180

11. ACŢIUNI DE CONSERVARE ŞI VALORIFICARE A CREAŢIEI POPULARE ... 180

11.1. Conservarea patrimoniului. Metodologia conservării şi valorificării ... 180
11.2. Procese de valorificare a patrimoniului material şi imaterial ... 181
11.2.1. În ţară ... 181
11.2.2. În străinătate ... 182
11.3. Institute, muzee, asociaţii folclorice (cercuri de folclor), festivaluri, târguri ş.a. ... 182
11.4. Publicaţii şi fonduri de carte ale institutelor, ale centrelor judeţene de valorificare şi conservare a creaţiei populare, ale muzeelor ş.a. ... 182

12. CONGRESE, CONFERINŢE, SIMPOZIOANE, COLOCVII ... 185

12.1. În ţară ... 185
12.2. În străinătate ... 186

13. VARIA ETHNOLOGICA ... 187

14. RECENZII ... 188

LISTA PERIODICELOR FIŞATE

Anuarul AF — **Anuarul Arhivei de Folclor – Cluj,** Editura Academiei Române, I, 1932, s.n., I, 1980 (între 1980 şi 1990 apare cu titlul „Anuarul de Folclor"). Filiala Cluj-Napoca, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române". Publicat de Ion Muşlea, I (1932), Cluj, „Cartea Românească";
Fişate: tomurile XII–XIV (1991–1993), Buc., EAR, 1993.

Anuarul ICSU — **Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane**, Sibiu.
Fişate: vol. I (1994); vol. II (1995).

Anuarul IEF — **Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu",** Buc., Editura Academiei Române, I, 1989.
Fişate: tomurile 3 (1992), 4 (1993), 5 (1994), 6 (1995).

https://biblioteca-digitala.ro

MCF — Academia Română. **Memoriile Comisiei de Folclor.** Bucureşti, Editura Academiei Române.
Fişate: tomurile II (1988), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1992; III (1989), 1993; IV (1990), 1994; V (1991), 1995; VI (1992), 1995; VII (1993), 1996; VIII (1994–1996), 1997.

REF — **Revista de etnografie şi folclor**, Bucureşti, Editura Academiei Române, I, 1964 (continuă „Revista de folclor" apărută în 1956) s.n., 1990. Redactor-şef dr. Al. Dobre.
Fişate: tomurile 36 (1991); 37 (1992); 38 (1993); 39 (1994); 40 (1995).

SC — **Studii şi comunicări. Etnologie,** Sibiu, I, 1985. Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor din Sibiu, vol. V, 1990.

SCE — **Studii şi comunicări de etnologie**, s.n., Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu, Editura Academiei Române (din 1994, cu tomul VIII, continuă cu noua titulatură). Redactor dr. Ilie Moise. Din 1998, apare la Editura IMAGO, Sibiu.
Fişate tomurile V (1991); VI (1992), VII (1993), VIII (1994), IX (1995).
Steaua. Revistă bilunară a Uniunii Scriitorilor din România. Din 1991 apare cu subtitlul: „Revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din România: literatură, artă, cultură"; de la nr. 7, 1992, subtitlul: „Revistă de literatură, cultură şi spiritualitate românească".
Fişată pe anii 1991 (LXII), nr. 1–6; 1992 (LXIII), toate numerele.

ABREVIERI*

INSTITUŢII, EDITURI, FUNDAŢII

AR	Academia Română
ASTRA	Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român
BCS	Biblioteca Centrală de Stat
Buc.	Bucureşti
E.	Editura
EAB	Editura Arhiepiscopiei Bucureşti
EAR	Editura Academiei Române
ECR	Editura Cartea Românească
EDP	Editura Didactică şi Pedagogică
EE	Editura Eminescu
EEA	Editura Episcopiei Ardealului
EEn	Editura Enciclopedică
EH	Editura Humanitas
EIC	Editura Ion Creangă
EPL	Editura pentru Literatură
ESR	Editura Scrisul Românesc
EST	Editura Sport-Turism
EŞ	Editura Ştiinţifică
EŞE	Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică

* Lista se referă numai la prescurtările redacţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

EU	Editura Univers Enciclopedic
IBMBOR	Institutului Biblic şi de Misiune al Bisercii Ortodoxe Române
ICED	Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice
Inst.	Institutul
MEC	Ministerul Educaţiei şi Cercetării
SŞF	Societatea de Ştiinţe Filologice
SŞIF	Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice
Tim.	Timişoara
TBN	Tipografia Bibliotecii Naţionale
TUB	Tipografia Universităţii Bucureşti
TUI	Tipografia Universităţii Iaşi
TUT	Tipografia Universităţii Timişoara
U.	Universitate
UB	Universitatea Bucureşti
UC	Universitatea „Babeş-Bolyai" – Cluj
UI	Universitatea „Al. I. Cuza" – Iaşi
US	Universitatea „Lucian Blaga" – Sibiu
UTim.	Universitatea Timişoara

TERMENI COMUNI

abr.	abreviere, abrevieri; abreviat(ă)
acad.	academician
apr.	aprilie
arh.	arhimandrit
arhiv.	arhivă
aug.	august
bibl.	bibliografie
broş.	broşură
cap.	capitol
dec.	decembrie
diac.	diacon
doc.	docent
drd.	doctorand
dr.	doctor
ed.	ediţie
engl.	engleză
f.	foaie, foi
f.a.	fără anul apariţiei
facs.	facsimil(at); facsimile
fasc.	fascicol(e)
febr.	februarie
f.d.	fără dată
f.edit.	fără casa de editură
fig.	figură, figuri
f.l.	fără locul apariţiei
folc.	folclor
foto.	fotografie (fotografii)
fr.	franceză
frag.	fragment
germ.	germană

https://biblioteca-digitala.ro

gl.	glosar(e)
h.	hartă, hărți
ian.	ianuarie
il.	ilustrație
it.	italiană
imag.	imagine; imagini
impr.	imprimerie
inc.	incomplete
ind.	indice
int.	interviu
iul.	iulie
iun.	iunie
înv.	învățător(toare)
jud.	județ
lat.	latină
lb.	limba
mart.	martie
ms.	manuscris
multigr.	multigrafiat
n.s.	nouvelle série
note muz.	note muzicale
nov.	noiembrie
nr.	număr
oct.	octombrie
p.	pagină
part.	parte(a)
pl.	planșă, planșe
pr.	preot
prof.	profesor
rec.	recenzie
ref.	referire, referiri
reprod.	reproducere, reproduceri
rev.	revistă
rez.	rezumat
rom.	română
rus.	rusă, ruseşte
sec.	secol
sept.	septembrie
s.n.	serie nouă
supl.	supliment
tab.	tabele(le)
tom.	tomul
top.	toponimie
trad.	traducere
univ.	universitar
v.	vezi
vol.	volum
( )	includ paginație, titlu de capitol, titulatura colecției, rubrică, tipografia (de la caz la caz)
[ ]	includ completări aduse de autoarea bibliografiei.

https://biblioteca-digitala.ro

BAZA TEHNICĂ DE DOCUMENTARE ŞTIINŢIFICĂ

(bibliografii, fişe bibliografice, indice, cataloage, buletine informative, dicţionare, alte instrumente de lucru)

V. 9; 59; 85; 91; 104; 295; 322; 323; 471; 474; 566; 663; 726; 727; 729; 732

I. ∴ *Cultura în România.* Referinţe bibliografice şi documentare din periodice româneşti. Lucrare realizată cu sprijinul Oficiului de calcul din Biblioteca Naţională a României, 1991–1995.

II. **Datcu, Iordan, Stroescu, Sabina Cornelia,** *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc.* Cu o prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Buc., EŞE, 1979, 502 p.

III. **Datcu, Iordan,** *Dicţionarul folcloriştilor.* II. *Folclorul muzical, coregrafic şi literar românesc,* Buc., E.Saeculum I.O., 1998, 328 p.

IV. **Datcu, Iordan,** *Dicţionarul etnologilor români.* III. Autori. Publicaţii periodice. Instituţii. Mari colecţii. Bibliografii. Cronologie. Completări la vol. I–II, Buc., E.Saeculum I.O., 2001, 320 p.

V. **Dănăilă, Ion, Popa, Eleonora,** *Bibliografia românească de lingvistică,* LR, XLVI (1997), nr. 4–6, p. 343–504.

VI. ∴ *Ghidul lucrărilor de referinţe în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti.* Seria: literatură română. Bucureşti, f.edit., 2002.

VII. **Godea, Ion,** *Etnologia română contemporană: lexicon bibliografic ilustrat,* Buc., E. Enciclopedică, 2002.

VIII. **Raliade, Rodica,** *Bibliografia „Revistei de etnografie şi folclor" (1981–1993),* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 329–380.

PERIODICE ŞI VOLUME COLECTIVE

1. ISTORIOGRAFIE (INSTITUŢII, PRESĂ, MUZEE)

1.1. *Generalităţi şi materiale interdisciplinare*

V. 295; 305; 327; 629; 704; 713; 716; 720

1. **Antonescu, Nae,** *Antologia „Gândirea",* Steaua, XLIII (1992), nr. 5–6 (540–541), p. 2.

Antologie realizată de Emil Pintea şi publicată la Editura Dacia.

2. **Antonescu, Nae,** *Reviste literare bucovinene,* Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 35.
3. **Badrus, Nadia,** *Aspecte ale afirmării societăţii civile în România,* Anuarul ICSU, I (1994), p. 101–105 + rez. fr.
4. **Băileşteanu, Fănuş,** *Folclorul şi Academia,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 151–153.
5. **Bălu, Ion,** *Structuri inconfundabile ale specificului naţional,* Steaua, XLIII (1992), nr. 8–9 (543–544), p. 1–4.
6. **Berdan, Lucia,** *Reviste moldovene de folclor în tradiţia „Şezătorii" lui Artur Gorovei,* SC, VI (1992), p. 135–142 + rez. germ.
7. **Chiţimia, I.C.,** *Războiul de independenţă în conştiinţa istorică şi folclorică a poporului român,* SC, VII (1993), p. 5–11 + rez. germ.
8. **Ciobanu, Vasile,** *Presa românească despre adeziunile germanilor din România la Marea Unire din 1918,* Anuarul ICSU, I (1994), p. 78–89 + rez. germ.
9. **Datcu, Iordan,** *Bibliografia operei lui Gh. Vrabie,* REF, 38 (1993), nr. 3, p. 289–293.
10. **Datcu, Iordan,** *Revista „Viaţa Basarabiei" (1932–1944),* Steaua, XLIII (1992), nr. 2 (536), p. 30–31.

https://biblioteca-digitala.ro

Revistă de cultură, condusă de Pan Halippa, considerată „plămânul spiritual al Basarabiei", publicație ce includea și studii de etnografie și folclor românesc.

11. **Dăncuș, Mihai,** *Vestigii de cultură și civilizație populară românească consemnate într-un manuscris maramureșean inedit din secolul al XVIII-lea*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 158–165 + 2 p. facs.
12. **Dobre, Alexandru,** *Contribuții la istoria Academiei Române. Anastasie Fătu la Academia Română* (I), MCF, V (1991), p. 151–207.

Contribuția lui Anastasie Fătu (1816–1886), la istoria folcloristicii și etnografiei românești. Cuprins: I. Activitatea și opera științifică a lui Anastasie Fătu până la intrarea în Academie. a. Repere biografice; b. Activitatea profesională, acțiuni și inițiative de folos obștesc; c. Opera științifică. II. Activitatea și opera științifică a lui Anastasie Fătu, sub cupola forului academic al țării. a. Anastasie Fătu, membru titular al Academiei; b. Anastasie Fătu, membru donator al Academiei; c. Societatea Academică, în general, și Secțiunea științelor fizico-naturale, în special, la data alegerii lui Anastasie Fătu; d. Constituirea Secțiunii științelor naturale. Rolul lui Anastasie Fătu la stabilirea programului științific și asigurarea fondurilor necesare înfăptuirii lui; e. Preocupare pentru bunul mers și înzestrarea Bibliotecii Societății Academice; f. Președinte al Secțiunii științelor naturale și vicepreședinte al Societății Academice Române; g. Prezentarea discursului de recepție; h. Prima încercare sistematică de istorie a științelor în România.

13. **Dobre, Alexandru,** *Folclor și istorie: „Revista istorică"*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 629–630.

Prezentarea articolelor „Petru Rareș între sultan și lumea creștină în 1541–1542. Două noi izvoare polone. I. Solia hatmanului Petru Vartic din 1542" (p. 427–455) de Constantin Rezachievici; „Matei Basarab înainte de domnie" (p. 481–507) de C-tin Șerban; ambele articole au apărut în R.I., s.n., tom. I (1990), nr. 5.

14. **Dobre, Alexandru,** *Folclor și etnografie în „Dicționarul limbii române" al lui August Treboniu Laurian și Ioan C. Massim* (I), SC, VI (1992), p. 181–208 + rez. germ.
15. **Dobre, Alexandru,** *Sugestii pentru istoria folclorului și folcloristicii românești. Studii și cercetări de istoria artei*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 529–530.
16. **Dobre, Alexandru,** *Centenar Constantin Brăiloiu. Constantin Brăiloiu – Membru corespondent al Academiei Române*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 305–320.

Cuprins: Considerații generale; Academia Română și promovarea cercetărilor în domeniul culturii populare; „Intrarea muzicei la Academia Română"; Reprezentarea artelor la Academia Română încă un deziderat; Etnomuzicologia la Academia Română; Comisia de Folclor a Academiei Române; Constantin Brăiloiu, membru corespondent al Academiei Române.

17. **Dobre, Alexandru,** *Raportul de activitate al lui Ion Mușlea, către Academia Română, pentru perioada mai 1938 – mai 1939*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 245–249 (Precizări bibliografice).
18. **[Dobre, Alexandru] (Ald),** *Ecouri la articolele publicate*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 188 (Breviar).

Alegerea lui Jacques M. Elias, la 12–13 nov. 1993, ca membru de onoare post-mortem al Academiei Române; un aport la această decizie au avut-o și sugestiile din articolul *Un donator generos și binecuvântat: Jacques M. Elias – donator*, apărut în REF, 38 (1993), nr. 5, p. 507–515.

19. **Dobre, Alexandru,** *Colecția Națională de Folclor*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 188–189 (Breviar).

Text prezentat la începutul anului 1989, la Radio București, emisiunea „Glasul Patriei".

https://biblioteca-digitala.ro

20. **Dobre, Alexandru,** *Institutul Naţional pentru Enciclopedia României*, 39 (1994), nr. 5–6, p. 385–391.

Repunerea în discuţie, la iniţiativa lui Ion Simionescu şi Liviu Rebreanu, în cadrul Academiei Române, a proiectului de realizare a *Enciclopediei României*. Reproducerea discursului ţinut de Ion Simionescu (26 mai 1941). Editorialul se încheie cu propunerea din 1992, purtând semnătura acad. prof. Nicolae Cajal.

21. **Dobre, Alexandru,** *O scrisoare, inedită, a lui D. Caracostea, adresată, în 1947, lui Ion Muşlea*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 550–554 (Note şi discuţii).
22. **Dobre, Alexandru,** *Folclorişti şi etnografi la Academia Română: Vasile Alexandrescu-Urechia* (p. 554–557); *Dumitru Caracostea* (p. 557–559), REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 554–559 (Note şi discuţii).
23. **Dumitru, Livia,** *Biblioteci şcolare transilvănene în secolul al XIX-lea*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 155–160 + rez. germ.
24. **Edroiu, Nicolae,** *Identităţi medievale româneşti*, Steaua, XLIII (1992), nr. 11–12 (546–547), p. 28.
25. **Eliade, Mircea,** *Destinul culturii româneşti*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 199–207.

Articol preluat din volumul *Profetism românesc*, I, Bucureşti, Editura „Roza Vânturilor", 1990, p. 139–151.

26. **Enescu, George,** *Propunere pentru alegerea ca membru corespondent al Academiei Române a d-lui Constantin Brăiloiu*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 299 (Centenar Constantin Brăiloiu).
27. **Grecu, Victor V.,** *Unitatea limbii române literare în gazetele lui G. Barit*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 141–146 + rez. germ.
28. **Goţia, Dorin,** *Problematica armatei în ziarul „Tribuna"*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 74–77 + rez. germ.
29. **Grama, Ana,** *De la conştiinţa culturală, la activism cultural în satul românesc transilvănean. 1780–1865* (I), SC, VII (1993), p. 165–170 + rez. germ.
30. **Grama, Ana,** *Etnoistorie transilvană. Documente săteşti din arhiva Mitropoliei Ardealului 1780–1865. Preliminarii*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 201–205.
31. **Grecu, V. Victor,** *Românitate – unitate, în tradiţia populară*, SCE, IX (1995), p. 53–60 + rez. germ.
32. **Harhoiu, Radu,** *Die Kette mit Anhänger aus dem ersten Schatzfund von Şimleul Sivaniei* (Lanţul cu pandantivi din tezaurul numărul unu de la Şimleul Silvanici), REF, 38 (1993), nr. 3, p. 213–224 + rez. rom.
33. **Hica, Ioana,** Şantier arheologic. *Napoca în lumina cercetărilor arheologice*, Steaua, XLIII (1992), nr. 8–9 (543–544), p. 42–43.
34. **Hica, Ioana,** *In vino veritas!*, Steaua, nr. 11–12 (546–547), p. 26–27.

Cupe de vin din tezaurele dacice (istoric şi imagini).

35. **Jurca, Nicolae,** *Consideraţii asupra social-democraţiei române în anii interbelici şi ai războiului (1918–1944)*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 90–99 + rez. germ.
36. **Morândău, Dorel,** *Intelectualii şi schimbarea socială în societatea românească în tranziţie*, Anuarul ICSU, p. 114–120 + rez. engl.
37. **Muntean, George,** *Folclorul – expresie a unităţii naţionale*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 117–127.
38. **Opreanu, Coriolan, Cociş, Sorin,** *Un sat daco-roman din secolele II–IV d.Ch. descoperit la Sugeag (jud. Cluj)*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 18–19.
39. **Pavel, Teodor,** *„Biserica română" ca instituţie naţională în gândirea paşoptistă românească*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 69–73 + rez. germ.
40. **Pop, Dumitru,** *Profesorul Paul H. Stahl şi colecţia „Sociétés européennes"*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 447–449.

https://biblioteca-digitala.ro

41. **Pop, Ioan-Aurel,** *Câteva observaţii privind istoria medievală a Transilvaniei,* Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 7–8.
42. **Popa, Mircea,** *De la unitatea culturală la unitatea politică. Şezătorile literare din anii premergători Marii Uniri – expresie a unităţii culturale a poporului român,* Anuarul ICSU, I (1994), p. 146–154 + rez. fr.
43. **Şeuleanu, Ion,** *Revista „Şezătoarea" – 100 de ani de la apariţie,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 11–17 + rez. engl. + 1 il. (il., coperta vol. XI a rev. „Şezătoarea", 1910).

1.2. *Istoriografia disciplinelor etnologice*

V. 304–308; 318; 319; 320; 324; 327; 378; 392; 423; 429; 433; 442; 447; 457; 468

44. **Amzulescu, Al. I.,** *Colecţia Naţională de Folclor,* REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 15–27 + lista lucrărilor tipărite, ca şi a celor aflate în manuscris, redactate în cadrul colecţiei.
45. **Bot, Nicolae,** *Colecţia inedită de folclor a profesorului Teodor Murăşanu,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 333–342 + rez. fr.

Colecţia, datând din 1939, „este o contribuţie la mai buna cunoaştere a repertoriului de colinde şi mai ales a răspândirii acestuia în satele transilvănene din apropierea oraşului Turda".

46. **Botezatu, Grigore,** *Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940),* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 76–80.
47. **Cançiovici, Mihai-Alexandru,** *Direcţii de cercetare a prozei populare româneşti,* REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 29–38 + rez. fr. + 1 foto.
48. **Cuceu, Ion,** *Corpusul folclorului românesc. Destinul unei idei.* I., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 405–423 + rez. fr.

Revizuirea teoretică, de către D. Caracostea, a vechii idei romantice de *corpus folcloric*, receptată conceptual-teoretic de Ov. Densusianu după 4–5 ani, pentru ca tot D. Caracostea să încerce să o materializeze (1945–1946).

49. **Dobre, Alexandru,** *Documente etnofolclorice româneşti (selecţia textelor, prezentare, note şi comentarii de ...),* MCF, VII (1993), p. 129–161.

Argumente în favoarea realizării corpusului de *Documente etnofolclorice româneşti*, instrument de lucru indispensabil cercetării, alături de *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc.* Materialul include texte din izvoare străine (bizantine).

50. **Dobre, Alexandru,** *Istoria folcloristicii româneşti contemporane în documente* (II), REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 316–319 (Note şi discuţii).

Aniversare în cerc restrâns. Rememorarea momentului aniversar a 25 de ani de la apariţia „Revistei de etnografie şi folclor", cu reproducerea unui material transmis în acel an (1980), pe postul naţional de radio, în cadrul emisiunii „Glasul Patriei".

51. **[Dobre, Alexandru],** *O lucrare fundamentală: Colecţia Naţională de Folclor,* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 319–328 (Note şi discuţii).
52. **Dobre, Alexandru,** *Adnotări pe marginea unei comunicări academice: V.A. Urechia, inscripţiuni după manuscrise, comunicări şi note,* MCF, VII (1993), p. 179–190.
53. **Drăgoescu, Ion I,** *Andrei Bârseanu – corespondenţă inedită către Simion Mehedinţi,* REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 259–262.
54. **Fochi, Adrian,** *Schiţă de istorie a folcloristicii româneşti – studiu inedit.* Text stabilit şi prezentare de Marin Aiftincă, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 57–73.
55. **Goţia, Anca,** *Profilul folcloric al revistei sibiene „Foaia poporului",* SC, VI (1992), p. 93–99 + rez. germ.

https://biblioteca-digitala.ro

56. **Marcu, Natalia,** *Materiale de interes etnografic, publicate în revista „Viaţa Basarabiei" (1932–1944)*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 241–246.
57. **Marian Bălaşa, Marin,** *Marginalii la istoria folcloristicii româneşti. Opt decenii de ştiinţă şi umanitate oglindite în arhiva epistolară „Ioan R. Nicola"* (II), Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 246–257.
58. **Mesnil, Marianne,** *Aspecte metodologice ale etnologiei europene*. Trad. Sanda Haţiegan, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 19–21; idem, *Aspects méthodologiques de l'ethnologie européenne*, ibidem, p. 23–25.

Text publicat în paralel, lb. fr.-lb. rom.

59. **Moise, Ilie,** *Contribuţii sibiene la cercetarea şi valorificarea culturii populare tradiţionale (1940–1990)*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 33–51+ rez. germ.

Locul şi rolul unor publicaţii periodice în istoria folcloristicii româneşti: „Telegraful român", „Tribuna", „Transilvania", „Foaia poporului" şi rolul jucat în apariţia acestora de către societatea culturală ASTRA sau a unor personalităţi ca Romulus Vuia, Ion Muşlea, Gh. Pavelescu, Timotei Popovici, Marţian Negrea, Gh. Şoima, Ilarion Cocişiu (1910–1952).

60. **Moise, Ilie,** *Sibiul – centru cultural ştiinţific racordat la cercetarea academică românească*, MCF, VII (1993), p. 33–47.
61. **Nistor, Ioan Silviu,** *Bariţ în publicistica românească*, Steaua, XLIII (1992), nr. 5–6, p. 43.
62. **Pavelescu, Gh.,** *O valoroasă culegere de folclor din 1865*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 253–258.

Colecţia lui Zaharia Bena, originar din Pianul de Jos, comună aflată la 10 km de Sebeş.

63. **Pavelescu, Gh.,** *Muzeul etnografic al Transilvaniei în refugiu la Sibiu*, SC, VII (1993), p. 185–189 + rez. fr.
64. **Pop, Dumitru,** *Clujul – Centru de cercetare a culturii populare româneşti*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 264–288 + rez. fr.
65. **Pop, Dumitru,** *„Revista de etnografie şi folclor" la 38 de ani de existenţă*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 443–445.
66. **Teodor, Pompiliu,** *Şcoala Ardeleană în cadrul vieţii româneşti*, Steaua, nr. 11–12 (546–547), p. 1–4.
67. **Ţugui, Pavel,** *Despre dezvoltarea folcloristicii şi etnografiei româneşti în deceniul 1950–1960*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 279–297.

Materialul trece în revistă proiectele şi realizările editoriale, de factură ştiinţifică, în deceniul 1950–1960.

1.3. *Scriitori români şi cultura tradiţională populară*

V. 377; 405

68. **Bot, Ioana,** *Făt-Frumos din lacrimă şi fratele său de cruce*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 229–234 + rez. fr.

Se consideră că structura narativă a basmului *Făt-Frumos din lacrimă* de M. Eminescu este „o construcţie simetrică... încorporând, succesiv, două scenarii de basm folcloric...".

69. **Ciobanu, Stanca,** *Basmul cult în opera lui George Coşbuc. Relaţii de familie în complex ceremonial*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 195–212.
70. **Cojocaru, Nicolae,** *Mitul ursitoarelor în opera lui Mihai Eminescu*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 269–273.
71. **Cubleşan, Constantin,** *Ion Agârbiceanu (1882–1992) – Strigoi, draci, şolomonari*, Steaua, XLIII (1992), nr. 8–9 (543–544), p. 10–11 şi 58.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu prilejul centenarului naşterii scriitorului, autorul articolului pune în discuţie mediile rurale din Transilvania, aşa cum apar reflectate în opera lui I. Agârbiceanu. Textul *În templul din Ierusalim* de Ion Agârbiceanu este însoţit de o prezentare semnată de Mircea Popa.

72. **Cubleşan, Constantin,** *Ioan Slavici fantastic,* Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 30–32.

Poveştile lui Ioan Slavici, în care fabulosul de sorginte populară joacă un rol primordial.

73. **Glück, Eugen,** *Ştiri din presa europeană referitoare la Dimitrie Cantemir,* Steaua, XLIII (1992), nr. 7 (542), p. 42.
74. **Marin, Marian,** *Centenar Vasile Alecsandri,* REF, 37 (1992), nr. 4, p. 428–429.
75. **Marinescu-Nour, Arcadiu,** *Teme folclorice în dramaturgia română,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 257–261.
76. **Rebreanu, Nora,** *Omul-lup în povestirile lui V. Voiculescu,* Steaua, XLIII (1992), nr. 4 (539), p. 36 şi p. 39.

Semnificaţia mitologică a lupului şi înrudirea eroică, prin componenta malefică a omului-lup din gândirea tradiţională cu eroi ai povestirilor lui V. Voiculescu.

77. **Trandafir, Constantin,** *I. Creangă. Cultura populară a râsului,* Steaua, XLIII (1992), nr. 2 (536), p. 5–6.
78. **Voia, Vasile,** *Iosif Vulcan văzut azi în Ungaria,* Steaua, XLIII (1992), nr. 7 (542), p. 40.

1.4. *Cercetători, culegători, prelucrători*

V. 59; 307; 322; 329; 405; 421; 422; 441; 458; 472; 473

79. **Almási István,** *Însemnătatea cercetărilor făcute în Transilvania de László Lajtha,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 343–350 + rez. fr.

La 30 iunie 1992 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea ilustrului etnomuzicolog, compozitor şi pedagog László Lajtha.

80. **Bocşe, Maria,** ***In memoriam*** *Viorica Pascu (1922–1993),* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 440–442.
81. **Bostan, Grigore,** *Un fiu vrednic al Bucovinei – Andrei Fochi,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 188–190.
82. **Bot, Nicolae,** ***In memoriam*** *Valer Butură (1910–1989),* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 423–425.
83. **Botezatu, Gr.,** ***In memoriam.*** *Efim V. Junghietu,* REF, 40 (1995), nr. 1, p. 107–113 + bibl. operei folcloristului.

Folcloristul Efim Junghietu (18.10.1939, Petreşti, Ungheni – 05.01.1993, Chişinău) s-a afirmat prin culegerile şi ediţiile ştiinţifice de folclor şi studiile asupra culturii populare româneşti din Basarabia.

84. **Catrina, Constantin,** *Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa (15 IX 1985 – 3 II 1992),* REF, 38 (1993), nr. 5, p. 545–550.
85. **Catrina, Constantin,** *Bibliografia lucrărilor folcloristului Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa,* REF, 38 (1993), nr. 5, p. 550–553.
86. **Chiţimia, I.C.,** *Gh. Vrabie (1908–1991),* REF, 38 (1993), nr. 3, p. 287–288.
87. **Chiţimia, I.C.,** *Un fiu al Basarabiei: acad. prof. Ştefan Ciobanu (1883–1950),* REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 545–560.
88. **Cuceu, Ion,** ***In memoriam*** *Ovidiu Bârlea (1917–1990),* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 429–432.

https://biblioteca-digitala.ro

89. **Cuceu, Ion,** ***In memoriam*** *Gheorghe Vrabie (1908–1991)*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 433–435.
90. **Datcu, Iordan,** *Ernest Bernea într-o autobiografie*, Steaua, XLII (1991), nr. 5–6–7 (528–529–530), p. 111.
91. **Datcu, Iordan,** *Folcloriști și etnografi – Pagini de dicționar*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 289–325 + rez. fr.
92. **Datcu, Iordan,** *Traian Gherman, în scrisori către Gheorghe Vrabie*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 465–469.

„Alături de prietenul său mai tânăr, Ion Muşlea, Gherman a militat pentru fundamentarea cercetării folclorice, pentru concentrarea informației dispersate și elaborarea unor lucrări de sinteză, văzute ca singurele căi de depășire a etnografismului limitat (A.F.I./ 1980, p. 208)".

93. **Datcu, Iordan,** *Gheorghe Vrabie și valorificarea estetică a literaturii populare*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 482–483.
94. **Datcu, Iordan,** *Alexei Mateevici și creația populară din Basarabia*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 487–489.
95. **Datcu, Iordan,** *Un temeinic studiu despre Richard Kunisch*, REF, 37 (1992), nr. 6. p. 638.
96. **Datcu, Iordan,** *Petre V. Ştefănucă în atenția folcloristicii din Moldova de peste Prut*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 635.

Referiri la articolul *Folcloristul și etnograful Petre V. Ştefănucă*, semnat de Andrei Hâncu și Grigore Botezatu în revista „Nistrul", 1989, p. 148–155.

97. **Datcu, Iordan,** *Tache Papahagi publicistul*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 549–554.
98. **Datcu, Iordan,** *Ion Muşlea despre „titlul de glorie" al lui Artur Gorovei*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 475–476.
99. **Datcu, Iordan,** *Artur Gorovei și „Şezătoarea"*, REF, 37 (19992), nr. 6, p. 632.
100. **Datcu, Iordan,** *Patruzeci de folcloriști români – Pagini de dicționar*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 129–154.
101. **Datcu, Iordan,** *Opera inedită a lui Ion Pop Reteganul*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 476–477.
102. **Datcu, Iordan,** *Gheorghe Vrabie și valorificarea estetică a literaturii populare*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 482–483.
103. **Datcu, Iordan,** *Folcloriști români – Pagini de dicționar*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 361–397 + rez. fr.
104. **Datcu, Iordan,** *Valer Butură (16 XII 1910 – 27 VIII 1989)*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 87–91 + bibl.
105. **Datcu, Iordan,** *Ernest Bernea 1905–1990*, REF, 37 (1992), nr. 3, p. 323–326.
106. **Datcu, Iordan,** *Un Creangă basarabean: Gheorghe V. Madan, prozator și etnograf*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 151–158.
107. **Datcu, Iordan,** ***In memoriam*** *Sabina Cornelia Stroescu (1912–1989)*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 426–428.
108. **Datcu, Iordan,** *Profesorul Paul H. Stahl*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 445–447.

Prezentarea cronologică a tematicii cursurilor de etnologie ținute de prof. Paul H. Stahl, la Paris, între 1969 și 1992, cu menționarea călătoriilor de studii și a recompenselor științifice obținute din partea țării de adopție.

109. **Datcu, Iordan,** ***In memoriam*** *Rodica Fochi*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 545.
110. **Datcu, Iordan,** *Folcloriști și etnografi – Pagini de dicționar*, SC, VI (1992), p. 101–133 + rez. germ.
111. **Datcu, Iordan,** *Tache Papahagi și Transilvania*, Steaua, XLIII (1992), nr. 8–9 (543–544), p. 23–24.
112. **Dobre, Al.,** *D. Caracostea și G. Călinescu.* Text stabilit și prezentare de..., REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 85–86.

https://biblioteca-digitala.ro

Publicarea integrală a textului recomandării făcute de D. Caracostea pentru alegerea lui G. Călinescu ca membru al Academiei Române.

113. **Dobre, Alexandru,** *Domnul profesor Mihai Pop la 85 de ani!*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 630–631.
114. **Dobre, Alexandru,** *O recunoaştere de fapt şi de drept – Ion Muşlea*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 637–638.
115. **Dobre, Alexandru,** *Folcloriști la Academia Română: Artur Gorovei*, REF, 37 (1992), nr. 3, p. 285–291.
116. **Dobre, Alexandru,** *Domnul Andrei Bucşan la 70 de ani*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 281–284.

Aspecte etnobotanice în folclorul românesc, comunicarea d-lui A. Bucşan, cu ocazia aniversării sale în aprilie 1991.

117. **Dobre, Alexandru,** *Dimitrie Gusti la Academia Română*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 155–158.
118. **Dobre, Alexandru,** *O doamnă a etnologiei româneşti: Lucia Apolzan*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 183.
119. **Dobre, Al.**, *Ion Muşlea, „folcloristul oficial" al Academiei Române*, SCE, VIII (1994), p. 277–294 + rez. germ.
120. **Dobre, Alexandru,** *Constantin Brăiloiu la Academia Română*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 217–222.

Comunicare prezentată în data de 9 sept. 1993, la Academia Română, în cadrul lucrărilor Simpozionului internaţional „Constantin Brăiloiu".

121. **Dobre, Alexandru,** *Alexandrina Istrătescu-Tzurea, în lumina unor documente inedite sau mai puţin cunoscute*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 453–464.

Medalionul folcloristei şi etnografei Alexandrina Istrătescu-Tzurea, nume de referinţă, din perioada interbelică, pentru cercetările din zonele Prahova şi Argeş, autoare a lucrării *Argeşul dialectal şi folcloric* (1939), rămasă în manuscris.

122. **Dumitrescu Buşulenga, Zoe,** *Radu Niculescu. Schiţă de portret...*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 85–86.
123. **Filipescu, Iancu,** *Ion Chelcea (5 II 1902 – 9 IX 1991)*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 193–195.
124. **Florea, Virgiliu,** *O folcloristă: Agnes Murgoci*, Steaua, XLIII (1992), nr. 4 (539), p. 32.
125. **Florea, Virgiliu,** *Agnes Murgoci – O animatoare, în Anglia, a studiilor de folclor românesc*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 351–368 + rez. engl. + 1 facs. scrisoare.
126. **Florea, Virgiliu,** *Amintirea unui mare învăţat: dr. Moses Gaster*, Steaua, XLIII (1992), nr. 7 (542), p. 41.
127. **Florea, Virgiliu,** *A concertat Teodor T. Burada pentru a doua oară la Londra?*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 515–517 (Precizări biobibliografice).
128. **Florea, Virgiliu,** *I.G. Sbiera către Moses Gaster*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 477–478.
129. **Goţia, Anca,** *Ioan Georgescu şi dimensiunea elementului tradiţional românesc*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 53–61.

Ioan Georgescu, secretar al societăţii ASTRA între 1920 şi 1923, şi preocupările sale în domeniul culturii populare.

130. ***** ***In memoriam*** *Ingeborg Weber-Kellermann (1918–1993)*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 439.
131. **Kahane, Mariana, Georgescu, Lucilia,** ***In memoriam*** *Paula Carp (1911–1991)*, Anuarul IEF, s.n., 3 (1992), p. 241–242.
132. **Laszlo, Francisc,** *Un nou document al colaborării ştiinţifice dintre Béla Bartók şi Constantin Brăiloiu*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 327–331 + rez. fr.
133. **Leu, Paul,** *Din activitatea inedită a lui S.Fl. Marian, în timpul aşteptării hirotonisirii*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 228–223.

https://biblioteca-digitala.ro

134. **Leu, Paul,** *Contribuţia lui S.Fl. Marian la elaborarea Dicţionarului Academiei*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 17–23.
135. **Mahmut, Nedret,** ***In memoriam*** *Mihail Guboglu – Contribuţii folclorice*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 99–104.

„M. Guboglu a ridicat elementele de folclor depistate în cronici [româneşti şi turceşti] la rang de document istoric".

136. **Mihail, Paul,** *Profesorul Petre Ştefănucă,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 270–277.

Amintiri şi corespondenţă din anii 1932–1934 despre Alexandru David, redactor la „Cuvântul moldovenesc" şi profesorul etnograf şi folclorist, Petre Ştefănucă.

137. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** ***In memoriam*** *Nicolae Alexandru Mironescu*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 195 (Breviar).

Comemorarea a 25 de ani de la dispariţia etnografului şi poetului Nicolae Alexandru Mironescu.

138. **Moise, Ilie**, *Pavelescu 80 sau Tinereţea fără bătrâneţe a profesorului,* SCE, IX (1995) + bibl. operei +13 foto + rez. germ.
139. **Papadima, Ovidiu,** *Domnul Iordan Datcu la 60 de ani!*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 405–407.
140. **Pavelescu, Gheorghe,** *Fragmente de jurnal,* REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 94–97.
141. **Pavelescu, Gh.,** *Radiografii spirituale – Scrisori regăsite*, SCE, IX (1995), p. 15–43 + anexă A. Scrisori de la Ion Muşlea (17); B. Scrisori de la Romulus Vuia (15) + rez. engl.
142. **Pavelescu, Gh.,** *Contribuţia lui Romulus Vuia la fundamentarea şi dezvoltarea etnografiei în România*, SC, VII (1993), p. 175–184 + rez. fr.
143. **Pavelescu, Gh.,** *Romulus Vuia şi apicultura,* REF, 37 (1992), nr. 5, p. 513–514 (Precizări biobibliografice).
144. **Pavelescu, Gh.,** *Contribuţia profesorului Romulus Vuia la studiul obiceiurilor tradiţionale*, SCE, VIII (1994), p. 17–26 + rez. engl.
145. **Pavelescu, Gh.,** *Fragmente de jurnal*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 94–97.

Fragmente din jurnalul cercetătorului Gh. Pavelescu, din perioada 24 IX 1954 – 12 XII 1954.

146. **Pogorilovschi, Ion,** *Aniversări. Romulus Vulcănescu '80*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 233–234.
147. **Pop, Dumitru,** *Interesul profesorului Alexandru Borza pentru cultura populară*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 369–378 + rez. germ.

Materialul are o anexă cuprinzând poezii populare din Petrindul de Sus şi din Berchiş, jud. Turda, „culese de Al. Borza, student la Budapesta, 1905" şi un facsimil al paginii de titlu din *Dicţionar etnobotanic cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România.* Colaborator principal: Al. Beldie. Colaboratori Val. Butură, V. Codoreanu, I. Morariu, A. Nyárády, C. Papp, Viorica Păun, Şt. Péterfi, I. Popu-Cîmpeanu, Gh. Silaghi, I. Tăzlăuanu, Em. Ţopa, f. loc., EAR, 1968.

148. **Răduţiu, Aurel,** *Veghea istoricului*, Steaua, XLIII (1992), nr. 5–6 (540–541), p. 4–5.

David Prodan la 90 de ani şi prezentarea activităţii sale. Aprecieri asupra cărţii *Transilvania şi iar Transilvania. Consideraţii istorice*, Buc., E.Enciclopedică, 1992, 197 p.

149. **Robea, Mihail M.**, *Constantin C.Negreanu (6 I 1942 – 27 I 1991)*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 197–207 + bibl.
150. **Robea, Mihail M.,** *Un folclorist: Gheorghe I. Pârnuţă*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 465–472.

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe I. Pârnuță a fost realizatorul unei monografii folclorice, în 1952, prin definitivarea colecției *Folclor rucărean* (402 file în manuscris). Monografia încorporează piese din volumele anterioare, texte culese între 1932 și 1938. Ca învățător, ulterior profesor, Gh. Pârnuță a lucrat un timp în satul Făgețel-Ciuc, unde a realizat colecția cu titlul *De la frații noștri din Secuime*. Poezii populare și strigături culese din Făgețel-Ciuc, Buc., Editura Noastră, iunie 1939, 36 p. („Biblioteca Folclorului Român", 11). În 1972, publica *Rucăr. Monografie sociologică*, Buc., Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă – Argeș, Societatea Culturală „Ion Barbu" din Rucăr, 364 p., lucrare anunțată să apară la București, încă din 1939.

151. **Scutea, N.,** *Nicolae Hanzu*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 91–92.

Portretul animatorului cultural sibian Nicolae Hanzu (1889–1976), fondator al fanfarei sătești din Gura Râului, în 1924.

152. **Sienerth, Ștefan,** *125 de ani de la nașterea lui Adolf Schullerus*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 90–91.

Folcloristul și lingvistul sibian Adolf Schullerus (1864–1928) rămâne în istoria lingvisticii prin elaborarea *Dicționarului graiurilor săsești* (până la litera G), iar ca folclorist, prin studiul comparativ asupra basmelor românești și volumul *Siebenbürgisches Märchenbuch (Basme transilvane)*, apărut postum, în 1930.

153. **Stoica, Georgeta,** *Profesorul Gheorghe Focșa la 90 de ani*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 533–536.
154. **Stoica, Lia Maria,** ***In memoriam*** *Ion Vlăduțiu (1929–1991)*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 239–240 + listă bibl.
155. **Sulițeanu, Ghizela,** *Harry Brauner – la cinci ani de la trecerea în neființă*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 408–411.
156. **Șeuleanu, Ion,** ***In memoriam*** *Henri H. Stahl (1901–1991)*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 436–438.
157. **Vasile, Vasile,** *Folcloristul Gavriil Galinescu*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 555–567 + rez. fr.

Etnomuzicologul Gavriil Galinescu și contribuția sa (printre altele) la constituirea Arhivei Fonogramice a Ministerului Culturii și Artelor (1927), a Societății Compozitorilor Români și a colecției de „Cântece populare din Moldova".

158. **Vasile, Vasile,** *Sabin Drăgoi și credința sa în forța culturii populare*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 449–454.

Răspunsurile la o anchetă lansată de revista „Muzica", Buc., an. II (1920), nr. 3 (ian.), p. 97. Tema: *Muzica românească*, cu două întrebări-cheie, avute în vedere de Sabin Drăgoi: care este viitorul muzicii românești și dacă muzica noastră populară ar putea servi dezvoltării unui gen muzical superior.

2. ETNOGRAFIE, ETNOLOGIE, ANTROPOLOGIE

2.1. *Lucrări cu caracter general (sinteze, monografii, metodologie, personalități, studii interdisciplinare, mitologie ș.a.)*

V. 341; 342; 343; 344; 346; 347, 363; 368; 392; 402–404; 413; 497; 733

159. **Avram, Vasile,** *Rolul și funcțiile magiei în societatea românească tradițională*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 161–172 + rez. fr.
160. **Belcin-Pleșca, Cornelia,** *Imaginea celuilalt în etnologie*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 56–60.

https://biblioteca-digitala.ro

161. **Bocşe, Maria,** *Ţara Bihariei. Structuri tradiţionale ale culturii populare*, SCE, IX (1995), p. 175–205 + rez. fr. + 1 h.

Cuprins: I. Oameni şi locuri. II. Coordonate istorice. III. Coordonate etnografice: a. Aşezările; b. Evoluţia istorică a aşezărilor; c. Factorul social-istoric în evoluţia aşezărilor bihorene; d. Elemente etnodemografice.

162. **Bodea, Augusta,** *Etnovalorificări ale fitosferei*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 60–70.

Fitosfera mediului autohton ca factor al culturii şi civilizaţiei româneşti, practici fitoterapeutice şi fitofarmacologice.

163. **Buza, Mircea**, *Mărturii etno-istorice şi aspecte antropo-geografice oglindite în toponimia Munţilor Cindrelului*, SCE, IX (1995), p. 221–236 + rez. germ. + 3 h.
164. **Chiţimia, Silvia**, *Geografie şi mit la nordul Dunării*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 29–35 + rez. fr. + 1 h.
165. **Ciobănel, Alina Ioana**, *Studiul de caz între structuralism şi semiotică*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 114–117.
166. **Coatu, Nicoleta,** *Soarele, simbol cultural. Aspecte ale antropozoomorfismului solar: capul solarizat*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 185–195 + 13 fig. + rez. germ.
167. **Coatu, Nicoleta,** *Simbolul cultural al apei în tradiţia poetică românească* (I), Anuarul IEF, 6 (1995), p. 135–146 + rez. fr.
168. **Comanici, Germina,** *Codul simbolic–element de marcă culturală*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 45–55 + rez. engl.
169. **Culea, H., Coatu, Nicoleta,** *Etnologia oraşului – consideraţii etnosociologice (un program de cercetare etnologică a urbanului)* (I), REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 207–239 + rez. fr.
170. **Fabian, Ana P.,** *Convergenţe spirituale. Spre tărâmurile unei ecologii culturale*, Anuarul AF, XII–XIV(1991–1993), p. 461–462.

Corespondenţe între structurile firii şi cele ale peisajului românesc, aşa cum reies din două „elogii", *Elogiul Carpaţilor*, ultima publicaţie antumă de Emil Pop, apărută în „Tribuna", 1974, 20 iunie, şi *Elogiul satului românesc*.

171. **Geană, Gheorghiţă,** *Proiectele româneşti ale lui Arnold van Gennep*, SCE, IX (1995), p. 111–122 + rez. engl.
172. **Ghinoiu, Ion,** *Calendarul popular. Notă lămuritoare*, REF, 40 (1995), nr. 1–2, p. 5–14.

Materialul include calendarul popular pe anul 1995.

173. **Ghinoiu, Ion,** *Geomorfismul şi antropomorfismul spiritului uman*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 421–432 + rez. fr. + 6 il. (desene, foto., hartă).

Autorul consideră că trecerea de la geomorfismul neolitic, compatibil cu teoria evoluţionistă, la antropomorfismul indo-european, compatibil cu teoria creaţionistă, a avut urmări importante pentru dezvoltarea ulterioară a ştiinţei şi spiritualităţii omenirii.

174. **Goţia, Anca**, *Confluenţe interetnice în cultura copiilor*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 176–181 + rez. germ.
175. **Iosipescu, Puia-Silvia**, *Despre geneza şi denumirea tovărăşiilor la muncă*, Anuarul IEF, 3 (1993), p. 117–120 + rez. fr.
176. **Junghietu, Efim,** *Importanţa cercetărilor complexe în domeniul creaţiei artistice populare*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 217–221.
177. **Lovinescu, Vasile,** *Ciubăr Vodă* [Prezentare „Vasile Lovinescu" de Fl. Mihăescu], Steaua, XLIII (1992), nr. 1 (536), p. 26–28 şi 35; nr. 2 (537), p. 7–8; nr. 3 (538), p. 16–17; nr. 4 (538), p. 4–7; nr. 5–6 (540–541), p. 30–32; nr. 7 (542), p. 14–15; nr. 8–9 (543–542), p. 52–54; nr. 10 (543), p. 52–53; nr. 11–12 (544–545), p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro

Reconstituirea figurii lui Ciubăr Vodă în „istoria noastră mitică" (Fl. Mihăescu). Vasile Lovinescu face din Ciubăr Vodă „un surprinzător Rege al Graalului, o funcție perpetuă, purtătoare a depozitului tradițional, nu numai al puterii, dar mai ales al spiritualității noastre" (Fl. Mihăescu).

178. **Maxim, Elena,** *Forme și materiale, dovezi de continuitate*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 261–264.

Autoarea propune discuției „două elemente care pot constitui dovezi de continuitate pe același spațiu circumscris", forma referindu-se la „conturul, silueta, aspectul exterior al unui obiect, iar prin material avem în vedere compoziția, esența, conținutul existențial al unui obiect".

179. **Maxim, Elena,** *Albina și cosmosul*, SCE, IX (1995), p. 105–109 + rez. germ.
180. **Maxim, Elena,** *Izomorfismul suflet – albină*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 87–90 + rez. fr.
181. **Maxim, Elena,** *Simbolul albinei. Comentariu antropologic*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 29–37.
182. **Maxim, Elena,** *Albina în mitologie, în magie și în religie*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 57–68 + rez. germ.
183. **Mihail, Eugenia Zamfira,** *Date noi privind etnografia din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 278–281.
184. **Munteanu Beșliu, Petre,** *Vase din lut și sticlă descoperite la săpătura arheologică Sibiu, Piața Huet nr. 3*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 55–68 + 1 tb.+ 7 pl. + rez. engl.
185. **Pinter, Zeno K.,** *Aspecte ale cultului armelor. Valoarea spirituală și simbolică a pieselor de armament în mentalitatea medievală*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 9–42 + 21 pl. + rez germ.
186. **Pogorilovschi, Ion,** *Încercare în simbolica stâlpilor de casă*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 59–71.

Autorul demonstrează semantismul sacru al „mărului cu oglinzi". Decorarea stâlpilor casei cu motivul „măr" comporta ritualitate: cu fiecare „măr" dulgherit „se reitera, perpetuându-se, în acel cadru de viață arhaică și în stilul său, întemeierea unui simbol..."

187. **Pop, Dumitru,** *Premise istorice și filologice ale investigației etnologice*, SCE, VIII (1994), p. 207–210.
188. **Robea, Mihail M.,** *Aspecte etnografice și folclorice în monografia comunei Drănicu – județul Dolj*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 299–308 (Precizări bibliografice).
189. **Spiridon, Aneta,** *Considerații asupra raportului economie – etnologie*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 328–331.
190. **Zvanciuc, Vasile,** *Sensul tradiției*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 451–454.

Autorul articolului prezintă conceptul de „tradiție" în sociologia și filozofia română cu o detaliere a sistematizării formelor și tipurilor de tradiții în viziunea sociologului clujean George Em. Marica, din lucrarea *Fenomenul tradiției*, Cluj, 1946.

2.2. *Etnografia și etnologia obiceiurilor*

V. 223; 499

191. **Adăscăliței, Vasile,** *Jocul și cântecul de priveghi în județul Vaslui*, SCE, VIII (1994), p. 27–48 + rez. fr.
192. **Băieșu, Nicolae,** *Unele momente ale colindatului cu ocazia Crăciunului la românii din Republica Moldova și Ucraina*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 23–28.
193. **Berdan, Lucia,** *„Pasărea suflet" în obiceiurile de naștere*, SCE, IX (1995), p. 61–68 + rez. germ.
194. **Bilțiu, Pamfil,** *Contribuții la cercetarea înmormântării pe Valea Someșului*, SC, VII (1993), p. 149–176 + rez. germ.
195. **Bodea, Dan, Gorgoi, Mihai,** *Obiceiuri, datini și practici la români*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 70–76.

https://biblioteca-digitala.ro

196. **Bozan, Maria,** *Structurarea spaţiului de cult – „punerea în abis" a organizării comunităţii rurale*, SCE, VIII (1994), p. 172–182 + rez. fr.

Comunicare susţinută de autoare, la colocviul „Cultura în oglindă", Bucureşti, 1991.

197. **Buzilă, Varvara,** *„Firul vieţii" în ciclul obiceiurilor de la naşterea şi moartea omului*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992. p. 96–100.
198. **Chiţimia, Silvia,** *Simbolica verdelui în colinde*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 91–98.

Cuprins: I. Semnificaţii simbolice ale verdelui; II. Patul lui Solomon. III. Piatra verde şi Graalul.

199. **Comanici, Germina,** *Anul Nou – Sărbătoarea cea mare*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 126–129.
200. **Comanici, Germina,** *Sincretismul limbajelor în modelul de rol al obiceiurilor populare*, Anuarul IEF, s.n., 3 (1992), p. 55–69 + rez. engl.

Redefinirea conceptului de *rol* în obiceiurile populare.

201. **Comanici, Germina,** *Semnificaţii etnografice ale darurilor la colindat*, SC, VII (1993), p. 115–125 + rez. engl.
202. **Comanici, Germina,** *Contribuţii la cercetarea pluguşorului*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 15–26 + rez. engl.
203. **Comanici, Germina,** *Ceata feciorilor – rol şi roluri*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 43–53 + rez. engl.
204. **Comanici, Germina,** *Elemente de cult solar în conţinutul sărbătorii Anului Nou – reflex al fondului cultural traco-roman*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 111–117.
205. **Cruceană, Ion**, *Ceremonialul nunţii în comuna Mozăceni – Argeş*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 235–245 + rez. germ.

Observaţiile autorului la nunţile din comuna natală, timp de aproape şapte decenii; ancheta s-a desfăşurat pe baza chestionarelor elaborate de Ion Muşlea, în cadrul Arhivei de Folclor din Cluj, la care Ion Cruceană a colaborat în tinereţe.

206. **Cuceu, Maria**, *Cununa la seceriş. Contribuţii privind structura ritualului*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 217–227 + 1 foto + rez. fr.
207. **Gangolea, Lia,** *Obiceiurile de peste an în Ţara Oltului. Zonare, tradiţie şi mutaţii în recuzită*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 93–94.
208. **Iosipescu, Puia Silvia,** *Şezătoarea. Funcţia economică şi aspectul mitologic*, Anuarul IEF, s.n., 3 (1992), p. 79–89 + rez. engl.
209. **Lorinţ, Florica, Belcin-Pleşca, Cornelia**, *Însemne despre destin (în credinţe şi rituri populare la români)*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 39–50 + rez. engl.
210. **Maxim, Elena**, *Contribuţii la studiul ofrandei*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 119–123.
211. **Mihail, Zamfira**, *Protecţia religioasă a habitatului în satul românesc*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 483–492 + rez fr.

Plecând de la concepţia lui Ernest Bernea (*Civilizaţia română sătească*, Buc., 1944), legată de diferenţierea netă între rosturile magiei şi cele ale religiei, autoarea prezintă câteva aspecte ale întrepătrunderii tradiţiilor determinate de practica ortodoxă cu cele de sorginte populară, niciodată repudiate în bloc de către Biserica Ortodoxă.

212. **Moise, Ilie,** *Aria de răspândire a cetei de feciori. Tipuri şi subtipuri. Contaminări*, MCF, V (1991), p. 141–149.
213. **Moise, Ilie,** *Ceata de feciori. Funcţii şi atribuţii*, SC, VI (1992), p. 70–92 + rez. germ.
214. **Moise, Ilie,** *Structura şi organizarea cetei de feciori*, MCF, VII (1993), p. 85–114 + rez. germ.
215. **Moise, Ilie,** *Confrerii de tineret din spaţiul carpatin: ceata de feciori – obiceiuri, metodologie, izvoare*, MCF, VIII (1994), p. 49–77 + rez. germ.

https://biblioteca-digitala.ro

216. **Moise, Ilie,** *Consideraţii privind cunoaşterea unor colinde vânătoreşti din spaţiul transilvan*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 172–175 + rez. germ.
217. **Rogoz, Viorel,** *Căsătoria în contextul mentalităţii arhaice*, Anuarul AF. XII–XIV (1991–1993), p. 257–264 + rez. fr.
218. **Şeuleanu, Ion,** *Cu moartea, pre moarte...*, Steaua, XLIII (1992), nr. 4 (539), p. 1.

Obiceiuri şi practici folclorice de Paşti.

219. **Ştiucă, Narcisa,** *Cuplul modelator fertilitate/fecunditate în sistemul obiceiurilor şi ceremonialelor de trecere*, SCE, IX (1995), p. 97–103 + rez. engl.
220. **Văduva, Ofelia,** *Daruri şi ofrande rituale*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 348–353.

2.3. *Zone etnoistorice, aşezări, gospodărie, locuinţă, relaţii de rudenie, demografie, arhitectură populară, mediu înconjurător, etnologie urbană*

V. 477; 700

221. **Bâtcă, Maria,** *Habitatul rural tradiţional în spaţiul cuprins între Prut şi Nistru*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 69–98 + rez. fr. + 11 il.
222. **Bocşe, Maria,** *Vatra de foc în practicile rituale ale vieţii de familie în satul românesc din Transilvania*, SCE, VIII (1994), p. 163–171 + rez. germ.
223. **Budiş, Monica,** *Gospodăria rurală tradiţională*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 90–95.
224. **Budiş, Monica,** *Tipuri şi structuri de gospodării. Criterii de analiză a tipurilor şi structurilor de gospodării*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 19–34 + rez. fr.

Definirea conceptelor de „loc" şi „spaţiu" în viziunea unor filosofi şi etnologi români (Lucian Blaga, Mircea Eliade, Romulus Vulcănescu, Ernest Bernea, Vasile Vetişanu).

225. **Budiş, Monica,** *Definirea conceptelor de: aşezare, sat, vatră şi moşie a lui, umanizare, structură, în perspectivă interdisciplinară*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 13–27 + rez. fr.
226. **Budiş, Monica,** *Sate nord-argeşene – între documentul etnografic nescris şi cel istoric scris*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 101–116 + rez. fr.+ tabele (date statistice).
227. **Budiş, Monica,** *Gospodăria rurală argeşeană*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 15–27 + rez. fr. + 6 foto.
228. **Budiş, Monica,** *Criterii de zonare etnografică a gospodăriei rurale tradiţionale*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 525–544 + rez. engl. + 1 h. (Tipuri de complexe gospodăreşti – funcţii economice) + Anexă (tabelul *Localităţi din reţeaua de anchetă pentru Atlasul etnografic român cu complexe gospodăreşti*).
229. **Ciobânel, Alina Ioana,** *Raportul termen/relaţie în structurile de rudenie*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 49–54 + rez. engl.
230. **Ciobânel, Alina Ioana,** *Relaţia neam – familie (precizări etnologice)*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 93–99 + rez. engl.
231. **Ciobânel, Alina Ioana,** *Reşedinţa maritală – contexte culturale, economice, juridice*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 37–44 + rez. engl.
232. **Ciobânel, Alina Ioana,** *Unităţi de locuire în moşia satului*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 439–449 + rez. engl.
233. **Ghinoiu, Ion,** *Sălaşe ale spiritului: trupul, lutul şi aluatul*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 71–78 + rez. engl.
234. **Hoffmann, Herbert,** *Mutaţii în spaţiul de activitate al boştinarilor din Sebeşul de Jos, de-a lungul unui secol*, SC, VII (1993), p. 211–224 + rez. germ. + 3 h.
235. **Maier, Radu-Octavian,** *Cercetarea aşezării şi arhitecturii ţărăneşti în Luizi-Călugăra, jud. Bacău*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 251–258 + rez. fr. + 6 fig. (planuri de case).

https://biblioteca-digitala.ro

Cercetările etnografice de teren, desfăşurate în 1992, la Luizi-Călugăra, localitate cu populaţie de ceangăi, au permis cunoaşterea şi analizarea aşezării, a locuinţei-casă etc.

236. **Moraru, Georgeta**, *Din viaţa cotidiană a lumii oraşelor româneşti în secolul al XIX-lea – mentalităţi şi obiceiuri. Comentarii etnoistorice* (I), Anuarul IEF, 5 (1994), p. 77–86 + rez. fr.
237. **Moraru, Georgeta**, *Din viaţa cotidiană a lumii oraşelor româneşti în secolul al XIX-lea – mentalităţi şi obiceiuri. Comentarii etnoistorice* (II), Anuarul IEF, 6 (1995), p. 83–94 + rez. fr.
238. **Pogorilovschi, Ion**, *Stâlpul cu „mere". Între tratarea etnografică şi cea etnologică*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 109–119 + rez. fr.

Studiul este o parte din lucrarea *Eseu asupra simbolisticii stâlpilor caselor autohtone*.

239. **Pogorilovschi, Ion**, *„Calea ocolită" în reprezentări axiale pe stâlpii de casă*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 95–106 + rez. fr.

„... din structura expresivă a întregului stâlp sculptat ne-a preocupat înţelesul simbolic (posibil, probabil, plauzibil – căci e coborâtor dintr-o originară mitosofie botanică locală) a părţii lui superioare, livresc numite «capitel»".

240. **Stoica, Georgeta, Găzdaru, Adrian**, *Comunităţile rurale şi mediul înconjurător*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 331–335.
241. **Stoica, Georgeta**, *Habitatul rural în partea de nord a Dobrogei*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 513–524 + 6 pl. (planuri de locuinţe) + 10 foto (case).
242. **Văduva, Ofelia**, *Spaţii sacre în interiorul locuinţei tradiţionale*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 473–482 + rez. fr.

Autoarea prezintă corelaţiile existente în organizarea interiorului ţărănesc tradiţional al românilor, între spaţiile cu o înaltă valoare spirituală: vatra, masa şi cea mai importantă, icoana.

243. **Zderciuc, Boris**, *Arhitectura tradiţională ţărănească în lemn, la români, cu referiri la valorile artistice ale arhitecturii maramureşene*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 355–359.

2.4. *Ocupaţii (agricultură, creşterea animalelor, ocupaţii anexe, unelte)*

244. **Demcenco, Nicolae**, *Inventarul agricol tradiţional al românilor din Transcarpatia şi Bucovina*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 166–179 + 15 foto + 7 fig.
245. **Drăgoescu, Ion I.**, *Din etnologia uneltelor tradiţionale ale poporului român. Incursiuni interdisciplinare*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 187–198 + 4 foto + 3 fig.
246. **Maxim, Elena**, *Contribuţii la istoricul viticulturii în România*, SCE, VIII (1994), p. 183–187 + rez. germ.
247. **Mewes, Eugen-Constantin**, *Etnografia şi agricultura*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 264–270.
248. **Moraru, Georgeta**, *Comentarii etnoistorice asupra practicării agriculturii în medii urbane româneşti*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 5–13 + rez. fr.
249. **Moraru, Georgeta**, *Aspecte ale etnologiei locuirii – structurarea spaţiului agricol*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 501–512 + rez. fr.
250. **Popa, Constantin**, *Agricultura tradiţională în Ţara Oltului*, REF, 36, nr. 1–2, p. 63–67.

2.5. *Meşteşuguri, industrie ţărănească*

V. 536

251. **Maier, Radu Octavian**, *Meşteşuguri ţărăneşti. Prelucrarea fibrelor vegetale şi animale în mediul rural românesc*, MCF, VIII (1994–1996), p. 171–196.
252. **Maxim, Elena**, *Consideraţii asupra producerii şi prelucrării borangicului*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 101–107 + rez. fr.

https://biblioteca-digitala.ro

253. **Maxim, Elena,** *Procedee şi unelte pentru pescuit utilizate în judeţul Buzău*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 275–278.
254. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian, Drăgănoiu, Mihaela,** *Noi observaţii cu privire la utilizarea unor reprezentanţi ai regnului vegetal – din flora locală – ca furnizori de materiale tinctoriale în îndeletnicirile tehnico-artistice populare româneşti*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 281–286.
255. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** *Informaţii vechi asupra meşteşugurilor artistice populare*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 91–100 + rez. fr. + referinţe bibl.
256. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** *Observaţii cu privire la prepararea şi utilizarea oţetului de vin în unele îndeletniciri tehnico-artistice româneşti vechi*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 5–11 + rez. engl.

2.6. *Alimentaţie*

257. **Văduva, Ofelia,** *Viaţa cotidiană tradiţională – Repere în timp*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 127–137 + rez. engl.

„Studiate cu atenţie, alături de permanenţe, schimbările în hrana oamenilor, în procurarea, tehnicile de preparare sau utilajele tehnice, modul de consumare a ei, în norme şi obiceiuri caracteristice, marchează ritmul vieţii cotidiene..."

258. **Văduva, Ofelia,** *Viaţă cotidiană tradiţională. Interdicţii rituale*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 27–37 + rez. engl.

Postul, interdicţia alimentară, ca element ce operează tranziţia din sfera profanului cotidian, în sfera sacrului sărbătoresc.

259. **Văduva, Ofelia,** *Sacrificiul animalier. Dimensiuni spirituale*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 29–41 + rez. fr.
260. **Văduva, Ofelia,** *Actul alimentar, creator de rol şi statut social*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 111–116 + rez. fr.

2.7. *Transporturi*

261. **Bratiloveanu-Popilian, Marcela,** *Supravieţuiri străvechi în transporturile tradiţionale din România*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 20–36.

2.8. *Artă populară, iconografie, ceramică, cioplituri (în lemn, os ş.a.), împletituri, jucării etc.*

V. 184, 534, 535

262. **Aldea, Gheorghe,** *Ornamentul – simbol, element de continuitate românească*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 16–20 + 10 pl.
263. **Catrina, Constantin,** *Câteva observaţii pe marginea jucăriilor muzicale întâlnite în folclorul* românesc, SCE, IX (1995), p. 167–173 + rez. fr.
264. **Drăgulescu, Constantin,** *Jucăriile din plante – Tipologie şi descriere*, SCE, IX (1995), p. 137–166 + 8 foto.
265. **Gangolea, Lia,** *Pâinea de cult liturgic din zona Orăştiei. Simbol şi semnificaţie în contextual ornamenticii artei populare*, SC, VII (1993), 171–174 + rez. germ.
266. **Ghinoiu, Ion,** *Ceramica românească. Repere spre universalitate*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 198–201.
267. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** *Observaţii cu privire la „icoanele de vatră" româneşti*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 125–132 + rez. engl. + 9 foto.

https://biblioteca-digitala.ro

268. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** *Alte observaţii cu privire la „icoanele de vatră" româneşti,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 51–58 + rez. fr. + 7 fig. + 1 tabel.

Icoane de vatră lucrate în judeţul Vâlcea. Autorii remarcă „posibilitatea ca acestea să fi fost făcute – pentru alte piese similare, nu identice – cu mult înainte de anul zero al erei noi".

269. **Mihalcu, Mihail, Maier, Radu Octavian,** *Observaţii cu privire la materialele peliculogene folosite în pictura populară bisericească şi laică din aria românească.* I. *Terminologie tehnică, utilizări, solvenţi, lianţi, caracteristici tehnice şi surse de materii prime,* Anuarul IEF, 6 (1995), p. 69–82 + rez. fr.
270. **Pavelescu, Gh.,** *Elogiul ţăranului zugrav,* REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 3–8 + 8 foto + rez. germ.

2.9. *Port popular şi textile*

271. **Bâtcă, Maria,** *Structuri tradiţionale în portul popular românesc (Cămaşa cu „ciupag" şi zadia cu „trupul vânăt")*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 47–55.
272. **Bâtcă, Maria,** *Elemente tradiţionale în portul popular transilvănean* (I), Anuarul IEF, 3 (1992), p. 9–17 + 5 foto.
273. **Bâtcă, Maria,** *Elemente tradiţionale în portul popular transilvănean: cămaşa cu „ciupag" şi zadia cu „trupul vânăt"* (II), Anuarul IEF, 4 (1993), p. 83–91 + rez fr. + 4 foto.
274. **Bâtcă, Maria,** *Simbolurile vestimentare şi evoluţia lor în perioada post-feudală* (I), Anuarul IEF, 5 (1994), p. 55–71 + rez. fr. + 3 foto.
275. **Bâtcă, Maria,** *Simbolurile vestimentare şi evoluţia lor în perioada post-feudală* (II), Anuarul IEF, 6 (1995), p. 5–14 + rez. fr.
276. **Bâtcă, Maria,** *Repere metodologice în cercetarea costumului popular,* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 259–273 + 5 imag.

Articolul cuprinde 5 reproduceri din albumul de port „Trachtenkabinett von Siebenbürgische Nationaltrachten", datând din 1729. Albumul, cuprins în codicele Rosenfeld, aflat la Cabinetul de Stampe al Academiei Române, conţine 39 de guaşe cu costume din Transilvania şi Muntenia.

277. **Bâtcă, Maria,** *Mărci reprezentative ale costumului popular tradiţional din Transilvania: cămaşa cu „ciupag" şi zadia cu „trupul vânăt"*, MCF, VIII (1994–1996), p. 109–170.
278. **Bâtiu, Vasile,** *Consideraţii privind croiul şi motivele ornamentale ale portului popular din zona Secaşului Mare,* SCE, VIII (1994), p. 189–205 + glosar + 10 fig. tipare şi alesături + rez. germ.
279. **Secoşan, Elena şi Bâtcă, Maria,** *Costumul popular al Dunării de Jos. Origini şi evoluţie,* MCF, VII (1993), p. 7–31 + 11 foto.
280. **Stoica, Lia-Maria,** *Fenomene de aculturaţie în portul popular de sărbătoare,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 335–340.
281. **Stoica, Lia-Maria,** *Dimensiunea sacră a portului popular de sărbătoare,* Anuarul IEF, 3 (1992), p. 121–126 + rez. fr.
282. **Stoica, Lia-Maria,** *Portul popular – entitate organizată,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 73–83 + rez. engl.

Demers pe tema unităţii structural-estetice a costumului popular românesc.

283. **Stoica, Lia-Maria,** *Portul popular de sărbătoare şi comunicarea artistică,* Anuarul IEF, 5 (1994), p. 73–75 + rez. engl.
284. **Stoica, Lia-Maria,** *Dimensiunea etnologică a portului popular,* Anuarul IEF, 6 (1995), p. 107–110 + rez. engl.
285. **Zelenciuc, Valentin,** *Tipologia portului popular din Basarabia în contextul structurii costumului naţional românesc.* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 359–364.

https://biblioteca-digitala.ro

2.10. *Ştiinţe populare*
(medicină populară, etnobotanică, etnozoologie, astrologie, meteorologie ş.a.)

286. **Eliade, Mircea**, *Cunoştinţele botanice în vechea Indie. Cu o notă introductivă asupra migraţiei plantelor indiene în Iran şi China*, MCF, V (1991), p. 13–27 + rez. engl.
287. **Florea, Petre,** *Mircea Eliade şi botanica din India veche*, MCF, V (1991), p. 7–12.

Prezentarea unui studiu rămas aproape necunoscut, *Cunoştinţe botanice în vechea Indie*, semnat de Mircea Eliade în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe din Cluj" (tomul VI, p. 221–237), buletin patronat de Emil Racoviţă. Petre Florea apreciază că în acest studiu, Mircea Eliade evidenţiază „subtila identificare a fiinţei umane cu regnul vegetal, reliefată în textele jaina... şi accentuează ideea că unitatea lumii organice este un laitmotiv al gândirii indiene..."

288. **Florea, Petre,** *Un studiu inedit de etnobotanica tutunului*, MCF, V (1991), p. 29–36.

Manuscrisul aflat la Biblioteca Academiei Române, al cunoscutului folclorist Tudor Pamfile, *Tutunul. Studiu folcloric*, lucrare de factură monografică, valorifică un vast material documentar (studii istorice, culegeri de literatură populară sau de documente, ca şi experienţe proprii de viaţă ale autorului).

289. **Pamfile, Tudor**, *Tutunul. Studiu folcloric [inedit]*, MCF, V (1991), p. 37–90.

Text stabilit şi întregiri bibliografice de Petre Florea. Cuprins: I. Câteva ştiri privitoare la introducerea tutunului în Europa şi în ţările româneşti; II. Împotrivirea bisericii la „obiceiul tutunului"; III. Legende româneşti. Diavolul, părintele tutunului; IV. Legende româneşti. Felurite; V. Patima sau „darul" tutunului; VI. Fumatul şi alte întrebuinţări ale tutunului.

3. FOLCLOR ŞI FOLCLORISTICĂ

3.1. *Lucrări cu caracter general*
(sinteze, monografii, metodologie, studii interdisciplinare, restituiri ş.a.)

V. 188

290. **Agrigoroaiei, Eugen**, *Mioriţa, orizont etnografic, folcloric şi estetic. De la ritual şi mit la colind şi baladă*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 13–16.
291. **Alexandru, Ion T.,** *Relaţia poezie română „cultă" – folclor în contemporaneitate*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 20–36.
292. **Amzulescu, Al.I.,** *Dl. N. Brânda faţă cu mioritologia*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 353–367.

Prezentarea cărţii lui N. Brânda *Mituri ale antropocentrismului românesc* I: Mioriţa, Buc., ECR, 1991, 527 p. Al.I. Amzulescu consideră lucrarea lui N. Brânda o reîntoarcere „la vechiul făgaş al mitologismului".

293. **Andrei-Fanea, Anca**, *Poreclele din nordul Olteniei: analiză semantică*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 36–42.
294. **Andronescu, Şerban C.**, *Pentru o definiţie a termenului de „român"*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10, p. 9–13.
295. **Bâtiu, Iosif**, *Folclor şi folcloristică românească în publicaţii dejene*, SCE, IX (1995), p. 123–135 + rez. germ.
296. **Caracostea, D.,** *Pentru un corpus al poeziei poporane*. Text stabilit, prezentare, note şi comentarii de Al. Dobre, REF, 37 (1992), nr. 3, p. 267–276.

Reproducerea articolului-program *Pentru un corpus al poeziei poporane*, prezentat de D. Caracostea la Academia Română (2 feb. 1945). Manuscris inedit.

https://biblioteca-digitala.ro

297. **Chiţimia, I.C.,** *Rolul şi locul cărţilor populare în crearea şi dezvoltarea caracterului instituţional al culturii româneşti,* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 239–243.

Cărţile populare „se situează azi între străvechi elemente folclorice şi creaţia literară, contribuind la colportarea temelor şi motivelor, la readaptări şi reînnoiri naţionale, la formarea limbilor literare vii prin folosirea graiurilor populare, la regrupări zonale şi naţionale cu caracter specific...".

298. **Ciobanu, Stanca,** *Sentimentul continuităţii în cultura populară românească,* REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 311–319.

„... în intimitatea faptelor de folclor există continuitatea, ... ea poate fi căutată în folclorul însuşi şi nu doar în relaţia lui cu alte realităţi istorice, lingvistice, sociologice etc. ...".

299. **Coatu, Nicoleta,** *Structuri simbolice în tradiţia funerară românească,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 120–126.
300. **Coatu, Nicoleta,** *Metaforă şi discurs folcloric,* Anuarul IEF, 3 (1992), p. 177–188+ rez. fr.
301. **Coatu, Nicoleta,** *Metafora descifrată – de la magic la artistic,* SC, VII (1993), p. 28–42 + rez. germ.
302. **Coman, Mihai,** *Arhitectura sensurilor: de la expresia poetică la semnificaţia antropologică,* SC, VI (1992), p. 61–70 + rez. germ.
303. **Constantinescu, Nicolae,** *Conceptul de text folcloric,* REF, 38 (1993), nr. 1, p. 38–45 + rez. fr.
304. **Datcu, Iordan,** *O pagină din istoria de folclor şi etnografie,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 475–476.

Colecţii inedite de folclor publicate la Editura Minerva şi Editura pentru Literatură, începând din 1962, adunate în patru serii: *Folclor din Transilvania, Folclor din Oltenia şi Muntenia, Folclor din Moldova, Folclor din Dobrogea.*

305. **Dobre, Alexandru,** *Armata şi războiul în folclorul românesc. O nouă abordare,* MCF, V (1991), p. 111–139.
306. **Dobre, Alexandru,** *O descoperire de senzaţie: Mioriţa înregistrată la 1794!,* REF, 38 (1992), nr. 1–2, p. 135–138 (Precizări bibliografice).
307. **Dobre, Alexandru,** *Mihail Canianu şi colecţia sa de poezii populare,* REF, 39 (1995), nr. 1–2, p. 51–55.

Readucerea în atenţia specialiştilor a colecţiei *Poesii populare. Doine.* Culese şi publicate, întocmai cum se zic, de Mihail Canianu, Iaşi, Tip. Naţională, (1887), XV + 270 p.

308. **Dobre, Alexandru,** *Documente etnofolclorice româneşti. Mărturia cu sufletul, jurământul pe Tetraevanghel, cartea de blestem,* MCF, VIII (1994–1996), p. 197–231.
309. **Drăgoescu, Ion I.,** *Jalea prizonierului român – Contribuţii etnologice la studiul celui de-al doilea război mondial,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 160–161.

„Jurnal oral" al unui fost prizonier român în URSS.

310. **Fruntelată, Ioana-Ruxandra,** *Criterii de clasificare a naraţiunilor personale despre război,* SCE, XV (2001), p. 35–43.
311. **Goţia, Anca,** *Poezia tradiţională „de război" în publicaţiile transilvănene după 1900,* SCE, IX (1995), p. 85–96 + rez. germ.
312. **Hedeşan, Otilia,** *Retorica oralităţii* (I), Analele UTim. Seria Ştiinţe filologice, XXXII (1994), p. 219–229.
313. **Hedeşan, Otilia,** *Retorica oralităţii* (II). *Lecţia de retorică,* Analele UTim., Seria Ştiinţe filologice, XXXIII (1995), p. 155–166.
314. **Jucan, Graţian,** *Notă la „Făt-Frumos din lacrimă",* REF, 37 (1992), nr. 5, p. 514–515.
315. **Marin, Marian,** *Adagiu folcloric la un concept psihanalitic,* REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 241–247 + rez. fr.

Zicala „nuntă fără lăutari" şi ideea de frustrare în gândirea populară.

https://biblioteca-digitala.ro

316. **Mihăilescu, Florin**, *Contexte critice. Hermeneutica specificului național*, Steaua, XLIII (1992), nr. 5–6, p. 25–26 și p. 41.
317. **Moise, Ilie,** *Cetele de feciori la români (preliminarii la o cercetare folclorică)*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 302–305.
318. **[Moise, Ilie]**, *O nouă orientare în cercetarea folclorului românesc. Pe marginea unei teze de doctorat*, SCE, IX (1995), p. 301–320 + rez. germ.

Referatele și rezumatul tezei de doctorat *Folclorul taberei militare. Armata și folclorul. O nouă abordare*, semnată de Al. Dobre (Dezbateri).

319. **Moraru, Sergiu Gh.,** *Unele aspecte ale istorismului folcloric*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 305–306.
320. **Moraru, Sergiu,** *Folclorul – factor de conservare al conștiinței naționale*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 173–177.
321. **Nebunu, Mihai,** *Restituirea tradiției folclorice*, Steaua, XLIII (1992), nr. 8–9 (543–544), p. 50–51.
322. **Oșianu, Paula,** *Ion Mușlea – Bibliograf al folclorului românesc*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 517–519.
323. **Pavelescu, Gh.**, *Vrajă și metaforism*, SC, VI (1992), p. 15–59 + rez. germ. + bibl.

Cuprins: Introducere; I. Cântec și descântec; II. Despre descântece; III. Despre metaforă; IV. Vrajă și metaforism; Bibliografia lucrărilor generale

324. **Pavelescu, Gh.**, *O valoroasă culegere de folclor din 1865*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 253–258.

Manuscrisul „Cântece și hore culese din gura poporului român", de Zaharia Bena (1865), zona Sebeșului, com. Pianul de Jos.

325. **Pavelescu, Gh.,** *Contribuția folclorului din Transilvania la colecția lui V. Alecsandri*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 594–601.
326. **Pop, Dumitru**, *Mioriția și filozofia morții*, SC, VI (1992), p. 5–14 + rez. germ.
327. **Robea, Mihail M.**, *Folclorul în publicațiile centrale ale Societății de Științe Filologice din România*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 306–308 (Precizări bibliografice).
328. **Șanta, Dan**, *Despre genunea cu îngeri*, Steaua, XLIII (1992), nr. 4 (539), p. 33.

Comentariul unei fraze din legenda apocrifă a lui Avraam cuprinsă în *Codex Sturdzanus*. Sensuri ale cuvântului „geroe" (genune).

329. **Șerbănescu, Mihaela,** *Modele de analiză folcloristică: Vasile Ionescu*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 153–160.
330. **Știucă, Narcisa,** *Relații între repertoriul folcloric al copiilor și cel al adulților*, SC, VII (1993), p. 61–84 + rez. germ.
331. **Velculescu, Cătălina,** *Spațiul în cărțile populare: realitate și simbol*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 353–355.

3.2. *Folclorul obiceiurilor și credințelor*

V. 223

332. **Amzulescu, Al.I.,** *Glosă (târzielnică) la colinde*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 15–21.
333. **Alexandru, T. Ion**, *„Nuneasca" – cântec și joc ritual nupțial românesc*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 139–147 + rez. fr.
334. **Băileșteanu, Fănuș**, *Colinzi din Alba*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 636–637.

Colinzi din antologia de folclor poetic ICJ Alba. *Florile dalbe / Flori de măr. Colinzi.* Selecție și cuvânt înainte de Ion Mărgineanu, Alba-Iulia, 1991.

335. **Bilțiu, Pamfil**, *Armindenul în zona Lăpuș*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 233–243 + 8 foto.
336. **Bot, Nicolae**, *Les chansons de la moisson*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 333–344 + annexes.

https://biblioteca-digitala.ro

Studiu publicat în limba franceză despre *Cântecele secerişului* – ce însoţesc încheierea secerişului în Transilvania.

337. **Chiţimia, Silvia,** *„Şarpele mediator" în folclorul românesc*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 108–114.
338. **Chivu, Iulian,** *O secvenţă-simbol din ritualul funebru în satele de pe Burdea*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 266–269.
339. **Chivu, Iulian,** *Predicţiile – mantică sau experienţă ?*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 439–442.
340. **Chivu, Iulian,** *Natura şi funcţiile semnului în predicţiile româneşti*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 39–42.
341. **Cirimpei, Victor,** *Viziuni demonologice româneşti şi universale în folclor, literatură, muzică şi artă plastică*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 117–119.
342. **Comanici, Germina,** *O lectură etnologică a riturilor de Anul Nou*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 199–227 + rez. fr.
343. **Comanici, Germina,** *Unele aspecte privind raportul dintre obicei şi grupul de performeri*, REF, 38 (1993), nr. 1, p. 71–76 + rez. fr.
344. **Comanici, Germina,** *O lectură etnologică a practicilor de ursită la Anul Nou*, REF, 38 (1993), nr. 6, p. 577–583 + rez engl.
345. **Constantinescu, Nicolae,** *„Droaia de ciute" (Comentarii etnologice la un colind românesc)*, SC, VI (1992), p. 71–78 + rez. germ.

„...colindele despre «droaia de ciute» constituie, prin motivul vânătorii rituale şi al «întemeierilor» succesive, unul dintre cele mai apropiate modele ale legendelor despre formarea poporului român şi despre întemeierea statelor româneşti".

346. **Cristea, Avram,** *Obiceiuri de iarnă de pe Valea Mureşului Mijlociu*, SCE, VIII (1994), p. 155–161 + rez. germ.
347. **Dobre, Alexandru,** *Un obicei dispărut – Legatul viilor*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 245–249.

Articolul include reproducerea unei circulare lansate de Ion Muşlea, directorul Arhivei de Folclor – Cluj a Academiei Române, material inedit aflat în Arhiva Academiei Române, Dosar P 4 (1931–1934).

348. **Georgia, Mihai,** *Mistica între azi şi totdeauna*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 35.
349. **Hedeşan, Otilia,** *Strigoiul. Analize de text*, în *Mitologii*, I, Timişoara, Tip. Univ. Vest, 1995, p. 72–122.
350. **Ispas, Sabina,** *„Râu de vin ş'altu de mir, ş'altu, apă limpejoară" – o taină încifrată într-un text de colind*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 209–216.
351. **Ispas, Sabina,** *Holy land image in the Romanian folklore*, REF, 38 (1993), nr. 6, p. 567–576.
352. **Ispas, Sabina,** *Maria – Maică a Domnului, Maică a întregii umanităţi, în sens ontologic*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 99–114 + rez. engl.
353. **Ispas, Sabina,** *Reminiscenţe ale Vechiului Testament în tradiţiile populare româneşti*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 147–153 + rez. engl.
354. **Lorinţ, Florica Elena,** *Însemne de memorie culturală: instantanee antropo-cosmogonice din tradiţia satului românesc*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 493–499 + rez. fr.

Urmând firul epistemologic al unor creaţii populare tradiţionale, cum este actul descântecului, textele care îl însoţesc, autoarea evidenţiază „locuri critice", purtătoare de memorie culturală specifică.

355. **Marian, Marin,** *Colinda – experienţă a sacrului*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 221–226.
356. **Mihali, Nicoară,** *Înmormântarea ca spectacol*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 286–295.
357. **Moanţă, Ion,** *Nunta domnească în literatură şi folclor*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 137–156.

Cuprins: 1. Cronicarii curţii domneşti; 2. Literaţii nunţii domneşti; 3. Folclorul nunţii domneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

358. **Mureşan, Pompei**, *Ceasul slab*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 473–475.

„Ceasul slab" este, în credinţa populară, timpul scurs între orele 24 şi 02; „acuma-i ceasul slab şi sunt întâmplări tari cu Necuratele ce umblă pe câmp".

359. **Nastrattinoglu, Irfan Unver**, *Literatura populară şi obiceiul „tepreş" strămutat din Dobrogea în Eskişehir – Turcia*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 307–310.
360. **Pavelescu, Amalia**, *Din folclorul Mărginimii Sibiului – Poezia ceremonialului de nuntă*, SC, VII (1993), p. 127–148 + rez. fr.
361. **Pavelescu, Amalia**, *Poezia ceremonialului de înmormântare din Mărginimea Sibiului*, SCE, VIII (1994), p. 103–121 + rez. engl.
362. **Pavelescu, Amalia**, *Poezia magică din Mărginimea Sibiului*, SCE, IX (1995), p. 69–83 + anexe text descântec + mic dicţionar de medicină magică + bibl.selectivă + rez. engl.
363. **Pop, Dumitru**, *Temeiuri creştine în geneza şi evoluţia culturii populare române*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 311–317.
364. **Rău, Aurel**, *„Primiţi irozii?"*, Steaua, XLIII (1992), nr. 11–12 (546–547), p. 1–4.

Amintiri personale despre mersul cu Steaua, cu Irozii şi Viflaimul, în anii copilăriei.

365. **Sârbu, Laura**, *Un moment istoric al descântecului din Lăpuş*, SC, VII (1993), p. 51–60 + rez. germ.
366. **Stăniloae, Dumitru**, *Teme creştine în folclorul românesc*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 103–117 (part. I).

Cuprins: I. Pe când umbla Dumnezeu pe pământ; II. Contribuţia omului la mântuirea sa prin responsabilitate şi cuvântul creator de comuniune. II.1. Armonie, raţiune şi responsabilitate; II.2. Cuvânt şi responsabilitate.

367. **Stăniloae, Dumitru**, *Teme creştine în folclorul românesc*, REF, 37 (1992), nr. 3, p. 219–236 (part. II).

Cuprins: III. Dorul ca sete după comuniunea de cei depărtaţi şi ca putere de transfigurare reciprocă a persoanelor umane şi de biruirea morţii.

368. **Tihan, Violeta**, *O impunătoare sursă documentară în studierea mitologiei româneşti*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 471–473.

Fondurile documentare consultate de autoare sunt chestionarele B. Petriceicu Hasdeu, N. Densuşianu (valorificate prin publicare de Ion Muşlea şi Ov. Bîrlea, în *Tipologie a folclorului...*) şi informaţiile folclorice din colecţiile manuscrise I.P. Reteganul şi Ioan Micu Moldovan.

3.3. *Folclor literar*

3.3.1. *Paremiologie (proverbe, zicători)*

V. 509; 515; 517–521; 532

369. **Chiţimia, I.C.**, *Filologie paremiologică şi unitatea poporului român*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 107–110 + rez. fr.
370. **Chiţimia, I.C.**, *Necesitatea şi prioritatea unui corpus paremiologic românesc*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 200–204.
371. **Dobre, Alexandru, Rafailă, Maria**, *O colecţie de proverbe şi ghicitori de la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 198–200.
372. **Dobre, Alexandru**, *Proverbul în Dicţionarul Limbii Române al lui Laurian şi Massim*, REF, 37 (1992), nr. 4, 402–405.
373. **Dobre, Alexandru**, *Note asupra proverbului românesc* (II), REF, 40 (1995), nr. 1, p. 61–67.

Prima parte a studiului a apărut în MCF, I (1987), Buc., EAR, 1990, p. 143–153.

https://biblioteca-digitala.ro

374. **Gheorghe, Gabriel,** *Proverbele şi istoria limbilor europene,* REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 111–129 + rez. engl.
375. **Junghietu, Efim,** *P[a]remii prefunerare*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 53–60 + bibl.

Expresii despre sfârşitul vieţii omeneşti.

376. **Mieder, Wolfgang,** *General thoughts on the nature of the proverb,* REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 151–164 + bibl.

Wolfgang Mieder, profesor la Universitatea din Vermont (SUA), Departamentul Germană-Rusă, este editorul Anuarului Internaţional „Proverbium". Studiul, introdus în „Revista de etnografie şi folclor", prin amabilitatea d-lui Gabriel Gheorghe, redă opiniile profesorului american despre paremiologia contemporană, fără referiri la cea românească.

377. **Negreanu, Constantin**, *Petre Ispirescu şi limba populară (locuţiuni, expresii, proverbe),* REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 179–191.

Baza de informaţii a studiului este culegerea din volumul Petre Ispireascu, *Opere*. II, Buc., E.Minerva, 1971. Ed. îngrijită de Aristiţa Avramescu. În volumul amintit, conform lui Constantin Negreanu, nu apar decât 803 piese şi variante (până la „cârtiţă") din cele 2330 de proverbe şi variante tipărite de P. Ispirescu în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" (1883–1884 şi 1885).

378. **Olteanu, Pandele**, *Contribuţii la o istorie a paremiologiei româneşti în context comparat*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 165–178 + rez. fr.
379. **Roşcovan, E.**, *Proverbe româneşti din Basarabia şi echivalente ruseşti*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 483–485 (v. Recenzii).
380. **Stanciu, Dumitru,** *Definiţii ale proverbului şi zicătorii*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 195–197.
381. **Stanciu, Dumitru,** *Modele de generare şi selecţie în proverb* (I), REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 131–149 + rez. fr.
382. **Stanciu, Dumitru**, *Probleme de terminologie*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 621–622.

Autorul pune în discuţie definirea categoriilor de „proverb" şi „maximă populară" pledând pentru „denumirea de proverb şi zicătoare... Nu numai paremiologia românească revendică termenul de proverb, ci şi cea universală".

383. **Stanciu, Dumitru,** *Un posibil model de construire a proverbelor,* REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 443–447.
384. **Stanciu, Dumitru,** *Vechi culegeri de proverbe româneşti*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 548–550 (Note şi discuţii).

Aprecieri şi recomandări legate de republicarea colecţiilor de proverbe din secolul al XIX-lea.

385. **Stănciulescu-Bârda, Alexandru,** *Proverbul – document de limbă şi istorie românească*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 454–457.

Selectând 580 de texte din corpusul de aproape 8600, din antologia lui George Muntean, *Proverbe româneşti,* Buc., E.Minerva, 1984, 416 p., autorul materialului analizează termenii de bază folosiţi în proverbele legate de domeniul gastronomic.

3.3.2. *Strigături şi ghicitori*

386. **Fătulescu, Ştefan,** *Ghicitoarea cultă*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 405–406.

3.3.3. *Basmul*

387. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Basmul popular românesc în folcloristica contemporană*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 159–166 + rez. fr.

https://biblioteca-digitala.ro

3.3.4. *Legenda*

388. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Universul floral în legenda populară românească*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 197–203 + 1 foto (icoană veche) + rez. germ.
389. **Florea, Petre,** *Domnul de rouă (studiu monografic)*, MCF, VII (1993), p. 89–127 + anexe.
390. **Ispas, Sabina**, *Legenda populară românească tradițională între „canonic" și „apocrif"*, MCF, VIII (1994–1996), p. 7–86.
391. **Ispas, Sabina,** *Ciclul narativ despre regele Solomon în literatura română*, Anuarul IEF, 3(1992), p. 211–220 + rez. engl.
392. **Roșca, Nuțu,** *Probleme privind datarea scrierii în limba română a „Legendei Duminicii"* Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 326–328.

3.3.5. *Snoava*

393. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Snoava populară – permanență de spiritualitate românească*, Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 100–103.
394. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Păcală – eroul comic al snoavei populare românești în contemporaneitate*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 141–151 + rez. fr.
395. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Contribuții la studierea comicului din snoava populară românească*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 125–136 + rez. fr.
396. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Despre dinamica contextelor narativității snoavei românești*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 117–133 + rez. fr.

3.3.6. *Memoratul, amintirea, confesiunea, biografia socială*

V. 309

397. **Bărbulescu, Constantin,** *Minunea de la Maglavit, după 55 de ani*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 569–576 + rez. engl.

Paralelă între povestirea lui Petru Lupu din 1935 (cele trei viziuni) și relatarea din memorie (1990) a unei femei, care a auzit povestea ciobanului, cu 55 de ani în urmă.

398. **Călin, Cornelia,** *Categoria literară a memoratului. Coordonate teoretice*, Imagini și permanențe, Chișinău, E. Știința, 1992, p. 103–107.
399. **Călin, Cornelia,** *Text și context în definirea contemporană a memoratului.* I. (Studiu de gen), Anuarul IEF, 3 (1992), p. 167–175 + rez. engl.
400. **Călin, Cornelia,** *Vestigii ale unui cult acvatic*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 133–140 + rez. fr.

Autoarea demonstrează perpetuarea în memoratele înregistrate între 1981 și 1986, a unor vechi credințe, ordonate în jurul a două momente din viața navigatorilor: lansarea la apă a unei nave și a convingerii că cel care bea apă din Dunăre nu o mai părăsește.

401. **Călin-Bodea, Cornelia,** *Text și context în definirea contemporană a memoratului.* II. (Studiu de gen), Anuarul IEF, 5 (1994), p. 115–124.

3.3.7. *Balada*

V. 290; 292

402. **Amzulescu, Al.I.,** *Ecoul unui motiv de baladă în „Cronica anonimului brâncovenesc"*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 31–33 + rez. fr.

Un pasaj din „Cronica anonimului brâncovenesc" (text redactat după 1717) demonstrează aproape incontestabil influența baladei „Miu haiducu", cu o largă răspândire în Oltenia și Muntenia.

403. **Chițimia, Silvia,** *Elemente de cosmogonie arhaică în balada „Soarele și Luna"*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 35–48.

https://biblioteca-digitala.ro

404. **Demeny, István Pál,** *Balada „Corbul şi Vântul". Contribuţii la cunoaşterea epicii mitologice româneşti*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 205–215 + rez. fr. + reproducere tipologia Al.I. Amzulescu, *Balada familială*, nr. 3 (3), „Corbul şi Vântul".

„...balada *Corbul şi Vântul* aparţine stratului adânc al epicii mitologice... departe de a fi studiată îndeajuns...".

405. **Eliade, Mircea,** *Exegeza lui Constantin Brăiloiu asupra „Mioriţei"*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 301–303.

Fragment din vol. Mircea Eliade, prof. la Universitatea Chicago, *De la Zalmoxis la Genghiz-Han*. Trad. de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Buc., EŞE, 1980, p. 233–236.

406. **Ispas, Sabina,** *Domnul Chipor Crai*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 439–453 + rez. fr.

Cântecul este considerat de autoarea studiului un fragment din istoria mitică a unei dinastii.

407. **Ispas, Sabina,** *Eros – polemos. Comentarii asupra unei balade*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 147–158 + rez. germ. + reproducere tipologia Al.I. Amzulescu, *Cântecul epic eroic*, nr. 2 (10).

După opinia autoarei, cântecul epic eroic despre confruntarea dintre Bogdan Damian şi Sila Samodiva „...ar conserva variante ale unor nuclee narative, care s-au concretizat în cântece povestitoare în perioada medievală, la curtea românească".

408. **Ispas, Sabina**, *Trei fraţi cu nouă zmei*, SC, VII (1993), p. 43–50 + rez. germ.

Demonstrarea existenţei unui grupaj comun de nuclee narative înseriate în categoria eposului eroic „fantastic" (precum cântecul despre lupta celor „trei fraţi cu nouă zmei") şi textele unor specii rituale (cu deosebire ritualele funebre şi colindatul).

409. **Ispas, Sabina**, *Trei surori la flori (trei fete surori)*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 121–132 + rez. engl.

Interpretarea nucleului narativ dezvoltat în balada familială fantastică „Trei surori la flori".

410. **Micle, Aneta**, Balada „Soarele şi Luna": *semnificaţii socio-cosmogonice*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 54–55.
411. **Moanţă, Ion,** *Elemente realiste şi de conotaţie locală în balada fantastică „Antofiţă a lui Vioară"*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 296–302.
412. **Pop, Dumitru,** *Mit, istorie şi sentiment în balada „Meşterul Manole"*, SCE, VIII (1994), p. 5–16 + rez. engl.
413. **Stein, Helga,** *Zur Herkunft und Alterbestimmung einer Novellenballade – der Rümänische Belegbereich – (Cu privire la originea şi determinarea vechimii unei balade nuvelistice europene: motivul „soacra rea")*, SCE, VIII (1994), p. 79–102 + rez. rom.

Fragment din studiul monografic asupra baladei „Soacra rea" (respectiv „nora alungată"). Lucrarea este o cercetare comparativă a 441 de atestări ale baladei, din zone folclorice diverse: românească, rusească, lituaniană, ucraineană, cehoslovacă, unguréască, românească, bulgară-macedoneană, grecească, sârbo-croată, italiană, franceză, spaniolă şi catalană, flamandă).

3.3.8. *Cântece şi doine*

V. 310 ; 476

414. **Bot, Nicolae**, *La „Doina" – poésie du destin*, REF (1994), nr. 5–6, p. 393–419.
415. **Dobre, Alexandru,** *Folclorul taberei militare. Motivul lirico-epic „Părul meu nu trebe tuns"*, SC, VII (1993), p. 13–27 + rez. germ.
416. **Dobre, Alexandru,** *Omagiu memoriei lui Aurel Vlaicu în cântecul popular românesc*, REF, 38 (1993), nr. 6, p. 607–612.

https://biblioteca-digitala.ro

417. **Dobre, Alexandru,** *Contribuţii la cercetarea folclorului taberei militare*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 133–154.

Prezentarea lucrării *Folclorul taberei militare. Armata şi războiul în folclorul românesc. O nouă abordare*, teza de doctorat susţinută de Al. Dobre, sub coordonarea prof.dr.doc. Mihai Pop. Teza este „prima încercare de tratare monografică a uneia dintre cele mai bogate şi reprezentative categorii ale liricii populare româneşti: cântecul de cătănie şi război". Articolul include sumarul lucrării, modul de tratare a temei abordate, bibliografia cercetată.

418. **Junghietu, Efim,** *Cântecele de joc. Caracteristici specifice*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 69–77.

„... versurile cântate în timpul desfăşurării dansurilor populare (cântecele de joc) constituie o specie de sine stătătoare, cu trăsături specifice (dar şi parţial comune cu alte specii ale liricii populare)..."

3.3.9. *Descântece*

419. **Graur, Ana,** *Descântecul – străveche psihoterapie populară,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 205–209.
420. **Todoran, Romulus,** *Cel mai vechi descântec românesc?*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 143–146 + rez. fr.

Autorul relevă existenţa unui *Descântec de desfăcut*, găsit pe ultima filă a unui molitvelnic în manuscris, aflat în prezent la biblioteca Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" – Cluj.

4. ETNOMUZICOLOGIE

421. **Alexandru, Tiberiu,** *Tiberiu Alexandru la 80 de ani. Curriculum vitae*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 199–203.
422. **Alexandru, Tiberiu,** *Un studiu inedit al lui Ilarion Cocişiu*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 27–35 + rez. fr.

După biobibliografia personalităţii etnomuzicologului Ilarion Cocişiu, autorul studiului prezintă manuscrisul *Despre dialectul muzical ardelean*, aflat în Arhiva IEF şi pregătit pentru tipar de Tiberiu Alexandru (v. 425).

423. **Almási, Istvan,** *Sistemul Bartók*, Anuarul Cluj, XII–XIV (1991–1993), p. 457–460.

Sistemul Bartók, la apariţia primului volum al colecţiei sale complete de cântece populare maghiare: Bartók Béla, *Magyar népdalok. Egyetemes gyüjtemény*, I, kötet. Sajtö alá rendezte Kovács Sándor és Sebö Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 1144 p. „Volumul întâi al colecţiei complete cuprinde cântecele construite din patru versuri cu câte cinci, şase, respectiv şapte silabe, aparţinătoare clasei A, în total aproape 1200 variante a 416 melodii. Orientarea rapidă şi precisă printre piesele volumului este facilitată de un şir de indice elaborate cu grijă de Ferenc Sebö".

424. **Catrina, Constantin,** *Constantin Brăiloiu despre valoarea didactică a folclorului muzical românesc*, SCE, VIII (1994), p. 123–135 + rez. germ.
425. **Cocişiu, Ilarion,** *Despre dialectul muzical ardelean*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 37–141 + 1 foto portret + 3 foto (obiceiuri – Hunedoara) + rez. fr.
426. **Comişel, Emilia,** *Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală),* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 129–139 + note muz.
427. **Cristescu, Constanţa,** *Ritmul percutat autonom – un sistem distinct al ritmicii populare româneşti* (I), REF, tom 36 (1991), nr. 1–2, p. 9–32 + 16 clişee (formule cu valori muz.) + rez. engl.

https://biblioteca-digitala.ro

428. **Cristescu, Constanţa,** *Toconelele,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 144–151 + note muz.
429. **Cristescu, Constanţa,** *O sistematizare a ritmicii populare*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 203–209 + rez. fr.
430. **Cristescu, Constanţa,** *Asupra tipologiei repertoriului cu variabilitate maximă*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 161–170 + rez. fr. + bibl.

Lucrarea completează studiul anterior *Clasificare divizată – studiu de metodă.* Cuprins: I. Preliminarii; II. Criteriu; III. Modelarea şi clasificarea unui repertoriu; IV. Metoda de tipologie a semnalelor de toacă [cu catalog de nuclee]; V. Modelele arhitectonice.

431. **Cristescu, Constanţa,** *O problemă de funcţionalitate*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 157–171 + rez. fr.

Funcţia toacei de semnalizare, funcţie cu caracter utilitar, în cultul creştin ortodox.

432. **Cristescu, Constanţa,** *Pelerinajul şi cântecul de pelerinaj din Transilvania*, SCE, VIII (1994), p. 137–153 + rez. germ.
433. **Cristescu, Constanţa,** *Ritmul muzicii bizantine din etapa stilistică actuală – Abordare etnomuzicologică* (I), Anuarul IEF, 6 (1995), p. 165–181 + rez. germ. + note muz.
434. **Diculescu, Felicia,** *Fluierul cu dop – contribuţii la definirea acordajului*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 179–187 + 1 pl.
435. **Diculescu, Felicia,** *Isonul gutural – Tehnici de execuţie hibride – elemente vocale constitutive proprii execuţiei instrumentale folclorice*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 171–182 + rez. engl. + note muzicale.
436. **Diculescu, Felicia,** *Fluierul între legendă şi realitate*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 43–51 + rez. engl.
437. **Herţea, Iosif,** *Cimpoiul şi diavolul*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 89–109 + bibl. + surse de arhivă.

Legendele şi credinţele româneşti „grefate pe aceeaşi tradiţie creştină, dar cu înrâuriri gnostice orientale, opun cimpoiul fluierului, conform şirului antagonic *oaie* vs *capră – păstor* vs *persoană impură – Dumnezeu* vs *Diavol* ".

438. **Iştoc, Lucia, Hlinca-Drăgan, Elena**, *Tipuri melodice ale cântecului de cunună la seceriş*, Anuarul Cluj, XII–XIV (1991–1993), p. 379–404 + trans.muz. + rez. germ.
439. **Junghietu, Efim,** *Cântecele de joc. Caracteristici specifice,* REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 69–77.
440. **Kahane, Mariana,** *Observaţii asupra melodicii maramureşene*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 221–228 + note muz.
441. **Laszlo, Francisc,** *Preliminarii la culegerea de muzică populară românească a lui Zoltan Kodaly*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 449–451.
442. **Leu, Paul,** *Odiseea unui manuscris inedit*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 313–316.

Periplul ineditului manuscris al colecţiei *Rumänische Volkslieder aus der Bukovina (Cântece populare româneşti din Bucovina)*, realizată de titularul Catedrei de filologie romanică şi istorie literară a Universităţii Germane din Cernăuţi, romanistului Matthias Friedwagner, în 1907, cu ajutorul lui Simion Fl. Marian şi al lui Gustav Weigand. Aflată în prezent la Biblioteca Naţională Română, abia în 1990 au fost publicate o parte din textele muzical-literare ale culegerii (primele 191), datorită specialiştilor Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu.

443. **Lupaşcu, Marian,** *Aspecte ale muzicii dansurilor populare din zona Corabia – judeţul Olt*, Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 233–240 + note muz.
444. **Lupaşcu, Marian,** ***Marin Chisăr***. *Dinamica unei personalităţi folclorice*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 173–186 + rez. fr. + 3 tab.

https://biblioteca-digitala.ro

445. **Miculi-Pop, Otilia,** *Cântecul miresei din comuna Săpânța, județul Maramureș,* Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 317–326 + note muz.
446. **Moisescu, Titus,** *Muzicieni români – pagini epistolare,* MCF, VII (1993), p. 69–88.

Scrisori semnate de Constantin Brăiloiu, D.G. Kiriac, George Breazul, Gh. Cucu, Gh. Ciobanu, Iancu Stroescu.

447. **Moisescu, Titus,** *Raportul între modurile bizantine și modurile populare în preocupările lui Constantin Brăiloiu și Ioan D. Petrescu,* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 213–216. Comunicare prezentată la 10 sept. 1993, în cadrul lucrărilor Simpozionului internațional „Constantin Brăiloiu", de la București.
448. **Moldoveanu, Elisabeta,** *Considerații asupra cercetării interdisciplinare a folclorului muzical,* REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 75–87.

Cuprins: a. Corelații cu lingvistica și semiotica; b. Corelații cu matematica; c. Corelații cu psihologia și etnopsihologia; d. Corelații cu istoria; Concluzii.

449. **Nubert-Chețan, Mihaela,** *Rudarii (băieșii) și obiceiul colindatului în Țara Oltului,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 183–195 + tabel + trans. muzicale.

Studiul are drept scop „conturarea modului în care se desfășoară colindatul, paralel cu emiterea unor considerații privind repertoriul rudarilor (băieșilor)" din Țara Oltului, pe baza unor materiale din Arhiva IEF și a unor lucrări de specialitate, mai puțin cunoscute.

450. **Oprea, Gheorghe,** *Pentatonia în folclorul muzical românesc,* REF, 37 (1992), nr. 3, p. 237–266 + 7 anexe + ex.muz. + rez. fr.
451. **Oprea, Gheorghe,** *Structuri sonore în repertoriul muncilor și obiceiurilor de peste an* (I), MCF, VIII (1994–1996), p. 87–108.
452. **Oprea, Gheorghe,** *Doina. Concept și stil muzical,* MCF, VII (1991), p. 91–109 + bibl. selectivă + trans. muz.
453. **Pop Miculi, Otilia,** *Despre muzica jocurilor tradiționale de nuntă din Săpânța, Maramureș,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 213–228 + note și trans. muzicale.
454. **Sulițeanu, Ghizela,** *Folclorul muzical sibian în culegerile lui Achim Stoia din Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor din București,* REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 86–90 + 3 foto. Extras din studiul autoarei *Folclor muzical din satul Mohu, jud. Sibiu.*
455. **Sulițeanu, Ghizela,** *Despre cercetările inter- și intradisciplinare în etnomuzicologie,* REF, 37 (1992), nr. 1, p. 35–53 + rez. engl.
456. **Sulițeanu, Ghizela,** *Repere antice în folclorul muzical din Ieud,* Imagini și permanențe, Chișinău, E.Știința, 1992, p. 341–348.
457. **Sulițeanu, Ghizela,** *Introducere în sistematizarea și modelarea folclorului muzical cu ajutorul computerului. Valoarea coeficientului „mobilitate relativă"* (m.r.), Anuarul IEF, 5 (1994), p. 187–197 + rez. engl.
458. **Sulițeanu, Ghisela,** *Constantin Brăiloiu și unele considerente etnomuzicologice asupra baladei „Miorița",* REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 223–237 + trans. muzicale + bibl. selectivă.
459. **Szenik, Ilona,** *Trăsăturile muzicale ale țăpuriturilor din Oaș,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 159–184 + note muz.+ tabele + rez. fr.

Cuprins: 1. Structura ritmică; 2. Forma; 3. Structura modală și cadențele; 4. Desfășurarea liniară; 5. Clasificarea melodiilor.

460. **Teodoreanu, Nicolae,** *O cercetare etnomuzicologică în satul Paloș, județul Brașov,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 197–215 + rez. engl. + trans. muzicale.

https://biblioteca-digitala.ro

5. ETNOCOREOLOGIE

461. **Bucşan, Andrei,** *Coordonate etnocoreologice transilvane în context românesc şi european,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 84–90.
462. **Costea, Constantin,** *Repere ale unităţii dansului popular românesc,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 140–144.
463. **Costea, Constantin,** *Purtatele şi învârtitele în contextul folclorului coregrafic,* Anuarul IEF, 3 (1992), p. 189–201+ rez. fr.
464. **Costea, Constantin,** *Repere istorice în evoluţia jocurilor fecioreşti,* MCF, VII (1993), p. 49–68.
465. **Costea, Constantin,** *Etnocoreologie românească,* REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 29–50.
466. **Dejeu, Zamfir,** *Purtata cântată, purtata jucată,* REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 433–438 + anexă trans. muzicale. şi coreice.
467. **Dejeu, Zamfir,** *Fecioreşte – româneşte – un dans distinct din zona Huedin – Cluj,* Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 247–256 + rez. fr.
468. **Papahagi, Take,** *Dansul* (art.inedit cu o notă de prezentare de Iordan Datcu), REF, 37 (1992), nr. 6, p. 541–547 (Centenar Take Papahagi).
469. **Pop, Nicoleta,** *Contribuţie la cercetarea dansului „Feciorească fetelor" de la Crihalma,* REF, 38 (1993), nr. 2, p. 176–178.

6. ROMÂNII DE PESTE HOTARE

470. **Băieşu, Nicolae,** *Tradiţiile sărbătorilor calendaristice la românii din fosta Uniune Sovietică,* Imagini şi permanenţe, Chişinău, E.Ştiinţa, 1992, p. 42–46.
471. **Cirimpei, Victor,** *Bibliografie selectivă a studiilor, articolelor şi colecţiilor de etnografie şi folclor apărute în revistele de la Chişinău:* „Literatura şi arta"; „Natura"; „Basarabia", între anii 1989 şi 1992, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 147–149.
472. **Datcu, Iordan,** *Un ambasador la Sorbona: Paul H. Stahl,* REF, 37 (1992), nr. 3, p. 303–314 + bibl.
473. **Datcu, Iordan,** *Nichita P. Smochină, etnograf al românilor transnistreni,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 83–96.
474. **Datcu, Iordan,** *Reviste de ieri şi de azi din Basarabia,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 177–179.
475. **Dobre, Alexandru,** *Basarabia şi Bucovina de Nord în anul de cumpănă 1940. Documente inedite sau mai puţin cunoscute,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 5–23.
476. **Domokos, Samuel,** *Cântece populare româneşti din Micherechi (Ungaria),* REF, 38 (1993), nr. 6, p. 601–605.
477. **Drăgoescu, Ion I.,** *Locuinţa şi gospodăria din Basarabia şi Bucovina de Nord – Pe baza unor documente inedite,* REF, 38 (1993), nr. 6, p. 97–115.
478. **Florea, Petre,** *Reflexe folclorice ale pactului Molotov–Ribbentrop* – Pe marginea cărţii *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean,* de Anţa Nandriş-Cudla, Buc., E.Humanitas, 1991, 183 p., REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 153–158.
479. **Pavelescu, Gheorghe,** *Aspecte din spiritualitatea românilor transnistreni – Credinţe şi obiceiuri,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 53–82 + anexă.

Studiul a fost publicat pentru prima oară în „Sociologia românească", 1943, p. 108–149 şi republicat în ediţie separată în 1944 de E. Ramuri, Craiova.

480. **Rusu, Dorina N.,** *Număr special consacrat Basarabiei şi Bucovinei de Nord, „Revista istorică", s.n. III (1992), nr. 1–2,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 172–175.
481. **Sulţeanu, Ghizela,** *Centenar Constantin Brăiloiu. Asupra particulei „déa" din folclorul timocean. Considerente ale cercetării etnomuzicologice contemporane în lumina concepţiei lui Constantin Brăiloiu,* REF, 38 (1993), nr. 4, p. 321–343 + bibl. selectivă + trans. muz. + rez. engl.
482. **Zelenciuc, Valentin,** *Populaţia dintre Prut şi Nistru. Probleme de identitate etnică,* REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 41–51.

https://biblioteca-digitala.ro

7. TRADUCERI

a. În limba română

V. 376, 413

b. În limbi de circulație internațională

V. 415, 416, 517

8. ETNOLOGIA MINORITĂȚILOR ETNICE DIN ROMÂNIA

V. 359

483. **Goția, Anca**, *Zur Siebenbürgisch-sächsischen kinderfolklore Erwägungen bezüglich der Erforschung Traditioneller Siebenbürgischer kinderkultur (Cu privire la folclorul copiilor sași din Transilvania. Considerații referitoare la o cercetare a culturii tradiționale a copiilor din Transilvania)*, SCE, VIII (1994), p. 257–266 + rez. rom.

484. **Gündisch, Michael**, *Die Heltauer Wollweber (Țesători de lână din Cisnădie)*, SCE, IX (1995), p. 247–266 + rez. rom. + 5 fig.

485. **Von Hannenheim, Marie-Luise**, *Die trachten des Burzenlandes (Portul popular săsesc din Țara Bârsei)*, SC, VII (1993), p. 225–230 + foto. (Din etnologia germanilor din România).

Articolul este precedat de 24 de fotografii reprezentând costume săsești.

486. **Harhoiu, Radu**, *Die Kette mit Anhänger aus dem ersten Schatzfund von Șimleul Silvaniei (Lanțul cu pandantivi din tezaurul numărul unu de la Șimleul Silvaniei)*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 213–224 + rez. rom.

487. **Hoffmann, Herbert**, *Die „Landler", eine eigenständige ethnisch – Kulturelle gruppe in Südsiebenbürgen („Landlerii" – un grup etnic cultural în sudul Ardealului)*, SCE, VIII (1994), p. 227–255 + 5 pl. il.+ rez. rom.

Grup etnic sosit în împrejurimile Sibiului, în secolul al XVIII-lea, din motive religioase. Numiți de unii „saxoni", pentru a-i deosebi de „sași".

488. **Hoffmann, Herbert Hans**, *Sächsische Zeugdrucktradition in Siebenbürgen (Tradiție săsească în arta imprimeului textil din Transilvania)*, SCE, IX (1995), p. 267–300 + rez. rom.

489. **Hoffmann, Herbert Hans**, *Beiträge zum studium der siebenbürgisch – sächsischen volkskunst-ornamentik (Contribuții la studiul ornamenticii artei populare săsești din Transilvania)*, SC, VI (1992), p. 159–180 + 7 pl. il.

490. **Klusch, Horst**, *Inscripțiile de pe frontoanele caselor săsești din Transilvania*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 79–84.

491. **Klusch, Horst**, *Repser trachtenlandschaft (Portul popular săsesc din zona Rupea)*, SC, VI (1992), p. 143–157 + rez. rom. + 8 foto. (Din etnologia germanilor din România).

492. **Klusch, Horst**, *Trachtenlandschaften im norden Siebenbürgens (Portul popular săsesc din nordul Transilvaniei)*, SC, VII (1993), p. 231–235 + rez. rom. (Din etnologia germanilor din România).

493. **Klusch, Horst**, *Die Trachten unterwaldes und Die aus dem Gebiet der Beiden Koreln (Portul popular săsesc dintre cele două Târnave și zona Secașului)*, SCE, VIII (1994), p. 211–226 + rez. rom.+ 26 foto. (Din etnologia germanilor din România).

494. **Klusch, Horst**, *Die Trachten des Harbachtals (Țesători de lână din Cisnădie)*, SCE, IX (1995), p. 237–266 + rez. rom. + 5 foto. (Din etnologia germanilor din România).

495. **Markel, Hanni**, *Ediția completă a repertoriului popular cântat de sași*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 462–465.

https://biblioteca-digitala.ro

Publicarea colecţiei lui Gottlieb Brandsch (1872–1959) de către nepotul folcloristului, Walter Brandsch. Colecţia e rezultatul unor chestionare generale (1893) sau dedicate în special cântecului (1903; 1937), ca şi a unor culegeri personale, din zona Bistriţei. Volumele seriei noi au apărut în Germania, primul volum în 1974, următoarele două în 1982, respectiv 1988, sub titlul *Deutsche Volkslieder aus Siebenbürgen.*

496. **Markel, Hanni,** *Identitate şi etnicitate*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 485–487.

Cel de-al XVI-lea volum al seriei „Studia Transylvanica", editată de grupul de cercetare a saşilor din Heidelberg, aduce în discuţie problematica atât de actuală şi de complexă a raporturilor dintre identitatea socio-culturală şi etnicitate.

497. **Nägler, Thomas,** *Amlaşul şi Făgăraşul de la feude ale Ţării Româneşti la teritorii administrate de saşi*, Anuarul ICSU, I (1994), p. 43–54 + rez. germ.

498. **Nubert-Cheţan, Mihaela, Şerbănescu, Mihaela,** *Un specific al colindatului ţigănesc?*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 155–164 + rez. fr.

Autoarele analizează la nivelul textului literar şi muzical obiceiul colindatului la rudarii din Ţara Oltului. „ Fără îndoială, putem afirma că există un specific al colindatului ţiganilor, dar în sensul că, pornind de la modelul românesc, aceştia şi-au dezvoltat forme hibride, în căutarea unor sisteme care să se suprapună peste propria lor mentalitate".

499. **Vlaicu, Monica,** *Dokumente aus dem Hermannstädter staatsarchiv als Zeugnisse Siebenbürgischer lebensgewohnheitten auf dem Lande (Documente din Arhivele Statului Sibiu – Mărturii privind obiceiurile tradiţionale din Transilvania)*, SCE, VIII (1994), p. 267–276 + rez. rom. (Din etnologia germanilor din România).

9. AUTORI ROMÂNI – PROBLEME DE ETNOLOGIE STRĂINĂ

V. 625, 626, 627, 652, 663

500. **Belcin-Pleşca, Cornelia,** *Publicaţii periodice străine primite la redacţie*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 532–533.

501. **Bhose, Amita,** *Sărbători sezoniere din India*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 149–158 + bibl.

Cuprins: 1. Sistemul astronomic tradiţional; 2. Sărbători; 3. Rostul sărbătorilor.

502. **Blându, Mihai, Iordache, Carmen,** *Europa vine spre noi: „Anthropology today"*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 425–426.

503. **Budiş, Monica,** *Etnologia Europae Centralis*, Brno, 1992, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 530–532.

504. **Constantinescu, Nicolae,** *Posibile reevaluări: Nif Newsletter*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 526–527.

Prezentarea buletinului trimestrial al Institutului Nordic de Folclor, nr. 4 / 1991. ce include lucrările „Simpozionul despre legendele nordice şi celtice" (17–22 martie 1991) şi pe cele ale „Congresului etnologilor şi folcloriştilor nordici" (17–20 iunie 1991).

505. **Constantinescu, Nicolae,** *L'Ecomusée de Treignes*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 534–535.

Excursia de documentare a unui grup de studenţi români, între 14 şi 31 iulie 1991, în Belgia, ce a inclus şi vizitarea ecomuzeului din Treignes, regiunea Viroinval, Wallonie.

506. **Constantinescu, Nicolae,** *O publicaţie de peste ocean: „America Folklife: A Commonwealth of Cultures"*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 277–278.

507. **Datcu, Iordan,** *Reviste de ieri şi de azi în Basarabia*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 177–179.

508. **Dobre, Alexandru,** *Cărţi şi publicaţii periodice primite la redacţie*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 84–85.

https://biblioteca-digitala.ro

a. *„Les Plantes et les Saisons. Calendriers et Représentations"*. Ed. sub îngrijirea d-nei Marianne Mesnil, Univ. Paul Valéry, Montpellier, 1990.

b. Miklós Fils-de-Jument. *Contes d'un tzigane hongrois. János Berki raconte*. Recueils et présentés par Veronika Görög.

c. *„Libri e reviste d'Italia"* nr. 479–482, ian.– apr. 1990, publicație care oferă panorama activității editoriale etnologice italiene pe anul 1989.

509. **Gheorghe, Gabriel,** Elisabeth Schulze-Busacker *„Philomena", une révision de l'attribution de l'œuvre...*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 281–282.

Recenzie la lucrarea lui Elisabeth Schulze-Busacker *„Philomena", une révision de l'attribution de l'œuvre*, apărută în „Romania. Revue trimestrielle consacrée à l'étude des langues et des littératures romanes", fondée en 1872 par Paul Meyer et Gaston Paris, publiée par Jacques Monfrain, nr. 4 (1986).

Elisabeth Schulze-Busacker este „autoare a unei lucrări de referință – *Proverbes et expressions proverbiales dans la littérature narrative du Moyen Âge français*, Paris, 1985 (v. REF, nr. 4/1988)", pentru ca, în lucrarea prezentată, să încerce să elucideze atribuirea *Philomenei*, „pe baza exprimărilor proverbiale folosite și a modului în care sunt întrebuințate..."

510. **Gheorghe, Gabriel,** *Des „Disticha Catonis" en Espagne, Italie et France.* Actes du Colloque International EUROPHRAS 88, Phraséologie Contrastive, Klingenthal–Strassbourg, 12–16 mai 1988, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 282.

Gabriel Gheorghe prezintă lucrarea referitoare la *„Disticha Catonis" (Sfihurile lui Cato)*, „text latin anonim, cu caracter didactic, compozit, a cărui primă fază de redactare se situează în sec. III e.n., ultima aparținând sec. VII și VIII e.n." „În lucrare se urmărește situația și caracterul manuscriselor... în țările vizate".

511. **Gheorghe, Gabriel,** *La moralité des fabliaux. Considération stylistique...*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 283–284.

Recenzie la lucrarea cercetătoarei Elisabeth Schulze-Busacker, *La moralité des fabliaux. Considération stylistique*, Publications de l'Université de Rouen. Ouvrage N° 83, Presse Universitaire de France.

512. **Marian, Marin,** *Laurence Picken with Welpert F.Rembrandt; Allan J. Morett; Jonathan Condit; Elisabeth J. Markham; Yoko – Mitani, Music from the Tang Kourt, transcribed from the original, unpublished Sino-Japanese manuscripts, together with a survey of relevant historical sources (both Chinese and Japanese),* and with editorial commends by... (1988), London, Music Department, Oxford University Presse, 82 p., REF, 37 (1992), nr. 2, p. 186–187.

Prof. Laurence Picken de la Jessus College din Cambridge a transcris în notație muzicală europeană texte muzicale Tōgatu (muzica Tang), păstrată în ms. din secolele al VIII-lea – al XIII-lea, în Biblioteca Palatului Imperial din Tokio.

513. **Negreanu, Constantin,** Lutz Röhrich, *Lexicon der sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg – Basel – Wien, Herder, 1986, 4 vol., 1256 p., REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 277–278.

Recenzia lucrării *Lexiconul expresiilor proverbiale*, „cea mai cuprinzătoare colecție de acest gen din spațiul german".

514. **Negreanu, Constantin,** *Ingrid Schellbach – Kopra. Suomisaksa- Frassisanakiya – Finisch – Deutsche Idiomatik*, Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö, 1985, 305 p., REF, 37 (1992), nr. 1, p. 83–84.

515. **Negreanu, Constantin,** *Friederich Petri (Peters). Der Teutschen Weissheit.* Heraussgegeben und eingeleitet von Wolfgang Mieder. Nachdrucke Deutscher Literatur des 17, Jahrhunderts, vol. 46, 1983, 1126 p., REF, 37 (1992), nr. 1, p. 82.

https://biblioteca-digitala.ro

Marea colecţie a lui Friederich Petri (Peters) *„Înţelepciunea germanilor"* a fost reeditată la aproape patru secole de la ediţia princeps de renumitul paremiolog Wolfgang Mieder.

516. **Negreanu, Constantin,** *Enziklopädie des Märchens.* Enciclopedia basmului. Dicţionar al cercetării istorice şi comparative a povestirilor, vol. I–VI. Academia de Ştiinţe din Götingen, f.a., REF, 37 (1992), nr. 1, p. 86.
517. **Negreanu, Constantin,** *Antonio Sorrentino, Il Tirukkural. Le massinelldi tiruvalluvar.* Traduzione, introduzione e note di..., con un saggio di François Gros. Instituto Universitario Orientale, Dipartamemto di Studii Asiatici, Napoli, 1986, 227 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 416–417.

Antonio Sorrentino publică o traducere a cărţii Il Tirukkural „Sacrul Kural", operă poetică cu caracter didactic, chintesenţă a „etniei tamil [India], un monument de seamă al literaturii morale universale", din primul mileniu dinainte de Hristos.

518. **Negreanu, Constantin,** *Archer Taylor. The Proverb and An Index to "The Proverb".* With an Introduction and Bibliography by Wolfgang Mieder, Bern-Frankfurt am Main – New York, 1985, LIII + X + XI + 223 + 105 p., REF, 37 (1992), nr. 2, p. 183–185.
519. **Negreanu, Constantin,** *Démétrios Loukatos. Isagoghi Stin elenichi laografia,* III Ecdosia, Athena, Morfotico Ethnichis Trapez, 1985, 351 p., REF, 37 (1992), nr. 1, p. 82–83.

„Introducere în folclorul grecesc" a fostului prof. de la Facultatea de Filologie din Ianina, laureat al Premiului Herder, Démétrios Loukatos.

520. **Stanciu, Dumitru,** G.L. Permjakov, *Osnovi structurnoi paremiologhii,* Moscova, 1988, 236 p., REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 278–281.

Recenzia volumului *Bazele paremiologiei structurale*, cuprinzând studii, unele publicate, altele inedite, ale celebrului paremiolog rus, G.L. Permjakov (1919–1983).

521. **Stanciu, Dumitru,** Wolfgang Mieder. *International Proverb Scholarship; an Annotaded Bibliogrphy, Supplement I (1800–1981),* Garland Publishing, Inc., New York and London !990, XVII + 436 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 418.
522. **Şerbănescu, Mihaela,** 1. *Discursul istoric între memorie colectivă şi vis: Revue de Corée.* 2. *Tatonări etnologice: Sovietskaia Etnografia,* 1: REF, 37 (1992), nr. 5, p. 527–528; 2: REF, 37 (1992), nr. 5, p. 528.
523. **Şerbănescu, Mihaela,** *O revistă a revistelor: Hésiode – Cahiers d'Ethnologie méditeranéenne,* REF, 38 (1993), nr. 3, p. 278–279.
524. **Văduva, Ofelia,** *Binche et la dantelle. Colecţia Tradition Wallone,* Traditions et Parlers populaires, Wallonie – Bruxelles, Mores, 1991, 38 p. + il., REF, 37 (1992), nr. 5, p. 524–525.

La iniţiativa Centrului Dantelei şi Meşteşugurilor Artistice din Binche, Asociaţiei Tradiţiilor şi Dialectelor Valone – Bruxelles şi a Sectorului de Etnografie al Ministerului Culturii şi Afacerilor Sociale ale Comunităţii Franceze din Belgia a apărut această lucrare ce oglindeşte eforturile care se fac în Belgia pentru revitalizarea străvechiului meşteşug al dantelelor.

525. **Văduva, Ofelia,** *Sigmund Freud. Opere* I, Buc., EŞ, 1991, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 523–524.

Freud se plasează printre precursorii antropologiei culturale, a etnologiei contemporane, ce promovează studiul interdisciplinar al civilizaţiei şi culturii. Din cuprinsul volumului: Totem şi tabu; Moise şi monoteismul; Angoasă în civilizaţie; Viitorul unei iluzii.

526. **Văduva, Ofelia,** Stanca Ianeva, *Pâine tradiţională bulgară,* Sofia, EABŞ, 1989, 140 p., REF, 38 (1993), nr. 5, p. 451–463 + rez. fr.
526bis. **Văduva, Ofelia,** *Du grain au pain. Symboles. Savoires. Pratiques.* Collection „Ethnologie d'Europe", nr. 2 (aug.), 1992, Bruxelles, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 525–526.
527. **Văduva, Ofelia,** Evelyne Sorlin, *Cris de vie, cris de mort, les fées du destin dans les pays celtiques. Seria FF Communications.* „Academia Scientiarum Fennica", Helsinki, 1991, 346 p., REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 183–185.

https://biblioteca-digitala.ro

10. ETNOLOGIE ROMÂNEASCĂ ÎN PUBLICAȚII DE PESTE HOTARE

V. 152, 624

528. **Constantinescu, Nicolae**, *Folcloristica românească văzută de americani*, REF, 39 (1994), nr. 1–2. p. 155–157 (Note şi discuţii).

Paginile consacrate folclorului din România şi Republica Moldova de Margaret Hiebert Beissinger, de la Universitatea din Wisconsin, Madison, SUA, în paginile Buletinului trimestrial al Societăţii Americane de Folclor „American Folklore Society News" (vol. 22, nr. 2, apr. 1993).

529. **Constantinescu, Nicolae,** *O recunoaştere internaţională*, REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 547–548 (Note şi discuţii).

Prezentarea recenziei semnate de Margaret Hiebert Beissinger, în „Journal of American Folklore", vol. 106, nr. 420 (Spring 1993), rubrica *Recenzii* (p. 236–237), la cele patru volume din *Lirica de dragoste. Index motivic şi tipologic* de Sabina Ispas şi Doina Truţă, lucrare apărută la EAR, 1985–1989.

530. **Florea, Petre**, *Un nou Dracula,* REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 189–190 (Breviar).

Semnalarea apariţiei în foileton, de către Octav Păun („România literară", anul XXV, nr. 42 (22–23 dec.), 1992, p. 20), în cotidianul belgrădean „Politika", în 24 de numere din 1990, a unei cronici despre Vlad Ţepeş, intitulată *Amantul morţii*, de muntenegreanul Miodrag Bulatovic (1928–1991).

531. **Krasser, Harold**, *Preocupările folcloriştilor saşi pentru poezia populară română pe la 1848 şi o colecţie necunoscută de folclor*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 472–478 + rez. germ.

532. **Stănciulescu-Bârda, Alexandru**, *Elements of National History Reflected in Romanian Proverbs*, Boulder, Colorado, SUA, 1991 (V. East European Quartely XXIV, 1991).

533. **Togni, Roberto,** *România înfometată se hrăneşte din cultură – o mulţime de iniţiative pe ruinele lăsate de Ceauşescu*, REF, 37 (1992), nr. 2, 189–192.

Articol apărut în „Culture i Societa", din 11 dec. 1990, şi trad. în lb. română de prof. Doina Condrea-Derer.

11. ACŢIUNI DE CONSERVARE ŞI VALORIFICARE A CREAŢIEI POPULARE

11.1. *Conservarea patrimoniului. Metodologia conservării şi valorificării*

V. 158, 505

534. **Bucur, Corneliu,** *Muzeul Civilizaţiei Populare din România – Astra*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 479–495.

Cuprins: 1. Un muzeu al tehnicii populare la români? 2. Concepţia şi structura iniţială a Muzeului Tehnicii Populare. 3. Tranziţia spre un muzeu al civilizaţiei populare din România. 4. Muzeul Civilizaţiei Populare din România – Astra. 5. De la o analiză de caz, la o posibilă problematizare a categoriei instituţionale.

Propunere de proiect organizatoric pentru muzeele de artă populară în aer liber, plecând de la modelul ASTRA.

https://biblioteca-digitala.ro

535. **Bucur, Corneliu**, *Cum poate fi conservată in actu şi in vivo arta populară românească*, SC, VII (1993), p. 191–210 + rez. germ.
536. **Bucur, Corneliu**, *Consideraţii privind salvarea meşteşugurilor populare tradiţionale din România*, SCE, IX (1995), p. 207–220 + rez. germ.

11.2. *Procese de valorificare a patrimoniului material şi imaterial* (valori ale culturii populare în literatură, arta plastică, muzică, spectacole, festivaluri, târguri, expoziţii, colecţii ş.a.)

11.2.1. *În ţară*

537. **Betea, Carmen,** *Nouă coruri pe melodii şi versuri populare de Matei* Socor, REF, 38 (1993), nr. 2, 170–175 + rez. fr.
538. **Bilţiu, Pamfil**, *Rapsod popular*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 634–635.

Vasile Boiciuc din Baia Mare, membru al ansamblului folcloric „Ţapinarii", al Combinatului de Prelucrare a Lemnului, din Sighetul Marmaţiei, acum solist vocal al ansamblului „Plaiurile Maramureşului".

539. **Coman, Mihai,** *Marea mitologie a secolului XX – Mass-media*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 615–622 + rez.
540. **Dobre, Al.,** *Expoziţie*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 430.

Expoziţie permanentă organizată de Institutul de Etnografie şi Folclor cu lucrările cercetătorilor.

541. **Dobre, Al.,** *Respectul pentru autentic – Ionică Oltean*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 185–186.

Interpret al cântecului popular din zona Sibiului.

542. **Dobre, Al.,** *Festivalul „Maria Tănase", ediţia 1993*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 190–191 (Breviar).

Ediţia a XII-a a Festivalului *„Maria Tănase"* s-a desfăşurat la Craiova în perioada 25–28 mai 1993.

543. **Dodi, I.,** *Festivalul interjudeţean „Rapsodia Târnavelor". Ediţia a X-a, Mediaş, 28–30 mai, 1993*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 191–192 (Breviar).
544. **I.M. [Ilie Moise]**, *Cultura populară în contemporaneitate*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 429–430.

Manifestări culturale sibiene dedicate culturii populare tradiţionale: Festivalul Folcloric Internaţional „Cântecele munţilor" (7–9 sept. 1990) şi ediţia a XXIII-a a Târgului olarilor (9 sept. 1990), încheiate cu sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Asociaţiei Folcloriştilor şi Etnologilor din Sibiu, cu tema *Cultura populară în contemporaneitate.*

545. **Marcu, Aurelia**, *Copiii – continuatorii meşteşugurilor tradiţionale*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 186–188.

31 mai – 2 iunie, 1992, „Târgul copiilor meşteşugari din România", prima ediţie desfăşurată în Dumbrava Sibiului.

546. **Pavelescu, Gheorghe**, *Elogiul ţăranului zugrav*, REF, 36 (1991), nr. 1–2, p. 3–8 + rez. engl. + 6 foto.

Caietul cu picturi al lui Ioan Costea, descendent al unei familii de iconari din satul Lancrăm.

547. **Pop, Dumitru**, *Limbă şi cultură populară în viziunea „Muzeului Limbii Române"*, SCE, IX (1995), p. 45–51 + rez. germ.

https://biblioteca-digitala.ro

548. **Rădulescu, Mihai,** *Mihu Vulcănescu – o mitologie ornitologică personală*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 273–274 + 4 desene în tuş.

549. **Rădulescu, Mihai,** *Maria Manolescu*, REF, 36 (1991), nr. 3–4, p. 193–194 + 5 imag.

Plasticiana Maria Manolescu, prin cele 10 xilogravuri, a contribuit la realizarea ediţiei bibliofile a cărţii lui Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1932. Materialul se opreşte asupra lucrărilor Mariei Manolescu, aflate în colecţia prof. dr. Delia Muntean şi Mihai Rădulescu, tablouri înfăţişând imagini din lumea satului românesc.

550. **Rotărescu, Elena,** *Wilhelm Georg Berger, membru corespondent al Academiei Române (4 dec. 1829 – 8 mart. 1893)*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 411–413 (In memoriam).

11.2.2. *În străinătate*

551. **[I]spas, [S]abina,** *Festivalul folcloric al romilor*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 193–194 (Breviar).

În perioada 21–23 august 1992, în oraşul Gorzov (Polonia), s-a desfăşurat al IV-lea Festival Folcloric al Romilor. La manifestările artistice, România a fost reprezentată de formaţiile „Dan Armeanca" şi „Aven Amentza"; la secţiunea ştiinţifică, au prezentat referate specialiştii IEF – Bucureşti dr. Sabina Ispas şi Marian Lupaşcu, iar din partea Ministerului Culturii, consilier Vasile Ionescu.

11.3. *Institute, muzee, asociaţii folclorice (cercuri de folclor) ş.a.*

V. 505

552. .*. Aniversarea Institutului de Etnografie şi Folclor. *Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române – 45 de ani de la înfiinţare*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 5–13.

Cuvinte omagiale semnate de acad. prof. Nicolae Cajal; dr. Dan Bălteanu, membru corespondent al Academiei Române, director al Institutului de Geografie al Academiei Române; prof. dr. Al. Boboc, membru corespondent al Academiei Române; prof. univ. dr. Octavian Lazăr Cosma, vicepreşedinte al Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor din România; etnocoreolog Vera Proca-Ciortea; dr. Marin Aiftincă; dr. Radu Harhoiu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române; dr. Corneliu Bucur, Muzeul ASTRA – Sibiu; dr. Ilie Moise, Institutul de Cercetări Socio-Umane al Academiei Române, Sibiu; dr. Vasile Vasile; prof. dr. Mihail M. Robea.

553. **Chivu, Iulian,** *Din activitatea Asociaţiei Folcloriştilor şi Etnografilor teleormăneni*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 543.

554. **Rău, Aurel,** *Societatea culturală „Steaua"*, Steaua, nr. 11–12 (546–547), p. 75–76 (Menţiuni şi opinii).

555. **Vetişanu, Vasile,** *Aniversarea Institutului de Etnografie şi Folclor (45 de ani de la înfiinţare)*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 205–207 + 3 foto (Viaţa ştiinţifică a IEF).

556. **Vetişanu, Vasile,** *Activităţi ştiinţifice în IEF*, Anuarul IEF, 6 (1995), p. 183–184.

Cuprins: 1. Primul set al *Atlasul etnografic român* pentru tipar; 2. Pregătiri pentru al V-lea Simpozion de Etnografie; 3. Aniversarea acad. Romulus Vulcănescu; 4. Sesiunea IEF *Lucian Blaga în conştiinţa culturii populare româneşti*; 5. Cercetătorii IEF în învăţământ, 6. Studenţi în practică la IEF.

557. .*. *Viaţa ştiinţifică*, Anuarul IEF, 4 (1993), p. 235–236.

Cuprins: *Atlasul etnografic român* a intrat în lucru; Aniversarea profesoarei Emilia Comişel; Cercetările româno-maghiare în judeţul Alba; Participarea specialiştilor la Simpozionul ARA de la Chişinău; Centenar „Constantin Brăiloiu" (1883–1993); Al treilea

https://biblioteca-digitala.ro

simpozion naţional de etnologie cu participare internaţională, organizat la Ialoveni – Soroca (Basarabia); Tradiţii şi obiceiuri de Crăciun. Colinde vechi.

558. .*. *Viaţa ştiinţifică a IEF*, Anuarul IEF, 5 (1994), p. 207–208.

Cuprins: Materialele chestionarelor A.E.R. în pregătire pentru tipar; Doctorat la IEF; Cronica *Codicelui de la leud*; Cercetări la românii din Rusia; Timbrul folcloric – „Disc – Document"; Lucrări recent apărute + 1 foto. din Arhiva IEF.

11.4. *Publicaţii şi fonduri de carte ale institutelor, centrelor judeţene de valorificare şi conservare a creaţiei populare, ale muzeelor ş.a.*

V. 669

559. **Berceanu, Elena**, *Un fond de carte şi de publicaţii periodice de specialitate de o valoare ştiinţifică deosebită*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 165–170.

Date cu privire la fondurile bibliotecii Institutului de Etnografie şi Folclor – Bucureşti.

560. .*. *Cronica măruntă*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 535–536.

Semnalarea unor articole de specialitate în *Bucovina literară*, II (1991), nr. 7–8, nr. 9–10, nr. 11–12, Suceava; *Deşteptarea* – Revista aromânilor, II (1991), nr. 10, Buc.; *Literatura şi arta*, 1991, nr. 50 (2418), Chişinău; *Limbă şi literatură*, vol. I, 1991, Buc.; *Basarabia*, 1991, nr. 1–12, Chişinău; *Literatorul*, 1991, nr. 17, Buc.; *Adevărul*, II (1991), nr. 556, Buc.; *Tribuna*, II (1991), nr. 41, Cluj-Napoca; *Steaua* (1991), nr. 12, Cluj-Napoca; *Mioriţa*, (1991), nr. 2, Câmpulung Moldovenesc; *Izvoraşul*, (1991), nr. 2, Râmnicu-Vâlcea.

În aceeaşi cronică se face şi o prezentare succintă a volumului *Colinde din popor*, editat de pr. Nicolae Cojocaru din Câmpulung Moldovenesc.

561. **Datcu, Iordan,** *Revista „Şezătoarea" de la Fălticeni*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 25–30 (100 de ani de apariţie a revistei „Şezătoarea").

562. **Datcu, Iordan,** *O publicaţie de nivel european: „Anuarul Arhivei de Folclor"*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 419–422.

Anuarul apare în şapte volume, începând din 1933 (primul număr a fost recenzat de Ov. Densusianu în „Grai şi suflet").

563. **Datcu, Iordan,** *O publicaţie de la Baia Mare*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 533.

Al cincilea număr al publicaţiei „Buletin de informare şi documentare ştiinţifică. Studii şi articole" (1990), editat de Societatea de Ştiinţe Filologice din România, Filiala Baia Mare.

564. **Datcu, Iordan,** *O nouă publicaţie*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 633.

Editura „Grai şi suflet – Cultura Naţională" tipăreşte o revistă lunară, „Viaţa nouă" (fondator Ov. Densusianu). Primul număr, serie nouă, a apărut în martie 1992.

565. **Datcu, Iordan**, *Institutul de Etnografie şi Folclor şi noi, editorii*, REF, 39 (1994), p. 157–161.

Aportul Editurii pentru Literatură şi al Editurii Minerva la publicarea cărţilor semnate de cercetătorii din IEF – Bucureşti.

566. **Dobre, Alexandru,** *Publicaţiile periodice ştiinţifice*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 331–332 (Editorial).

Îmbogăţirea fondului de carte şi împrospătarea colecţiilor din bibliotecile din ţară sau de peste hotare se datorează şi schimbului internaţional, pe bază de reciprocitate, cu cele 70 de reviste ştiinţifice care apar la EAR.

https://biblioteca-digitala.ro

567. **Dobre, Alexandru,** *Memoriile Comisiei de Folclor*, tomul III (1989), REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 190.

Semnalarea şi prezentarea volumului.

568. **Dobre, Alexandru,** *Publicaţiile periodice ale Academiei Române. Repere bibliografice*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 179–180; REF, 38 (1993), nr. 3, p. 279–280.

569. **Dobre, Alexandru,** *O nouă formulă redacţională: „Revista de istorie şi teorie literară"*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 275–276.

Prezentarea nr. 1–2 / 1991 al respectivei publicaţii.

570. **Dobre, Alexandru,** *O revistă românească de informare a lumii ştiinţifice internaţionale*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 396–398.

Propunerea de a relua vechea publicaţie „Revue des Etudes Roumaines", I–XV (1953–1975), „cea mai prestigioasă publicaţie românească din străinătate" în perioada respectivă.

571. **Dobre, Alexandru,** *Istoria folcloristicii româneşti contemporane în documente* (I), REF, 39 (1994), p. 170–171.

Proiecte propuse de redactorul-şef al REF de a se publica în revistă documente semnificative pentru istoria etnologiei româneşti, precum *Un volum de cronici...* (volum incluzând recenziile apărute de-a lungul timpului în paginile REF); referatul prezentat acad. prof. Radu Voinea, preşedintele Academiei Române, în 1985, de către Al. Dobre şi N. Constantinescu *Reluarea publicării colecţiei „Din viaţa poporului român"*. Aprobarea de principiu pentru continuarea colecţiei este valabilă şi în prezent, ceea ce ar permite materializarea iniţiativei; *Comisia de Folclor a Academiei Române*. Referatul semnat de Al. Dobre şi înaintat Biroului Prezidiului Academiei Române, în 1986, la iniţiativa unor specialişti de marcă ai domeniului (prof. I.C. Chiţimia, Nicolae Constantinescu, Ion Oprişan, Mihail M. Robea, Constantin Negreanu şi Al. Dobre) pentru înfiinţarea unei comisii de profil în cadrul Academiei.

572. **Dobre, Alexandru,** *Revista „Magazin istoric" ne acordă o atenţie care ne onorează*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 187 (Breviar).

Prezentarea în paginile revistei „Magazin istoric" nr. 12 (321), dec. 1993, a revistelor Memoriile Comisiei de Folclor, tomul I (1987) şi tomul II (1988) şi „Revista de etnografie şi folclor", tomul 38 (1993), nr. 1–4.

573. **Florea, P.**, *Revista istorică*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 530.

Prezentarea publicaţiei „Revista istorică".

574. **Leu, Paul,** *Revenirea la matca firească: „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară"*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 422–425.

„Revista de lingvistică şi ştiinţă literară" editată de Academia de Ştiinţe a Moldovei – Institutul de Limbă şi Literatură din Chişinău apare de şase ori pe an; colegiul redacţional este condus de redactorul-şef Silviu Berejan, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, şi redactor-şef adj. dr. Nicolae Bileţchi.

575. **Leu, Paul,** *Efortul de a răspunde tuturor cerinţelor: „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară"*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 175–176.

576. **Maxim, Elena**, *O lucrare pentru eternitate: Atlasul etnografic al României*, REF, 39 (1994), p. 101–105.

577. **Moise, Ilie,** *Cronica*, SC, VI (1992), p. 209–210 + rez. germ.

https://biblioteca-digitala.ro

Trecerea în revistă a celor mai importante evenimente ştiinţifice sibiene, de-a lungul anului 1991. Marcarea lansării volumului V al revistei „Studii şi comunicări" de către Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor Sibieni.

578. **Moise, Ilie,** *Cronica,* SC, VII (1993), p. 237–238 + rez. rom.

Semnalarea unor apariţii editoriale de etnologie, acţiuni ştiinţifice sibiene, manifestări artistice de stimulare şi valorificare a creaţiei populare, în cursul anului 1993.

579. **Moise, Ilie,** *Cronica,* SCE, VIII (1994), p. 295–303.

Prezentarea noutăţilor din domeniul ştiinţelor etnologice (importanţa acordată de învăţământul românesc superior, studiilor etnologice; participări ale specialiştilor sibieni la manifestări ştiinţifice internaţionale; organizarea în sept. 1993, în România, a celei de-a XVI-a *Conferinţe Europene a Muzeelor în Aer liber* ş.a.) + rez. germ.

580. **Moise, Ilie,** *Cronica,* SCE, IX (1995), p. 321–332 + rez. germ.

Continuarea după 1990, la iniţiativa etnologilor sibieni, a publicaţiei „Studii şi comunicări de etnologie", sub patronajul Academiei Române.

581. **Nicolae, C.** [Nicolae Constantinescu], *Rubrica de folclor*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 632–633.

Publicaţia „Limbă şi literatură" / 1989 şi studiile *Folclor şi cultură comună* de Cătălina Velculescu, p. 559–566; *Structuri şi expresii proverbiale în nuvela „Duios Anastasia trecea" de D.R. Popescu*, de N. Constantinescu, p. 567–573.

582. **Pânzaru, Sava**, *Ziarul „Moldovanul" – Câteva constatări preliminare*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 138–142.

Ziar apărut în 1907, a cărei colecţie nu s-a păstrat decât în biblioteca oraşului Himki, de lângă Moscova.

583. **Poantă, Petru**, *Revista revistelor,* Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 64 (Menţiuni şi opinii).
584. **Poantă, Petru**, *Revista revistelor. Alte însemnări*, Steaua, nr. 11–12 (546–547), p. 75 (Menţiuni şi opinii).
585. **P[opescu], A[driana]**, *Dacia literară,* Steaua, nr. 11–12 (546–547), p. 75 (Menţiuni şi opinii).
586. **R[ău], A[urel]**, *Alte însemnări*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10, p. 64.

Prezentarea ultimelor numere ale revistei „Viaţă nouă. Fondator Ov. Densusianu; serie nouă. Director Ioan Şerb" şi „Deşteptarea. Revista aromânilor. Director Hristu Cândroveanu".

12. CONGRESE, CONFERINŢE, SIMPOZIOANE, COLOCVII

12.1. *În ţară*

587. **Canciovici, Mihai-Alexandru**, *Orientări teoretice şi metodologice*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 530–531.

Sesiunea de comunicări din 9 mai 1990 a Comisiei de Folclor a Academiei Române, cu tema *Orientări teoretice şi metodologice în folcloristica actuală.*

588. **Datcu, Iordan**, *Zilele academice clujene*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 427–428.

Subcomisia de Etnologie şi Antropologie, Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române, a organizat în 1989 un simpozion dedicat împlinirii a 90 de ani de la naşterea lui Ion Muşlea; un alt simpozion, cu tema *Civilizaţia şi cultura satului românesc: retrospective şi perspective*, s-a desfăşurat în zilele de 7 şi 8 dec. 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

589. .*. *Inițiative ale Institutului de Etnografie și Folclor.* 1. Acțiuni în țară. 2. Acțiuni în Basarabia. 3. Activități științifice în perspectivă, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 227–231.

1. Primul Simpozion Național de Etnologie (12–15 IX.1991). Un centru de cercetare a culturii populare. Stație pilot la Paloș-Ardeal (jud. Brașov).

590. **Marian, M.**, *Argument al permanenței istorice a poporului român*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 531–532.

Sesiunea de comunicări științifice a Comisiei de Folclor a Academiei Române din 7 dec. 1990 a avut ca generic *Folclorul și etnografia – argument al permanenței istorice a poporului român.*

591. **Moraru, Georgeta**, *Al șaptelea Simpozion național de istorie agrară a României, Suceava, 4–6 nov. 1992*, REF, 38 (1993), nr. 2, p. 181–183.

592. .*. *Simpozionul științific internațional „Constantin Brăiloiu – 100 de ani de la naștere"*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 209.

593. **Șerbănescu, Mihaela, Lupașcu, Marian**, *Centenarul nașterii lui Constantin Brăiloiu*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 210–212 + 1 foto.

594. **Văduva, Ofelia**, *Zilele Etnografiei Europene Comparate*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 169–171.

A V-a ediție a *Zilelor Etnografiei Europene Comparate*, ediție ce s-a desfășurat între 28 aug. și 1 sept. 1991, la București, sub genericul *Du Moulin au Four. Techniques et symboles.*

595. **Văduva, Ofelia,** *A VI-a ediție a Zilelor Etnografiei Europene Comparate*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 541–542.

12.2. *În străinătate*

596. **Constantinescu, Nicolae**, *Congres al Societății Internaționale de Studiere a Narațiunilor Populare*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 192–193 (Breviar).

Al X-lea Congres al ISFNR (Societatea Internațională de Studiere a Narațiunilor Populare), Innsbruck, 4–11 iulie 1992, cu tema *Narațiunile populare și viziunea asupra lumii* (Folk Narrative and World View). Manifestarea a atras 250 de participanți, din întreaga lume. Expunerile au pus în discuție relația dintre „worldview" și „narațiune" și extensia celor două concepte. Singurul reprezentant al României, prof. dr. Nicolae Constantinescu, a prezentat comunicarea *The (Hi-Fi) Memory of the Romanian Contemporary Fairy-Tales.* Congresul a avut și o secțiune de paremiologie.

597. **Constantinescu, Nicolae,** *Conferința anuală a Societății Americane de Folclor*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 619–621.

St. John's (Newfoundland, Canada), 17–20 oct. 1991.

598. **Constantinescu, Nicolae,** *Conferința anuală a Societății Americane de Folclor*, REF, 39 (1994), nr. 3–4, p. 309–313.

Conferința anuală a Societății Americane de Folclor (AFS), de fapt un congres, cu peste 450 de participanți, unde s-au desfășurat 121 de sesiuni plenare, secțiuni tematice, dezbateri și seminarii găzduite de centrul de conferințe al hotelului Hilton, Oregon, SUA.

599. **Gheorghe, Gabriel,** *Proverbe ou sentence: essai de définition*, în „La Locution. Colloque international, Université Mc Gill, Montréal", REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 284–289.

Comunicarea *Proverbe ou sentence: essai de définition*, susținută în cadrul Colocviului internațional *La Locution (Locuțiunea)*, desfășurat la Montreal, a fost publicată în „Le moyen français. Revue d'études linguistiques et littéraires", nr. 14–15, p. 134–167.

https://biblioteca-digitala.ro

600. **Ispas, Sabina**, *Congres internaţional la Nazareth în Israel*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 194–195 (Breviar).

În perioada 27 dec. 1992 – 3 ian. 1993, s-a desfăşurat *Holy Land International Congress for Folklore and Culture*. Tematica generoasă a abordat raporturile stabilite între folclor şi religie (în sens general), din perspectiva antropologiei culturale.

601. **Markel, Hanni**, *Cercetarea etnografică a naţionalităţilor*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 469–471.

5–7 oct. 1990, la Békéscsaba, s-a desfăşurat cea de a patra conferinţă internaţională dedicată cercetării culturii populare a minorităţilor etnice din centrul şi sud-estul Europei.

602. **Petrescu, Paul**, *Al II-lea Congres al Societăţii Internaţionale de Etnografie şi Folclor European*, REF, 38 (1993), nr. 2, p. 179–181. Suzdal (U.R.S.S.), 30 sept. – 6 oct. 1982.

603. **Suliţeanu, Ghizela**, *Cea de-a 30-a Conferinţă a Consiliului Internaţional pentru Muzica Tradiţională*, Schladming (Austria), 23–30 iul., 1989, REF (1992), nr. 2, p. 165–169.

604. **Suliţeanu, Ghizela**, *Primul Simpozion de Folclor Muzical, Landes Akademie für die Musizierende Jungend im Baden-Württemberg (Academia Regională pentru Muzicalizarea tineretului din Baden-Württemberg), Ochsenhausen*, 23–27 nov. 1990, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 258–264.

13. VARIA ETHNOLOGICA

605. **A|lexandru|, D|obre|,** *Suntem prea săraci ca să ne permitem să ne cumpărăm un costum ieftin sau de proastă calitate*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 430–431.

Primirea la redacţie a cărţii *Binche et la dantelle*, din colecţia „Tradition Wallone", conduce autorul notei la următoarea concluzie: o carte care arată prost este pe jumătate compromisă, indiferent de conţinutul propriu-zis.

606. **A|lexandru|, D|obre|,** *Ortografia limbii române în practica şi publicaţiile Academiei. Comunicat oficial; Cronica vieţii academice româneşti; „Revista de etnografie şi folclor" recenzată de o prestigioasă revistă culturală* (Literatorul 1992, nr. 35 (50), 7 aug.). *Românii în ştiinţa şi cultura universală. Dicţionarul enciclopedic al românilor din diaspora*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 180–183.

607. **A|lexandru|, D|obre|,** *Premiile Academiei Române pe anul 1989*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 536–537.

608. **Canciovici, Mihai-Alexandru,** *Remember Eminescu*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 77–78.

Serbările comemorative Mihai Eminescu, organizate în 1990 de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni.

609. **Datcu, Iordan**, *Tabletă pentru un editor*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 426–427.

Strădaniile editorului Ioan Şerb, pentru tipărirea colecţiilor şi studiilor de folclor.

610. **Datcu, Iordan,** *Întâlniri de suflet*, REF, 37 (1992), nr. 4, p. 430–431.

Participarea unei delegaţii române, în urma invitaţiei Societăţii Culturale „Columna", la lansarea cărţii *Romanul vieţii lui B.P. Hasdeu* de I. Oprişan (27 feb. – 3 mart. 1991, Chişinău).

611. **Datcu, Iordan,** *Corespondenţa. Ce ni s-a întâmplat cu un articol*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 582.

Articolul său *Un etnograf sibian: Gh. Pavelescu la 80 de ani* („Albina", nr. 10/1990) este declarat nul de către autor, deoarece adaosul din titlu „la 80 de ani" nu-i aparţine, ca şi introducerea care i-a fost înlocuită de redactor.

https://biblioteca-digitala.ro

612. **Dobre, Alexandru,** *Fără replică*, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 533–534.

Recenzia cărții *Melodii de joc din Moldova* de Viorel Bârleanu și Florin Bucescu, (vol. 9, „Caietele Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei", Iași) apărută în revista „Muzica" nr. 3 /1990, semnată de Speranța Rădulescu.

613. **Dobre, Alexandru,** *Membrii Academiei Române*, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 3–16.
614. **Dobre, Alexandru,** *Enciclopedia României*, REF, 37 (1992), nr. 2, p. 97–101.

Necesitatea elaborării *Enciclopediei României*.

615. **Dobre, Alexandru,** *O ultimă decizie a cenzurii fostului regim*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 408.

Lista titlurilor care nu au fost „reținute" de către Consiliul Culturii și Educației Socialiste, din proiectul de plan tematic editorial pe anul 1990.

616. **Dobre, Alexandru,** *Ecouri la articolele publicate*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 408.

Ecouri la propunerea de elaborare a *Enciclopediei României*, problemă pusă în nr. 2/1992 al REF, de către redactorul-șef al publicației, Al. Dobre.

617. **Dobre, Alexandru,** *Mulțumiri publice Consiliului Director al Fundației Familiei M.H. Elias*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 404–405.

Jumătate din tirajul publicației *Memoriile Comisiei de Folclor*, tomul II (1988), a fost achiziționat de *Consiliului Director al Fundației Familiei M.H. Elias* cu scopul de a fi difuzat gratuit specialiștilor, cercetătorilor, instituțiilor de specialitate din străinătate.

618. **Dobre, Alexandru,** *Portofoliul „Revistei de etnografie și folclor". Ce vom citi în numerele viitoare*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 285–286.
619. **Dobre, Alexandru,** *Premiile Academiei Române pe anul 1986*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 184–185.
620. **Dobre, Alexandru,** *Premiile Academiei Române pe anul 1987*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 280–281.
621. **Dobre, Alexandru,** *Semnal. Lucrări recent apărute la Editura Academiei Române*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 273–275.
622. **Dobre, Alexandru,** *Testamentele – mistic și de conștiință ale lui Nicolae Titulescu. Cinci scrisori inedite*, REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 129–134.
623. **Dobre, Alexandru,** *Un donator generos și binecuvântat Jacques M. Elias. 70 de ani de la moarte*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 507–515.
624. **Dobre, Al.,** *Semnal. Lucrări recent apărute la Editura Academiei Române*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 527–529.
625. .·. *Intervenția d-lor senatori Emil Tocaci (PAC) și Vasile Vetișanu (PNȚCD) în Parlamentul României*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 538–540 (Breviar).

Intervenție pe probleme de alimentație.

626. .·. *Premiile Academiei Române pe anul 1988*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 403–404.
627. .·. *Reguli și programul de aplicare a noilor norme ortografice*, REF, 38 (1993), nr. 4, p. 402.
628. **Vetișanu, Vasile,** *Scrisoare deschisă către Prezidiul Academiei Române*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 537–538.

14. RECENZII

V. 1, 292, 423, 495, 496, 502–504, 506, 509, 511, 525, 527–529

629. .·. Academia Română. *Memoriile Comisiei de Folclor, tomul III, 1989*, București, Editura Academiei Române, 1993, Anuarul ICSU, I (1994), p. 221–222.

https://biblioteca-digitala.ro

630. **Alexandru, Ion T.,** Noutăţi editoriale: Petre Ṽ. Ştefănucă, *Folclor şi tradiţii populare*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 237–238.

Recenzia restituirii ştiinţifice Petre V. Ştefănucă, *Folclor şi tradiţii populare*, Chişinău, Editura Ştiinţa, seria „Moştenire", 1991, volumele I–II (360 p. + 511 p.). Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, note şi comentarii de Grigore Botezatu şi Andrei Hâncu. Recenzorul prezintă cele două volume în care sunt publicate studii fundamentale din opera folcloristului şi etnografului basarabean Petre V. Ştefănucă (1906–1942), format în cadrul Şcolii filologice de la Bucureşti (Ov. Densusianu, D. Caracostea).

631. **Bârlea, Eugenia,** Ion Cuceu, Maria Cuceu, *Vechi obiceiuri agrare româneşti.* Tipologie şi corpus de texte. I, Buc., E.Minerva, „Universitas", 1988, 256 p. Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 500–501.

632. **Bârlea, Eugenia,** Ion Mărgineanu, *Iancule, soare trudit.* Culegere – selecţie, cuvânt înainte, note asupra lucrării de..., Alba-Iulia, Ministerul Culturii, Inspectoratul pentru Cultură Alba, 1992, 266 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 523–524.

Antologia recenzată reactualizează culegeri de cântece despre Avram Iancu, de la cea a lui Simion Fl. Marian (1900), până la cea publicată de Ov. Bîrlea şi Ioan Şerb (1972) sau texte preluate din alte antologii, apărute până în 1990.

633. **Bârlea, Eugenia,** Romulus Felea, *Avram Iancu în tradiţia orală a moţilor.* Ed. îngrijită de Ioan Felea şi Virgil Florea. Prefaţă de Ştefan Pascu, Cluj-Napoca, 1992, 232 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 525–526.

Volum rămas în manuscris, din 1981, ai cărui editori au stabilit ordinea textelor prin respectarea „cât mai mult cu putinţă a firului biografic al eroului". Volumul se încheie cu un *Indice de localităţi*, un *Glosar* şi un *Indice de culegători şi informatori.*

634. **Bâtcă, Maria,** V. Zelenciuc, N. Kalaşnikova, *Vestimentaţia populaţiei orăşeneşti din Moldova sec. XV–XIX*, Chişinău, E.Ştiinţa, 1993, 126 p., REF, 40 (1995), nr. 1, p. 102–104.

635. **Băieşu, Nicolae**, *O nouă ediţie din opera lui Gorovei*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 479–482.

Volumul *Folclor şi folcloristică*, editat şi prefaţat de Sergiu Moraru, Chişinău, E.Hyperion, 1990, 524 p., „este prima culegere selectivă de texte populare şi studii folclorice ale savantului".

636. **Bărbulescu, C.,** Rainer Alsheimer, *Internationale volkskundliche bibliographie für die jahre 1985 und 1986, herausgegeben I* Bonn, 1991, XXXIV + 479 p.; *Internationale Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1987 und 1988*, Herausgegeben von..., Bonn 1992, XXXIX + 469 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 570.

637. **Bărbulescu, C.,** Emilia Masson, *Le combat pour l'immortalité. Héritage indo-européen dans la mythologie anatolienne*, Paris, Presses Universitaires de France, 1991, 320 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 539–541.

„Autoarea urmăreşte după model dumezilian, integrarea domeniului hitit în cel indo-european".

638. **Bărbulescu, Constantin,** Jean Cuisenier, *Ethnologie de l'Europe*, Paris, P.U.F., 1990, 128 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 542–543.

Cap. I. Cunoaşterea Europei etnice. Cap. II şi III iau în discuţie problema moştenirilor. Cap. IV. Identităţile în joc. Cap. V „ne scoate, în sfârşit, din lumea istoriei, a statisticii şi lingvisticii şi ne introduce în cea a specialităţilor culturale".

https://biblioteca-digitala.ro

639. **Boca, Anca**, Dinuţa Marin, *Nicolae Iorga şi creaţia populară*, Buc., Tip.Univ., 1986, 184 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 577–578.
640. **Bocşe, Maria**, Italo Signorini, *Dal grano al pane: simboli, saperi, pratiche*. A cura di ..., Extras din „L'Uomo – Società tradizione sviluppo" in Pisa, 1990, 196 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 543–545.

Volumul inserează zece comunicări, din cele douăzeci şi cinci, prezentate la a IV-a ediţie a „Zilelor etnologiei europene", organizată în Italia, în perioada 3–4 iulie, 1990, de către Societatea Europeniştilor, cu sediul la Bruxelles. Problematica abordată: ipostazele pâinii în evoluţia civilizaţiilor umane.

641. **Bot, Ioana,** Mircea Eliade, *Memorii (1907–1960),* vol. I–II, Ed. şi cuvânt înainte de Mircea Handoca, Buc., E.Humanitas, 1991, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 575–576.
642. **Bot, L.,** *Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, Acta Scansenologica, tom 6. Sanok, 1990*, Anuarul AF, XII–XIV(1991–1993), p. 566–567.

Tomul 6 al revistei „Acta Scansenologica" este consacrat problemelor legate de conservarea şi studierea patrimoniului etnografic european.

643. **Bot, L.,** Rolf Thalman, Veronica Jeimgruber et Bernard Schüle. *Coutumes et fêtes populaires en Suisse*, textes par ... Publication de l'Office National Suisse du Tourisme (ONST) CH–8027, Zürich, 1990, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 567–568.

ONST oferă un model de promovare a turismului cultural, implicit a tradiţiilor locale.

644. **Bot, Livia**, Dumitru Bejan, *Nume româneşti de plante,* Cluj-Napoca, E.Dacia, 1991, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 554.
645. **Bot, Livia,** *FOLKLORE.* The journal of the Folklore Society, Volume 100, 1989 – I, 1989 – II, Volume 101, 1990 – I, 1990 – II, London, Great Britain, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 565–566.

Revista bianuală „FOLKLORE", publicaţie editată de Societatea Britanică a Folcloriştilor (societate fondată în 1878), aniversează 100 de ani de existenţă. Editorul-şef remarcă, în ultimii 30 de ani, interesul crescând al specialiştilor faţă de tradiţiile europene. Însă autoarea recenziei observă trimiterile accidentale, sporadice, la folcloristica şi la problematicile culturii orale româneşti.

646. **Bot, Livia,** *Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor*, I. Serie nouă. Comunicări de la sesiunea „Eminesciana '90", Bucureşti – Chişinău (1991), 198 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 574–575.
647. **Bot, N.**, Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiţia populară românească*, Cluj-Napoca, E.Dacia, 1989, 216 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 496–498.
648. **Bot, N.,** Ion H.Ciubotaru, *Valea Şomuzului Mare.* Monografie folclorică, Iaşi, 1991, 336 + III + 443 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 501–503.
649. **Bot, N.**, Iaroslav Mironenko, *Şi cânt codrului cu drag.* Folclor moldovenesc din sate nord-caucaziene. Culegere, alcătuire, descifrare şi prefaţă de ..., Comentarii şi postfaţă de Victor Cirimpei, Chişinău, E.Literatura Artistică, 1987, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 511–512.
650. **Chivu, Gabriela**, Vladimir, Hanga, *Les institutions du droit coutumier roumain*, Buc., EAR, 1988, 160 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 552–553.

Studiul „este destinat a face cunoscut străinătăţii, într-o formă sintetică, sistemul dreptului cutumiar românesc, cu instituţiile şi, mai ales, cu particularităţile sale, dar şi cu uimitoarea sa viabilitate care se întinde din cele mai străvechi timpuri până la începuturile epocii moderne".

https://biblioteca-digitala.ro

651. **Constantinescu, Nicolae**, *Din „Arhitectura"*, REF, 37 (1992), nr. 6, p. 635–636.

Prezentarea materialelor: Radu Drăgan, *Locuinţa tradiţională în sistemul gândirii simbolice*; Arh. Silvia Păun, *Stonehenge – Sarmisegetuza: O comparaţie revelatoare*, ambele apărute în revista „Arhitectura", nr. XXXVI, 1988, nr. 5 (234), p. 45–58; p. 66–79.

652. **Constantinescu, Nicolae,** *Documentul folcloric într-o „istorie nouă" a Ţărilor Române*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 489–493 (Note).

Cartea prof. Neagu Djuvara, *Le Pays Roumain, entre Orient et Occident. Les Principautès danubiennes au début du XIX-e siècle*, Publications Orientalistes de France (P.O.F.), 1989, 389 p., în care autorul „nu-şi exprimă explicit poziţia faţă de considerarea faptelor de cultură populară ca documente folclorice, dar în cartea sa depoziţiile «martorului» folcloric sunt ascultate cu atenţie şi interpretate cu măsură". Din combinarea bine dozată a informaţiei folclorice cu documentul istoric propriu-zis, „rezultă o istorie «nouă», «vie» a Ţărilor Române din primele decenii ale secolului al XIX-lea...".

653. **Cristescu, Constanţa**, Laurent Aubert (eds.), *Mondes en musique*, Genève, Musée d'etnographie, 1991, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 546–547.

Lucrarea este un catalog publicat de Musée d'ethnographie de Genève, conceput ca o introducere în vasta colecţie de instrumente muzicale a muzeului.

654. **Cubleşan, Constantin**, *Cu şi despre Mircea Eliade*, Steaua, XLIII (1992), nr. 5–6, p. 34–35.

Prezentarea monografiei *Mircea Eliade – câteva ipostaze ale unei personalităţi poetice*, de Mircea Handoca, Buc., E.Minerva, 1992.

655. **Cuceu, Ion**, Valer Butură, *Cultura spirituală românească*. Ediţie îngrijită şi introducere de Iordan Datcu, Buc., E.Minerva, 1992, 440 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 495–496.

656. **Cuceu, Ion,** Iordan Datcu, Viorica Săvulescu, *O capodoperă a baladei româneşti: „Toma Alimoş"*. Ed. critică şi studiu introductiv de ..., Buc., E.Minerva, 1989, 312 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 498 – 500.

657. **Cuceu, Ion,** Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizaţie românească*. Transilvania. Studiu etnografic, Buc., EŞE, 1989, 403 p.+ 32 pl. alb-negru şi 20 pl. color, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 503–505.

658. **Cuceu, Ion,** Nicolae Bot, *Cântecele cununii* (Texte poetice alese). Antologie, prefaţă, note, indici de culegători, glosar şi bibliografie de ..., Buc., E.Minerva, 1989, 272 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 510–511.

659. **Cuceu, Ion,** Alexandru Dobre, *Idealul unităţii naţionale în cultura română*, Buc., E. Minerva, 1988, 316 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 573–574.

660. **Cuceu, Maria,** Mihail M. Robea, *Basme populare româneşti*, Buc., E.Minerva, 1986, XLVI + 876 p. (Folclor din Oltenia şi Muntenia IX).

661. **Cuceu, Maria,** Vistian Goia, *B.P. Hasdeu şi discipolii*. Buc., E.Minerva, 1987, 220 p. „Universitas", Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 571–572.

662. **Cuceu, Maria,** V. Adăscăliţei, *De la Dragoş la Cuza Vodă*. Legende populare istorice româneşti. Antologie, prefaţă şi note de ..., Buc., E.Minerva, 1988, XXII + 322 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 572–573.

663. **Datcu, Iordan,** Domokos Samuel, *Horele morţilor ale lui Teodor Sava*, Budapesta, Tankönyvkiadó, 1989, 152 p., REF, 37 (1992), nr. 2, p. 182–183.

664. **Datcu, Iordan,** Mircea Eliade, *Taina Indiei*. Texte inedite. Ed. îngrijită şi cuvânt înainte de Mircea Handoca. Postfaţă de Horia Nicolescu, Bucureşti, Editura Icar, (1991), 208 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 555–556.

Conferinţele pe care le-a ţinut M. Eliade la Radiodifuziunea Română, între anii 1932 şi 1938; doar o parte din aceste texte au o tematică legată de cultura şi tradiţiile Indiei.

https://biblioteca-digitala.ro

665. **Datcu, Iordan,** *Cât îi Maramureşul...* Culegere, alcătuire, note şi comentarii de Nicolae Băieşu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Victor Cirimpei, Nicolae Demcenco, Iuliana Filip, Andrei Hâncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru. Cuvânt înainte Mihai Pop. Descifrarea melodiilor: Andrei Tamazlâcaru, Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul de Etnografie şi Folclor, Chişinău, E.Ştiinţa, 1993, 548 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 513–514.

666. **Datcu, Iordan,** *Folclor din Ţara Fagilor.* Alcătuitori: Nicolae Băieşu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Vasile Chisăliţă, Victor Cirimpei, Dumitru Covalciuc, Iulian Filip, Andrei Hâncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru. Prefaţă: Grigore Bostan. Cuvânt înainte: Arcadie Suceveanu. Coordonatorul ediţiei: Sergiu Moraru, Chişinău, Hyperion, 1993, 560 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 514–515.

667. **Datcu, Iordan,** Artur Gorovei, *Folclor şi folcloristică,* ed. de Sergiu Moraru, Chişinău, E.Hyperion, 1990, 528 p., în REF, 37 (1992), nr. 6, p. 627.

668. **Datcu, Iordan,** • • *Creaţia populară moldovenească,* Chişinău, E.Ştiinţa, 16 vol., 1973–1983, REF, 37 (1992), nr. 5, p. 521–522.

668 bis. **Datcu, Iordan,** *Folclor literar din Suceava,* REF, 37 (1992), nr. 6, p. 636.

Texte folclorice culese în 1939, cu ocazia unei anchete sociologice efectuate de specialişti de la Universitatea din Cernăuţi, în comunele Voroneţ şi Mânăstirea Humorului, lucrare tipărită la Iaşi, în 1989, de prof. Traian Cantemir.

669. **Datcu, Iordan,** Elena D.O. Sevastos, *Literatura populară.* Ed. îngrijită şi prefaţată de Ioan Ilişiu; Buc., E.Minerva, 1990, Vol. I, XXX p. + 410 p.; Vol. II, 240 p. (Ediţii critice de folclor), REF, 37 (1992), nr. 3, p. 317–318.

670. **Datcu, Iordan,** • • *Soare nou răsare.* Antologie de Victor Cirimpei, E.Hyperion, 1990, 80 p.

Autorul a realizat antologia de colinde, reluând texte din colecţiile G.Dem. Teodorescu, I.G. Sbierea, S.Fl. Marian ş.a.

671. **Datcu, Iordan,** Petre V. Ştefănucă, *Folclor şi tradiţii populare.* Ed. îngrijită şi studiu introductiv de Gr. Botezatu şi A. Hâncu, Chişinău, E.Ştiinţa, 1990, vol. I, 360 p.; Vol. II, 512 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 415–416.

672. **Dejeu, Zamfir,** Viorel Bârleanu, Florica Bucescu, *Melodii de joc din Moldova,* Iaşi, Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei, 1990, 554 p. („Caietele Arhivei de Folclor" IX), Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 508–509.

673. **Demény, Pál, István,** Kosa László, *A magyar néprajz tudománytörténete,* [Istoria ştiinţei etnografice maghiare], Budapest, Gondolat, 1989, 335 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 562–564.

„În concepţia autorului, istoria ştiinţei etnografice diferă de istoricul cercetărilor etnografice. Prima se ocupă, firește, de istoria ideilor, gândurilor şi teoriilor care au făurit ştiinţa etnografiei, determinându-i preocupările, concepţiile, obiectul şi metodologia. În schimb, istoria cercetării înregistrează rezultatele investigaţiilor etnografice, în mod sistematic, concret şi apreciativ". Cartea lui Kosa László aparţine primei categorii.

674. **Démeny, Pál Istvan,** *Néphagyományok ùj környezetben.* Tanulmányok a folklorizmus köréből [Cultura populară de la tradiţie la contemporaneitate. Studii din domeniul folclorismului] Szerkesztette Biro Zoltán, Gagyi József és Pentek János, Buc., E.Kriterion, 1987, 248 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 521–522.

675. **Dobre, Alexandru,** Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han.* Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale. Traducere de Mircea Ivănescu şi Cezar Ivănescu. Cuvânt înainte de acad. Emil Condurachi, Bucureşti, EŞE, 1980, 256 p.+ 8 il., REF, 38 (1993), nr. 3, p. 265–268.

676. **Dobre, Alexandru,** Eliade, Mircea, *Profetism românesc.* 1. *Itinerariu spiritual. Scrisori către un provincial. Destinul culturii româneşti.* 2. *România în eternitate,* Buc., E.Roza Vânturilor, 1990, I, 160 p.; II, 222 p., REF, 37 (1992), nr. 2, p. 179–182.

https://biblioteca-digitala.ro

677. **Dobre, Al.**, C. Ciuchindel, *Folclor vechi românesc*, REF, 36 (1991), nr. 5–6, p. 275–276.

Recenzorul antologiei concluzionează: „Extragerea din cataloage a manuscriselor existente în diferite fonduri ne-ar duce la concluzia că, începând din veacul al XVII-lea, dar mai ales din cel de al XVIII-lea, a existat o preocupare constantă a unor copişti pentru consemnarea în scris a unor texte folclorice".

678. **Dobre, Al.**, ◆. Academia Română. Univ. Cluj-Napoca, Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române", *Anuarul Arhivei de Folclor VIII–XI (1987–1990)*, REF, 38 (1993), nr. 3, p. 268–271.

679. **Florea, P.**, *Semantism popular şi folcloric la Eminescu*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 189 (Breviar).

Studiul de stilistică *Semantism popular şi folcloric în poezia eminesciană*, semnat de Petru Zugun (Universitatea „Al.I. Cuza" din Iaşi), în revista „Limba română", anul XLI, nr. 10, Bucureşti, 1992, p. 549–553.

680. **Florea, Petre**, ◆. Academia Română. *Anuar 1990*, Buc., EAR, 1991, 267 p., REF, 37 (1992), nr. 3, p. 315–317.

681. **Florea, Petre**, ◆. *Studii şi comunicări*. V. Sub redacţia: Ilie Moise, Sibiu, Asociaţia Folcloriştilor şi Etnografilor, 1990, 418 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 413–415.

682. **Florea, Petre**, ◆. Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie şi Folclor. *Creaţia populară* (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina), Chişinău, E.Ştiinţa, 1991, 768 p., REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 165–168.

683. **Frunză, Sandu**, *Identitate şi destin*, Steaua, XLIII (1992), nr. 10 (545), p. 57.

Recenzia cărţii *Reflexii despre spiritualitatea poporului român* de Dumitru Stăniloae.

684. **Gazda, Klára**, Gunda Béla: *A rostaforgató asszony*, Budapest, Múszák Közmüvelödési Kladó, 1989, 311 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 559 –560.

„Cartea cuprinde 15 studii ale eminentului etnograf maghiar Gunda Béla,, încununat cu premiul Herder în 1977, pentru preocuparea sa de a studia legăturile culturilor populare din Europa Centrală, Răsăriteană şi din Balcani".

685. **Golu, Mihai**, Petre Ţurlea, *Şcoala Română din Franţa*, Buc., EAR, 1994, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 104–105 (Recenzii).

686. **Haţiegan, Sanda**, *Paysans et Nations d'Europe centrale et balkanique*. La réinventation du paysan par l'état en Europe centrale et balkanique aux XIX-e et XX-e siècles, Paris, Maisonneuve et Larose, 1985, 238 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 531–532.

Volumul este o culegere de studii pe tema *Identităţi culturale în societăţile ţărăneşti din Europa centrală şi balcanică*, coordonat de un grup de cercetători francezi.

687. **Hlinca Drăgan, Elena**, Virgil Medan, *Folclor muzical. Cântece de joc*. Vol. II, Buc., E.Muzicală, 1989, 199 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 516–518.

688. **Ispas, Sabina**, Juha Y. Pentikäinen, *Kalevala Mythology by*.... Translated and edited by Ritva Poom. Bloomington, Indiana University Press, 1989, 265 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 528–529.

689. **Keszeg, Vilmos**, Rethey Prikkel Miklós: *Az igaztörténet*, Debrecen, 1991, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 516–518.

Studiul lui Rethey Prikkel Miklós, *Az igaztörténet* (Povestirea adevărată), descoperă şi descrie un „gen" de folclor contemporan, în situaţia în care constatăm dispariţia unor specii şi genuri folclorice sau păstrarea lor numai ca elemente *survival, revival*.

https://biblioteca-digitala.ro

690. **Keszeg, Vilmos,** Marianne Mesnil, *Les Plantes et les Saisons*. Calendriers et Représentations. Textes réunis et présentés par .... Publié avec le concours de l'Université „Paul Valéry". Montpellier III. Collection Ethnologies d'Europe. Les Correspondances de Civilisation. /Montpellier/, 1990, 430 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 568–569.

691. **Kramar, Mihai**, *Narodni perlene. Ucrains'ca narodna poetečna tvorcist' (Nestemate populare. Creaţia poetică populară ucraineană).* Îngrijirea şi studiul introductiv de Nicolae Corsiuc, E. Kriterion, Buc., 1986, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 519–521.

Cuprins: Colinde şi cântece rituale; cântece din obiceiurile de peste an; balada fantastică.

692. **Leu, Paul**, Spătaru George, *Folclorul şi tradiţia moldovenilor din regiunea Kirovograd*, RLŞL, 1990, nr. 1, REF, 37 (1992), nr. 1, p. 85–86.

693. **Marin, Marian,** Liavas Lambros *Catalogue du fonds Samuel Baud-Bovy,* redigé par... Conservatoire de Musique de Genève, Genève, 1989, 186 p., REF, 37 (1992), nr. 3, p. 319–321.

Cuprins: Sumarul cărţilor. Studii şi culegeri referitoare la muzica populară, care au aparţinut savantului Samuel Baud-Bovy. Inventarul imensei sale fonoteci (168 discuri muzică grecească, 12 muzică românească, 75 de benzi şi 21 de casete). Bibl. Samuel Baud-Bovy (115 titluri de volume, studii şi articole publicate în periodice de specialitate + ms. lui Samuel Baud-Bovy, între care 6 titluri inedite).

694. **Markel, Hanni**, Annemie Schenk, *Deutsche in Siebenbürgen. Ihre Geschicte und Kultur*, München Verlag C.H. Beck, 1992, 191 p., 60 il., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 536–537.

Eseu istorico-cultural, cu accente etnologice, ocupându-se în mod prioritar de saşi, într-o viziune interetnică.

695. **Markel, Hanni,** Georg und Renate Weber, *Zendersch. Eine siebenbürgische Gemeinde im Wandel.* Mit Beiträgen von Heinz Heltman, Paul Philippi, Evemarie Sill München, Delp Verlag, 1985, 752 p. + 25 p. il. + 1 hartă, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 528–529.

Monografia satului Senereus, jud. Mureş.

696. **Mihail, Zamfira,** *Bazele etnografiei române*. Part. I: dr. Cornelia Belcin Pleşca. Part. II: dr. Ion Ghinoiu, Buc., Univ. Independentă „Dimitrie Cantemir". Facultatea de Istorie, 1992, 216 p. (Part. I); 216 p. (Part. II); Belcin-Pleşca, Cornelia, *Etnografia universală,* Buc., Univ. Independentă „Dimitrie Cantemir", Facultatea de Istorie, 1992, 98 p., REF, 38 (1993), nr. 5, p. 520–523.

697. **Moraru, Georgeta**, Vasile Latiş, *Păstoritul în munţii Maramureşului (spaţiu şi timp).* E. Marco & Condor S.R.L., Baia-Mare, 1993, 137 p. + 53 p. bibl. şi note + 10 p. inf.+ 24 anexe il., REF, 40 (1995), nr. 1, p. 101–102 (Recenzii).

698. **Muntean, George**, *Folclor nord-bucovinean*, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 158–160.

699. **Nasta, Anastasie**, Giorgiou Ap. Padioti, *Cântiţi fărşeroteşti*, Tragoúdia Farsariot ón – Arvan itovláhon, Atena, Genaris, 1991, XL + 161 p., Ref, 37 (1992), nr. 6, p. 623–624.

Culegerea de cântece fărşeroteşti, întocmită de Gh. Padioti, cuprinde 135 de cântece însoţite de un prolog în dialectul aromân, în limbile franceză şi greacă. Fărşeroţii numesc „cântece" toate creaţiile folclorului liric, cartea fiind o antologie de lirică populară aromână.

700. **Nistor, Ion I.**, *Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru.* Anexă: „Memoriu asupra Republicei Moldoveneşti. Buc., 1924, Noemvrie, in 4", REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 25–40.

701. **Oprea, Gheorghe,** Alexandru Voevidca *Cântece populare din Bucovina.* Ed. îngrijită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu. Studiu introductiv, note, indici şi glosar de Cristina Rădulescu-Paşcu, Buc., E.Muzicală, 1990, 328 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 411–412.

https://biblioteca-digitala.ro

702. **Oprea, Gheorghe**, George Breazul. *Colinde.* Culegere întocmită de... cu desene de Demian. Coordonare, ediţie şi postfaţă: Titus Moisescu, Buc., E.Fundaţiei Culturale Române, 1993, 496 p., REF, 39 (1994), nr. 5–6, p. 561–563 (Recenzii).
703. **Orga, Valentin**, Ilie Bădescu, *Timp şi cultură*, Buc., EŞE, 1988, 324 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 551–552.

Lucrare de antropologie istorică, construită pe conceptele *Timp, Cultură, Spaţiu.*

704. **Pavelescu, Amalia**, *Publicaţie academică închinată folclorului românesc: Memoriile Comisiei de Folclor*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 100–101 (Recenzii).
705. **Pintilie, Mariana**, Vasile Lovinescu, *Creangă şi creanga de aur*, Buc., E.Cartea Românească, 1989, 408 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 548–549.
706. **Pintilie, Mariana**, I. Oprişan, *Romanul vieţii lui B.P. Hasdeu*, Bucureşti, Ed.Minerva, 1990, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 578–579.
707. **Platon, Elena**, Andrei Cornea, *Scriere şi oralitate în cultura antică*, Buc., E.Cartea Românească, 1988, 156 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 549–550.
708. **Platon, Elena**, Valerica Steţco, *Poezii populare din Ţara Maramureşului*, Buc., E.Minerva, 1990, XXIV + 360 p. (Seria „Folclor din Transilvania", IX), Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 515–516.
709. **Platon, Elena**, Pamfil Bilţiu, *Poezii şi poveşti populare din Ţara Lăpuşului*, Buc., E.Minerva, 1990, XLII + 542 p. (Seria „Folclor din Transilvania", X) Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 518–519.
710. **Pop, Dumitru**, Ion Diaconu, *Ţinutul Vrancei.* Etnografie – Folclor – Dialectologie, III–IV, Ed. îngrijită şi studiu introductiv de Paula Diaconu-Bălan, Buc., E.Minerva, 1989, 492 p., 462 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 505–506.
711. **Pozsony, Ferenc**, Hopp Lajos, Küllös Imola, Voigt Vilmos, *A megváltozott hagyomány, Tanulmányok a XVIII*, századról, Budapest, 1988, 535 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 557–559.

„Volumul îngrijit de cei trei cercetători budapestani prezintă 22 de comunicări legate de varii aspecte ale folclorului, culturii şi literaturii din secolul XVIII. El a apărut cu sprijinul Catedrei de Folclor de la ELTE şi al Institutului de Literatură al Academiei Maghiare".

712. **Pozsony, Ferenc**, Keszeg Vilmos, *A folklór hotárán*, Buc., Editura Kriterion, 1991, 267 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 564–565.

Volum de studii de folclor care „tratează creaţii şi fenomene din periferia folclorului tradiţional: oraţii, caiete cu amintiri, texte de peretare, scrisori în versuri etc.".

713. **Raliade, Rodica**, *Cărţi şi publicaţii periodice străine primite la redacţie*, REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 185–187.

Prezentarea publicaţiilor „Folia Ethnographica", 1989–1990, nr. 23–24, Brno, Cehia; „Jahrbuch fûr Ostdeutsche Volkskunde", tomul 34, 1991, Marburg, Germania; două cărţi din colecţia Institutului Anthropos (nr. 4 şi 5).

714. **Robea, Mihail M.**, Mitulescu Moise, *Floare albă din cunună. Folclor muzical din judeţul Argeş.* Prefaţă de prof. Ludovic Paceag, Piteşti, Asociaţia Folcloriştilor Argeşeni „C. Rădulescu-Codin" şi CICPMAN, 1982, 59 p., REF, 37 (1992), nr. 4, p. 431–432.
715. **Robea, Mihail M.**, *O valoroasă colecţie de folclor argeşean*, REF, 40 (1995), nr. 1, p. 105–106 (Recenzii).

Prezentarea culegerii *Basme, snoave şi cântece populare* de Dim. Al. Nanu, Buc., E.Minerva, 1989, apărută în colecţia *Folclor din Oltenia şi Muntenia* (vol. IX), sub îngrijirea fiicei culegătorului, Rodica Nane.

https://biblioteca-digitala.ro

716. **Robea, Mihail M.,** Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" – *Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu"*. Serie nouă. Tomul 3, 1992, Bucureşti, Editura Academiei Române, [1993], 242 p. + 16 foto.

717. **Robea, Mihail M.,** ... *La izvoare. Poveşti, poezie populară şi cercetări de folclor*, de Gr. Botezatu, Chişinău, E.Hyperion, 1991, 240 p., REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 168–170.

718. **Roşcovan, E.,** *Proverbe româneşti din Basarabia şi echivalente ruseşti*, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 483–485.

Culegerea realizată de regretatul Efim Junghietu, în colaborare cu V.D. Cerpeliov, *Proverbe şi zicători moldoveneşti cu echivalente ruseşti – Moldovschie posloviţi i pogovorchi s russchimi ecvivalentami*, Chişinău, Ştiinţa, 1987, ediţie bilingvă, încheiată cu *Comentarii şi note*.

719. **Spiridon, Aneta,** *Noutăţi editoriale: Vasile Vetişanu, Deschideri filosofice în cultura tradiţională*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 235.

Prezentarea cărţii *Deschideri filosofice în cultura tradiţională* de Vasile Vetişanu, Bucureşti, Editura Eminescu. 1991, 288 p. Lucrarea este o „încercare originală şi reuşită de a descifra, într-o modalitate hermeneutică, înţelesurile filosofice ale culturii populare".

720. **Stanciu, Dumitru,** ... *Memoriile Comisiei de Folclor a Academiei Române*. Tomul I 1987, Buc., EAR, 1990, 232 p., REF, 37 (1992), p. 79–81.

721. **Sulităeanu, Ghizela,** Marin Marian, *Chipul geniului*, Anuarul IEF, 3 (1992), p. 236.

Recenzia cărţii *Chipul geniului. Eseu despre creativitatea exemplară*, de Marin Marian, Bucureşti, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor, 1991, 255 p. Lucrarea abordează latura filosofică a muzicii enesciene.

722. **Şeuleanu, Ion,** Academia Română. *Memoriile Comisiei de Folclor*. Tomul I (1987), Buc., EAR, 1990, 231 p., REF, 40 (1995), nr. 1, p. 99–100 (Recenzii).

723. **Şerbănescu, Mihaela,** ... Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Etnografie şi Folclor, *Folclor din Maramureş*. Culegere şi alcătuire de Nicolae Băieşu, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Victor Cirimpei, Nicolae Demcenco, Iulian Filip, Andrei Hâncu, Efim Junghietu, Sergiu Moraru, Chişinău, E.Ştiinţa, 1991, 144 p., REF, 38 (1993), nr. 1–2, p. 170–171.

724. **Şişeştean, Gheorghe,** Paul H. Stahl, *La Consanguinité fictive. Quelques exemples Balkaniques*. Extras din vol. *Quaderni Fiorentini per la storia del pensiero giuridico moderno*, 14 (1985). Versiunea engleză *The Fictitions Consanguinity. Some Balkan Examples*. în „Études et Documents Balkaniques et méditerranéens" 13 (1987), Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 526–527.

Paul H. Stahl consideră că în societăţile tradiţionale „domeniile vieţii sociale, unde noţiunea de sânge intervine, sunt numeroase: se pot cita înrudirea, religia, sacrificiul, alimentaţia, vendetta, proprietatea".

725. **Şişeştean, Gheorghe,** Paul H. Stahl, *La fonction de „Vieillard". Quelques exemples de l'Europe Orientale*. Extras din Estudos em homagem a Ernesto Veiga de Oliveira, Lisabona, 1989, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 527–526.

Studiu dedicat funcţiilor sociale ale bătrânilor din comunităţile balcanice.

726. **Taloş, Ion,** Manfred Lurker, *Wörterbuch der Symbolik*. Unter Mitarbeit zahlreicher fachwissenschaftler herausgegeben von ... Zweite, erweiterte auflage. Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1983, XVI, 800 p. (Kröner Taschenausgaben Band 464), Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 532–533.

Lexicon interdisciplinar cu explicaţii ale funcţiilor fenomenelor şi elementelor naturale, în mentalitatea populară universală.

https://biblioteca-digitala.ro

727. **Taloş, Ion,** Rudolf Simek, *Lexikon der germanischen Mytologie,* Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1984, XIV, 525 p. (Kröner Taschenbuchausgabe Band 368), Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 533–534.

Lexiconul cuprinde: a. articole referitoare la mitografi; b. articole care tratează teme germanice; c. articole privitoare la teme de interes etnologic internaţional.

728. **Taloş, Ion,** Volker Mertens, Ulrich Müller (ed.). *Epische stoffe des Mittelalters*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1984, X + 529 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 534–535.

Viziune de ansamblu asupra epocii medievale a Europei Centrale şi Occidentale, asupra specificităţii ei literare şi a mediului social care a creat-o şi în care a trăit.

729. **Taloş, Ion,** Manfred Lurker, *Lexicon der Götter und Dämonen. Namen. Funktionen. Symbole/Attribute*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1984, XI, 433 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 535–536.

Lexicon al zeilor şi demonilor.

730. **Varfalvi Berinde, Carmen,** Alain Besançon, *Confuzia limbilor. Criza ideologică a Bisericii*, Bucureşti, E.H., 1992, Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 541–542.

„Ceea ce intenţionează să demonstreze autorul este, în primul rând, traiectoria evolutivă a Bisericii catolice occidentale, în special franceze, în sensul imprimat de doctrina socialistă în prima ei fază, iar mai apoi de bolşevismul post-belic".

731. **Văduva, Ofelia,** Alexandru Surdu, *Şcheii Braşovului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1992, 197 p., REF, 39 (1994), nr. 1–2, p. 181–182.

732. **Vinţeler, O.**, E.M. Meletinski (ed.), *Mitologiceskij slovar*, Moskova, 1990, 672 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 530–531.

Dicţionar mitologic realizat de peste 80 de specialişti, cuprinzând circa 4200 de articole.

733. **Vinţeler, Onufrie,** N.I. Kravţov, A.V. Kulaghina, *Slavjanskij folklor*, [Moskva], Izdatelstvo Moskovskovo Universiteta, 1987, 376 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 547–548.

Antologie de texte folclorice, aparţinând popoarelor slave (rus, ucrainean, belorus, polonez, slovac, ceh, lugician, bulgar, sârb, croat şi sloven).

734. **Vöö, Gabriella**, Benedek Katalin, *A magyar novellamesék tipusai (AaTh 850–999)*, Magyar Népmesekatalogus 4, Editat de MTA Néprajzi Kutatocsoport, Budapest, 1984, 418 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 561.

Volumul IV al seriei Catalogul poveştilor populare maghiare, întocmit de cercetătoarea Benedek Katalin, este dedicat basmelor nuvelistice.

735. **Vöö, Gabriella,** Bernát László, *A magyar legendamesék tipusai (AnTh 750–849)*, Magyar Népmesekatalógus 3. Budapest, MTA Néprajzi Gkutatócsoport, 1989, 277 p., Anuarul AF, XII–XIV (1991–1993), p. 562.

În cel de-al treilea volum al catalogului tipologic al prozei populare maghiare, Bernát László sistematizează tipurile variantelor de poveşti religioase, aflate în tradiţia orală maghiară.

736. **Zderciuc, Silvia**, Georgeta Roşu, *Jucării de lut,* E.T.S. – EDITIS, 1992, REF, 38 (1993), nr. 5, p. 519.

CD-uri, casete audio şi video, discuri

737. **Lupaşcu, Marian**, *Cronica discului,* Anuarul IEF, 4 (1993), p. 229–234.

Prezentarea a două discuri cu muzică populară „de consum", interpretată de formaţiile „Albatros" şi „Dan Armeanca".

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

SABINA ISPAS, *Cultură orală şi informaţie transculturală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003, 218 p. + 40 de planşe + 40 de ilustraţii.

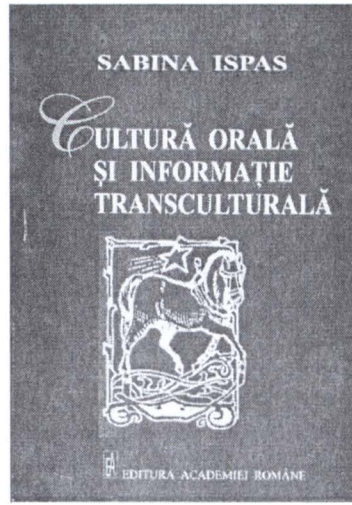

Este, poate, o trăsătură a etnologilor români mai tineri aceea de a nu se revendica unei *şcoli*. În parte autodidacţi, ne-am format învăţând de peste tot, de la fiecare profesor câte ceva, din bibliografia română şi străină, în biblioteci şi pe teren etc. Poate de aici nonşalanţa, remarcată de către Nicolae Panea, cu care ne comportăm faţă de *autorităţile* ştiinţifice ale predecesorilor sau contemporanilor noştri. Bineînţeles, avem fiecare teorii la care aderăm, personalităţi pe care le respectăm, le admirăm sau ne copleşesc chiar, dar faţă de care ne considerăm mai mult sau mai puţin autonomi. Generaţia din care face parte doamna Sabina Ispas s-a format în mai strânsă legătură cu *maeştrii* şi sub auspiciile respectului predecesorilor şi al aderării la o *şcoală*. În al doilea rând, s-a format sub presiunile ideologice ale perioadei comuniste. Cartea pe care o propunem atenţiei cititorilor reprezintă emanciparea conştientă şi asumată a autoarei deopotrivă faţă de autoritatea axiomatică a cercetătorilor care au format-o şi faţă de câmpul ideologic de dinainte de 1989, faţă de clişeele şi stereotipurile ştiinţifice, situaţie care explică caracterul uşor polemic al studiilor cuprinse în volum. Este o lucrare care exprimă viziunea *personală* a Sabinei Ispas asupra fenomenului folcloric şi asupra culturii orale româneşti, cristalizată în 40 de ani de activitate de cercetare.

Prima parte a volumului, *Folclor. Folcloristică. Folclorism*, corelează problematica cercetării folcloristice şi a fenomenelor folclorice cu provocările societăţii contemporane. „Marea revoluţie adusă de societatea postindustrială actuală a dus la redefinirea conceptelor de folclor şi chiar a celui de *societate folclorică* a timpurilor moderne" (p. 24). Pentru Sabina Ispas, cercetarea folcloristică nu numai că trebuie să-şi revizuiască obiectul de studiu, terminologia strategică şi metodologia, ci are responsabilitatea şi putinţa de a se implica în însăşi înţelegerea omului contemporan, a societăţii şi a culturii sale. În sensul acesta este remarcabilă şi incitantă problematizarea efectelor convertirii limbajului verbal în limbaj vizual (trăim într-o epocă a audiovizualului) asupra manierei contemporane de situare a omului în natură şi univers. Este analizat cazul particular al transformărilor suferite de motivul luptei eroului cu animalul sălbatic, monstru sau balaur, în cursul translatării sale dinspre basmul fantastic tradiţional spre basmul fantastic contemporan şi, mai ales, spre serialele t.v. despre animale. Departe de a fi o analiză mecanică, studiul exemplifică o manieră prin care cercetarea folcloristică poate aborda problematica noilor coordonate ale relaţiei omului cu mediul şi cu propriile categorii existenţiale, cu frica şi dominarea ei în mod special (vezi capitolul *Forme de manifestare a fenomenului narativ în lumea modernă*). Dar, mergând mai departe, responsabilitatea folcloristului (cum se identifică autoarea din punct de vedere al disciplinei pe care o deserveşte) se manifestă în chiar modelarea omului şi a societăţii contemporane, a imaginii de sine în relaţie cu ceilalţi şi cu propriul trecut. Cercetător al culturii tradiţionale şi a mecanismelor de creaţie şi transmitere a obiectelor culturale materiale şi imateriale, pe de o parte, caracterizat prin apartenenţă la categoria socio-culturală a intelectualităţii, pe de altă parte, folcloristul are şi trebuie să aibă un cuvânt de spun în ceea ce priveşte conturarea *identităţii etnice* şi a *emblemelor etnice* (vezi capitolul *Cultură orală şi informaţie transculturală*), în crearea şi salvgardarea *patrimoniului etnologic* (vezi capitolul *Arhive multimedia – Patrimoniu imaterial*). În sensul acesta sunt

https://biblioteca-digitala.ro

abordate chestiuni legate de mutaţiile suferite de societatea românească pe parcursul celei de a doua jumătăţi a secolului al XX-lea şi începutul secolului următor, de viteza şi libera circulaţie a informaţiei, de spectacolul folcloric cu dubla sa funcţie, ofertă turistică şi parte componentă a ofertei de identitate etnică (vezi capitolul *Prima şi a doua viaţă a folclorului*), de stereotipurile prin care se mediază contactele interculturale şi interetice etc. „Putem spune, fără să greşim prea mult, că identificarea, evaluarea şi înscrierea categoriilor culturii profunde [folclorul, n.n.] în setul identitar este o acţiune conştientă a intelectualilor. Oferta de valoare este selectată şi propusă de către savanţi, ideologi, patrioţi. Ea trebuie, însă, să fie validată, acceptată şi însuşită de grup, cel care trebuie să se regăsească în fiecare secvenţă culturală oferită" (p. 75). Elementele alese pentru conturarea specificităţii româneşti identificate, cristalizate şi abstractizate de către intelectualii secolului al XIX-lea (*Mioriţa. Meşterul Manole*, spre exemplu) nu mai corespund societăţii româneşti contemporane. „În actualul moment istoric, când continentul european, poate chiar întreaga planetă, participă la elaborarea unor modele comune pentru cultura viitorului, credem că este obligatoriu să reformulăm, pentru actualizare, valorile culturii profunde, imateriale, să le protejăm, să le conservăm şi mai ales să le facem cunoscute, într-un sistem modern şi deschis. Totodată, credem că ar trebui să ne preocupe «oferta de embleme» pe care trebuie să o facă patrimoniului cultural continental sau planetar cultura românească actuală" (p. 79). Date fiind toate aceste discuţii, extrem de dense – dar pe care spaţiul alocat unei recenzii nu ne permite să le expunem detaliat –, studiile primei părţi a volumului au o puternică tuşă deontologică.

Partea a II-a cuprinde trei studii – unul despre *Pluguşor*, al doilea despre *Mărţişor*, al treilea despre *Căluşari* – pe care autoarea le numeşte „neconvenţionale", prin raportare la manierele consacrate de interpretare a obiceiurilor enumerate. „S-a creat [în perioada guvernărilor comuniste, n.n.] o viziune « mitologizantă» asupra folclorului românesc, întregul fond ritual – şi parţial, şi cel neritual – fiind privit ca o sumă de vestigii străvechi, a căror origine exclusiv «păgână» ar aparţine perioadei anterioare formării limbii române şi poporului român. În cercetarea fenomenelor culturii orale s-au ignorat bogăţia de informaţie, simbolica, sensurile, mesajele transmise de epoca medievală românească [...]" (p. 40), în esenţă creştină. Prin aceste „analize neconvenţionale" Sabina Ispas continuă recuperarea dimensiunii creştine a culturii tradiţionale româneşti în cercetările etnologice, demers început în anul 1998 prin *Comentarii etnologice asupra colindei şi colindatului*[1].

Orice ritual este condiţionat temporal. Caracterul original şi, după ştirea noastră, inedit până la ora actuală, a analizelor realizate de către Sabina Ispas constă în corelarea permanentă a datelor sau perioadelor de desfăşurare a obiceiurilor, mai puţin cu ritmurile sezoniere şi mai mult cu semnificaţiile pe care respectiva „zi" o are în calendarul ortodox, semnificaţiile respectivului timp sacru din perspectiva dogmei creştine. Coordonata lineară şi ascendentă a timpului atrage remarca repetată a autoarei asupra perspectivei mesianice a timpului care se mişcă în spirală, prin acumulări progresive, nu circular. O altă observaţie interesantă este aceea că, de-a lungul anului, au loc transferuri de autoritate rituală între masculin şi feminin. Spre exemplu, în ceea ce priveşte obiceiurile analizate, sărbătorile de iarnă sunt oficiate predominant de către bărbaţi, cele de primăvară trec sub auspiciile feminităţii, iar, odată cu Rusaliile, se reinstituie autoritatea masculină a cetei de căluşari. Inedit şi dens, cel din urmă studiu ar merita o recenzie aparte, pe care spaţiul nu o permite aici. Este de reţinut propunerea unei relaţii speciale între căluşari şi evenimentul neotestamentar al pogorârii Duhului Sfânt asupra apostolilor, sub forma limbilor de foc, situaţie care produce o schimbare de statut exprimată printr-o stare asemănătoare intrării în transă.

Aparent, cele două părţi ale volumului sunt autonome. Dar, după părerea noastră, partea a II-a reprezintă „oferta de identitate" pe care o înaintează Sabina Ispas contemporanilor: dimensiunea creştină a culturii tradiţionale româneşti, manierele în care ea s-a integrat viziunii asupra lumii, elementele care o individualizează faţă de alte culturi creştine ale lumii.

LAURA JIGA ILIESCU

[1] Sabina Ispas, Constantin Brăiloiu, *Sub aripa cerului*. Antologie de Sabina Ispas, Mihaela Şerbănescu, Otilia Pop-Miculi, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLETA COATU, *Eros, magie, speranță*, București, Editura Rosetti – Educațional, 2004, 364 p.

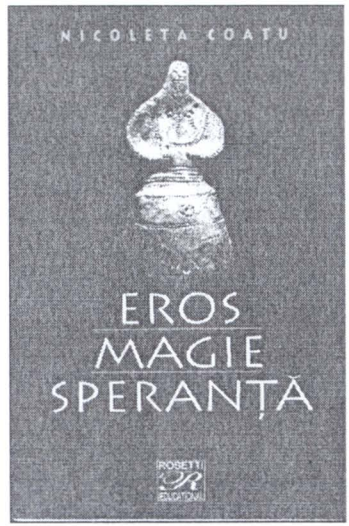

Consecventă preocupărilor sale de a configura într-o trilogie editorială hermeneutica magicului tradițional românesc, Nicoleta Coatu continuă cercetarea din primul volum, *Structuri magice tradiționale* (București, Editura All, 1998) într-un al doilea, *Eros, magie, speranță* (București, Editura Rosetti – Educațional, 2004), propunând, de această dată, o analiză pertinentă a magicului erotic premarital și a acelei mentalități care a generat, în timp, o serie de texte poetice-magice. Autoarea întreprinde o serioasă și foarte documentată cercetare, la nivelul de adâncime a textului magic, studiind pe diverse paliere limbajele simbolice cu sincretismul lor.

Cartea se structurează pe două secțiuni bine articulate. În prima secțiune, *Preludiul la lecția magiei*, Nicoleta Coatu își proiectează studiul printr-o abordare teoretică deosebit de concentrată și de densă în idei, la nivelul înțelegerii unui întreg sistem de credințe din sfera magiei erotice premaritale. Aflându-ne sub primatul feminității pe plan magic, este și firesc ca analiza să se centreze pe studierea rolului femeii în comunicarea de acest tip, precum și în crearea unor limbaje simbolice adecvate. Autoarea întreprinde aici o adevărată teorie a limbajelor simbolice, studiind sincretismele prezente între textele poetice și actele magice. În acest joc subtil și nuanțat, așa cum se afirmă și în carte, „sincretismul limbajelor interferează cu sincretismul rolurilor" (p. 49), iar demonstrația este făcută prin decupajul unor momente și secvențe ale scenariului ritual-ceremonial, în care sunt efectuate acțiuni magice cu o funcționalitate precisă. Pornind de la cunoașterea adâncă a textelor poetice-magice, Nicoleta Coatu relevă în două capitole-studii acea legătură indestructibilă – aflată la un palier de profunzime al mentalității arhaice – între magie, destin și religie, care interferează în plan metafizic. De pildă, „practica aducerii ursitului" este legată de visul premonitoriu al fetelor care se pregătesc pentru căsătorie, iar descântecul „pe ursită" „transpune dorința cunoașterii persoanei predestinate legată de imperativul aducerii ursitului, pentru împlinirea actului marital" (p. 162). În același timp, nu poate fi eludată nici interacțiunea magicului cu universul religios de natură creștină. Ne aflăm aici într-o zonă deosebit de sensibilă a mentalității, în care – așa cum bine subliniază autoarea – „sondarea unor arhetipuri mitico-religioase coboară, în mod necesar, spre structura de adâncime a textelor" (p. 210). La nivelul de mare profunzime a textelor poetico-magice se simte din plin această legătură prin dorința expresă a descântătorului de a mijloci comunicarea sa cu divinitatea. El este doar un actant mediator al acestei relații, iar conotațiile sacre discursive se dezvoltă în anumite contexte spațiale și temporale ale practicilor magice, incluzând și un instrumentar specific. După opinia noastră, dimensiunea religioasă își pune amprenta în mod substanțial pe sistemul magic tradițional, reprezentând acea legătură străveche a mentalității omului tradițional cu divinul.

În secțiunea a doua, care pătrunde în universul descântecului, după o scurtă introducere teoretică privind narativitatea magică, ca mod de comunicare, Nicoleta Coatu întreprinde o analiză în palierul de adâncime a textelor poetice, urmărind combinatoria microstructurilor poetice. Folosind un important corpus de descântece preluat din publicații și în special din Arhiva I.E.F., autoarea cărții operează și o selecție a acestor texte, propunând o posibilă tipologie a lor. Se poate aprecia că acest sistem de tipologizare conține importante comentarii teoretice ale unor decupaje discursive, relevând cu finețe simbolurile dezvoltate în aceste microstructuri poetice magice, precum și o întreagă mentalitate care le-a generat, în contexte specifice. Sensibil influențată de teoria comunicării, aplicată consecvent în demersul teoretic, autoarea face interesante observații privind retorica discursurilor magice dezvoltată în transmiterea mesajelor de la practician la beneficiar. În această secțiune se analizează pe larg și la nivelul variantelor acea forță magică persuasivă a cuvântului asupra celui care

https://biblioteca-digitala.ro

primeşte mesajul. De fiecare dată se subliniază o anumită strategie folosită de practician în transmiterea eficientă a textului ritual. Totodată, performerul utilizează diverse procedee în cadrul comunicării sale, pentru a întări conotaţiile funcţional-retorice ale textului cu multiple implicaţii semantice. Semnalăm între aceste procedee pe cel al contrastului (în paralelism antitetic), al comparaţiei, al structurilor analogice, al enumeraţiei. Sistemul de clasificare porneşte de la principiul funcţional al acestor texte, subliniindu-se şi contextele rituale. Se detaşează, în acest mod, categoriile descântecelor de înfrumuseţare, întâietate, „aducere a dragostelor" şi a descântecelor „de aducere a ursitului". La nivelul fiecărei categorii, autoarea analizează acele structuri care le particularizează.

Cel de-al doilea volum din trilogia menţionată anterior este, după opinia noastră, o cercetare de maturitate cu implicaţii teoretice solide asupra universului magic al descântecului românesc în contextul erosului premarital. Acordând textului importanţă majoră, autoarea întreprinde o analiză subtilă, de mare finete a structurilor ce compun descântecul din această categorie.

Cartea este o lectură incitantă, într-o viziune originală, care ne introduce în universul complex al descântecului erotic, bogat în semne şi conotaţii simbolice. Asemenea studii sunt necesare în etapa actuală a etnologiei româneşti, când se aşteaptă de la specialiştii domeniului exegeze teoretice substanţiale privind anumite genuri şi specii, elaborate după îndelungi meditaţii şi analize. Demersul interdisciplinar îşi dovedeşte necesitatea pornind de la particularitatea textului care impune intrinsec aceste deschideri teoretice.

MIHAI ALEXANDRU CANCIOVICI

RODICA RALIADE, *Pragmatismul romantic. Manuscrise din fondul I. P. Reteganul – Biblioteca Academiei Române*, Bucureşti, Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" – Editura Cheiron, Colecţia „Etno", 2005, 354 p. + 1 h.

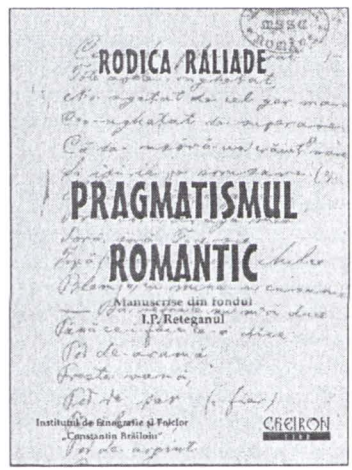

Lucrarea de faţă este rodul cercetărilor de arhivă, având ca obiectiv scoaterea la lumină şi valorificarea primei părţi a volumului I, *Cântece bătrânesci (hori lungi). Cântece voinicesti*, cota 4524, din cele XXI de volume manuscrise ale fondului Ion Pop Reteganul, aflat la Biblioteca Academiei Române. Preocuparea aceasta a autoarei se datorează, între altele, şi contactului nemijlocit pe care îl are cu sursele documentare manuscrise din Arhiva de Folclor a Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", experienţă ce a determinat-o să abordeze cercetarea unuia dintre cele mai importante şi semnificative fonduri manuscrise aflate în Biblioteca Academiei Române, cel al colecţiei inedite a lui Ion Pop Reteganul.

Cartea restituie culturii române şi mai ales folcloristicii ceea ce I. Muşlea, în 1955, a lăsat ca *legat testamentar ştiinţific*: cercetarea şi publicarea colecţiei „celui mai mare şi reprezentativ folclorist al Ardealului".

Propusă Academiei Române pentru publicare şi eventuală premiere (1890–1893), aflată în prezent în proprietatea Bibliotecii Academiei Române, culegerea manuscrisă I. P. Reteganul a cunoscut câteva tentative de publicare, încă de la finele secolului al XIX-lea. Chiar şi prezenta lucrare a stat câţiva ani pe masa unei edituri. Împlinirea, în 2005, a o sută de ani de la dispariţia folcloristului a determinat o altă editură, Cheiron, a d-lui Dan Holban, să preia şi să finalizeze iniţiativa, tipărind această ediţie ştiinţifică a primei părţi din voluminoasa culegere manuscrisă.

Cartea este structurată pe trei capitole: I. *Raţionalism şi romantism. Sincronizări europene*; II. *Epoca lui Ion Pop Reteganul. Mica intelectualitate, factor esenţial al politicii culturale naţionale*; III. *Restituiri arhivistice: „Cântece bătrânesci"*. În primele două secţiuni, care alcătuiesc studiul

https://biblioteca-digitala.ro

teoretic, se dezvoltă progresiv opinia autoarei privitoare la integrarea preocupărilor folcloristice româneşti în context european, factorii sociopolitici şi culturali care au generat tendinţe şi curente ideologice reprezentative pentru mica intelectualitate românească de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Prin tehnica compoziţională de transfocare a temei abordate, de la general spre particular, primul capitol, o panoramă amplă a preocupărilor pentru culegerea şi cercetarea producţiilor folclorice în Europa de sfârşit de veac al XIX-lea, face trecerea firească, în capitolul următor, la realităţile socioculturale ale spaţiului transilvănean, în care şi-a desfăşurat activitatea dascălul din Reteag. Incursiunea în istoria folcloristicii europene prefigurează largul context al preocupărilor etnofolclorice româneşti, în dorinţa de a-l aşeza cât mai corect pe Ion Pop Reteganul în timpul şi spaţiul cultural cărora le aparţine. În acest sens, de remarcat sunt trimiterile constante la direcţiile preocupărilor etnologice din Regat, la relaţiile folcloristului cu membrii Academiei Române şi ai Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura poporului Român (ASTRA), la acea dată „academia" intelectualităţii române din Imperiul Austro-Ungar.

Biografia folcloristului, în care sunt marcate şi rolul şcolii, al bisericii româneşti şi mai ales al presei ardeleneşti din acea vreme, recreează atmosfera culturală transilvăneană de sfârşit de secol, în care Ion Pop Reteganul şi-a dezvoltat multipla personalitate de „animator" cultural, ca învăţător, culegător de folclor, gazetar, editor de reviste şi colaborator la numeroase publicaţii, autor de manuale, iniţiatorul construirii de şcoli săteşti şi sădirii de livezi model ş.a.

Contemporan cu B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, V. Alecsandri, Sim. Fl. Marian, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Ioan Micu Moldovanu, Timotei Cipariu, Gustav Weigand, Elena Niculiţă-Voronca ş.a., pentru a enumera doar o parte din personalităţile cu care a menţinut relaţii prin corespondenţă, Ion Pop Reteganul este prezentat ca o figură emblematică a unei generaţii de mici intelectuali români, care a urmat direcţiile ştiinţifice şi culturale ale Academiei Române şi ale Asociaţiunii ASTRA, contribuind la strategia culturală ce a prefigurat Unirea din 1918.

Sub aspectul preocupărilor etnologice, autoarea evidenţiază „existenţa unei pături de intelectuali, oricât de subţire ar fi fost aceasta, care pentru folcloristica românească de la sfârşitul veacului al XIX-lea, a realizat o vehiculare bidirecţionată a ideilor; această veritabilă bandă de transmisie asigura, pe de o parte, legătura dintre micii cărturari rurali, cunoscători direcţi ai fenomenului folcloric şi ai realităţii etnografice, cu savanţii de cabinet şi, în sens invers, a specialiştilor cu masa eclectică a culegătorilor" (p. 32).

Aceste prime capitole le considerăm un important demers de istorie a folcloristicii româneşti, într-o perspectivă nouă, modernă, ce vine în completarea şi îmbogăţirea celor referitoare la Ion Pop Reteganul, semnate de Ion Muşlea, Ovidiu Bîrlea, Iordan Datcu ş.a.

Cel de-al treilea capitol, *Restituiri arhivistice. „Cântece bătrânesci"*, se referă la actualitatea fondului Ion Pop Reteganul şi la necesitatea punerii lui în circulaţie, prezintă opţiunea autoarei pentru modalităţile prin care se poate realiza o ediţie ştiinţifică a unui manuscris cu particularităţile celui de faţă. Antologia nu este o simplă reproducere a textelor. Redarea completă a manuscrisului, cu notele etnografice şi lingvistice ale lui Ion Pop Reteganul, asigură reintroducerea fidelă în circuitul ştiinţific a celor 102 poezii din colecţie, imagine completă a metodologiei şi mentalităţii epocii în care s-a realizat.

Corpusul folcloric, cules şi ordonat de Ion Pop Reteganul, este transcris după toate normele filologice, fiecare text fiind însoţit, în afară de notele folcloristului, de notele autoarei, care cuprind încadrarea tipologică, informaţii privind localitatea de unde a fost cules, informatorul sau transmiţătorul versurilor, glosar şi informaţii suplimentare legate de particularităţi de transcriere ale textului respectiv.

Cartea se încheie cu o bogată bibliografie şi o hartă ce conţine arealul de culegere a poeziilor (majoritatea balade familiale şi cântece epice). Introducerea hărţii evidenţiază spiritual ştiinţific de la finele secolului al XIX-lea cu o perspectivă unitară folcloristică şi etnografică asupra fenomenelor de cultură populară.

Ca un tot unitar, această carte transmite „ecoul" stârnit de entuziasmul mai multor generaţii de mici cărturari care s-au concentrat asupra elaborării şi coordonării strategiei de realizare a unităţii culturale, a ridicării ştiinţifice şi economice româneşti, „dovedind eficienţă şi demonstrând că marile

https://biblioteca-digitala.ro

proiecte nu pot fi împlinite decât printr-o coroborare a *romantismului* cu *pragmatismul*, atitudine trăită din plin de folcloristul Ion Pop Reteganul" (p. 6).

IULIA WIŞOŞENSCHI

RODICA RALIADE, MIHAELA NUBERT-CHEŢAN, *Lecturi identitare. Români din Ungaria*, Bucureşti, Editura România Pur şi Simplu, 2004, 224 p.

Sinteză a rezultatelor obţinute în cercetările întreprinse în perioada 2000–2003, în câteva comunităţi româneşti de pe teritoriul statutului ungar, în cadrul unui acord interacademic (între Academia Română şi Academia Ungară de Ştiinţe), cartea *Lecturi identitare. Români din Ungaria* oferă specialiştilor, dar şi publicului larg, o viziune complexă, de tip monografic, într-o argumentare ştiinţifică bine articulată, cu configurarea precisă a unor embleme identitare şi a unor strategii particulare de rezistenţă etnică.

Studierea eşantionată, a aşezărilor urbane: Giula (oraş cu veche tradiţie urbană) şi Aletea (aşezare declarată oraş în anii din urmă), dar şi rurale, cu un accentuat grad de urbanizare: Micherechi, Chitighaz, toate aflate în apropierea graniţei dintre România şi Ungaria, evidenţiază aspectul interculturalităţii multietnice şi atestă, în special, prezenţa unei populaţii româneşti relativ numeroase şi active în sensul conservării identităţii culturale. Prin aplicarea modelului propriu unei abordări etnologice, în care coordonata aplicativă se conjugă cu cea teoretică, sunt coroborate rezultatele cercetării de teren cu cele ale unei documentări teoretice riguroase, implicând consultarea unor instrumente de lucru (dicţionare, antologii, colecţii de documente), dar şi a unor materiale de arhivă. Complementar acestora, o serioasă documentare la nivel instituţional solicită autoarelor cărţii luări de contact cu specialişti de la Institutul de Muzicologie al Academiei Ungare, din Budapesta, de la Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria (cu sediul la Giula), consultări cu cadre didactice de la Catedra de limba română a Institutului Pedagogic „Juhasz Gyula" din Seghedin, dar şi cu ziarişti de la Redacţia Românească a Societăţii Radiodifuziunii Maghiare (cu sediul la Seghedin) şi a revistei „Foaia Românească" (Giula) ş.a.

Diversitatea palierelor de investigare a comunităţilor româneşti din localităţile menţionate, de la urmărirea dimensiunii istorice marcate uneori de conţinuturi contradictorii, la consideraţii demografice, geografice, economice, politice, sociale transpune imaginea de mare complexitate a realităţii, a proceselor specifice locale, cu inevitabile accente aculturative, dar şi cu evidente fenomene contra aculturative, de rezistenţă şi afirmare identitară. Studiul proceselor contra aculturaţiei, de conservare identitară, vizează atât registrul formalului, al structurilor instituţionalizate, cât şi cel al informalului care circumscrie culturalul comunitar.

În sfera formalului, studiul instituţiilor dobândeşte relevanţă, pentru că acestea – „ca pattern-uri de comportament" – au implicaţii identitare. Învăţământul în limba română îşi afirmă, în mod evident, importanţa nu numai în sensul susţinerii mărcilor identitare lingvistice, ci şi al creării unui context de promovare a culturii tradiţionale, prin reconstituiri în transpuneri scenice. Asociate şcolii, formele instituţionale religioase – cu predominanţa bisericii ortodoxe care-şi exercită cultul în limba maternă – sunt factori decisivi de coagulare comunitară confesională şi de susţinere a spiritului apartenenţei etnice. Nu în cel din urmă rând, mass-media (emisiuni de radio în limba română, presa scrisă reprezentată de publicaţii editate de Uniunea Românilor din Ungaria) creează multiple modalităţi de comunicare a imaginii identitare a românilor din Ungaria. O analiză pertinentă fac autoarele cărţii

https://biblioteca-digitala.ro

unui periodic cultural reprezentativ pentru presa locală, „Foaie românească. Săptămânal al românilor din Ungaria", care „evidenţiază fenomenele de similaritate şi alteritate culturală într-o zonă de interspiritualitate aparţinătoare arealului european, ceea ce îi asigură valabilitatea de sursă etnologică modernă" (p. 47). Programul de recuperare a identităţii, la nivelul mărcii lingvistice româneşti şi a tradiţiilor locale include toate nivelurile educative, formal, informal, nonformal (p. 63).

În opinia bine motivată a autoarelor cărţii transpunerea scenică a tradiţiilor reprezintă un factor important de fixare a emblemelor identitare culturale. „În situaţia în care moştenirea culturală, ca reprezentare a specificului etnic, se diluează – se comentează în paginile cărţii – strategiile modelării memoriei colective prin convenţionalul scenic şi ceremonialuri oficiale investite cu valenţe educativ-identitare se constituie în elemente de edificare a prestigiului local şi de fondare a unei noi identităţi" (p. 111).

Un deosebit interes stârneşte lectura identităţii românilor (din Ungaria) privind comportamentele etnoculturale, achiziţiile culturale moştenite, observate la nivelul societăţii civile, subiecţii investigaţi aparţinând categoriei depozitarilor şi continuatorilor culturii imateriale locale. Comunitatea ca sursă de identitate colectivă şi individuală a membrilor săi creează evenimente de revitalizare a emblemelor tradiţionale.

În cadrul comunităţilor etnice româneşti sunt semnalate fenomene de interacţiune culturală şi lingvistică, mai ales româno-maghiară, ca şi disponibilităţi specifice de pătrundere a elementelor urbane prin intermediul povestitului, a obiceiurilor şi muzicii populare ca forme de comunicare socială, realizată pe mai multe paliere, în funcţie de context, performeri, destinatar, de tipul de canal de transmitere a mesajului. După cum se relevă în secţiunea consacrată unui studiu aprofundat al configurării fenomenelor tradiţionale în comunităţile etnice româneşti din teritoriul ungar, abilităţile şi competenţele lingvistice influenţează şi practica narativă în limba română, stăpânirea codurilor verbale asigurând receptarea şi răspândirea naraţiunii. Abordând traseul ştiinţific just dinspre obiectul real spre obiectul construit, dinspre realitatea culturală contemporană spre cadrele teoretizării, Rodica Raliade răspunde imperativelor culturii trăite, comentând atât narativitatea (ca proces) şi naraţiunile (ca produs) în context genuin, cât şi povestitul în contexte fabricate; totodată, autoarea are în vedere şi modalităţile de acomodare ale culturii scrise la cultura orală, urmărind intersectarea oralităţii cu scripticul narativ. Cu condeiul sigur, al specialistului competent, d-sa semnalează disponibilitatea de adaptare a speciilor folclorice, privind conţinutul tematic, schemele narative, tipurile de personaje, şi într-un sens mai larg, comunicarea cu spaţiul, cu membrii grupului de apartenenţă. Naraţiunile antologate sunt specii ale folclorului contemporan (povestiri de familie, istorii orale, amintiri, jurnal oral etc.) cu relevanţă comunicativă în sensul fixării identităţii.

Studiul obiceiurilor calendaristice şi familiale, cu referire specială la cele funerare, considerate cele mai durabile, încă active în comunităţile cercetate, este orientat spre identificarea unor modele comune, dar şi a unor aspecte disjuncte. În contextul unor „dinamici accelerate" care marchează şi destinul structurilor culturale tradiţionale, „comunitatea românească din localităţile studiate şi-a trecut în fondul pasiv aproape toate obiceiurile, neexistând stimuli care să favorizeze păstrarea tradiţiilor" (p. 95).

Unghiul de investigare se lărgeşte, se diversifică şi se îmbogăţeşte prin cercetarea etnomuzicologică orientată spre evidenţierea particularităţilor repertoriale, de expresie, a similitudinilor la nivelul temelor şi tipurilor muzicale şi a diferenţierilor existente între muzica etnicilor români şi cea a comunităţii de bază (ungureşti). Analizele realizate cu subtilitate şi profunzime de către specialistul etnomuzicolog Mihaela Nubert-Cheţan reliefează notele de specificitate evolutivă, urmărind o distincţie clară între repertoriul activ (verşuri, cântece de stea), repertoriul pasiv (colindul ş.a.), repertoriul festiv (cântece vocale, melodii de joc). Autoarea semnalează aspectul focalizării atenţiei asupra registrului coregrafic perceput de etnicii români din localităţile studiate ca principala marcă identitară, caracterul spectaculos al suitelor de joc româneşti impunându-le cu succes şi pe scenele maghiare.

Înrudită tematic şi ca viziune complexă cu o altă carte apărută cu câţiva ani în urmă, *Comunitatea românească de pe Valea Timocului bulgăresc* (2001), a cărei autoare este Monica Budiş, elaborată tot în contextul unei colaborări interacademice, cartea de faţă îşi dovedeşte valoarea indiscutabilă şi utilitatea nu numai prin calitatea intrinsecă a cercetării, printr-o bună cunoaştere a fenomenelor investigate şi printr-o interpretare de ţinută ştiinţifică. Astfel de studii susţin implicit

https://biblioteca-digitala.ro

politica de protejare şi revitalizare a patrimoniului cultural al grupurilor etnice care trăiesc în afara graniţelor ţării, relevând cu necesitate dreptul la diferenţiere şi la conservarea valorilor identitare.

NICOLETA COATU

„etno.brasov.ro, percepţii, medii culturale, comunicare", Ligia Fulga, Rodica Kronberger (coord), Consiliul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Braşov, Muzeul de Etnografie Braşov, nr. 2 /2004, 168 p.

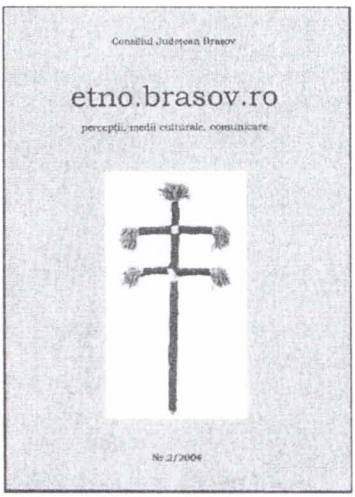

Ingenioasa titulatură a revistei braşovene, „etno.brasov.ro. percepţii, medii culturale, comunicare", sugerează modernitatea tematică şi de abordare a cercetării.

Ajunsă la al doilea număr, revista valorifică studiile întreprinse de specialiştii braşoveni din cadrul Muzeului de Etnografie, în colaborare cu cei de la Centrul pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale, asupra unor sate din sud-estul Transilvaniei. Demersurile specialiştilor sunt construite pe ideea de patrimoniu cultural ca structură unitară a valorilor materiale şi imateriale, aflate într-un proces dinamic de schimbare, de înnoire, impus de vectorii socio-culturali ai lumii actuale.

Coordonatoarele numărului, d-nele dr. Ligia Fulga şi Rodica Kronberger, aduc în atenţia cititorilor orientările muzeografice moderne de valorificare şi cercetare a patrimoniului etnologic, prin proiectele şi acţiunile culturale în care s-au implicat cele două instituţii (Muzeul de Etnografie şi CPCPCT), în perioada 2003–2004.

Comunicările, ordonate într-un „crescendo" tematic, ridică probleme de ordin general teoretic ce se continuă cu concretul cercetării aplicate. Diversitatea materialelor ne este relevată chiar de structurarea publicaţiei pe patru secvenţe: I. Lucrări ştiinţifice / contribuţii; II. Instituţii culturale şi organizaţii nonguvernamentale de promovare a tradiţiilor; III. Recenzii; IV. Calendar 2003–2004.

Prezenţa articolului prof. univ. Piercarlo Grimaldi, de la Universitatea de Studii a Piemontului Oriental din Torino, *Muzeele etnografice, resursa popoarelor europene* în primele pagini, marchează perspectiva, deschiderea ştiinţifică pe care şi-au asigurat-o instituţiile editoare. În discursul ţinut de profesorul italian cu ocazia inaugurării complexului de la Lisa, este prezentat rezultatul colaborării inter-muzeale româno-italiene. Profesorul torinez face o succintă trecere în revistă a experienţei expoziţionale etnologice din Piemont şi subliniază rolul crescând pe care îl au muzeele locale în definirea particularităţilor culturale zonale.

Pe linia ideilor expuse de specialistul italian, programele muzeelor etnografice româneşti fac subiectul materialului semnat de dr. Ligia Fulga, *Muzeele de etnografie din România - un demers profesional între realitate şi perspectivă*, care a constituit şi subiectul comunicării prezentată de dsa. la *Congresul Asociaţiei italiene de antropologie*, Roma, 1–3 iulie 2004. Putem considera acest demers teoretic un veritabil articolul-program al revistei, în concordanţă cu valorificările prezente şi viitoare ale patrimoniului muzeistic, cu atenţia deosebită ce trebuie acordată factorilor de management cultural, într-un moment în care se face simţită, cu acuitate, necesitatea cunoaşterii şi comentării fenomenelor culturale regionale.

Punând în discuţie priorităţile în munca muzeografilor etnografi din Europa, aşa cum au reieşit în cadrul *Primei întâlniri europene a Muzeelor de Etnografie*, din 1993, de la Paris, autoarea problematizează regândirea metodologiei de protejare a tradiţiilor populare, nu numai sub aspectul conservării, ci şi sub aspect juridic şi educaţional, prin evaluarea culturii populare ca fenomen de

https://biblioteca-digitala.ro

expresie a unor acte de liberă creativitate, individuale şi colective. Activitatea muzeală din România este pusă în situaţia de a se alinia viziunii actuale a convenţiilor UNESCO, referitoare, deopotrivă, la domenii ale patrimoniului material şi imaterial. În acest spirit, o exemplificare a sincronizării Muzeului de Etnografie din Braşov cu cercetarea şi valorificările moderne ale patrimoniului cultural, este proiectul european de construire a complexului muzeal de prelucrare a lânii de la Lisa – Făgăraş.

Trecerea la studii de cercetare aplicată o face Rodica Kronberger, prin articolul intitulat *„Mărul mortului" – obiect ritual de înmormântare*, în care sunt urmărite schimbările ceremonialului, a funcţiilor obiectelor de recuzită, apariţia unor elemente noi, dispariţia altora, în desfăşurarea obiceiului de înmormântare, aşa cum a fost observat în perioda 2001–2004, în cincisprezece sate din Ţara Făgăraşului.

Scurtă prezentare a familiei tradiţionale drăguşene – reluări după Ştefania Cristescu-Golopenţia, articol semnat de Roxana Marin Cornea, este rezultatul unei reveniri în satul Drăguş, pe urmele şcolii sociologice a lui Dimitrie Gusti. Autoarea trece în revistă credinţe cu rol apotropaic, din Drăguşul de azi (*„pietrele dentruiele"*, *„fântânile"*), asumarea de roluri, de către bărbat şi femeie, ca purtători de credinţe pentru buna reuşită a celor apropiaţi, factor de echilibru al familiei.

Observarea secvenţială a obiceiurilor de iarnă în două sate din zona Târnavelor este tratată în *Ceata de feciori, judeţul Braşov*, autoare, Alina Mandai şi în *„Bună seara, gazdă bună!" – Scurtă analiză asupra colindatului din Buneşti, judeţul Braşov*, de Raluca Precu. Cercetările de teren întreprinse de Alina Mandai în 2003, la Boholţ, şi de Raluca Precu, la Buneşti, sunt complementare în vederea realizării unei viziuni de ansamblu asupra obiceiului colindatului. Prima cercetătoare aduce o perspectivă etnografică, cu ambiţii monografice, iar cea de a doua pe cea a etnomuzicologului, ambele evidenţiind importanţa arhivării informaţiilor de teren despre obiceiurile săteşti în curs de transformare rapidă.

Îndeletniciri tradiţionale, precum prelucrarea lemnului şi a lumânărilor, intră în atenţia lui Ioan-George Andron (*Prelucrarea lemnului în Vama Buzăului, jud. Braşov*) şi a Gabrielei Chiru (*Practici rituale şi tehnici tradiţionale de prelucrare a lumânărilor din Vama Buzăului, jud. Braşov*). Autorii surprind structural îndeletniciri locale cărora comunităţile le acordă importanţă şi cu care se identifică chiar, prin referire la circumstanţele apariţiei, evoluţiei, semnificaţiilor acestora, în cadrul unor obiceiuri (prelucrarea lumânărilor/înmormântarea).

Fondul patrimonial de iconografie ţărănească, cu prezentarea unor piese valoroase prin detalii legate de realizarea picturală şi a textelor ce le însoţesc, este abordat de Elena Băjenaru în *Teme iconografice rare în colecţia Muzeului Ţării Făgăraşului*.

Aşezările din Ţara Bârsei, prezentate ca o componentă a sistemului socio-cultural modelat de factorii economici, geografici, politici, demografici fac subiectul materialului *Consideraţii asupra evoluţiei aşezărilor din Ţara Bârsei* de Ioan Praoveanu, bun şi redutabil cunoscător al zonei.

Revistele muzeelor etnografice, din lipsă de specialişti de profil, cuprind foarte rar studii de folclor literar sau de etnomuzicologie. Publicaţia braşoveană ne face surpriza plăcută de a include prin *Propunere de analiză a unui fragment de basm*, de Cristina Popa, un studiu asupra nucleului narativ din basmul *Fata din sicriul de ceară*, apărut în culegerea *Basme fantastice româneşti* (Coordonator I. Oprişan, Bucureşti, Editura Vestala, 2003). Aflăm că basmul a fost cules de I. Oprişan, în satul Voia, com. Crânguri, jud. Dâmboviţa, la data de 10 iunie 1990, de la Teodor Constantin, de 63 de ani. În penuria actuală de specialişti în probleme de naraţiuni populare, „propunerea" de analizare a unui fragment din textul unui basm fantastic apare ca o încercare interesantă. Remarcăm punerea în discuţie a unei naraţiuni tradiţionale, ce dezvăluie credinţa în soartă, în predestinare, aşa cum este „citită" de cercetător, prin prisma mentalului local contemporan.

O lucrare singulară în peisajul nostru ştiinţific o reprezintă instrumentul de lucru propus de etnomuzicologul Constantin Catrina, *Fişe pentru un dicţionar de etnomuzicologie*. Dicţionarul, aflat în lucru, urmează să cuprindă articole cu referiri interdisciplinare, cu o largă extindere geografică (de pildă, unul dintre articole este dedicat *banjo*-ului).

Promovarea tradiţiilor prin ideea de „prelungire" a muzeului în teritoriu face subiectul materialelor: *„Ora de şosete" în Viscri – o modalitate de revitalizare a practicilor tradiţionale*, de Cristina Mihaela Dingă şi Anca Crăciun; *Şcoala şi programul Muzeului de Etnografie Braşov de*

https://biblioteca-digitala.ro

învățare a tradițiilor populare, de Mihaela Paliuc și Tristan Buga, pentru ca *Internetul – un mijloc de promovare a instituțiilor de cultură brașovene*, de Gabriel Rusu, să ne aducă amănunte despre site-ul creat în 2003 de directoarea CPCPCT – Brașov, Rodica Kronberger (adresa).

În consonanță cu articolul-program, aceste trei discursuri vin cu soluții concrete de promovare a unor acțiuni de comunicare-informare ca și de refacere a unor tradiții sătești, cu schimbarea funcției acestora, precum experimentul „ora de șosete", cu repercusiuni economice locale pozitive.

Recenziile conținute în publicație sunt dedicate, una CD-ului *Dimitrie Gusti în memoria Drăguşului*, de Maria Bâtcă, cercetător științific la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" din București, iar cealaltă, expoziției „Tezaur din Boholț", vernisată în 16 iulie 2004, pe baza monografiei scrisă de unul dintre învățătorii satului (*Învățătorul Aurel Drăguș – dascălul model*, de Vasile Joantă). Acțiunile culturale din *Calendar 2003–2004* conturează imaginea de ansamblu a activităților muzeale ale celor două instituții, acțiuni grupate tematic.

Lectura publicației ne creează sentimental reconfortant al integrării științifice a instituțiilor de profil din Brașov în activitatea etnologică națională și europeană, prin aplicarea metodologică și urmărirea direcțiilor de cercetare elaborate de UNESCO, în vederea identificării și conservării patrimoniului cultural material și imaterial la nivel continental.

RODICA RALIADE

Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva IEF. Antologie de Laura Jiga Iliescu – coordonator, Anca Stere, Cristina Neamu, București, Editura Cheiron, 2005, 288 p.

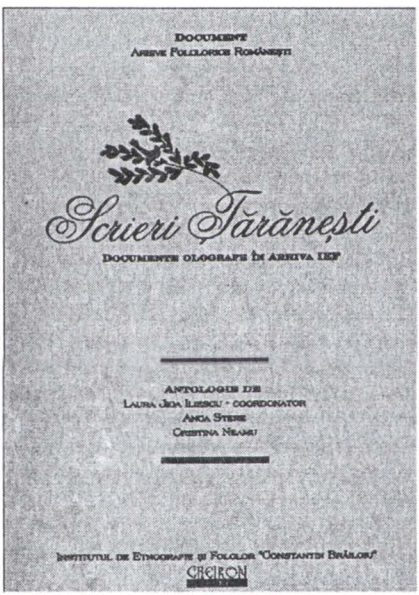

Eu îți fac această carte, / căci cu fața sunt departe așterne pe hârtie tânărul aflat, uneori, la mii de kilometri de casă, printre străini, ca soldat, elev sau pur și simplu în căutarea unui trai decent. O lume în mișcare surprinsă ca într-un stop-cadru pe filele îngălbenite de vreme și readuse la viață de seria „Arhive folclorice românești", prin volumul *Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva IEF*, apărut anul acesta la Editura Cheiron, sub egida Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu".

Din *Cuvânt de introducere*, semnat de coordonatoarea antologiei, Laura Jiga Iliescu, aflăm că „AIEF [Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor] păstrează în jur de 1000 file scrise de țărani, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea până la al doilea război mondial. Evident, nu am putut să le redăm pe toate în formă integrală sau măcar parțială. Selecția pe care am operat-o a ținut cont, în primul rând, de dorința de a reprezenta fiecare categorie de scrieri și de limita temporală superioară, anul 1944".

Volumul reunește scrieri olografe țărănești, adunate în timpul cercetărilor de teren sau primite prin poștă de la informatori. Într-o societate în care știutorii de carte se bucurau de un deosebit respect din partea sătenilor, „a scrie" era un eveniment. A te așeza la masă pentru a „compune" o scrisoare impunea o anumită stare de spirit, un anume moment „de grație". Cei care nu știau să scrie apelau la intermediari (preotul, învățătorul, notarul sau altă persoană „școlită"), care scria după dictare sau întocmea el însuși epistola.

De remarcat că majoritatea textelor sunt în versuri. Scriitorii au preluat din creația orală structuri metrice, teme, motive și formule verbale, dar și stereotipuri din scrieri la modă, în așa-numitul stil

https://biblioteca-digitala.ro

popular utilizat de o anumită presă a vremii. Expresia literară a textelor este o împletire a individualului cultural cu cel colectiv, a oralității cu scripticul.

Cartea se deschide cu studiul semnat de Laura Jiga Iliescu, demers teoretic legat de selectarea textelor, structurarea acestora în cadrul antologiei și o notă asupra ediției, în care ne este prezentată metoda de transcriere. Considerăm incitantă analiza Ancăi Stere asupra culegerii epistolare din colecția de scrisori alcătuită de Dumitru Șandru, material adunat de sus-numitul din 6252 de scrisori și cărți poștale, în perioada octombrie–noiembrie 1941, când era concentrat la „Cenzura externă" din București. Colecție de amator, intitulată *Scrisori populare în versuri*, manuscrisul face parte din fondurile AIEF (ms. 87). În cele 399 de pagini, cu 6 file de „lămuriri", descoperim 522 de texte. „Lămuririle" culegătorului deschid posibilități suplimentare de interpretare și percepție a scrisorilor țărănești, de către cercetători, prin informațiile oferite despre locul versurilor în corpusul documentului, metoda de transcriere, despre numele și locul expeditorilor și al destinatarilor ș.a. „Caietul" ni se relevă ca percepție a respectivului gen de scrieri, din partea unui contemporan al „creatorilor" de texte. Cu alte cuvinte, ni se oferă și o perspectivă diacronică a interpretării tipului de documente abordate de autoarele antologiei.

La finele antologiei, Anexa 1 este o prezentare a *Cuprinsului caietelor soldățești aflate în fondurile Arhivei IEF*, pentru ca Anexa 2, *Reproduceri*, să aducă în atenția cititorilor câteva facsimile.

Ediție științifică, lucrarea conține descrierea și date despre document. Unele scrisori sunt adresate unor personalități ale folcloristicii, precum Constantin Brăiloiu, Ilarion Cocișiu, Tiberiu Alexandru, Harry Brauner, Constantin Zamfir, epistole expediate de informatori și culegători. Acestea sunt dovezi ale comunicării dintre specialiști și creatorii de folclor, a legăturilor sufletești ce îi uneau, după culegeri pe teren, întreprinse de echipele Brăiloiu – Gusti.

Materialele publicate în prezenta antologie includ, pe lângă texte cu caracter personal, și câteva scrieri secundare, aflate uneori pe verso-ul documentului, ceea ce aduce un plus de informații legate de contextualizarea documentului principal: poezii, versuri, jurnal de război.

Restituire valoroasă a unui fond de manuscrise din Arhiva IEF, cartea completează un important moment din istoria folcloristicii românești, sub toate aspectele.

RODICA RALIADE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PROGRAME – PROIECTE

CULTURA 2000

PROIECT: *Mémoire de la Mine et identités culturelles en Europe.*

Un colectiv de specialişti folclorişti alcătuit din dr. Sabina Ispas (coordonator), dr. Nicoleta Coatu, dr. Laura Jiga Iliescu, drd. Anca Stere, consilier Isadora Precup, împreună cu specialistul în imagine Emanuel Pârvu s-au angajat să realizeze o cercetare privind *Memoria minei şi identităţile culturale europene* (*Mémoires de la Mine et identités culturelles en Europe*) în Programul-cadru european *Cultura 2000*. Iniţiată de Fédération des Communes Européennes du Var (Franţa), reprezentată de directorul proiectului, André Cavallera, şi de coordonatorul acestuia, prof. Philippe Mioche, director la Maîtrise des Sciences et Technique Cultures et Economies Européennes de la Universitatea Aix-en-Provence, cercetarea a reunit specialişti din mai multe instituţii din Franţa – cum ar fi Bureau de Recherches Géographiques et Minières (BRGM), care are ca preocupare centrală coordonarea conservării patrimoniului geologic naţional al Franţei şi din următoarele centre universitare şi muzeale: University of Bath şi Radstock Museum (Anglia), Le Bois du Cazier (Belgia), Központi Bányászati Múzeum Alapitvány (Ungaria), Centre d'Études et de Recherches européennes Robert Schuman (Luxemburg).

Proiectul se desfăşoară de-a lungul unui an, începând de la 1 iunie 2004, şi urmăreşte, prin stimularea cunoaşterii reciproce a zonelor europene pe care le apropie vechea tradiţie minierească, evidenţierea importanţei acestei activităţi, a moştenirii culturale pe care aceasta o lasă Europei şi valorificarea acestui patrimoniu spiritual şi material. În contexte economice şi sociale asemănătoare s-au dezvoltat sentimente şi reprezentări colective comune, care au rezultat din experienţa muncii pe care oamenii au desfăşurat-o în adâncurile pământului. Ele trebuie conservate în memoria oamenilor, în patrimoniul cultural local şi european, asigurând, astfel, păstrarea identităţii locurilor, a prestigiului social al acestora şi al locuitorilor din zonele respective. Dincolo de simbolismul minei şi al materiilor care se extrag din aceasta, bazinele miniere europene au generat probleme şi direcţii de dezvoltare asemănătoare privind: circulaţia forţei de muncă, a oamenilor angajaţi în exploatările miniere, de-a lungul continentului european, dezvoltarea urbană şi regională, diversificarea şi modernizarea căilor de transport şi comunicaţie, amplele procese de integrare comunitară, consolidarea sistemelor de organizare socială, statutul şi rolul femeii, sistemele formale şi informale de transmitere a cunoştinţelor, apariţia unui specific al „culturii minereşti" etc.

Odată cu trecerea spre societatea postindustrială, atunci când activitatea propriu-zisă de extracţie încetează şi majoritatea minelor europene intră în conservare, moştenirea culturală şi socială a minei trebuie salvată de la uitare şi dispariţie, pentru a nu lăsa zonele respective fără o identitate şi fără valorile istorice pe care le-au produs. Dinamicile proceselor actuale sociale, economice, culturale pot accelera ireversibil aceste pierderi. De aceea cei care realizează cercetarea îşi propun să identifice şi să facă cunoscute valorile create în şi prin minerit, moştenirea culturală lăsată Europei, aşa cum se exprimă aceasta în câteva zone semnificative din Franţa, Belgia, Anglia, Ungaria, România, precum şi felul în care acestea pot fi cunoscute şi împărtăşite ca valori comune europene. Proiectul se desfăşoară după un calendar care reglementează etapele de lucru şi întâlnirile colectivelor care participă la cercetare, pentru stabilirea metodologiei de lucru, schimbul de informaţii în vederea pregătirii momentului când rezultatele vor fi făcute cunoscute prin intermediul expoziţiilor simultane deschise în centrele implicate în program în timpul *Săptămânii europene a minei* care se va desfăşura în perioada 8–15 mai 2005. Partenerii şi copartenerii proiectului s-au întâlnit la Bath (Anglia), în iunie 2004, Bucureşti (România) în septembrie 2004, Aix-en-Provence (Franţa), în octombrie 2004, Luxemburg, ianuarie 2005, Sopron (Ungaria), martie 2005, şi Charleroi (Belgia), în mai 2005.

https://biblioteca-digitala.ro

Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" a ales ca temă de cercetare exploatarea sării şi reflexele acesteia în cultura populară şi tradiţii ale mineritului aurifer. Ambele forme de minerit au o foarte veche tradiţie în cultura românească şi o continuitate din perioada antică până în zilele noastre. Amândouă au încă perspective de dezvoltare şi valorificare în vremea modernă în domeniile: industrial, medical, balnear, turistic. Exploatarea sării este un tip de activitate minieră privilegiată, a cărei importanţă nu s-a diminuat, spre deosebire de exploatările de cărbune sau diferite metale care au intrat sau vor trece în conservare. În fondurile documentare, sonore şi de imagine, ale Arhivei de folclor a institutului sunt înregistrate cântece, povestiri, legende, istorii personale. Acestea vor fi valorificate în cadrul programului, alături de documentele create cu prilejul cercetărilor întreprinse în localitatea Slănic Prahova, în cursul anului 2004, aceasta fiind zona minieră aleşă pentru analiză în cadrul proiectului, de către specialiştii români. Colaboratorii institutului sunt: Muzeul de Ştiinţe Naturale din Ploieşti, Muzeul Sării din Slănic Prahova şi Muzeul Naţional Tehnic „Dim. Leonida" din Bucureşti. Pe toată perioada desfăşurării proiectului un site Internet realizat de Universitatea Aix-en-Provence va ţine la curent pe cei interesaţi cu evoluţia cercetării. Un obiectiv pe care specialiştii români îl consideră de importanţă deosebită este sensibilizarea societăţii actuale asupra importanţei care trebuie acordată folclorului profesional şi conservării patrimoniului industrial ce urmează să se constituie în baze muzeale, educative şi culturale.

La întâlnirea care a avut loc la Bucureşti, organizată de colectivul angajat în proiect al Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" în perioada 8–12 septembrie 2004, s-a efectuat prezentarea „du travail roumain sur chacun des thèmes d'étude accompagnée des documents et échantillons disponible pour coopération [...]. Présentation de la zone géographique sélectionnée par les partenaires roumains sur laquelle le travail sera réalisé et sur laquelle des études ont déjà été menées: la région de Slanic Prahova, mine de sel au Nord de Bucarest. Un large fond documentaire est également disponible sur le bassin minier aurifere de Roşia Montană dont l'étude a donné lieu à une exposition et des publications" (Extras din Synthese de l'evaluation, sept. 2004).

Colectivul de cercetători din institut consideră importantă această participare pentru implicarea folcloristicii, ca disciplină etnologică, în procesul de actualizare şi dezvoltare, redimensionare şi modernizare a tematicii de cercetare actuale, în cadrul proceselor alerte de integrare culturală europeană şi de modificare a viziunii tradiţionale, dominant ruraliste, privind fenomenele ce prezintă interes pentru studiile de profil.

SABINA ISPAS

PLANUL NAŢIONAL PENTRU CERCETARE, DEZVOLTARE ŞI INOVARE (PNCDI)

PROGRAMUL CERES

PROIECT: *Studii avansate asupra măsurătorilor pentru protecţia şi conservarea colecţiilor din fonoteci.*

Colectivul de folclorişti (dr. N. Teodoreanu, coordonator, dr. Sabina Ispas, consilier, dr. M. Lupaşcu, Anca Stere, R. Toader, tehn. imagine Em Pârvu, subing. sunet C. Ostafi, tehn. sunet D. Vuşdea) a participat, alături de Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Optoelectronică (INOE), coordonator al proiectului, şi de Institutul de Biologie al Academiei Române, la elaborarea arhitecturii schemei generale a lanţului metrologic de măsurare şi monitorizare a factorilor de microclimat, în principal prin indicarea punctelor de măsurare de maxim interes din punctul de vedere al utilizatorilor, puncte cu sensibilitate sporită la deteriorare precum şi la testele pentru punerea în funcţiune şi calibrare a sistemului de monitorizare. A contribuit la desfăşurarea, în bune condiţii, a funcţionării lanţului de senzori instalaţi în fonoteca Arhivei IEF. În cadrul proiectului s-au realizat copii ale înregistrărilor pentru analiza şi interpretarea comportării materialelor şi pentru salvarea

https://biblioteca-digitala.ro

pieselor aflate într-o stare avansată de deteriorare. A contribuit la interpretarea rezultatelor experimentale şi întocmirea hârtiilor de distribuţie a valorilor parametrilor monitorizaţi. Rezultatele proiectului au fost prezentate la întâlnirile COST G 7 – WG 3. Împreună cu partenerii – Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Optoelectronică, Institutul de Biologie al Academiei Române – a finalizat un raport referitor la rezultatele proiectului.

PROIECT: *Reţeaua centrelor de excelenţă pentru tehnici avansate de restaurare, conservare, prezervare.*

Desfăşurat în intervalul 2002–2005, sub coordonarea INOE, proiectul a fost susţinut de acelaşi grup de specialişti folclorişti.

PROIECT: *Aplicaţii şi servicii de valorificare al patrimoniului folcloric din arhive sonore prin tehnologii multimedia.*

Început la 10 decembrie 2004, proiectul se desfăşoară de-a lungul a 22 de luni şi are ca obiectiv practic imediat realizarea unor aplicaţii şi servicii destinate diseminării informaţiilor conţinute în arhiva sonoră de folclor, cu scop cultural educativ. Se urmăreşte cultivarea, în rândul unui public larg, a interesului şi respectului pentru moştenirea valorilor culturale tradiţionale româneşti, explicarea, într-o formă inteligibilă şi atractivă, a fenomenului narativ tradiţional (basmul fantastic). Este o formă eficientă de educare, care caută să suplinească absenţa din sistemul educaţional instituţionalizat a acestei componente a culturii, care este folclorul, contribuind la cunoaşterea şi perpetuarea valorilor patrimoniului imaterial românesc.

Coordonatorul acestui proiect este Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Informatică (ICI). Colectivul de specialişti folclorişti este alcătuit din: dr. N. Teodoreanu, coordonator, dr. Sabina Ispas, coordonator executant, dr. M. Lupaşcu, dr. Laura Iliescu, drd. Anca Stere, drd. R. Toader, tehn. imagine Em. Pârvu, subing. sunet C. Ostafi, Cristina Neamu.

PROIECT: *Valorificarea potenţialului turistic al aşezărilor rurale din depresiunea subcarpatică Drajna-Chiojd.*

În colaborare cu Institutul de Cercetare-Dezvoltare pentru Economie Agrară, un colectiv de specialişti etnologi ai Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu", alcătuit din: dr. I. Ghinoiu, responsabil de proiect, drd. Em. Ţârcomnicu, drd. L. David, drd. I. Semuc şi drd. C. Găină, în intervalul dintre 31 noiembrie 2004 până în 31 martie 2006 vor elabora o metodologie şi instrumentele de lucru pentru punerea în valoare a culturii populare şi alimentaţiei tradiţionale din satele româneşti din zona propusă pentru cercetare. Proiectul se încadrează în politicile de dezvoltare durabilă a României şi integrare în UE. Acesta cuprinde: studiul, evaluări şi prognoze, un studiu de piaţă, model experimental de realizare a produselor turistice specifice spaţiului rural, elaborarea unui manual de prezentare a metodologiei, a funcţionalităţii şi utilităţii acesteia, diseminarea informaţiei prin articole şi comunicări ştiinţifice.

GRANTURI

GAR

– *Corpus de documente etnografice româneşti. Sărbători şi obiceiuri. Moldova* – Cornelia Pleşca (coordonator) şi colectiv de autori.

GRANT CNCSIS

– *Dinamica gândirii şi a creaţiei folclorice reflectată de documentele de cultură orală. Documente olografe ţărăneşti existente în Arhiva de Folclor a IEF* – Laura Jiga Iliescu (coordonator), Anca Stere, Cristina Neamu.

– *Identitatea românească sud-dunăreană. Sărbători şi obiceiuri la aromânii din jud. Constanţa* – Emil Ţârcomnicu.

https://biblioteca-digitala.ro

SEMINAR ŞTIINŢIFIC

Dezbaterea *Documente convenţionale şi neconvenţionale*
26 mai 2004

Orele 10^{00}–12^{30} Moderator dr. Sabina Ispas

- Dr. Cristiana Glavce, Institutul de Cercetări Antropologice „Francisc Rainer", *Importanţa fişei antropologice ca document convenţional în cercetarea antropologică şi ca document neconvenţional în alte domenii de cercetare.*
- Dr. Ion Ghinoiu, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Valorificarea documentului etnografic*
- Lelioara Zamani, Muzeul de Istorie a Bucureştiului, *Documentul muzeografic*
- Dr. Sabina Ispas, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Actualitatea alcătuirii documentului folcloric*
- Dr. Narcisa Ştiucă, Centrul Naţional de Conservare şi Valorificare a Artei şi Tradiţiei Populare, *Demersul cercetătorului între infidelitate şi trădare.*
- Discuţii

Orele 12^{45}–13^{00}

Prezentare de carte – dr. Iordan Datcu

Orele 14^{00}–16^{15} Moderator prof. univ. dr Nicolae Constantinescu, Universitatea Bucureşti

- Marius Oprea, Institutul Român de Istorie Recentă, *Legislaţia arhivelor din România. Limite şi perspective.*
- Anca Stere, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Colectivizarea – între documentul de arhivă şi folclorul nou.*
- Dr. Nicolae Teodoreanu, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Aspecte „convenţionale" şi „neconvenţionale" în munca cercetătorului ştiinţific în arhiva de folclor.*
- Dr. Laura Jiga, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Documente de viaţă cotidiană a soldaţilor, în arhiva de folclor.*
- Dr. Marian Lupaşcu, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Falsul folcloric.*
- Discuţii.

Orele 16^{30}–18^{30}

- Dr. Alina Ciobănel, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", *Înţelegerea dintre cercetător şi interlocutor şi felul în care influenţează autenticitatea documentului.*
- Geta Bujor, Arhivele Naţionale, *Documentul neconvenţional în Arhivele naţionale.*
- Dr. Ion Oprescu, dr. Maria Vlădescu, *Calitatea de document ştiinţific a băncilor de date antropologice*
- Cornelia Lepădatu, Institutul de Cercetări de Informatică, *Aplicaţii şi servicii de disponibilizare a datelor arhivei sonore* (cu aplicaţii).
- Discuţii.

DOCTORATE SUSŢINUTE LA IEF

La sediul Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu", în Sala „L. Blaga", au avut loc susţinerile publice ale tezelor de doctorat:

– Drd. Zaharescu D. Victor-Petre. *Elemente folclorice în proza lui Vasile Voiculescu*, (27 septembrie 2004), coordonator prof. univ. dr. Silviu Angelescu (domeniul *ştiinţe umaniste – filologie*).

– Drd. Grigore Şt. Delia-Mădălina, *Rromanipen-ul – familia ca valoare identitară. Obiceiuri din ciclul familial în cultura tradiţională a rromilor*, (28 octombrie 2004), coordonator cercet. şt. gr. I dr. Radu Maier (domeniul *arte vizuale*).

https://biblioteca-digitala.ro

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

Budiș, Monica, *Gospodăria rurală din România.* Vol. I. Muntenia, Oltenia, Dobrogea, București, Editura Etnologică, 2004, 212 p. + bibl.

Călin-Bodea, Cornelia, *Înscrisuri etnologice.* Postfață prof. dr. Dan Bodea, București, Editura ARCB, 2005, 416 p.

Cherciu, Ion, *Bisericile de lemn din Țara Vrancei*, București, Editura Enciclopedică, 2004, 187 p.

Cherciu, Ion, *Arta populară din Țara Vrancei,* Editura Enciclopedică, 2004.

Coatu, Nicoleta, *Eros, magie, speranță*, București, Editura Rosetti – Educațional, 2004, 363 p.

Coatu, Nicoleta, *Metaforă și discurs folcloric*, București, Editura Arvin Press, 2004, 147 p.

Comanici, Germina, *Ramura verde în spiritualitatea românească*, București, Editura Etnologică, 2004, 250 p.

Comanici, Germina, *Valori identitare românești*, București, Editura Etnologică, 2004, 187 p.

Eretescu, Constantin, *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană*, [București], Editura Compania, 2004.

Fruntelată, Ioana-Ruxandra, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004.

Ghinoiu, Ion, *Cărările sufletului,* București, Editura Etnologică, 2004, 227 p. + 6 foto alb-negru.

Golopenția, Anton, *Rapsodia epistolară: scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950).* Ediție îngrijită de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza; introducere și note de Sanda Golopenția, București, Editura Albatros, 2004.

Jiga Iliescu, Laura, Stere, Anca, Neamu, Cristina, *Scrieri țărănești.* Documente olografe în Arhiva IEF. Antologie de texte alcătuită de ..., București, Editura Cheiron, 2005, 288 p.

Maier, Radu Octavian, *Meșteșuguri țărănești tradiționale în spațiul românesc,* material preprint, aflat la biblioteca IEF, 2005, 202 p.

Raliade, Rodica, Nubert-Chețan, Mihaela, *Lecturi identitare. Români din Ungaria*, București, Editura România Pur și Simplu, 2004, 223 p.

******* *Sărbători și obiceiuri.* Vol. IV. Moldova. Îngrijire științifică și redacțională Cornelia Pleșca și Emil Țîrcomnicu. Autori Georgeta Moraru, Ofelia Văduva, Emil Țîrcomnicu.... Trad. în lb. engleză Alina Ioana Ciobânel, București, Editura Etnologică, 2004.

******* *Tradiție și interculturalitate (Hagyomány és interkulturalitás – Tradition and Interculturality).* Editat de Badó Barna, Timișoara, Editura Marineasa, 2002, 206 p. (Colecția „Interferenciae Banaticae", 1).

Țîrcomnicu, Emil, *Identitate românească sud-dunăreană. Aromânii din Dobrogea: sărbători, obiceiuri, credințe, cultură și viață comunitară*, București, Editura Etnologică, 2004, 244 p.

Țîrcomnicu, Emil, *Meglenoromânii: destin istoric și cultural*, București, Editura Etnologică, 2004, 100 p.

Vicol, Adrian, *Recitativul epic al baladei românești. Tipologie muzicală*, București, Arvin Press, 2004, 533 p.

Zane, Rodica, *Codul poetic al colindelor. Principii de codificare*, București, Editura Univers, 2004, 200 p.

Notă: Volumele au intrat în fondul bibliotecii Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu".

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MÉMOIRES DE LA MINE
IDENTITÉS CULTURELLES EN EUROPE

MEMORIES OF THE MINE
CULTURAL IDENTITIES IN EUROPE

L'INSTITUT D'ETHNOGRAPHIE ET DU FOLKLORE DE BUCAREST - ROUMANIE

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE IN BUCHAREST - ROUMANIA

www.mines-europe.org

La culture traditionnelle de la mine fait partie du patrimoine essentiel de l'Europe

The miners' traditional culture is part of the untouchable heritage of Europe.

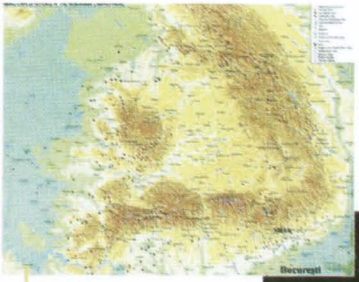

Carte des exploitations minières des Carpathes roumaines - Map of mining exploitation in Romania's Carpathians

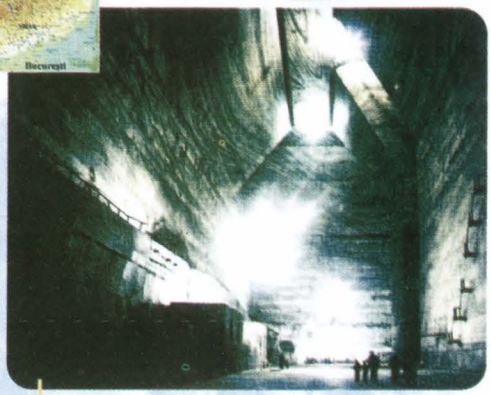

Mine de sel d'Ocnita à Slatina - "Ocnita" salt mine in Slatina, Romania

La diversité des structures géologiques a rendu possible l'exploitation du minerai depuis le Neolithique jusqu'à la période industrielle.

Les premières colonies romaines de mineurs furent fondées pour l'exploitation de l'or à Alburnus Maior (Rosia Montana) au début du IIe après JC.

Les gisements exploités comportent des minerais métallifères et non métallifères (or, argent, fer, cuivre, plomb, sel, talc, etc.), des huiles minérales, du gaz naturel et du charbon (anthracite, lignite, tourbe).

Le sel est une substance minérale essentielle pour l'alimentation, l'agriculture, l'élevage et l'industrie. Il est utilisé dans les rituels traditionnels, c'est un symbole de pureté de force et de santé.

En gage d'amitié et d'hospitalité, les Roumains accueillent les nouveaux venus par du pain et du sel. Le sel a représenté un important élément dans le développement économique et culturel de la Roumanie.

Les archives de l'institut, fondé en 1927, disposent de documents audiovisuels concernant la culture minière à travers les coutumes, croyances, légendes, mémoires orales, chansons, etc.

Table inscription bearing witness to the exploitation of gold in Alburnus Maior - This Latin inscription on Roman tuna plate from the 2nd century AD, was discovered in Alburnus Maior (Rosia Montana), gold exploitation. The National Museum of History, Bucharest

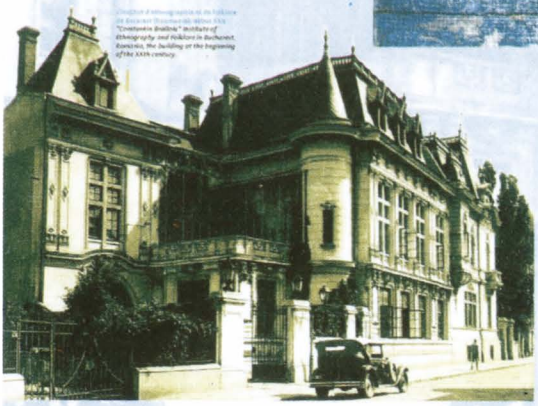

Institut d'ethnographie et du folklore de Roumanie "Constantin Brailoiu" - Institute of Ethnography and Folklore in Bucharest, Romania, the building at the beginning of the XXth century.

The diverse geological structure has made possible the exploitation of mineral deposits since the Neolithic period, through Antiquity and the Middle Ages, and up to the industrial period.

The first Roman colonies of miners were settled to exploit gold in Alburnus Maior (Rosia Montana) in the early 2nd AD.

Types of deposits which have been exploited include metalliferous and non-metalliferous ores (gold, silver, iron, cooper, lead, rock salt, brimstone, talcum, etc.), mineral oil and natural gas, coal (anthracite, pit coal, lignite, peat, etc.).

Salt, mineral substance essential for food, agriculture and animal breeding, industry, and used in traditional rituals, has acquired cultural and symbolic values, standing for purity, force, and wealth.

As a token of friendship and hospitality, Romanian people welcome the newcomers with bread and salt. Salt has represented an important element in the economic and cultural development of Romania.

The Archive of the institute, founded in 1927, preserves audio and visual documents related to the miners' culture expressed by customs, beliefs, legends, oral histories, songs, etc.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE SI FOLCLOR "CONSTANTIN BRAILOIU"
25 TACHE IONESCU STR., SECTOR 1,
BUCURESTI, ROMÂNIA

PHONE: 0040 21 212 88 72
FAX: 0040 21 212 88 73
E-MAIL: ETNOGRAF@SUNU.RNC.RO

Culture 2000 · Le Bois du Cazier · BATH · brgm · CONSEIL GENERAL

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrările Seminarului internațional despre *Memoria minei și identitățile culturale în Europa*, care a avut loc la București, la sediul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu".

Deschiderea Expoziției internaționale simultane *Mémoires de la Mine et identités culturelles en Europe* la Muzeul Național al Tehnicii „Dim. Leonida" din București.

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRĂRI APĂRUTE LA EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

EMILIA COMIŞEL, **Constantin Brăiloiu (1893–1958),** 1996, 126 p.

ACADEMIA ROMÂNĂ, **Memoriile Comisiei de Folclor,** tomul VII (1993), 1996, 192 p.

ACADEMIA ROMÂNĂ, **Memoriile Comisiei de Folclor,** tomul VIII (1994–1996), 1997, 232 p.

ELISABETA MOLDOVEANU, **Cântecele de seceriş ale poporului român,** 2000, 474 p.

SABINA ISPAS, **Cultură orală şi informaţie transculturală,** 2003, 220 p.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU", **Atlasul etnografic român,** vol. I, **Habitatul,** coordonator ION GHINOIU, 2003, 272 p. (coeditare cu Regia Autonomă „Monitorul Oficial").

Cărţile şi revistele publicate de Editura Academiei Române pot fi procurate direct de la depozitul editurii, Calea 13 Septembrie nr. 13, tel. 318 81 46/int. 2811, sau de la următoarele librării din Bucureşti:

Librăria ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 12 A, tel. 313 85 88;

Librăria LUCEAFĂRUL, Bd. Unirii nr. 10, bl. 7 B, tel. 315 56 74;

Librăria MINERVA, Calea Victoriei nr. 126, tel. 650 39 43;

Librăria MIHAIL SADOVEANU, Bd. Magheru nr. 68, tel. 211 29 65;

Librăria UNIVERSUL, Calea Moşilor nr. 62–68, tel. 315 70 70 / int. 119.

REVISTA A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII ŞI CULTELOR

https://biblioteca-digitala.ro

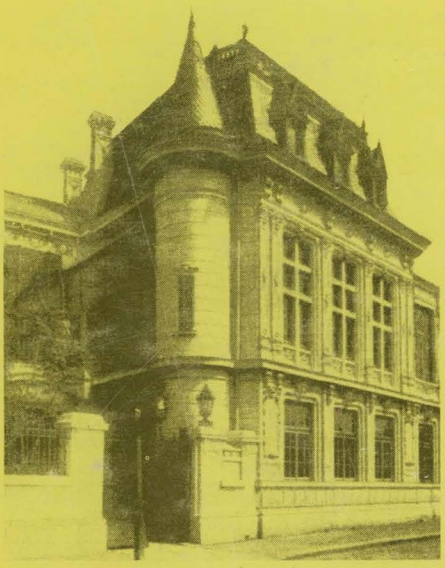

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„C. BRĂILOIU"

Reproducere din volumul lui Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, Bucureşti, Socec & C-ie, 1907 („Hôtel de M. Take Ionescu, Ministre des Finances en 1906. Strada Cătun, 25").

ISSN 1220-5230

ANUAR IEF, serie nouă, tomul 16, 2005, p. 1–216, Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro